NAPOLEON

MEMORII

Editura militară

NAPOLEON

MEMORII

•

Editura militară, Bucureşti, 1981

Selectarea textelor, cuvînt înainte și hărți
de
general-maior (rez.) dr. ION CUPȘA

Traducere din limba franceză
de
NICOLAE POPESCU-TUDOR
și
general-moiar (rez.) dr. ION CUPȘA
(Campania din 1815)

Note și comentarii
de
colonel VALENTIN VIDRAȘCU

Texte selectate din lucrarea
CORRESPONDANCE DE NAPOLÉON Ier
(32 volume)

HENRI PLON et J. DUMAINE
Paris, 1870

CUVÎNT ÎNAINTE

La 4 aprilie 1814, Napoleon, înfrînt, renunța la tronul Franței, semnînd, la Fontainebleau, primul act de abdicare, iar la 20 aprilie își lua adio de la ostașii din garda sa, în cuvinte simple și emoționante, spunîndu-le, între altele : „Am consimțit să supraviețuiesc numai pentru a servi încă gloria voastră ; vreau să scriu despre marile fapte pe care le-am săvîrșit împreună“ [1]. Așa s-a născut ideea scrierii memoriilor de către Napoleon, idee care se va materializa însă mai tîrziu, în timpul în care fostul împărat era captiv pe insula Sfînta Elena. Din păcate, memoriile lui Napoleon cuprind numai o parte din activitatea sa politică și militară și pentru a le putea înțelege este necesară o privire asupra întregii sale vieți, care, așa cum avea să spună el, a fost „un formidabil roman“.

Viața și opera. În anul 1768 conducătorii republicii Genova vindeau insula Corsica regelui Franței, Ludovic al XV-lea. Cînd primele trupe franceze au debarcat ca să o ia în primire, corsicanii s-au ridicat la luptă pentru a-și apăra libertatea. Sub conducerea lui Pasquale Paoli ei au obținut inițial unele succese, dar sosindu-le mari întăriri, francezii i-au înfrînt pe răsculați, în anul următor, într-o bătălie sîngeroasă. Căpetenia învinșilor s-a refugiat în Anglia și mulți dintre locotenenții acestuia, între care și tînărul avocat Carlo Buonaparte, s-au raliat noilor stăpînitori. În această atmosferă de depresiune generală, după înfrîngerea suferită, s-a născut al doilea fiu al lui Carlo Buonaparte, la 15 august 1769, la Ajaccio, căruia părinții i-au dat numele, puțin obiș-

[1] Octav Aubry, *Les pages immortelles de Napoléon*, Paris, 1941, p. 141.

nuit, de Napolione. El își va franțuzi cu timpul atît numele cît și prenumele și va intra în istorie ca Napoleon Bonaparte.

După ce a învățat să scrie și să citească în insula natală, micul Napoleon a venit în Franța, unde tatăl său obținuse o bursă pentru el, și la vîrsta de 10 ani a intrat în școala militară din orașul Brienne. Taciturn, încăpățînat, certăreț și chiar bătăuș, n-a excelat la învățătură, cu excepția matematicilor, unde își depășea colegii.

După cinci ani, la 17 octombrie 1784, pleca la Paris, unde avea să urmeze școala militară de ofițeri de artilerie. Nici aici nu s-a distins în mod deosebit. La vîrsta de 16 ani și 15 zile era avansat sublocotenent de artilerie și repartizat într-un regiment din orașul Valence, în sudul Franței. Aici își îndeplinea în mod conștiincios serviciul, iar în orele libere citea, devora cărțile. Într-o perioadă de 4—5 ani a acumulat enorme cunoștințe, din toate domeniile, dar a avut o predilecție pentru studiile de istorie ; toată viața avea să fie un cititor pasionat și ca urmare va deveni unul din cei mai culți oameni din epoca sa. Izbucnirea revoluției burgheze din Franța, în 1789, l-a găsit locotenent de artilerie, în vîrstă de 20 de ani. El era adept înfocat al ideilor înaintate și valul revoluționar avea să-l împingă în primele rînduri ale sprijinitorilor revoluției. Răsturnînd puterea nobilimii și a clerului și proclamînd principiile libertății, egalității și frăției între toate clasele și păturile sociale, revoluția franceză extindea și consolida bazele unei noi orînduiri sociale. Monarhii feudali din Europa și forțele sociale care îi sprijineau, simțindu-și dominația amenințată, și-au unit eforturile pentru înăbușirea revoluției și restabilirea în Franța a vechilor rînduieli. Atunci masele de țărani și orășeni s-au ridicat la luptă, sub conducerea burgheziei, și însuflețite de idealurile revoluției au format, cu piepturile lor, scut de netrecut în fața agresorilor. În anul 1793 armatele franceze străjuiau la hotarul de nord-est amenințat de forțele prusiene, la cel de est și cel de sud amenințate de imperiul habsburgic, în timp ce o mică grupare, comandată de generali nehotărîți, lîncezea în fața Toulonului ocupat de englezi. Din rîndurile armatei de Toulon s-a detașat însă figura puțin stranie a unui tînăr ofițer de artilerie, cu fața bolnăvicios de măslinie, cu ochi pătrunzători, cu hainele prea largi, pălăria prea mare și sabia prea lungă pentru trupu-i puțintel, care avea să joace un rol însemnat nu numai la eliberarea acestui important port și bază navală la Marea Mediterană, ci și

în istoria Franței și în istoria universală. După o aventură în Corsica, acțiune care putea să-l coste viața *, tînărul Bonaparte se reîntorsese în Franța, fusese înaintat la gradul de căpitan și printr-o întîmplare norocoasă ajunsese în fruntea artileriei armatei de la Toulon **. Energia sa clocotitoare, activitatea neobosită, vastele sale cunoștințe, acumulate în lecturile nesfîrșite, l-au impus tuturor, începînd cu comisarii politici atașați armatei, dintre care unul era fratele temutului Robespierre. Zi și noapte în mijlocul soldaților, era iubit și apreciat de aceștia, care în ziua atacului l-au urmat cu elan și aplicînd cu vigoare planul întocmit de el au înfrînt trupele engleze, au eliberat orașul și au izgonit flota dușmană din zonă. Acest succes a creat o breșă în frontul coaliției dușmane și a adus „micului" căpitan gradul de general ; avea atunci vîrsta de numai 24 de ani. Era primul succes și prima ocazie a lui Napoleon Bonaparte de a-și arăta excepționalele calități de comandant.

Victorioasă, armata de la Toulon s-a dizolvat și proaspătul general a fost trimis comandant al artileriei armatei din Italia. Erau aici multe de făcut și Napoleon a început o activitate febrilă pentru a scoate din amorțeală această armată și pe comandanții ei, dar evenimentele politice petrecute în Franța aveau să-i frîneze momentan elanul și să-l aducă aproape sub cuțitul ghilotinei. În adevăr, la Paris, un grup de complotiști l-a răsturnat pe Robespierre și pe adepții săi, și puterea executivă a fost încredințată „Directoratului", compus din cinci membri ; era un indiciu că burghezia franceză începea să se transforme într-o forță reacționară. Socotit, fără temei, adept și colaborator al lui Robespierre, Napoleon Bonaparte a fost arestat și întemnițat în fortul Antibes. Judecat și achitat, a fost pus în libertate, dar a găsit postul pe care îl deținuse în cadrul armatei din Italia ocupat. Întors la Paris și refuzînd comanda ce i se oferise, a traversat o perioadă penibilă de lipsuri materiale, dar evenimentele politice l-au scos din nou la suprafață. Regaliștii pregăteau o lovitură contrarevoluționară și generalul Carnot, care răspundea în cadrul Directoratului de problemele militare, și-a adus aminte de energicul artilerist de la Toulon și i-a încredințat sarcina să lichideze contrarevoluția. Și loviturile de tun de la 13 vendémiaire (15 octombrie 1795), care au înecat în sînge încercarea regaliștilor de a recuceri puterea politică în Franța, au marcat un moment hotărîtor și în cariera politică și

* Intrase în conflict cu Paoli, care intenționa să detașeze insula de Franța și să o predea Angliei.

** Comandantul titular se îmbolnăvise.

militară a lui Napoleon Bonaparte. Numit comandant al forțelor armate din interiorul țării, a devenit cunoscut și apreciat în cercurile politice, iar apoi comanda armatei din Italia i-a deschis largi perspective de afirmare. Campaniile din anii 1796—1797 aveau să stîrnească o admirație unanimă și să-l consacre definitiv ca pe unul din cei mai mari comandanți de oști din istoria omenirii.

Pentru anul 1796, guvernanții francezi se credeau în măsură să treacă la ofensivă și planul lor de campanie prevedea înaintarea concentrică spre Viena cu trei armate : „Armata de Rin", „Armată de Sambre și Meuse" și „Armata de Italia". Rolul principal revenea primelor două, cea din Italia fiind mai mult o flangardă, care avea de străbătut un drum foarte lung și de învins numeroase obstacole, ca Munții Apenini, fluviul Po și Munții Alpi ; ca urmare nu așteptau mare lucru de la ea și i-au afectat forțe puține, aproximativ 25 000 de oameni.

Armata de Italia avea în față o armată austriacă care acoperea Lombardia, provincie aflată sub dominația habsburgică, și o armată a Piemontului, care acoperea capitala acestui stătuleț, orașul Torino.

La 26 martie 1796 Napoleon Bonaparte sosea la Nisa, la punctul de comandă al Armatei de Italia, unde era primit cu ostilitate de comandanții de divizii, care îl considerau „un protejat al femeilor", a cărui glorie era „că ucisese populație civilă la Paris" (aluzie la 13 vendémiaire).

El a știut însă să le impună repede respect și după o scurtă perioadă de organizare și pregătire, în cursul căreia a dovedit calități deosebite și în aceste domenii, a trecut la ofensivă ; într-o înaintare vijelioasă și-a condus armata din victorie în victorie, de pe coasta Mediteranei, peste Munții Apenini, pînă pe malurile Lacului de Garda ; armata piemonteză a fost zdrobită și regele silit să ceară armistițiu, iar armata austriacă a fost izgonită din bogata provincie lombardă.[2] Apoi, trei armate, trimise succesiv de împăratul habsburgic ca să recucerească provincia, au fost nimicite și o nouă ofensivă victorioasă a dus pe generalul francez și armata sa aproape de porțile Vienei. Monarhul uneia din marile puteri europene a trebuit să se recunoască învins și să accepte condițiile armistițiului și păcii impuse de învingător. În timpul tratativelor Napoleon s-a arătat la fel de abil în arta diplomatică, precum era în cea militară. Îmbinînd amenințările cu unele concesii, secvențele de furie calculată cu cele de desăvîrșită politețe, făcînd tranzacții reprobabile pe spinarea unor state mici, generalul a obținut, prin pacea de la Campo-Formio, satisfacerea dorințelor anexioniste ale burgheziei franceze, clasă al cărei reprezentant era și cu ale cărei interese se identificase. Frontiera de est a Franței era împinsă pînă la Rin, puternic obstacol natural, iar Lombardia, luată de la habsburgi, se constituie în Republica Cisalpină ; în aceste teritorii se introduceau noile rînduieli, abolindu-se feudalismul ; în schimb, Republica Veneția, vechi stat independent, era dată de generalul victorios drept compensație Austriei. Bonaparte își dezvăluia astfel una din cele mai negative trăsături de caracter, disprețul față de independența și libertatea unor popoare. O atare trăsătură va contribui, în final, la căderea sa.

Spre sfîrșitul anului 1797 Napoleon se întoarce la Paris, încărcat de glorie, aclamat de mase, care credeau că le aduce pacea, și temut de Directorat, care își simțea amenințate pozițiile tot mai șubrede, de marea lui popularitate. De altfel, în discursul pronunțat la recepția oficială organizată la Paris în cinstea sa, nu s-a sfiit să strecoare o amenințare directă : „Cînd fericirea poporului francez va fi întemeiată pe legi mai bune, Europa întreagă va fi liberă"[3]. Era o aluzie nevoalată la incompetența guvernanților de atunci ai Franței și un prim indiciu asupra ambiției sale. Minte larg cuprinzătoare, Napoleon vedea mult mai departe decît interesele înguste ale burgheziei franceze. Era conștient de rolul pe care începea să-l joace în istoria omenirii și încă de atunci revendica, cu deplin temei, gloria autentică, pe care nimeni nu i-o poate contesta, de a fi dat lovitura de moarte feudalismului și de a fi inițiat unificarea Italiei. În discursul amintit el mai spunea ascunzîndu-se (dar cu o perdea transparentă) în spatele poporului francez : „Voi ați reușit să lărgiți teritoriul marii Națiuni pînă la hotarele lui naturale. Ați făcut ceva mai mult : cele mai frumoase două țări din Europa *, vestite prin știința, arta și geniile lor, văd pline de speranță spiritul libertății ieșind din mormintele strămoșilor lor. Acestea sînt piedestale pe care se înalță două puternice națiuni"[4].

Dar tratatul de la Campo-Formio n-a adus liniștea și pacea visate de poporul francez. Anglia se simțea amenințată de insta-

[2] A. Sorel, *Bonaparte en Italie*, Paris, 1933.

[3] Louis Madelin, *Napoléon le constructeur*, Paris, 1935, p. 122.

* Franța și Italia.

[4] Louis Madelin, *op. cit.*, p. 122.

larea dominației franceze în teritoriile belgiene și olandeze și guvernul său era hotărît să continue cu și mai mare înverșunare lupta. Austria, înfrîntă, a fost silită să accepte condițiile învingătorului, dar conducătorii săi așteptau o ocazie prielnică ca să redeschidă ostilitățile, pentru a-și lua revanșa și a recuceri teritoriile pierdute. Așa cum remarca, pe bună dreptate, unul din biografii săi, fiecare pace încheiată de Napoleon punea bazele unui nou și apropiat război.

Pentru restabilirea păcii se considera că trebuia înfrîntă Anglia. Cu o viziune realistă, Napoleon își dădea seama că un atac direct nu era posibil, insulele britanice fiind temeinic protejate de mările care le înconjurau și de cea mai puternică flotă din lume. Un atac în forță în Egipt ar fi avut o directă influență pentru comerțul englez și ar fi avantajat burghezia franceză. Pe lîngă toate acestea, tînărul general era atras de mirajul Orientului, de locurile pe unde își plimbaseră gloria Alexandru Macedon și Iulius Cezar. Trăind la Paris într-o anumită lîncezeală, timpul începea să estompeze entuziasmul stîrnit de victoriile sale din Italia. Socotea că este capabil de acțiuni de anvergură care să mențină trează atenția opiniei publice franceze asupra sa. În această atmosferă s-a născut proiectul campaniei din Egipt, repede aprobat de Directorat, dornic să-l știe pe Napoleon cît mai departe, pentru a nu deveni un concurent foarte primejdios. În aceste împrejurări nimeni nu s-a gîndit prea serios că expediția proiectată avea un caracter de aventură, legătura corpului expediționar cu Franța fiind foarte precară, peste Mediterana dominată de flota engleză.

În scurtul timp petrecut la Paris, înainte de plecarea în noua campanie, Bonaparte a fost ales membru al Institutului Franței, cea mai prestigioasă instituție culturală a țării, datorită mai mult victoriilor sale militare, decît meritelor științifice. S-a simțit toată viața mîndru de acest titlu, după cum rezultă pregnant și din memoriile sale. La secția de mecanică unde a fost încadrat nu s-a remarcat în nici un fel, în schimb și-a cîștigat dreptul de a fi considerat unul din scriitorii de marcă ai patriei sale, după cum va constata cititorul român și din lectura memoriilor. „Napoleon n-a fost numai un strălucit căpitan și un legislator profund. El a fost și un mare scriitor“ [5], va consemna unul din biografii săi.

[5] Octav Aubry, op. cit., p. 8.

Forțele destinate expediției din Egipt au fost concentrate, în cel mai mare secret, la Toulon și împrejurimi, în primăvara anului 1798. Tînărul general a luat cu el și un grup de savanți, care aveau să contribuie în mare măsură la descifrarea tainelor Orientului, înscriind astfel și în palmaresul lui un nou titlu de glorie autentică.

La 19 mai flota franceză, care transporta corpul expediționar, ridica ancora, îndreptîndu-se spre Egipt. Malta a fost repede cucerită, iar la 1 iulie forțele franceze debarcau în apropiere de Alexandria. Orașul a fost ocupat fără greutate și după un marș obositor prin deșert corpul expediționar a ajuns la porțile orașului Cairo. Lîngă giganticele piramide, din vîrful cărora patruzeci de secole priveau soldații francezi — după expresia generalului — s-a dat, la 21 iulie 1798, o sîngeroasă bătălie. Cavaleria mamelucilor a fost spulberată și trei zile mai tîrziu Bonaparte intra victorios în străvechea capitală a Egiptului.

Înșelat de zvonurile lansate cu abilitate de tînărul general francez, privitoare la o debarcare iminentă în Anglia, amiralul englez Nelson, cu escadra sa din Mediterana, a ajuns prea tîrziu la Malta și prea devreme în Egipt pentru a intercepta flota franceză. Dar, după o serie de mișcări inutile, a revenit spre coasta africană și surprinzînd navele franceze ancorate în rada portului Abukir le-a nimicit, într-o aprigă bătălie. Furia lui Bonaparte la aflarea dezastrului nu putea șterge greșelile amiralului său, nici consecințele înfrîngerii : armata victorioasă rămînea izolată, tăiată de bazele sale, de Franța.

Cu capacitatea sa uimitoare de a se adapta prompt la situație, Bonaparte elaborează noi proiecte : va organiza în așa fel Egiptul, încît îi va pune în valoare resursele și va face din teritoriile cucerite o bază de pornire în campaniile sale ulterioare. I se atribuie intenția de a înainta în Asia, spre India, pe urmele lui Alexandru Macedon, pentru a lovi Anglia în cele mai bogate din posesiunile sale. Generalilor și savanților care îl înconjurau le spune : „Poate că sîntem sortiți să schimbăm fața Orientului“. Și cu energia-i caracteristică desfășoară o activitate febrilă, necruțîndu-se nici pe sine, dar nici pe ceilalți. Creează un divan pentru administrarea provinciei, ia măsuri pentru apărarea acesteia, pentru dezvoltarea manufacturilor, îl preocupă problema unui canal la Suez, fabricarea prafului de pușcă. Dă ordine severe soldaților săi să respecte religia habotnicilor mahomedani și obiceiurile țării : el însuși se

îmbracă în veşminte orientale, se închină lui Alah, prezidează la sărbători tradiţionale. Şi, deşi cei care i se opun sînt zdrobiţi fără milă, mulţi localnici îi arată simpatie, numindu-l „marele sultan". El a format cu savanţii pe care îi adusese şi cu generalii săi un fel de consiliu pe care îl consulta în diferitele probleme economice şi de organizare, în afară de activitatea specifică a fiecăruia.

În acea vreme Egiptul era sub dominaţia Turciei. Dar prezenţa în acea parte a Orientului a unei puternice armate franceze era socotită de către guvernul englez ca o ameninţare permanentă pentru desfăşurarea cu succes a comerţului Angliei. În condiţiile date, respectivul guvern a făcut eforturi deosebite pentru a-l determina pe sultan să-i izgonească din acea zonă pe intruşi. Acesta a început să pregătească două armate, cu care să recucerească Egiptul : una se concentra în Asia Mică şi avea să atace şi să angajeze armata franceză dinspre est, iar alta urma să fie transportată de flota engleză şi debarcată în spatele acesteia.

Pentru a preveni atacul, Bonaparte a trecut la o ofensivă impetuoasă. Punctele de sprijin ale adversarului, de pe malul estic al Mediteranei, au fost repede cucerite şi la 19 martie 1799 armata franceză ajungea în faţa cetăţii Acra. Se spune că imaginaţia generalului francez mergea foarte departe : să zdrobească putredul imperiu otoman şi să se întoarcă în patrie trecînd peste teritoriul aflat sub stăpînirea imperiului habsburgic. În orice caz, luptătorii din cetatea Acra aveau să-i tempereze imaginaţia şi să-i oprească înaintarea. Apărată de o garnizoană turcească, întărită cu 800 de marinari englezi, sprijinită şi aprovizionată de flota engleză, această grupare, avînd în frunte un nobil francez emigrant, fost coleg al lui Bonaparte la şcoala de artilerie, a respins toate atacurile. Lipsit de o artilerie corespunzătoare şi de timpul necesar unui asediu, Napoleon s-a văzut silit să ordone retragerea. „Dacă cetatea Saint-Jean-d'Acre ar fi cedat în faţa armatei franceze, în Orient ar fi avut loc o mare revoluţie, generalul şef ar fi fondat acolo un imperiu şi destinele Franţei ar fi fost înscrise în alte proiecte" [6], avea să-i spună el lui Las Cases, la Sfînta Elena. Prin deşert, sub arşiţa dogoritoare, lipsiţi de alimente şi de apă, împovăraţi cu numeroşi bolnavi, militarii din armata lui Napoleon au făcut drumul de întoarcere în condiţii excepţional de grele ; generalul, suportînd toate lipsurile şi greutăţile alături de soldaţi,

[6] Las Cases, *Memorialul din Sfînta Elena*, vol. I, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 60.

le-a susţinut moralul, le-a întărit hotărîrea de a înfrînge toate obstacolele.

Măsura lui Bonaparte de a se retrage din Siria s-a dovedit salutară. În adevăr, abia s-au odihnit puţin şi ostaşii săi au trebuit să facă faţă unui nou pericol : în portul Abukir a început să debarce o altă armată turcească. Între aceasta şi trupele franceze s-a angajat o crîncenă bătălie, cunoscută sub denumirea de „A doua bătălie de la Abukir" ⋆. Înfruntarea a fost scurtă dar violentă şi victoria francezilor le-a asigurat acestora stăpînirea în continuare a Egiptului.

Legăturile cu Franţa fiindu-le tăiate, Bonaparte şi oamenii din anturajul său nu cunoşteau situaţia gravă în care se găsea patria lor. Au aflat-o din ziarele engleze care le-au parvenit în urma tratativelor purtate pentru un schimb de prizonieri. După plecarea lor se formase o nouă şi foarte puternică coaliţie împotriva Franţei ; forţe engleze debarcaseră în Olanda, iar trupele ruse şi austriece recuceriseră nordul Italiei şi se apropiau de frontiera de sud a Franţei ; se pierduse astfel tot ce se cucerise în campaniile din anii 1796—1797, cu care Bonaparte se mîndrea în mod deosebit. În noile condiţii el aprecia că prezenţa sa era mai utilă în Franţa şi în consecinţă a hotărît să se întoarcă „la matcă", lăsînd generalului Kleber comanda armatei pe care o părăsea fără nici o aprobare din partea Directoratului. Napoleon a luat cu el pe cei mai buni generali şi, fără nici o posibilitate de apărare faţă de flota engleză, a pornit să traverseze Mediterana, la discreţia capriciilor vîntului. La 8 octombrie 1799, după mai bine de o lună şi jumătate, debarca la Toulon şi ocolind carantina obligatorie — o nouă ilegalitate — se îndrepta, în mare grabă, spre Paris. Directoratul ar fi putut să-l aresteze şi să-l tragă la răspundere pentru părăsirea armatei a cărei comandă i-o încredinţase, dar situaţia sa era prea precară, pentru a-şi putea permite să înfrunte pe generalul care fusese întîmpinat pe întregul parcurs cu un entuziasm greu de descris. Fără să aibă o viziune unitară de concepţie şi de acţiune, Directoratul tolera, alimenta şi acoperea anarhia şi corupţia, îndepărtîndu-şi astfel sprijinul maselor, rămînînd izolat, rupt de aspiraţiile acestora. El arăta ca un fel de frunză bătută de vînt. Ţara era ruinată din punct de vedere economic ; finanţele erau la pămînt ; puternice forţe coalizate, afectate momentan de succesele repurtate de trupele conduse de generalul Masséna la Zürich

⋆ Prima a fost cea navală, de care am amintit.

și de cele ale generalului Brunne în Olanda, se pregăteau să invadeze Franța. În conjunctura ivită se căuta un „salvator" și privirile tuturor se îndreptau, pline de speranțe, spre generalul care adusese Franței marile victorii din nordul Italiei și pacea de la Campo-Formio. Mulți revoluționari vedeau în el pe omul capabil să pună stavilă anarhiei, să înfrîngă coaliția ce lupta împotriva Franței și să împiedice o restaurare a Bourbonilor și a vechilor rînduieli. Burghezia și țărănimea înstărită sperau să găsească, la adăpostul sabiei lui Napoleon, liniștea necesară pentru a se bucura în tihnă de bogățiile acumulate. Chiar și unii regaliști sperau să găsească în el omul care să redea Bourbonilor tronul și aristocrației privilegiile pierdute. În adevăr, el va obține succese remarcabile : va restabili ordinea în interior și va înfrînge dușmanul extern ; va împiedica restaurarea monarhiei absolute, dar o va înlocui cu dictatura sa ; va asigura păturilor avute inviolabilitatea proprietății, dar tihna scontată va fi continuu tulburată de războaiele nesfîrșite. Se va declara adept al principiilor revoluției și va da lovitura de moarte feudalismului, dar va încătușa libertatea tuturor.

Cînd Bonaparte sosea la Paris era aclamat pretutindeni ca eliberator. În aceste condiții n-a fost prea greu să se organizeze o lovitură de stat. Doi din cei cinci directori, majoritatea generalilor și numeroși oameni politici, între care Fouché și Talleyrand, care vor deveni principalii săi miniștri, i s-au alăturat. Și, în zilele de 18 și 19 brumar (9 și 10 noiembrie 1799), Directoratul a fost răsturnat. Înspăimîntați de evoluția evenimentelor, după ce fuseseră izgoniți din sala de ședințe de soldații generalului, deputații adunați în grabă au votat o nouă formă a puterii executive și anume Consulatul. Acesta era format din trei membri, unul fiind Bonaparte, care va acapara de fapt întreaga putere.

În perioada care a urmat, Napoleon a desfășurat o vastă activitate organizatorică. Dotat cu o inteligență ieșită din comun, cu o memorie prodigioasă, cu o neobișnuită putere de muncă, profund cunoscător al oamenilor, posesor al unei vaste culturi, el s-a dovedit capabil să abordeze și să rezolve cele mai dificile probleme din domenii foarte diferite. Era în perioada cînd consulta încă mințile luminate ale Franței, ținea cont de sfaturile înțelepte care i se dădeau și cînd nu-i plăceau lingușitorii. Adresîndu-se la un moment dat membrilor Consiliului de Stat, organ consultativ creat de el, Napoleon le spusese : „Nu sînteți aici pentru a fi de

părerea mea, ci pentru a o arăta pe a dumneavoastră ; o voi compara cu a mea și voi vedea care este mai bună" [7].

Într-un timp foarte scurt Bonaparte a luat ample măsuri eficiente pentru redresarea economiei, asanarea finanțelor, organizarea administrativă a țării, întărirea capacității ei de apărare. Rezultatele obținute au fost remarcabile. Astfel, în martie 1800, la numai patru luni de la lovitura de stat, primul consul putea scrie : „Sper că într-o lună, Franța va fi, în sfîrșit, un stat organizat" [8]. În spiritul ideilor revoluției, el a regenerat activitatea tuturor instituțiilor statului ; are fără îndoială meritul de a fi contribuit în mod hotărîtor la zdrobirea statului feudal și de a fi desăvîrșit crearea statului burghez modern.

Concomitent, Bonaparte a luat măsuri hotărîte pentru restabilirea ordinii, stîrpirea anarhiei și abuzurilor. El a zdrobit, fără milă, grupurile de rebeli regaliști, care de mulți ani mențineau o stare de nesiguranță în provinciile din nord-vestul Franței și a nimicit bandele de răufăcători, care înfloriseră în timpul Directoratului. Burghezia și țărănimea înstărită, care constituiau principalul sprijin al primului consul, puteau să-și exploateze în liniște bogățiile. Dar Bonaparte a dezvoltat și perfecționat și aparatul polițienesc, instrument al dictaturii sale, al încătușării libertăților cetățenești proclamate de revoluție.

Spre sfîrșitul primăverii anului 1800, principalele griji și preocupări ale primului consul erau provocate de situația din exterior. Prin abile tratative el a reușit să desprindă Rusia din coaliția antifranceză, dar forțele austriece din Italia și de la Rin începeau să se agite. Armata austriacă din Italia, sub conducerea generalului Melas, a trecut la ofensivă, a fracționat forțele franceze de aici, a respins trupele generalului Masséna în Genova, iar cu forțele principale s-a pregătit să invadeze sudul Franței, apărat de slaba grupare a generalului Suchet. Riposta primului consul a fost fulgerătoare. Cu „Armata de rezervă" a trecut prin surprindere Alpii, ca altădată Hannibal, și coborînd în cîmpia Padului, în spatele armatei austriece a silit-o să se ducă înapoi. Bătălia de la Marengo [9], din 14 iunie 1800, care părea la un moment dat pierdută, a fost transformată într-o victorie răsunătoare, prin intervenția neaș-

[7] Louis Madelin, op. cit., p. 81 și urm.
[8] Louis Madelin, opt. cit., p. 198.
[9] Général Decoins, *Campagnes modernes*, Paris, 1923, p. 153—173.

teptată în flancul drept al dușmanului a diviziei comandate de generalul Desaix. Acest succes a readus în stăpînirea francezilor cea mai mare parte din nordul Italiei și, amplificat de cele obținute de Armata Rinului, comandată de generalul Moreau, a silit Austria să se recunoască învinsă.

Pacea încheiată la Lunéville reconfirma prevederile celei de la Campo-Formio, acorda primului consul un prețios răgaz pentru a-și desăvîrși opera organizatorică și lăsa Anglia singură în stare de război cu Franța. Izolată, traversînd o grea perioadă de criză economică, și aceasta din urmă a căzut la înțelegere cu Franța, semnînd tratatul de pace de la Amiens, care lăsa însă în suspensie principalele motive de conflict dintre cele două țări. Oricum, după circa zece ani de neîntrerupte războaie, în Europa era instaurată pacea.

În memoriile lui Napoleon sînt tratate pe larg campaniile militare pe care le-a condus pînă în anul 1800, de aceea ne-am referit la ele în linii foarte generale, pentru a putea urmări continuitatea activității sale în acest domeniu. Simțind că nu va putea să-și realizeze planul de a trata în scrierea sa toate campaniile din vijelioasa lui viață, a sărit la ultima, cea din anul 1815. De aceea vom insista și noi ceva mai mult asupra războaielor dintre anii 1800 și 1815, pentru ca cititorul să-și poată face o imagine de ansamblu asupra activității militare a aceluia pe care mulți îl consideră ca cel mai mare comandant de oști din toate timpurile.

După lovitura de stat, Bonaparte avea mulți dușmani, începînd cu iacobinii extremiști care urmăreau să-l suprime pe dictator și terminînd cu regaliștii, ale căror oferte de colaborare pentru restaurarea Bourbonilor le respinsese. Mai multe comploturi neizbutite, puse la cale mai ales de regaliști, i-au oferit ocazia de a zdrobi pe cei mai înverșunați dușmani, dar în același timp au arătat fragilitatea regimului legat de un singur om. Or, succesele obținute în interior și pe cîmpul de luptă îi sporiseră considerabil popularitatea și unii din adepții săi considerau că vor contribui la stabilizarea situației din Franța, la asigurarea unei continuități, precum și la consolidarea propriei lor situații prin crearea unei noi dinastii și i-au acordat consulatul pe viață și apoi titlul de împărat. Mulți s-au mirat, cum, un om de valoarea lui, ajuns în fruntea unui mare popor care abolise monarhia, putea să se simtă măgulit să intre în rîndul unor suverani decăzuți și mediocri și să restabilească o instituție depășită, fără perspective. „Ce degradare, să fii Bona-

parte și să te faci împărat!“ [10], scria un contemporan. Dar Napoleon avea despre monarhia sa o concepție cu totul deosebită de a celorlalți suverani din Europa: „Prim consul, împărat, eu am fost regele poporului; am guvernat pentru el, în interesul său“, spunea el în anul 1800; iar în 1814: „Nu dețin coroana de la înaintașii mei, ci din voința națiunii care mi-a dat-o“ [11]. Cu toate acestea, proclamîndu-se împărat el și-a îndepărtat simpatia și sprijinul multor francezi și a contribuit la întărirea hotărîrii monarhilor feudali din Europa — care îl vor considera un intrus în rîndurile lor — de a continua războiul împotriva sa și a țării sale.

Pacea cu Anglia s-a dovedit a fi o iluzie. Dezvoltarea rapidă a economiei franceze, piedicile pe care Napoleon le punea pătrunderii în țara sa a mărfurilor engleze întăreau îndîrjirea guvernanților britanici de a continua lupta pînă la eliminarea acestui concurent deosebit de periculos. Refuzului de a evacua Malta, conform prevederilor tratatului de la Amiens, Napoleon i-a răspuns prin ocuparea Hanovrei, singura posesiune britanică pe continentul european, și astfel a reînceput războiul.

Napoleon aprecia foarte realist situația. El își dădea seama că Anglia putea fi înfrîntă numai printr-o lovitură directă, prin debarcarea pe teritoriul ei. Dar, dacă forțele terestre franceze erau superioare celor engleze, flota britanică era superioară celei franceze și numeric și calitativ. Deși nu era un prea mare specialist în domeniul marinei, Napoleon a întocmit un plan de folosire a flotei, pe care specialiștii în strategia și tactica navală îl apreciază ca foarte ingenios. Și-a asigurat în primul rînd alianța Spaniei și concursul flotei acesteia. Apoi, el pretindea amiralului Villeneuve să manevreze astfel cu cele două flote întrunite încît să atragă flota engleză cît mai departe de Marea Mînecii și la momentul hotărîtor (care urma să se precizeze ulterior) să revină rapid și să asigure, cel puțin 24 de ore, trecerea liberă a vaselor încărcate cu trupe terestre. Îndeplinirea acestei misiuni presupunea, fără îndoială, abilitate, suplețe, tenacitate și hotărîre din partea comandantului forțelor navale, calități care îi lipseau amiralului francez.

Cu energia-i cunoscută, Napoleon a început pregătirile pentru invadarea insulelor britanice. A întărit și reorganizat armata, a

[10] Cf. A. Castelot, *Bonaparte*, traducere din limba franceză, București, 1970, p. 535.
[11] Napoleon, Vues politiques, Paris, 1939, p. 45—46.

concentrat-o pe coasta canalului Mînecii în „Tabăra de la Boulogne" şi i-a asigurat o temeinică pregătire pentru luptă. A introdus, pentru prima dată, un nou eşalon de comandament, corpul de armată, a strîns majoritatea cavaleriei într-o singură grupare, a sporit considerabil volumul gărzii imperiale. În fruntea corpurilor de armată şi a rezervei de cavalerie a pus pe cei mai buni generali, cărora le-a acordat gradul de mareşal. Istoricii epocii napoleoniene sînt unanimi în aprecierea că „Marea Armată" — cum a botezat-o organizatorul ei — reprezenta unul din cele mai perfecţionate organisme de război înregistrate de istoria omenirii [12].

În condiţiile create, asupra Angliei plana un mare pericol şi acest fapt explică eforturile disperate ale guvernanţilor săi de a înjgheba pe continent o nouă coaliţie, care să atragă forţele franceze, degajînd astfel insulele britanice. Rezultatele s-au concretizat într-o alianţă anglo-austro-ruso-suedeză, finanţată de Anglia.

Informat despre pregătirile adversarilor săi, Napoleon voia să grăbească invazia Angliei, dar amiralul Villeneuve, în loc să-i execute ordinele, şi-a imobilizat forţele navale în portul Cadix, făcînd să eşueze întregul proiect. Furia teribilă a împăratului şi invectivele proferate la adresa nefericitului amiral nu puteau schimba situaţia. Dar Napoleon şi-a schimbat rapid planul : „Dacă nu pot fi la Londra în 15 zile, voi fi la Viena pe la mijlocul lui noiembrie", a spus el şi a acţionat în consecinţă. Cu o precizie uimitoare, el şi-a mutat, în cel mai mare secret, corpurile de armată de pe coasta canalului Mînecii pe Rin, pentru a fi în măsură fie să facă faţă unor lovituri, fie să treacă el la ofensivă, în funcţie de situaţia strategică. El avea aliaţi puţini şi slabi, dintre care merită a fi menţionaţi Spania, Olanda şi Bavaria. În ceea ce priveşte Prusia, ea avea o atitudine nesigură. Pentru a o menţine în neutralitate şi a o pune în conflict cu Anglia îi cedase Hanovra, dar slabul şi nehotărîtul rege Wilhelm, solicitat insistent de Anglia şi Rusia, aştepta o ocazie favorabilă să treacă de partea lor.

Planul de campanie al aliaţilor a fost asemănător cu cele din campaniile precedente : invadarea Franţei dinspre est cu o grupare de forţe austro-ruse şi dinspre sud cu forţele principale ale imperiului habsburgic.[13] Comandamentele aliaţilor săvîrşeau o mare

[12] Général Weygand, *Histoire de l'armée francaise*, Paris, 1938, p. 232—240.

[13] Général Decoins, op. cit., p. 174—199.

greşeală împrăştiindu-şi forţele, pe care au agravat-o apoi, angajîndu-le în luptă pe rînd şi oferind astfel împăratului francez posibilitatea de a le nimici pe părţi. Austria, dornică să redobîndească provinciile pierdute, a deschis ostilităţile înainte de sosirea armatelor ruseşti. Cel mai reputat general austriac, arhiducele Carol, în fruntea unei armate de 100 000 de oameni, a pornit să recucerească nordul Italiei, apoi să pătrundă în sudul Franţei, în timp ce o grupare de 50 000 de oameni, sub comanda generalului Mack, pătrundea în Bavaria, aliata lui Napoleon, sperînd să o determine să treacă de partea aliaţilor şi scontînd să ocupe „o poziţie tare", al cărei principal punct de sprijin era cetatea Ulm, unde să aştepte în siguranţă sosirea trupelor ruseşti, împreună cu care urma să reia ofensiva spre centrul Franţei.

Napoleon considera, pe bună dreptate, că principalul teatru de acţiuni militare fiind cel din Germania, operaţiunile de aici vor fi determinante în desfăşurarea războiului. Ca urmare, a lăsat în Italia numai 18 000 de ostaşi, sub conducerea mareşalului Masséna, care să întîrzie înaintarea grupării arhiducelui Carol, şi a destinat „Marea Armată" frontului principal. Era o magistrală aplicare a principiului concentrării forţelor, în contradicţie flagrantă cu risipirea acestora, aşa cum procedau generalii austrieci, care foloseau încă metodele de a duce războiul caracteristice epocii feudale. Cum armatele ruse erau departe, împăratul a hotărît să nimicească întîi gruparea lui Mack, apoi să se îndrepte împotriva acestora. Ceea ce istoria militară avea să consemneze sub denumirea de „Manevra de la Ulm" a fost o vastă mişcare de conversiune, executată cu precizia mecanismului de ceasornic, care a avut drept rezultat final încercuirea grupării lui Mack în zona cetăţii care sperase să-i fie pavăză, şi interpunerea grosului armatei franceze între asediaţi şi ruşi. Ritmul manevrei a fost ameţitor : noile corpuri de armată treceau Rinul la 25 septembrie 1805, Dunărea la 7 octombrie, iar peste două săptămîni (la 20 octombrie) generalul Mack capitula la Ulm, predînd învingătorului întregul armament, o mare cantitate de alimente şi 49 000 de soldaţi şi ofiţeri. Arhiducele Ferdinand, care reuşise, cu o parte din forţe, să se strecoare printre liniile franceze, a fost ajuns de cavaleria lui Murat care i-a capturat 12 000 de oameni şi 120 de tunuri ; nefericitul arhiduce a scăpat în Boemia numai cu 20 000 de oameni. Victoria francezilor a fost totală : „Niciodată o victorie n-a fost mai completă şi n-a costat atît de puţin", vestea, cu legitimă mîndrie, bu-

letinul „Marii Armate", iar bătrînii soldaţi, care luptaseră şi în celelalte campanii conduse de Bonaparte, spuneau că „de data aceasta, împăratul a cîştigat victoria cu picioarele noastre" [14].

Aşa cum prevăzuse Napoleon, victoria de pe frontul principal a stopat înaintarea trupelor arhiducelui Carol ; Carol şi forţele sale au fost chemate, în mare grabă, să apere teritoriile de bază ale imperiului habsburgic ; era însă mult prea tîrziu.

Ca de obicei, şi după victoria de la Ulm Napoleon a împletit activitatea militară cu cea politico-diplomatică. A eliberat pe generalul Mack şi a încercat să-l determine pe suveranul habsburgic să încheie conflictul ; el urmărea să creeze o ruptură în sînul coaliţiei, dar apropierea forţelor ruse dădea noi speranţe Curţii din Viena.

Fără un moment de pauză după manevrele de la Ulm, împăratul francez şi-a regrupat forţele şi le-a îndreptat împotriva primei armate ruse, care se apropia, sub comanda generalului Kutuzov. Acesta din urmă, fire prudentă, în faţa superiorităţii zdrobitoare a adversarului, în ciuda cererilor insistente ale împăratului Austriei de a apăra Viena, a început să bată în retragere precipitat, pentru a se uni cu a doua armată rusă, comandată de generalul Buxhovden, care sosea în Moravia. La 13 noiembrie 1805, Napoleon, înconjurat de unităţile gărzii sale, intra triumfător în capitala imperiului habsburgic şi se instala confortabil în palatul Schönbrünn. În acest timp, armata franceză înainta fără răgaz. Urmărită frontal de grosul armatei franceze, armata lui Kutuzov s-a aflat, la un moment dat, în pericol de a i se tăia comunicaţiile de retragere şi a fi nimicită. Din această situaţie gravă generalul rus a fost salvat însă de viclenia sa, de naivitatea mareşalului Murat şi de rezistenţa disperată a generalului Bagration. Iată cum s-au petrecut lucrurile. Napoleon a constituit o grupare, sub comanda lui Murat, pe care a lansat-o pe comunicaţiile de retragere ale lui Kutuzov. Acesta, încolţit, a recurs la o stratagemă : a cerut lui Murat un armistiţiu. Mareşalul francez s-a lăsat înşelat şi a oprit înaintarea trupelor sale. Kutuzov s-a retras, lăsînd o puternică ariergardă, sub comanda generalului Bagration, ca să-l acopere. Napoleon, informat de isprava lui Murat, l-a mustrat sever şi a ordonat continuarea urmăririi. Francezii au atacat gruparea lui Bagration, provocîndu-i pierderi foarte severe, dar, prin sacrificiul ei, aceasta a asigurat grosului timpul necesar să se sustragă dezastrului. Astfel, datorită faptului că Murat n-a executat pînă la capăt ordinul primit, Napoleon n-a putut fructifica o manevră magistral concepută (manevra de la Hollabrünn). Kutuzov a continuat retragerea spre Olmütz *, unde şi-a unit forţele cu cele ale lui Buxhovden. Napoleon, la rîndul său, ajuns cu grosul forţelor în zona Brün (Brno) s-a oprit, luînd un dispozitiv de aşteptare strategică ; comunicaţiile trupelor sale se lungiseră peste măsură şi iarna era aproape, astfel că o continuare a înaintării spre est devenea periculoasă.

[14] Cf. Gh. Eminescu, Napoleon Bonaparte, vol. II, Bucureşti, 1973, p. 28.

Cu toate succesele mari obţinute, armata franceză era într-o situaţie destul de grea. Ea avea în faţă forţele ruse, care, întărite cu cîteva mari unităţi austriece, o depăşeau sensibil ca număr. Armata arhiducelui Carol, care se retrăgea din Italia, obligată să facă un mare ocol prin Ungaria, ca urmare a faptului că francezii interceptau comunicaţiile ei directe cu Viena şi cu Moravia, avea să devină periculoasă după un oarecare timp, iar Prusia, cu o armată de 180 000 de oameni, putea să-i cadă oricînd în spate ; ministrul de externe al acestei ţări, Haugwitz, se îndrepta spre cartierul general al lui Napoleon, aducînd cu el declaraţia de război. Cu o intuiţie genială însă, tînărul împărat a ştiut să iasă din încurcătură, printr-o victorie, apreciată unanim ca cea mai hotărîtoare din bogata carieră militară a acestui neîntrecut comandant de oşti.

Pentru a obţine succesul final, Napoleon aprecia — şi evenimentele i-au dat dreptate — că ar fi necesară şi suficientă o victorie asupra trupelor ruse. O ofensivă directă asupra lor nu era convenabilă deoarece fiind superioare numericeşte, în apărare ar fi putut să-i anihileze sau să-i limiteze rezultatele şi să se retragă spre stepele nesfîrşite din estul Europei, asigurînd astfel timpul necesar intervenţiei armatelor arhiducelui Carol şi a prusienilor. Napoleon a optat deci pentru o altă soluţie : să-i atragă pe adversari într-o capcană şi să-i nimicească. În acest scop a luat o serie de măsuri, care au exercitat o influenţă psihologică hotărîtoare asupra comandamentelor inamice. În primul rînd a urmărit să dea impresia că are la dispoziţie forţe slabe, incitînd astfel pe duşman la atac. S-a adresat ţarului, în termeni reverenţioşi, cerîndu-i o întrevedere şi lăsînd impresia că este foarte grăbit să

* Oraş aflat în nord-estul Cehoslovaciei.

pună capăt ostilităților, iar trimisului acestuia i-a insuflat convingerea că trupele franceze ar putea fi ușor învinse. Patrulele cavaleriei franceze acționau timid și cedau întotdeauna în fața celor ruse și austriece. Toate acestea, precum și graba pribeagului împărat al Austriei de a reveni în capitala sa, au determinat pe aliați să atace. Așa a luat naștere bătălia de la Austerlitz, cea mai celebră din întreaga epopee napoleoniană.

Tot prin mijloace psihologice, Napoleon a influențat manevra adversarilor săi în cursul bătăliei. Era natural ca aliații să fie tentați să învăluie dreapta armatei franceze, pentru a-i tăia comunicațiile cu Viena, unde se afla baza ei de operații, a o arunca spre nord-vest și a o nimici. Acoperindu-și dreapta numai cu două divizii, împăratul le-a creat iluzia unui succes ușor, dar, în mare secret, el a adus în spatele celor două divizii un puternic corp de armată (al mareșalului Davout), care să le sprijine la momentul oportun, și și-a schimbat liniile de comunicații spre Linz, astfel încît, chiar dacă manevra învăluitoare a aliaților ar fi reușit, el și-ar fi putut sustrage ușor forțele.

Prevederile lui Napoleon s-au adeverit. Aliații și-au dispus forțele cu gruparea principală, sub comanda generalului Buxhovden, la stînga, cu misiunea să execute o manevră învăluitoare ; o grupare secundară, formată din corpul lui Bagration, la dreapta ; cavaleria generalului austriac Liechtenstein asigura legătura între cele două grupări, formînd centrul dispozitivului, pe platoul Pratzen, punctul dominant al cîmpului de bătălie ; garda imperială rusă era în rezervă în zona satului Austerlitz, unde așteptau plini de încredere și cei doi împărați : al Rusiei și al Austriei.

Napoleon și-a masat forțele principale la centru, în fața părții celei mai slabe a dispozitivului inamicilor săi, acoperite pe dreapta cum am văzut, iar pe stînga de corpul de armată al mareșalului Lannes. Cît de bine descifrase împăratul Franței intențiile comandamentului aliat și cît de sigur era de victorie rezultă clar din ordinul de zi pe care l-a dat în seara de 1 decembrie : „...în timp ce vor încerca să ne învăluie aripa dreaptă, ne vor oferi flancul și vor fi pierduți“ [15].

Nici nu se iviseră zorile zilei de 2 decembrie 1805 și coloanele de atac ale aliaților s-au și pus în mișcare. Trupele ruse și austriece dețineau o consistentă superioritate cantitativă : 87 000 de oameni,

[15] Ch. Romagny, *Campagnes d'un siècle*, Paris, 1892, p. 82.

față de 65 000 ai lui Napoleon, și 278 de guri de foc, față de 130 ale francezilor. Ea avea însă să fie anihilată de greșelile comandamentelor aliate și de măiestria comandantului francez.

Într-o stare de spirit apăsătoare, generată de întunericul accentuat de o ceață deasă, unitățile din gruparea generalului Buxhovden înaintau, în șiruri strînse, spre pîrîul Goldbach (Rîul de aur) în spatele căruia îi aștepta adversarul. În terenul mlăștinos, parțial înghețat, ostașii ruși au fost primiți de salvele artileriei și infanteriei franceze, primul obstacol în drumul spre victoria scontată. Presărînd lunca pîrîului cu morți și răniți, ei înaintau însă plini de curaj pentru a angaja lupta corp la corp. Deși în foarte marcantă inferioritate numerică, cele două divizii care acopereau flancul drept al francezilor au opus o rezistență îndrăcită, dar diviziile ruse înaintau irezistibil. Ele au cucerit satele Telnitz și Sokolnitz, principalele puncte de sprijin ale francezilor, au depășit pîrîul, urcînd pe malul opus ; ce a fost mai greu a trecut, drumul spre Viena este deschis, gîndea Buxhovden. Ceața începea să se destrame sub puterea razelor soarelui, care străluceau pe cerul fără nori, stimulînd optimismul celor care se și credeau victorioși. Dar deodată, cîmpia înghețată, eliberată de apăsarea ceții, le oferea un spectacol de rău augur ; pîlcuri numeroase de călăreți la galop și de infanteriști în pas alergător se apropiau de prima linie, intrînd direct în luptă ; era corpul de trupe comandat de Davout, care venea în sprijinul celor două divizii, care îi serviseră doar ca acoperire. Abia acum începea aici adevărata confruntare.

La flancul opus, gruparea generalului Bagration ataca fără succes corpul mareșalului Lannes, vijelioasele sale asalturi sfărîmîndu-se de rezistența de granit a francezilor.

Numai la centrul dispozitivului era liniște relativă. Pe platoul Pratzen rămăseseră călărețiii lui Lichtenstein, care își subțiau mereu rîndurile, pentru a putea menține legătura cu cele două grupări de la flancuri și în special cu a lui Buxhovden, care se îndepărta spre sud-vest.

Napoleon urmărea cu calm evoluția situației. Și cînd trupele ruse de la flancuri erau puternic angajate, a lansat atacul decisiv asupra centrului dispozitivului inamic. Patru corpuri de armată și o masă de cavalerie s-au năpustit asupra călăreților austrieci, spulberînd orice încercare de rezistență și ocupînd platoul Pratzen. Garda imperială rusă a intervenit cu vigoare, dar copleșită de enorma superioritate a adversarului a fost decimată, iar resturile

ei silite să se retragă în grabă spre est ; centrul dispozitivului aliaţilor era rupt şi grosul forţelor franceze interpus între cele două grupări ruse. Împăraţii Rusiei şi Austriei, în pericol de a fi capturaţi, au fugit de pe cîmpul de luptă, lăsîndu-şi generalii să se descurce cum or şti.

Napoleon şi-a îndreptat efortul pentru nimicirea grupării principale a generalului Buxhovden, aruncîndu-i un corp de armată în flancul de nord şi altul în spate, în timp ce corpul mareşalului Davout o pironea din faţă. Lovită din trei părţi, gruparea adversă a fost nimicită în bună parte. Resturi dezorganizate au încercat să se salveze spre sud, peste o zonă de lacuri îngheţate. Dar, sub greutatea cailor, tunurilor şi trăsurilor şi datorită obuzelor trase de artileria franceză, gheaţa s-a spart şi mulţi luptători şi-au găsit sfîrşitul în apa noroioasă.

În acest timp Napoleon a ordonat corpului lui Lannes să treacă la ofensivă, împotriva grupării lui Bagration, în timp ce călăreţii lui Murat o învăluiau pe la sud. Pentru a evita nimicirea completă, generalul rus s-a retras în grabă, salvînd astfel o mică parte din impunătoarea armată care în dimineaţa zilei se avîntase, plină de încredere, la atac.

La Austerlitz francezii au obţinut o mare victorie. Pierderile aliaţilor se ridicau la aproximativ 15 000 de morţi şi răniţi, 30 000 de prizonieri, 180 de tunuri şi 40 de drapele, pe cînd ale învingătorilor erau doar de circa 7 000 de morţi şi răniţi. Aşa cum prevăzuse, această victorie l-a scos pe Napoleon din încurcătură : ruşii se îndepărtau tot mai mult ; împăratul Austriei venea la cortul său să implore pacea, iar Haugwitz, ministrul de externe prusian, în loc de ultimatum, îi prezenta respectuoase felicitări, despre care împăratul victorios spunea ironic şi ameninţător că „întîmplarea le-a schimbat adresa".

Pacea s-a încheiat la Presburg şi a însemnat o nouă slăbire şi umilire a imperiului habsburgic, care pierdea Veneţia, Friul, Istria, şi Dalmaţia, încorporate regatului Italiei (al cărei rege era Napoleon), Tirolul şi Suabia, adăugate respectiv Bavariei şi Würtembergului aliate ale Franţei. Francisc al II-lea rămînea numai cu titlul de împărat al Austriei, pierzîndu-l pe cel de împărat al „Sfîntului imperiu", care rămăsese o simplă formulă, lipsită de conţinut. Regina Neapolului a fost izgonită şi în locul ei împăratul victorios l-a numit pe fratele său mai mare, Joseph.

Nici acest tratat nu era însă de natură să instaureze în Europa pacea atît de mult dorită de popoare ; Austria aştepta o ocazie favorabilă ca să-şi ia revanşa şi teritoriile pierdute ; Rusia şi Anglia erau sub arme, hotărîte să continue războiul.

În timp ce „Marea Armată" înainta victorioasă de la Ulm spre Moravia, împăratului îi parvenise ştirea că la 21 octombrie flota franco-spaniolă fusese nimicită de cea engleză, comandată de amiralul Nelson, la Trafalgar. Această înfrîngere avea să exercite o puternică influenţă asupra proiectelor ulterioare ale lui Napoleon. El îşi dădea seama că Anglia rămînea stăpînă necontestată a mărilor şi că o înfrîngere directă a acesteia, printr-o debarcare în insulele sale, nu mai era posibilă. În mintea sa se întărea ideea de a o înfrînge indirect, pe calea blocadei economice. Pentru aceasta era necesar să domine pe continent. Şi împăratul francez a făcut un nou pas pe această cale ; a desfiinţat peste 300 de minuscule stătuleţe germane, concentrîndu-le în „Confederaţia Rinului", formată din numai 16 state, al cărei „protector" s-a proclamat, incluzîndu-le astfel în imperiul său. Organizînd această confederaţie, Napoleon a creat un cordon protector al Franţei, credea el, spre est, dar a depăşit din nou interesele ţării sale : el a început opera de unificare a Germaniei, fapt ce va avea o mare influenţă asupra destinelor ulterioare ale Europei. Relativ la rolul jucat de Napoleon în Germania, Engels avea să scrie : „Napoleon n-a fost pentru Germania un despot arbitrar, aşa cum pretind duşmanii săi ; Napoleon o fost în Germania reprezentantul revoluţiei, propăvăduitorul principiilor ei, distrugătorul vechii societăţi feudale. Bineînţeles că a acţionat despotic, dar nici pe jumătate atît de despotic... ca prinţii şi nobilii pe care el i-a adus la sapă de lemn" [16].

În perioada care a urmat după încheierea păcii de la Presburg, Napoleon, cu energia-i cunoscută, a desfăşurat o extraordinară activitate pentru consolidarea Franţei în interior. A luat ample măsuri pentru dezvoltarea economiei şi asanarea finanţelor, desăvîrşirea legislaţiei noi, perfecţionarea învăţămîntului, stimularea artelor [17], dar şi pentru îngrădirea libertăţilor cetăţeneşti şi anihilarea oricărei încercări de opoziţie.

[16] Marx-Engels, Opere, vol. 2, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1958, p. 596—597.

[17] Louis Madelin, op. cit., p. 351 şi urm.

Opera sa organizatorică a fost însă întreruptă de un nou război. S-a format o nouă coaliție contra Franței, la care, pe lîngă Anglia și Rusia, a aderat și Prusia. Cercurile conducătoare ale acestui ultim stat erau cuprinse de o adevărată isterie războinică. Își închipuiau că armata franceză va fi repede spulberată de armata care, sub Frederic al II-lea, ținuse „în șah" aproape întreaga Europă. Regele, om slab și nehotărît, sfătuit de curteni obtuzi, a provocat conflictul într-un moment nepotrivit și în condiții în care nu putea să-l cîștige. El a trimis lui Napoleon o scrisoare ultimativă, somîndu-l să-și retragă la vest de Rin trupele care staționau în Bavaria și Würtemberg. Rușii erau încă departe și, provocîndu-l pe împăratul francez, îi oferea ocazia de a-l nimici înainte de sosirea acestora.

Pe la începutul lunii octombrie 1806, armata prusiană se găsea dizlocată la vest de rîul Saale, cu armata principală, comandată de ducele de Brunswick, la Erfurt, o armată secundară aflată sub comanda generalului Hohenlohe la Iena, alta sub conducerea generalului Rückel la Eisenach, rezerva sub comanda ducelui de Würtemberg la Magdeburg. Generalii care le comandau erau bătrîni, îmbîcsiți de principii învechite ; soldații erau instruiți mai mult pentru paradă decît pentru luptă ; comandamentul era rău alcătuit, ducele de Brunswick cumulînd funcția de comandant șef cu cea de comandant al armatei principale.

„Marea Armată", concentrată în valea rîului Mein, era formată din ostași bine instruiți, cu o vastă experiență în luptă, comandați de mareșali tineri — nici unul nu depășea 37 de ani — avînd în frunte un incomparabil comandant de oști. Dacă adăugăm superioritatea numerică și înzestrarea, înțelegem de ce Napoleon își permitea să dea regelui Prusiei sfatul să renunțe la război și-l prevenea senin : „majestate, veți fi înfrînt" [18].

Planul lui Napoleon era simplu și clar, ca toate celelalte pe care le mai întocmise și aplicase : să atragă forțele prusiene cît mai departe spre vest și apoi, printr-un marș rapid spre nord, peste munții Frankenwald, să le cadă în spate, separîndu-le de Berlin și de armatele ruse și nimicindu-le înainte de sosirea acestora.

În cursul lunii septembrie 1806, mișcări false de trupe și informații de presă inteligent dozate făceau comandamentul prusian

[18] Gh. Eminescu, op. cit., p. 55.

să creadă că o importantă armată franceză se concentrează în Olanda, în timp ce dispozitivul strategic al „Marii Armate" ca și mișcările acesteia erau acoperite de munții amintiți, ale căror comunicații și trecători erau păzite cu strășnicie de unitățile franceze de acoperire. Între ducele de Brunswick și generalul Hohenlohe erau diferențe de vederi. Primul era pentru o ofensivă spre Rin, al doilea ar fi vrut ca printr-o înaintare spre sud-vest să cadă în valea Meinului și să surprindă forțele franceze, în care scop a și trimis o divizie la Saalfeld.

În timp ce comandamentul prusian se zbătea în nesiguranță și nehotărîre, forțele franceze, formînd un bloc de forma unui romb — „batalionul patrat" cum îi spunea Napoleon — s-au pus în mișcare, pe trei coloane, începînd traversarea lanțului muntos. Divizia de la Saalfeld a fost repede spulberată și corpurile „Marii Armate" pătrundeau hotărît în spatele dispozitivului dușman. Înspăimîntat, ducele de Brunswick a dat ordin de retragere spre Elba, obstacol pe care intenționa să reziste pînă la sosirea trupelor rusești ; armata principală urma să treacă la est de rîul Saale pe la Auerstaedt, acoperită în zona Iena de armata lui Hohenlohe, care se va transforma ulterior în ariergardă.

Din informațiile pe care le avea în seara de 13 octombrie 1806, Napoleon și-a format convingerea că grosul armatei prusiene se afla la Iena. El a hotărît să o nimicească a doua zi, atacînd-o direct, frontal, cu forțele principale și lovind-o în spate cu corpul mareșalului Davout, pe la Auerstaedt. Din această hotărîre vor rezulta două bătălii, care se vor desfășura concomitent, cea de la Iena și cea de la Auerstaedt.

În cursul nopții de 13 spre 14 octombrie, corpul mareșalului Lannes a trecut la vest de Saale și a doua zi la orele 7 a început atacul pozițiilor armatei lui Hohenlohe. Au intrat apoi în luptă și corpurile mareșalilor Soult, Augereau și Ney, care au angajat puternic inamicul de front și i-au învăluit ambele flancuri. După o rezistență tenace, dar inutilă, trupele prusiene decimate și dezorganizate au fost aruncate în cea mai mare dezordine spre Weimar.

Ceva mai la nord, mareșalul Davout, informat că are în față forțe inamice superioare, s-a dus — în noaptea de 13 spre 14 octombrie — la mareșalul Bernadotte, vecinul său din stînga, să-i ceară ajutor. Om cu putere de înțelegere limitată, acesta a refuzat să-l sprijine și Davout a fost nevoit să lupte numai cu corpul său împotriva armatei principale prusiene. În dimineața de 14 oc-

tombrie, la orele 5, cele două grupări adverse s-au pus în mișcare : trupele lui Davout desfășurate pentru bătălie, ale ducelui de Brunswick în marș spre Elba, neștiind nimic despre prezența francezilor. Complet surprinse și din cauza ceții dese, unitățile prusiene s-au angajat în luptă pe rînd și deși în zdrobitoare superioritate numerică au fost puse în derută de impetuozitatea atacurilor francezilor. La înfrîngerea lor a contribuit și faptul că ducele de Brunswick a fost grav rănit în învălmășeală și comandamentul prusian a pierdut legătura și controlul asupra trupelor. După cîteva ore de lupte și această armată a început retragerea spre Magdeburg. Mareșalul Bernadotte a stat inactiv în tot cursul zilei, în timp ce la flancurile sale se desfășurau două bătălii sîngeroase, de al căror rezultat depindea soarta întregii campanii.

Zdrobite și dezorientate în cele două bătălii, avînd comunicațiile cu Berlinul și cu trupele rusești interceptate, frînturile armatelor prusiene se retrăgeau în derută, fără speranțe și fără țel, spre nord și nord-vest, către Marea Baltică, urmărite cu o vigoare deosebită de corpurile franceze, stimulate de marile succese obținute. La 25 octombrie trupele franceze intrau în Berlin, iar la 28 o grupare dușmană mai consistentă, adunată în jurul generalului Hohenlohe, înconjurată, depunea armele, iar comandantul ei era făcut prizonier. Cetățile Prusiei se predau una după alta, iar mareșalul Murat îi putea raporta lui Napoleon că „războiul s-a terminat din lipsă de inamic" [19]. Din mîndra armată prusiană nu rămăsese nimic. Regele se refugiase la Königsberg, unde aștepta sosirea trupelor rusești ; el dispunea doar de cîteva mii de oameni, aflați sub comanda generalului Lestocq, care nu participaseră la lupte, fiind concentrați de la început în Prusia Orientală.

Campania împotriva prusienilor era terminată. Forțele franceze s-au oprit pe Oder, unde se repauzau, după marile eforturi făcute, în așteptarea armatelor ruse, care se apropiau.

La 21 noiembrie 1806, Napoleon își punea în aplicare planul de a da Angliei o lovitură mortală, proclamînd din Berlinul cucerit „Blocusul continental". Cum am mai arătat, în urma nimicirii flotei franceze la Trafalgar în anul precedent, împăratul își dădea seama că o înfrîngere a Angliei pe calea armelor nu mai era posibilă și prin blocadă urmărea să o înfrîngă pe cale economică, împiedicînd-o să facă comerț cu țările Europei. Această hotărîre îi va influența ulterior întreaga politică : îl va duce la o

[19] A. Castelot, *Napoleon*, Editura politică, București, 1970, p. 105.

alianță, apoi la un conflict cu Rusia și îl va antrena la cucerirea țărilor prin care se scurgeau în Europa mărfuri engleze (Portugalia, Spania, Statul papal, Olanda) ; îl va pune în conflict cu burghezia din țările cucerite și chiar din propria țară, a cărei dezvoltare economică va fi serios stînjenită de întreruperea schimburilor cu Anglia ; îl va duce la înfrîngerea finală. Dar, dacă pentru Napoleon efectele blocadei vor fi dezastruoase, ele vor avea și o influență pozitivă asupra unor state ale Europei, contribuind larg la dezvoltarea unor industrii naționale, care să umple golurile lăsate de lipsa mărfurilor engleze ; ca o consecință, avea loc întărirea burgheziei și creșterea proletariatului din aceste țări. „Interzicerea tuturor mărfurilor engleze și războiul împotriva Angliei au fost cauzele care au dus la nașterea industriei germane", scria Engels, și adăuga că burghezii germani „nu erau oameni în stare să înțeleagă planurile mărețe ale lui Napoleon" ; ei au luptat împotriva acestuia, contribuind la înfrîngerea lui finală [20].

Între timp, o primă armată rusească, de 50 000 de oameni, sub comanda generalului Bennigsen, ajunsese pe Vistula și ocupase Varșovia. O alta urma să sosească în curînd, iar mai înapoi se pregăteau puternice rezerve. Napoleon a hotărît să profite de împrăștierea forțelor adversarilor săi și să nimicească armata rusească de la Varșovia, înainte ca ea să poată primi întăriri. Un ordin din 16 noiembrie 1806 îndrepta gruparea principală a „Marii Armate" spre capitala poloneză pentru a angaja frontal armata lui Bennigsen și o altă grupare secundară spre Thorn, pentru a-i învălui flancul drept. Dar generalul rus, dîndu-și seama de pericol, a început o retragere precipitată spre est. La 28 noiembrie, Murat, în fruntea călăreților săi, intra în Varșovia, aclamat cu entuziasm de polonezi, care sperau să-și redobîndească independența cu ajutorul francezilor, purtătorii suflului înnoitor care adia asupra vechiului continent. Ei au alergat în număr mare sub steagurile împăratului, gata să-și dea viața pentru eliberarea patriei lor. Oboseala, gerul timpuriu și lungirea peste măsură a comunicațiilor l-au determinat însă pe Napoleon să-și oprească înaintarea și să se instaleze pentru iernat la adăpostul fluviului Vistula.

Pe la mijlocul lunii decembrie, a doua armată rusească, comandată de generalul Buxhovden, a sosit pe teatrul de acțiuni militare, făcînd joncțiunea cu cea a generalului Bennigsen și dublînd

[20] Marx-Engels, op. cit., p. 597.

efectivele forţelor ţarului. Bătrînul mareşal Kamenski, comandantul suprem, trăia cu amintirea frumoaselor succese obţinute de Suvorov în Italia, în anul 1799, împotriva francezilor, şi considera că nu-i va fi greu să-şi înscrie şi el în palmares unele, poate şi mai mari, înfrîngînd pe aceşti ostaşi extenuaţi, duşi de ambiţia corsicanului atît de departe de casă. El a hotărît deci să treacă la ofensivă, îndreptîndu-şi efortul spre Varşovia. Napoleon nu era însă omul care să aştepte pasiv loviturile adversarului. El a hotărît să le devanseze, după un plan asemănător cu cel din noiembrie ; gruparea principală va angaja frontal grosul forţelor ruseşti, iar cea secundară îi va învălui flancul de nord.

Ofensiva francezilor a început prin surprindere, la 22 decembrie 1806, şi mareşalul Kamenski, pentru a scăpa de dezastru, a trebuit să ordone retragerea. Zăpada abundentă începuse să se topească sub razele blînde ale unui soare capricios, transformînd terenul într-o mare de noroi, desfundînd drumurile şi temperînd considerabil ritmul — obişnuit foarte rapid — al manevrelor efectuate de trupele franceze. Grosul forţelor ruseşti au reuşit să se sustragă, dar în ciocnirile sîngeroase de la Golymin şi Pultusk au căzut circa 25 000 de oameni, dintre care numai o treime francezi.

Generalul Bennigsen considera drept o victorie faptul că reuşise să se sustragă de la nimicire completă şi probabil că şi ţarul era de aceeaşi părere, deoarece l-a numit comandant suprem, în locul lui Kamenski.

Noul comandant, dornic să se afirme, a pregătit în pripă o vastă ofensivă, schimbînd efortul la dreapta, într-o largă manevră de învăluire pe la nord de Varşovia a forţelor principale franceze, dispuse la nord-est de oraş. Ofensiva s-a declanşat la 18 ianuarie şi s-a desfăşurat la început vertiginos. În două zile forţele ruse au înaintat peste 30 de km, depăşind spre vest meridianul capitalei poloneze. Napoleon jubila. În sfîrşit, i se oferea ocazia de a executa o lovitură hotărîtoare. Cu cît înainta mai mult spre vest, cu atît imprudentul general rus îşi expunea flancul stîng şi spatele trupelor sale. Ca atare, împăratul francez a hotărît să-i încetinească înaintarea cu o parte din forţe şi cu grosul, printr-un marş spre nord, să-i taie comunicaţiile de retragere, să-l lovească din spate şi să-l nimicească. Este demnă de admirat uşurinţa cu care Napoleon sesiza greşelile adversarilor săi, promptitudinea şi energia cu care încerca să le exploateze. Dar o simplă întîmplare a dejucat planurile împăratului. Un ordin trimis lui Bernadotte a fost capturat de o patrulă de cazaci şi Bennigsen a aflat intenţiile adversarului său ; înspăimîntat de ce era să păţească, el a ordonat grabnic retragerea. După unele ciocniri parţiale a reuşit să-şi scoată forţele din raza de învăluire a lui Napoleon şi a ocupat o poziţie de apărare la Eylau, pentru a opri pătrunderea francezilor spre Koenigsberg, principalul oraş din Prusia Orientală.

Napoleon înainta pe trei coloane : la centru corpurile mareşalilor Soult, Augereau, cavaleria lui Murat şi garda imperială ; la dreapta corpul mareşalului Davout, iar la stînga cel al mareşalului Ney. În după-amiaza de 7 februarie 1806 Soult a respins avanposturile trupelor ruseşti şi a ocupat localitatea Eylau, la est de care forţele lui Bennigsen erau gata să se angajeze într-o bătălie hotărîtoare. Deşi nu avea toate forţele concentrate, Napoleon a decis să atace a doua zi cu gruparea centrală, pentru a angaja şi fixa duşmanul din faţă, asigurînd timpul necesar intervenţiei corpurilor lui Davout şi Ney în ambele sale flancuri. Tînărul împărat călca cu bună ştiinţă unul din principiile, despre care va scrie în memoriile sale că „nu admite excepţie", de a angaja bătălia numai după întrunirea tuturor forţelor destinate acestui scop. El se temea însă că ruşii se vor retrage din nou dacă nu-i va ataca imediat şi că va pierde astfel ocazia de a-i înfrînge.

A doua zi, unităţile mareşalului Soult au atacat cu hotărîre, dar covîrşitoarea superioritate numerică a adversarului şi-a spus cuvîntul : înaintarea francezilor a fost oprită. Lupta continua însă cu violenţă cînd a sosit corpul lui Davout, care a lovit în flancul stîng al ruşilor. Surprinşi, aceştia au început să dea înapoi, dar Bennigsen şi-a angajat o parte din rezervă şi a echilibrat situaţia la flancul ameninţat. Pentru a forţa succesul, Napoleon a introdus în luptă corpul lui Augereau. Orbiţi de zăpada spulberată de rafalele puternice de vînt, ostaşii acestuia au greşit direcţia, „defilînd" prin faţa unei baterii de 72 de tunuri ruseşti. Focul de flanc al acesteia a produs pierderi enorme francezilor, amplificate de puternice contraatacuri ale adversarului. Numai şarjele repetate ale cavaleriei lui Murat au restabilit echilibrul în acest sector. Intervenţia prusienilor lui Lestocq a făcut să încline pentru un moment balanţa în favoarea aliaţilor. Dar apariţia corpului lui Ney în flancul drept al ruşilor l-a determinat pe Bennigsen să ordone retragerea, care s-a efectuat în ordine şi fără grabă.

Bătălia de la Eylau a fost cea mai sîngeroasă din cîte a condus Napoleon. Deşi ruşii s-au retras, nu poate fi vorba de un adevărat

succes al francezilor. Pierderile au fost foarte mari de ambele părți : corpul mareșalului Augereau a fost aproape complet nimicit. A doua zi, în zori, Napoleon îi scria împărătesei Josefina : „Ieri a avut loc o mare bătălie. Victoria a fost de partea mea, dar am pierdut mulți ostași ; pierderile inamicului, care sînt mult mai mari, nu mă pot consola“ 21.

Corpurile franceze, după bătălie, au urmărit pe ruși pînă la rîul Pregel, apoi s-au oprit și după opt zile de repaus s-au repliat pentru a se instala de iernat pe malul rîului Pessarge, unde au rămas pînă la începutul verii anului 1807.

Deși manevra executată de Napoleon la Eylau a fost concepută ca să ducă la un succes hotărîtor, distingîndu-se prin simplitatea și puritatea clasică, caracteristice celor mai reușite bătălii ale acestui mare comandant de oști, ea nu și-a atins scopul, datorită greutăților create de anotimp și de comunicații, care au împiedicat coordonarea oportună a acțiunilor, superiorității numerice și vitejiei ostașilor ruși. Nu-l putem absolvi însă pe Napoleon de orice vină. După cum am arătat și mai înainte, el a angajat bătălia înainte de a-și fi concentrat toate forțele, care au intrat în acțiune pe rînd. Dacă lovitura corpului lui Ney s-ar fi produs simultan cu a celui a lui Davout, bătălia ar fi avut, fără îndoială, rezultate mult mai importante.

Napoleon aștepta cu înfrigurare sosirea primăverii pentru a întreprinde o nouă campanie militară, pe care o spera decisivă. În acest scop și-a repauzat forțele, a primit întăriri, și-a antrenat unitățile, a consolidat și intensificat asediul Danzigului, ultima cetate prusiană necucerită, care a capitulat la 26 mai 1807, lăsînd în mîinile asediatorilor numeroși prizonieri, mari cantități de alimente și făcînd disponibile însemnate forțe franceze. Împăratul știa că sîngeroasa bătălie de la Eylau îi crease serioase dificultăți, alimentînd speranțele dușmanilor săi din interiorul și din afara Franței că va fi înfrînt. La rîndul lor, cei din anturajul țarului erau încredințați că armata rusă va obține victoria definitivă, cu cei peste 100 000 de soldați, a căror comandă o exercita în continuare generalul Bennigsen.

Odată cu sosirea timpului frumos, acțiunile militare au reînceput. Datorită imprudenței generalului rus și manevrelor iscusite ale lui Napoleon, de două ori armata rusă a scăpat cu greu catastrofei, dar forțele franceze s-au interpus între ea și orașul

[21] Octave Aubry, op. cit., p. 99.

Königsberg. În ziua de 14 iunie 1807 Bennigsen își trecuse forțele la vest de rîul Alle, pe podurile construite în grabă la Friedland, în intenția de a ataca forțele franceze pe care le avea în față și a-și deschide drum spre Königsberg.

Cu excepționala-i capacitate de a sesiza momentele și situațiile de criză prin care treceau adversarii săi, Napoleon a descifrat posibilitatea de a obține cu ușurință o victorie hotărîtoare. Adversarul era înghesuit într-un spațiu restrîns, cu un obstacol în spate — rîul Alle — care nu putea fi trecut decît pe podurile din Friedland, situate înapoia flancului său stîng. Concepția bătăliei a fost simplă : angajarea inamicului pe tot frontul, împingerea lui spre obstacol, după ce în prealabil, printr-o puternică lovitură, îi va fi cucerit podurile.

Era tîrziu, după-amiază, cînd s-a terminat concentrarea corpurilor franceze și comandanții acestora erau de părere să se amîne bătălia pentru a doua zi. „Nu — le-a răspuns Napoleon —, nu-l surprinzi pe inamic de două ori în aceeași greșeală“, și la orele 17 a dat semnalul de începere a luptei. Ciocniri violente s-au consumat pe întregul front, în timp ce Ney, „viteazul între viteji“, pătrundea irezistibil cu corpul său în Friedland și punea stăpînire pe poduri, tăind adversarului orice drum de retragere. Înfrîngerea trupelor adverse a fost totală. A doua zi împăratul vestea Josefinei victoria în cu totul alți termeni decît cei folosiți după Eylau : „Copiii (soldații) mei au celebrat, în mod demn, aniversarea bătăliei de la Marengo *. Bătălia de la Friedland va fi la fel de celebră... Întreaga armată rusă pusă în derută, optzeci de tunuri, 30 000 de oameni capturați sau uciși, douăzeci și cinci de generali ruși uciși, răniți sau prizonieri, garda rusă zdrobită : ea (bătălia de la Friedland) este soră demnă a celor de la Marengo, Austerlitz, Iena... Pierderile mele nu sînt mari“ 22. În adevăr, în bătălia de la Friedland el a obținut ultima mare victorie din uimitoarea sa carieră militară. El va mai obține încă multe, dar mult mai greu, cu pierderi mult mai mari și cu rezultate mult mai modeste.

Deși ostașii săi erau extenuați, împăratul i-a lansat imediat după bătălie într-o urmărire vijelioasă a inamicului zdrobit. „Un general-șef (comandant suprem) nu trebuie să lase să se odihnească, nici pe învingători, nici pe învinși“ 23, va scrie el în memorii. Frînturile armatei ruse se retrăgeau precipitat și cînd

* Care a avut loc la 14 iunie 1800.

[22] Octave Aubry, op. cit., p. 104.

[23] Ibidem, p. 227.

urmăritorii au ajuns pe malul fluviului Niemen, la 19 iunie, ţarul a fost nevoit să se recunoască învins şi să solicite armistiţiul şi pacea. Emisarul său se prezenta umil şi temător în faţa învingătorului, dar, spre mirarea lui, a fost neaşteptat de bine primit. Împăratul victorios nu intenţiona să-i umilească pe învinşi, să le impună sacrificii teritoriale şi contribuţii băneşti ; le solicita doar o alianţă, tratîndu-i pe picior de egalitate. La 24 iunie, într-un ritual puţin ridicol, Napoleon şi Alexandru se întîlneau şi se îmbrăţişau pe un ponton frumos împodobit aflat la mijlocul Niemenului, şi, după alte cîteva întîlniri, la 7 iulie se semna la Tilsit tratatul de pace. Cei doi împăraţi îşi împărţeau zonele de influenţă în Europa. Napoleon îşi păstra vestul şi centrul şi lăsa mînă liberă ţarului în estul vechiului continent. Rusia se angaja să devină aliata Franţei, să iasă din coaliţie, deci să rupă relaţiile cu Anglia, şi să adere la blocusul continental.

A doua zi se încheia şi pacea cu Prusia, care era foarte dur tratată de Napoleon ; statul prusian n-a fost complet desfiinţat numai datorită insistenţelor ţarului. Pierdea însă jumătate din populaţie, cu toate teritoriile de la vest de Elba, care intrau în compunerea noului regat al Westfaliei, atribuit celui mai tînăr frate al lui Napoleon, Jérôme. Teritoriile poloneze ce fuseseră cotropite de Prusia erau constituite în „Marele Ducat al Varşoviei", atribuit ducelui de Saxonia, care devenea rege. În plus, i s-a impus Prusiei plata unei despăgubiri de război de 600 milioane franci, sumă enormă pentru acel timp.

Se admite, în general, că pacea de la Tilsit marchează culmea puterii lui Napoleon : imperiul său îşi extindea limitele, coaliţia antifranceză era dizolvată, Anglia izolată, forţa noii alianţe nu putea fi egalată în Europa. Aceasta era faţada, care acoperea, deocamdată, realităţi mai puţin roze pentru împăratul francez. Ţarul îşi asuma anumite obligaţii, care nu erau prin nimic garantate şi este de mirare cum un atît de profund cunoscător al istoriei cum era Napoleon a putut pierde din vedere că valoarea unei alianţe este determinată de comunitatea de interese dintre cei doi parteneri, ori burghezia rusă nu era interesată într-o ruptură cu Anglia, fără să mai amintim ura neîmpăcată a nobilimii împotriva corsicanului parvenit, care îi ameninţa privilegiile. Umilinţele impuse Prusiei aveau să servească drept principal suport al redresării ei şi transformării într-un duşman implacabil. De dragul alianţei cu Rusia, Napoleon a sacrificat Polonia, singurul aliat sigur, dispus la orice sacrificii ; în locul unui stat puternic, cum sperau patrioţii

polonezi, a creat doar un hibrid, subordonat suveranului saxon. Pacea de la Tilsit, în fapt, n-a întărit puterea lui Napoleon, ci i-a creat noi greutăţi ; era primul tribut pe care îl plătea blocusului continental.

Întors la Paris împăratul victorios şi-a consacrat energia neobosită perfecţionării aparatului administrativ, consolidării finanţelor, construcţiilor, învăţămîntului [24], dar şi consolidării dictaturii sale, care devenea tot mai despotică. El a împărţit, cu multă dărnicie, bani şi titluri generalilor şi miniştrilor săi pentru a-i apropia cît mai mult de tron. Efectele nu vor fi însă cele scontate ; îmbogăţiţi, aceştia vor jindui după liniştea care să le asigure savurarea plăcerilor oferite de bogăţiile acumulate, vor opune rezistenţă proiectelor stăpînului care i-a ghiftuit prea mult. Înfiinţarea unor titluri de nobleţe va crea nemulţumiri, în special în rîndul ostaşilor şi ofiţerilor cu grade mici, care apreciau că împăratul lezează grav principiul egalităţii, cu toate declaraţiile lui că este vorba nu de o nobilime de sînge, cum a fost cea răsturnată, ci de una de merit, ale cărei rînduri erau deschise oricui.

În perioada la care ne referim fruntea împăratului era înnourată de situaţia din exterior. În blocusul său continental erau serioase fisuri ; aliatul de la Tilsit nu se grăbea să-şi îndeplinească obligaţiile asumate, iar Austria aştepta o ocazie favorabilă pentru a pune din nou mîna pe arme ; mărfurile engleze se scurgeau în Europa prin Portugalia a cărei economie era alimentată de comerţul cu Anglia şi prin statul papal. Corupţia din cercurile conducătoare ale Spaniei şi anarhia din administraţia acestei ţări creau climatul favorabil unei întinse contrabande cu produse engleze. În acest climat contradictoriu, Napoleon a hotărît să ocupe Peninsula Iberică şi, ca atare, trupele sale au intrat în Lisabona şi Madrid, aducînd la tronul Spaniei pe Joseph, fratele său mai mare. Dar portughezii au chemat în ajutor trupe engleze, iar poporul spaniol, jignit în demnitatea sa, s-a ridicat la luptă. Asaltate din toate părţile, forţele franceze au fost înfrînte şi silite să se replieze spre frontiera ţării lor. Demnitatea împăratului era atinsă, blocusul său continental grav ameninţat. În condiţiile date Napoleon a hotărît să intervină în forţă în Spania, dar considera necesară o strîngere a relaţiilor cu ţarul, pentru a preveni un atac din partea Austriei cît timp el va fi ocupat în Peninsula Iberică.

[24] Louis Madelin, op. cit., p. 375 şi urm.

Aşa s-a născut ideea întîlnirii de la Erfurt (27 septembrie—14 octombrie 1808), unde, datorită manevrelor lui Talleyrand, prăpastia între cei doi împăraţi s-a adîncit şi mai mult [25]. Totuşi faţada a fost salvată : Napoleon accepta ca ţarul să ocupe principatele române, iar acesta notifica împăratului habsburgic să nu atace Franţa, dar în termeni ce semnificau de fapt o încurajare la agresiune.

Asigurat că poate conta cel puţin pe neutralitatea Rusiei, Napoleon a început să-şi concentreze forţele pe Ebru, pentru o campanie de amploare în Spania, pe care urma să o conducă personal. Forţele destinate în acest scop cuprindeau opt corpuri de armată, dintre care trei aduse de la „Marea Armată", care îşi pierdea totodată denumirea, trupele rămase în teritoriul german — pentru a face faţă la nevoie Austriei — constituind „Armata de Rin", sub comanda mareşalului Davout.

Spaniolii, în urma succeselor obţinute, aveau proiecte ambiţioase. În Spania s-a constituit o juntă centrală şi un consiliu de război, compus din principalii generali, s-au concentrat forţe, în intenţia de a invada Franţa ; scopurile propuse depăşeau, desigur, larg posibilităţile. Planul de campanie spaniol prevedea o ofensivă pe tot frontul Ebrului : o armată urma să învăluie dreapta franceză prin Bilbao, alta să întoarcă stînga adversarului prin Pampeluna, o a treia ,la centru, căreia i s-a mai alăturat „Armata de Estramadura", nou formată, să asigure legătura între cele două corpuri de trupe, iar o alta forma rezerva.

Lipsiţi de experienţa necesară conducerii unor operaţii de mare anvergură, comandanţii spanioli şi-au împrăştiat forţele, oferind împăratului francez ocazia de a-şi pune în aplicare una din manevrele sale favorite : ruperea frontului duşman, interpunerea între grupările de forţe ale acestuia şi nimicirea lor pe rînd.

Campania s-a desfăşurat într-un ritm vertiginos. La 9 noiembrie 1808 corpul mareşalului Soult a înfrînt „Armata de Estramadura" şi a intrat în Burgos, iar a doua zi corpurile mareşalilor Victor şi Lefebvre au înfrînt armata spaniolă de la stînga, la Espinosa, silind-o să se retragă. Corpul mareşalului Soult i-a tăiat însă retragerea şi la 12 noiembrie ea a fost nimicită la Reinosa.

Napoleon şi-a îndreptat apoi atenţia asupra armatelor inamice de la dreapta şi de la centru. Bătute la Tudela, la 23 noiembrie, ele s-au retras în direcţii divergente : cea de la dreapta spre Saragosa, cea de la centru spre Madrid. Împăratul a lăsat corpul mareşalului Moncey să asedieze Saragosa, iar el, cu corpul lui Victor, garda şi rezerva de cavalerie, înainta vertiginos spre capitala spaniolă. „Armata de Estramadura", întărită cu unităţi nou constituite, a încercat să i se opună, dar la 30 noiembrie a fost zdrobită la Somo-Sierra şi la 2 decembrie 1808 Napoleon intra victorios în Madrid. În acest timp, un corp francez cucerea Catalonia şi intra în oraşul Barcelona.

[25] Duff Cooper, *Talleyrand*, Bucureşti, f.a., p. 204 şi urm.

Junta spaniolă ceruse ajutor Angliei şi o armată, sub comanda generalului Moore, debarcase în peninsulă şi înaintase în valea riului Duro. Trupele lui Napoleon au pornit de îndată împotriva acesteia, dar generalul englez, prudent, a început retragerea spre litoral. Napoleon a urmărit-o viguros ; ulterior, fiind informat de mişcările de trupe ale Austriei şi de uneltirile lui Fouché şi Talleyrand s-a întors la Paris, lăsînd grija urmăririi englezilor mareşalului Soult. Cu pierderi foarte mari, trupele engleze au reuşit să se îmbarce şi să părăsească Peninsula Iberică, lăsînd spaniolilor o impresie penibilă.

Campania din Spania aduce elemente noi de artă militară, privind războiul de gherilă la care participa întregul popor spaniol, jignit în demnitatea sa naţională şi ameninţat să-şi piardă independenţa. Pentru arta militară napoleoniană acea campanie reprezintă un punct de cotitură : de atunci, în locul unei armate cu efective medii, bine instruite şi antrenate, împăratul francez a trecut la alta cu efective mult mai mari, dar de o valoare calitativă mai mică ; pentru a lăsa suficiente trupe ca să facă faţă trupelor Austriei şi a alimenta campania din Spania, Napoleon a format noi unităţi, din recruţi slab instruiţi, a slăbit cadrele „Marii Armate" pentru a putea încadra noile unităţi, afectînd astfel valoarea întregului său organism militar. În timpul captivităţii sale în insula Sfînta Elena el va recunoaşte că intervenţia în Spania a fost o greşeală : „Această combinaţie m-a pierdut. Toate împrejurările în care s-au produs dezastrele mele au fost legate de acest nod fatal : el (războiul din Spania) mi-a distrus moralitatea în Europa, mi-a complicat greutăţile, a deschis o şcoală soldaţilor englezi". [26]

Angajarea lui Napoleon în războiul din Spania, încurajările venite din partea ţarului, ca şi insistenţele şi ajutoarele materiale promise de guvernanţii Angliei au determinat pe împăratul habs-

[26] Octave Aubry, op. cit., p. 172—173.

burgic să înceapă un nou război împotriva Franței. Din înfrîngerile suferite, generalii austrieci învățaseră cîte ceva ; ei au adoptat — pe linie organizatorică — corpul de armată ca mare unitate de sine stătătoare, după modelul francez, și au îmbunătățit substanțial înzestrarea trupelor și pregătirea lor de luptă. În momentul începerii campaniei armata austriacă cuprindea unsprezece corpuri, repartizate astfel : opt corpuri, formînd armata principală, sub comanda arhiducelui Carol, în zona de la nord de Viena ; un corp, sub comanda arhiducelui Ferdinand, dislocat spre frontiera cu Marele ducat al Varșoviei, pentru a face față polonezilor ; două corpuri, sub comanda arhiducelui Iohan, erau destinate a opera în Italia. Cercurile conducătoare de la Viena sperau să li se alăture și efective germane din statele incluse în imperiul napoleonian, mai ales în cazul obținerii succeselor scontate.

Arhiducele Carol, considerat ca cel mai distins general austriac, spera să surprindă forțele franceze împuținate și împrăștiate și să le bată pe părți. Se va convinge însă repede că și-a greșit socotelile ; Napoleon nu era omul care să se lase surprins de un general, pe care, în dezacord cu opinia generală, îl considera „un mare gogoman" și pe care îl izgonise din Tirol — unde toate avantajele fuseseră de partea lui — în 1797, pînă la porțile Vienei, silindu-l să implore armistițiul.

Informat de pregătirile Austriei, Napoleon își luase toate măsurile pentru o ripostă fulgerătoare : în locul „Marii Armate", constituise „Armata din Germania", formată din șase corpuri de armată (trei alcătuite din francezi, trei din aliați), rezerva de cavalerie (pe care, de cînd Murat devenise rege al Neapolului, o comanda mareșalul Bessières) și garda imperială ; în plus, formase „Armata de Italia", sub comanda prințului Eugen * și cîte un corp în Westfalia și Dalmația, iar trupele poloneze formau un corp sub ordinele prințului Poniatowski. Evident Napoleon, acest mare comandant de oști, nu se lăsase nicăieri descoperit.

Campania din primăvara anului 1809 s-a desfășurat în ritm alert. După o serie de mișcări preliminare, la 14 aprilie armata principală austriacă a pătruns în Bavaria, reușind să pună armata franceză într-o poziție critică ; dar numai după trei zile Napoleon a sosit pe cîmpul de luptă și imediat situația s-a răsturnat. Forțele austriece înfrînte în cîteva ciocniri parțiale și amenințate să

* Fiul din prima căsătorie a împărătesei Josefina, soția lui Napoleon, pe care acesta îl făcuse prinț și vicerege al Italiei.

fie nimicite printr-o manevră genială s-au refugiat în Moravia, lăsînd deschis drumul francezilor spre Viena și la 12 mai 1809 Napoleon intra, pentru a doua oară, în capitala austriacă. În Italia, după unele succese inițiale, corpurile austriece, datorită înfrîngerii armatei principale, au fost nevoite să se retragă și unitățile aflate sub comanda prințului Eugen se apropiau, pentru a se uni cu grosul trupelor franceze. Prima campanie era cîștigată [27] : capitala dușmanului ocupată, armata sa învinsă, cascada sateliților îndiguită.

Napoleon, hotărît să termine cu armata austriacă, concentrată pe malul de nord al Dunării, și-a trecut forțele în insula Lobau, de unde urmau să ia ofensiva pe malul opus. Dar abia a apucat să treacă dincolo de fluviu corpul lui Masséna și podul a fost rupt de apele mult crescute. În ziua de 21 mai 1809, patru corpuri austriece s-au năpustit asupra francezilor aflați pe malul opus al Dunării, care, prin eforturi eroice, au respins atacurile, menținîndu-se pe linia satelor Essling și Aspern. În cursul nopții podul a fost reparat și alte forțe franceze au trecut la nord de fluviu. Podul s-a rupt din nou și în ziua următoare trupele franceze trecute, inferioare numerice ște, au respins noile atacuri înverșunate ale inamicului, menținîndu-și pozițiile cu prețul a mari pierderi, între cei căzuți numărîndu-se și Lannes, unul dintre cei mai apreciați mareșali francezi. Cu toate că obținuse un succes tactic, neputînd continua ofensiva Napoleon și-a retras trupele în insula Lobau.

Bătălia de la Essling și retragerea ce i-a urmat au creat mari greutăți împăratului : dușmanii săi jubilau, sperînd în înfrîngerea sa definitivă ; efective militare din Prusia începeau să se agite ; se intensificau mișcările de rezistență în rîndurile populațiilor germane ; se simțea oarecare agitație printre sateliții Franței. Napoleon știa însă că o bătălie decisivă îl va scoate din încurcătură și o pregătea cu febrilitate.

La Roma papa refuza să aplice mărfurilor engleze blocada și își manifesta deschis ostilitatea față de Napoleon. Generalul francez trimis să-l aducă la realitate pe șeful bisericii catolice, interpretînd rigid instrucțiunile primite, a ocupat statul papal și l-a arestat pe papă. Dacă pentru împăratul habsburgic acest gest a constituit un sever avertisment, lui Napoleon i-a creat noi greutăți, ridicînd împotriva lui pe mulți catolici din toată Europa.

Către mijlocul lunii iulie, toate pregătirile pentru o nouă campanie erau terminate și Napoleon a pus să se construiască, cu

[27] Général Decoins, op. cit., p. 249—267.

mare repeziciune, patru poduri peste braţul care separa insula Lobau de malul stîng al Dunării şi şi-a trecut toate forţele la nord de fluviu, fără să fie stînjenit de trupele arhiducelui Carol. La 6 iulie s-a desfăşurat bătălia de la Wagram, care avea să hotărască soarta războiului. După lupte grele desfăşurate pe întregul front, o coloană compactă şi adînc eşalonată, susţinută de 100 de tunuri, înaintînd irezistibil, cu toate pierderile mari suferite, a rupt centrul dispozitivului austriac, în timp ce corpul lui Davout îi învăluia flancul stîng. Pentru a evita nimicirea completă a armatei sale, arhiducele a fost silit să ordone retragerea generală şi unităţile austriece, dezorganizate şi obosite, urmărite viguros de învingători, se îndepărtau tot mai mult spre est. Din nou împăratul habsburgic a fost nevoit să solicite armistiţiul şi pacea.

După lungi tratative, pacea s-a încheiat la Viena, la 14 octombrie 1809 [28]. Austria pierdea provinciile ilirice, cedase regatului Italiei regiunile Lublin şi Cracovia, care au fost ataşate Marelui ducat al Varşoviei, şi regiunea Tarnopol, pe care învingătorul o dăruia cu largheţe ţarului, închizînd ochii asupra duplicităţii acestuia. Austria mai era obligată să adere la blocusul continental şi să plătească o mare sumă ca despăgubiri de război. Din nou genialul comandant ştiuse să domine situaţia şi să înscrie o însemnată victorie în istoria armatei franceze.

În cei doi ani şi jumătate de pace care au urmat, împăratul francez a fost confruntat însă cu multe şi variate greutăţi. Penuria de materii prime, ca urmare a contrablocadei engleze, lărgea şi adîncea nemulţumirea burgheziei franceze, iar lipsurile datorate stagnării comerţului şi pierderile mari în oameni, datorită războaielor nesfîrşite îi îndepărtau tot mai mult simpatia şi sprijinul maselor truditoare. Cu cît nemulţumirile creşteau, se accentua şi despotismul lui Napoleon ; se întărea aparatul de constrîngere ; libertăţile cetăţenilor erau tot mai îngrădite.

Cele mai mari griji i le provoca însă situaţia din exterior. Tot mai exploatate şi asuprite, popoarele înglobate în imperiul napoleonian aspirau la o viaţă liberă, independentă : se constituiau tot mai multe grupări clandestine, care se ridicau împotriva ocupanţilor. Blocusul continental adusese Anglia într-o situaţie extrem de grea, dar eficacitatea lui era considerabil diminuată de atitudinea Rusiei ; la 19 decembrie 1810 ţarul semna un decret prin care se stabileau taxe vamale prohibitive asupra produselor

[28] Jacques Bainville, *Napoléon*, Paris, 1931, p. 379—386.

franceze, în timp ce mărfurile engleze erau lăsate să pătrundă în imperiul Romanovilor, la început mascat sub pavilion american, apoi în mod deschis. Se pare că nerespectarea blocusului a fost principala cauză a conflictului ivit între Franţa şi Rusia, la care s-au adăugat atît refuzul Curţii imperiale moscovite de a da o soră a ţarului de soţie lui Napoleon, cît şi ocuparea ducatului de Oldemburg — ducele era unchiul ţarului — de către francezi [29].

Ambele părţi făceau pregătiri militare febrile, dublate de o neobosită activitate diplomatică, ale cărei roade s-au concretizat în încheierea unor tratate de ajutor reciproc între Franţa de o parte, Austria şi Prusia de alta, între Rusia şi Suedia, precum şi prin încheierea unei păci între Rusia şi Turcia.

Prin încorporarea unor contingente franceze tinere şi prin supunerea la noi eforturi a celorlalte state din imperiul său, Napoleon a reuşit să adune o armată de 600 000 de oameni, efectiv enorm pentru acel timp, dar de o calitate îndoielnică.

În ceea ce priveşte armata rusă, ea cuprindea 250 000 de luptători de prima linie, la care se adăugau rezervele furnizate de numeroasa populaţie a întinsului imperiu ţarist.

Pe la mijlocul lunii iunie 1812, forţele franceze, articulate în trei armate, depăşeau Vistula, avîntîndu-se spre stepele nesfîrşite ale Rusiei [30]. Napoleon urmărea să nimicească pe rînd armatele ruse ale generalilor Barclay de Tolly şi Bagration, dar acestea se retrăgeau în mod organizat, evitînd angajarea în bătălii de proporţii mari. Cu toate succesele obţinute în unele ciocniri parţiale, situaţia armatei franceze se înrăutăţea continuu : lungirea peste măsură a comunicaţiilor îngreuia mult aprovizoinarea cu hrană şi muniţii, parte din trupe trebuiau lăsate pentru paza lor, iar dezertările se înmulţeau în mod îngrijorător, mai ales printre soldaţii străini, care nu înţelegeau să-şi expună viaţa pentru ambiţiile împăratului francez. La toate acestea se adăugau loviturile tot mai ample şi mai frecvente ale partizanilor ruşi, ridicaţi mai ales din rîndurile ţărănimii, pentru apărarea ţării lor.

Pe măsură ce forţele franceze se apropiau de Moscova, cercurile din jurul ţarului cereau tot mai insistent angajarea mai hotărîtă a armatei ruse în luptă. Cedînd presiunilor, suveranul moscovit l-a înlocuit pe Barclay cu Kutuzov, cel mai reputat general rus

[29] Cauzele conflictului armat şi desfăşurarea acestuia sînt analizate pe larg în lucrarea academicianului E. V. Tarle, *Napoleon*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1959.

[30] Général Descoins, op. cit., p. 260—289.

Neculai Fontanescu

din acel timp, care a hotărît să angajeze o mare bătălie pentru apărarea Moscovei. El şi-a dispus forţele pe poziţia de la Borodino, pe care a fortificat-o, în limita timpului avut la dispoziţie. Cu flancul drept sprijinit pe rîul Moskva, avînd în faţă un rîuşor cu malul de est în parte prăpăstios, în parte fortificat, dispunînd de rezerve mari, dispozitivul de bătălie rus era foarte puternic.

Bătălia hotărîtoare, căreia francezii îi zic de la Moscova, iar ruşii de la Borodino, s-a desfăşurat în ziua de 7 septembrie 1812. Planul lui Napoleon era să atragă atenţia ruşilor printr-un atac demonstrativ asupra dreptei dispozitivului lor şi să le străpungă centrul printr-o lovitură principală, combinată cu o învăluire a flancului lor stîng.

Corpul prinţului Eugen, atacînd cu putere dreapta dispozitivului lui Kutuzov, a cucerit satul Borodino, dar generalul rus a reuşit să-l oprească, angajînd aici o parte din rezervă. Apoi au pornit la atac corpurile lui Ney şi Davout, cărora le revenea rolul principal. Lupte deosebit de violente s-au dat pentru fortificaţiile ruseşti de la Semenovskoie, care au fost cucerite de către francezi cu mari sacrificii ; corpul prinţului Eugen a cucerit, la rîndul său, o fortificaţie pe care ruşii o botezaseră „marea redută". Atunci Kutuzov şi-a angajat rezervele într-un contraatac general ; „marea redută" a fost recucerită, dar la centru lupta continua cu înverşunare, ambele părţi suferind pierderi grele. În această situaţie, corpul lui Poniatowski, ieşind din pădurea Utica, a atacat prin surprindere flancul stîng al armatei ruse. Pentru a face faţă pericolului, Kutuzov a luat trupe de la centru, slăbindu-şi frontul în punctul cel mai sensibil. S-a creat astfel o situaţie favorabilă pentru francezi, dar corpurile lui Devout şi Ney erau obosite şi Napoleon a hotărît să-şi angajeze acolo garda, pentru a rupe centrul dispozitivului rus. În acel moment i-a parvenit însă ştirea că o grupare de cavalerie rusă ameninţă să cadă în spatele corpului de la stînga sa. Ca atare, Napoleon a oprit imediat garda şi a trimis o parte din cavaleria grea la flancul periclitat. Prin vijelioase şarje, cuirasierii au respins călăreţii adversarului şi au recucerit „marea redută". Se ivise momentul favorabil de a se angaja garda la centru, pentru a da adversarului lovitura de graţie, dar împăratul n-a îndrăznit să bage în foc ultima sa rezervă şi luptele au trenat, fără rezultate decisive, pînă seara. Napoleon n-a putut astfel să obţină o victorie hotărîtoare. În cursul nopţii trupele ruseşti s-au retras la est de Moscova, lăsînd Capitala la discreţia inamicului.

Abia instalate în cantonamente confortabile în marele oraş, trupele franceze au fost alarmate de incendiile care au izbucnit simultan pe toată suprafaţa Moscovei. Era o distrugere organizată de guvernatorul Rostopkin. Incendierea capitalei imperiului ţarist a avut importante consecinţe psihologice : faptul a mărit la culme ura ruşilor împotriva trupelor franceze, pe care le considerau autoare ale acestei barbarii şi a demoralizat pe soldaţii francezi, care sperau să găsească aici liniştea şi belşugul, după atîtea eforturi şi sacrificii.

Napoleon a stat la Moscova de la 14 septembrie, pînă la 19 octombrie 1812, sperînd să cadă la o înţelegere cu ţarul. Toate avansurile sale au fost însă fără efect şi cînd şi-a dat seama că Kutuzov îşi reface forţele în aşteptarea iernii pentru a trece la ofensivă, împăratul francez a început retragerea spre Kaluga, printr-o regiune ce nu suferise de rigorile războiului şi unde spera să găsească subzistenţele şi furajele necesare. La Malo-Iaroslaveţ a găsit însă drumul barat şi după o lovitură violentă a luat-o spre Smolensk, pe drumul pe care venise, printr-o regiune complet devastată.

Penibilă de la început, retragerea s-a transformat într-un calvar. Rigorile unei ierni timpurii şi neobişnuit de aspre, lipsurile de îmbrăcăminte, hrană, muniţii, atacurile neîncetate ale cazacilor şi partizanilor au provocat pierderi catastrofale armatei franceze, astfel încît, în ianuarie 1813 ajungeau pe Niemen numai neînsemnate resturi din marea armată care îl trecuse, mîndră şi sigură de victorie, cu şapte luni în urmă. Pe malul de est se opreau, la fel de extenuate şi decimate, unităţile armatei ruse.

Încă de la 6 decembrie, Napoleon lăsase comanda lui Murat şi plecase în grabă la Paris, unde fusese zdrobit un complot ce urmărea îndepărtarea sa. Cu energia-i neobosită, în mai puţin de patru luni el a pus pe picioare o nouă armată, formată însă din tineri sumar instruiţi, cu cadre obosite şi insuficiente, lipsită de cavalerie, armă mult mai greu de refăcut. Respectiva armată a fost articulată în 12 corpuri, dintre care trei formate din străini : polonezi, saxoni şi bavarezi.

Concomitent, Napoleon făcuse încercări susţinute pentru încheierea unei păci, dar fără nici un rezultat. Dimpotrivă, Rusiei şi Angliei li se alăturaseră Prusia şi Suedia, noua şi puternica coaliţie sperînd să termine uşor cu acest „tulburător al ordinii din Europa", după pierderile pe care le suferise în anul precedent.

La 15 aprilie 1813 Napoleon părăsea Parisul, unde lăsase o regență, și se îndrepta spre forțele sale din teritoriile germane, hotărît să facă războiul „nu ca împărat, ci ca soldat“ [31]. Și în adevăr, poate în nici o campanie n-a fost mai activ și mai îndrăzneț ca la începutul celei din 1813. La 2 mai, tînăra sa armată înfrîngea pe aliați la Lützen, iar la 20 și 21 mai acest incomparabil comandant de oști își înscria în palmares o nouă și importantă victorie, în bătălia de la Bautzen. Aliații erau consternați de succesul repurtat de trupele suveranului Franței ; ei cereau insistent Austriei să treacă de partea lor, pentru a-i scoate din încurcătură. Această putere a mediat un armistițiu, pe care Napoleon l-a acceptat ; mulți istorici sînt de părere că a greșit. Trebuie să avem însă în vedere că armata sa era extenuată și el avea nevoie de un răgaz pentru a o pune din nou pe picioare și, în plus, spera ca împăratul Austriei, cu a cărui fiică se căsătorise și cu care avea un fiu, să i se alăture. Speranțele sale au fost însă înșelate și la reluarea ostilităților. Austria îngroșa rîndurile aliaților, răsturnînd hotărît raportul de forțe în avantajul acestora.

Teama de Napoleon a coalizaților era atît de mare, încît la baza planului lor de campanie au pus ideea de a se retrage imediat ce se vor găsi în prezența lui și a ataca cu îndrăzneală pe oricare din generalii săi. Pentru împăratul francez, ale cărui forțe se aflau într-o marcantă inferioritate numerică, singura șansă era de a profita de faptul că armatele aliate erau separate și a le bate pe rînd.

Noua campanie s-a deschis printr-o manevră fulgerătoare a trupelor lui Napoleon. Prima lovitură a fost aplicată prusienilor și generalul Blücher înfrînt a fost aruncat în Silezia. Apoi Napoleon s-a întors împotriva armatei austriece comandate de prințul Schwartzenberg, care a suferit usturătoarea înfrîngere de la Dresda (26—27 august 1813). Aceste succese strălucite au fost anihilate însă de înfrîngerile suferite de unii din locotenenții lui Napoleon : Vandamme la Ulm, Oudinot la Gross Beeren, Macdonald la Katzbach, Ney la Dennewitz. Ca urmare, forțele franceze s-au împuținat, spațiul de manevră s-a redus și împăratul a fost nevoit să accepte la Leipzig o bătălie împotriva tuturor forțelor coaliției adverse reunite, fapt ce a dat confruntării denumirea de „bătălia națiunilor“ (18—19 septembrie 1813). Francezii, în frunte cu reputatul lor comandant, au respins vitejește atacurile unor forțe mai mult

[31] Général Descoins, op. cit., p. 290—325.

decît duble, dar în toiul luptei „aliații“ saxoni au trecut de partea coaliției, lăsînd un gol în frontul francezilor și deschizînd focul împotriva lor. Atunci Napoleon a ordonat retragerea, care s-a făcut cu greutăți și pierderi. La Haunau francezii au zdrobit pe bavarezi, alți aliați care trecuseră de partea inamicului și acum încercau să le bareze drumul. Retragerea a continuat și pe la sfîrșitul anului 1813, ceea ce mai rămăsese din armata franceză, aproximativ 100 000 de oameni, trecea Rinul, gata să apere pămîntul patriei. Se încheie astfel o campanie în care geniul lui Napoleon obținuse o serie de incredibile victorii parțiale, dar fusese copleșit sub povara zdrobitoarei superiorități a adversarilor săi.

La puțin timp după încheierea acestei campanii, Napoleon cerea noi sacrificii compatrioților. Și veteranii „Marii Armate“, ca și tinerii cărora abia le mijea mustața, au răspuns cu elan, gata să-și dea viața pentru apărarea patriei lor.

Pe la începutul anului 1814, Franța se afla în fața unei amenințări iminente. Peste 350 000 de soldați aliați treceau Rinul. În noua situație Napoleon nu le putea opune nici măcar jumătate din aceste efective. În fața amenințărilor, împăratul și-a pus în valoare toate resursele geniului său militar. În marcantă inferioritate numerică, el și-a manevrat forțele cu o iuțeală amețitoare, atacînd pe rînd grupările separate ale adversarilor, care înaintau în văile rîurilor Marna, Aube și Sena și obținînd remarcabile victorii la Champaubert, Montmirail, Craonne etc. Soldații și ofițerii francezi cu grade mici luptau cu desperare. În unele zone, grupe de țărani înarmați atacau și hărțuiau pe invadatori. „Sînt foarte mulțumit de oamenii din popor, care au cel mai mare entuziasm, cea mai mare ardoare. Ei ucid mulți inamici izolați“ [32], scria Napoleon împărătesei Maria-Luiza, la 25 februarie 1814. În contrast cu aceștia, comandanții superiori, pe care Napoleon îi copleșise cu onoruri, titluri și bani, erau obosiți, blazați, lipsiți de elan și de inițiativă ; ei nu mai credeau în victorie. Apatia lor se manifesta prin pasivitate, uneori prin neexecutarea ordinelor, iar în final chiar prin acte de trădare. Astfel, trădarea mareșalului Marmont, care a predat Parisul aliaților, a împiedicat efectuarea unei manevre pe care Napoleon o spera hotărîtoare, iar după căderea Capitalei mareșalii l-au silit să renunțe la proiectele sale de a continua

[32] Octave Aubry, op. cit., p. 135.

războiul în sudul țării [33]. Profund dezamăgit, împăratul a încercat să se sinucidă, dar nici moartea parcă nu-l voia ; otrava nu și-a făcut efectul.

La 4 aprilie Napoleon a abdicat și în Franța a fost restaurată dinastia Bourbonilor, sosiți la Paris la adăpostul baionetelor străine. Țara era readusă la limitele teritoriale de dinaintea revoluției, iar lui Napoleon i se acorda, în deplină suveranitate, insula Elba și două milioane de franci anual, care trebuiau să fie vărsați de noii guvernanți francezi.

La 20 aprilie, cînd își lua rămas bun de la ostașii din gardă, înainte de a pleca în insula Elba, spunîndu-le că a acceptat să supraviețuiască pentru a-și scrie memoriile, era desigur sincer : obosit, dezamăgit, părăsit, credea că nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să-și consacre restul vieții însemnării excepționalelor fapte pe care le-a săvîrșit și să le transmită astfel posterității. Dar, după ce și-a revenit și s-a mai odihnit, frenezia cu care s-a apucat să-și reorganizeze minusculul imperiu arăta că energia clocotitoare a acestui om de numai 45 de ani nu se stinsese și că nu putea fi consumată doar prin scrierea unor memorii. Și nici nu s-a arătat preocupat de ele. Urmărea cu interes crescînd evoluția situației din Franța și din Europa.

Restaurarea Bourbonilor, deși sub fațada unei monarhii constituționale, însemna în fapt încercarea tot mai insistentă a nobilimii de a reveni la vechile rînduieli feudale, de a lichida cuceririle revoluției franceze. Nemulțumirea maselor se accentua ; tot mai mulți ochi se îndreptau cu speranță spre exilatul din insula Elba.

Monarhii reacționari victorioși, întruniți în Congresul de la Viena, își disputau împărțirea prăzii ; dar apăreau semne vizibile de dezbinare, de formare a două tabere opuse : de o parte Rusia și Prusia, de alta Anglia și Austria. Franța, reprezentată prin Talleyrand, era ținută la o parte și aproape nebăgată în seamă. Acel pe care unii îl numesc „cel mai mare diplomat pe care l-a dat Franța" n-a obținut nimic pentru țara sa, ci doar satisfacerea unor cereri josnice de înrăutățire a situației aceluia la umbra căruia se tîrîse și care îl făcuse duce și prinț : tăierea subvenției de două milioane franci anual și promisiunea că va fi deportat mai departe de Franța.

[33] Marcel Dupont, Napoléon et la trahison des maréchaux, Paris, 1939.

Informat de situația din Franța, unde se știa așteptat, amenințat să fie deportat sau chiar asasinat, Napoleon s-a angajat în poate cea mai uimitoare aventură înregistrată de istorie [34]. Aproape singur, însoțit doar de mica sa gardă și de enormul său prestigiu, a debarcat în Franța. Primit cu un entuziasm de nedescris, a fost dus în triumf pînă la Paris ; trupele trimise de regele Bourbon împotriva lui i s-au alăturat și acesta, copleșit de ridicol, s-a refugiat din nou la adăpostul baionetelor străine.

Vestea debarcării lui Napoleon în Franța a căzut ca un trăznet la Viena [35]. Monarhii au uitat disensiunile dintre ei și s-au angajat să nu depună armele pînă nu îl vor doborî. Odată ajuns la Paris, Napoleon a acceptat monarhia constituțională și s-a adresat marilor puteri, asigurîndu-le de dorința sa de pace. N-a primit însă nici un răspuns, semn că Franța trebuia să se pregătească de război. Cu ingeniozitate și perseverență, în mai puțin de trei luni Napoleon a reușit să pună pe picioare o nouă armată, cu un efectiv de 124 000 de oameni, 350 de tunuri și 40 000 de călăreți, în afară de garnizoanele cetăților și de corpurile de observație de la frontierele amenințate. Armata cuprindea șase corpuri de armată, rezerva de cavalerie și gardă imperială. În lipsa mareșalului Berthier *, care trecuse de partea regelui și murise în împrejurări tragice, Napoleon a pus în fruntea statului său major pe mareșalul Soult, militar brav și priceput, dar lipsit de experiența cerută de această înaltă funcție.

Soldații îl adorau pe Napoleon, considerîndu-l invincibil. Evenimentele din anul precedent îi făcuseră însă suspicioși : ei își socoteau comandanții capabili de trădare. Cei mai mulți, cu experiență de război, destul de bine înzestrați, dornici să-și apere patria și nutrind o ură neîmpăcată împotriva străinilor care amenințau să le cotropească din nou țara, erau capabili de eforturi nebănuite, dar și susceptibili să intre ușor în panică. Comandanții superiori erau — ca și în anul precedent — sceptici, lipsiți de energie și elan. Cu această armată împăratul trebuia să facă față armatelor marilor puteri ale Europei coalizate împotriva sa.

Socotind că sosise momentul potrivit pentru a începe o nouă campanie, aliații au început să concentreze în Belgia o armată engleză de 100 000 de oameni, sub comanda ducelui de Wellington,

[34] H. Houssaye, Le retour de Napoléon, Paris, 1933.

[35] C. de Grunwald, *Matternich*, București, f.a., p. 152 și urm.

* Fusese, în toate campaniile, începînd cu cele din Italia, șeful de stat major al lui Napoleon.

și alta prusiană de 130 000 de oameni, sub comanda feldmareșalului Blücher, la 200 km mai la est armata austriacă. Față de primejdia ivită, hotărîrea lui Napoleon a fost acum să se interpună între trupele lui Blücher și ale lui Wellington și să le nimicească pe rînd.

Astfel, la 15 iunie 1815 forțele franceze trec frontiera, surprinzîndu-și complet adversarii. A doua zi Napoleon înfrînge trupele lui Blücher la Ligny și le aruncă în dezordine spre nord, în timp ce Ney, la Quatre-Bras, obține numai un succes parțial împotriva englezilor, datorită atitudinii sale ezitante. Trimițînd pe urmele prusienilor înfrînți pe mareșalul Grouchy cu două corpuri de armată, Napoleon se întoarce împotriva lui Wellington, angajînd în ziua de 18 iunie 1815 bătălia de la Waterloo, ultima din bogata sa carieră militară. Lupte aprige, cu pierderi mari din ambele părți, s-au desfășurat pînă seara, cînd trupele engleze erau în mare dificultate. Dar, pe neașteptate, a apărut în flancul trupelor franceze gruparea lui Blücher, cu care Gruchy pierduse contactul și bîjbîia departe de cîmpul de luptă. Rezistența francezilor a fost înverșunată, dar pînă la urmă, copleșiți de zdrobitoarea superioritate a inamicului, au fost nevoiți să cedeze.

Napoleon a abdicat și a cerut azil guvernului englez, care l-a tratat însă ca prizonier de război și l-a deportat în insula Sfînta Elena, pierdută în mijlocul Oceanului Atlantic, în zona ecuatorială. Se încheia astfel una dintre cele mai prodigioase cariere politice și militare din istoria omenirii.

Cînd vasul care îl ducea spre noul său destin părăsea apele Europei, Napoleon îi spunea lui Las Cazes : „Ne vom scrie memoriile... Vom relata marile fapte pe care le-am săvîrșit“ [36]. Și fostul împărat al Franței avea să se țină de cuvînt.

*

Memoriile. Înlănțuit de stînca de la Sfînta Elena, Napoleon își depăna în gînd fantastica-i aventură ; intenționa s-o transmită posterității prin memorii. Tot ce a conceput în tumultuoasa sa existență poartă marca grandiosului și în planificarea memoriilor nu putea să se abată de la regulă. Le-a conceput pe un plan foarte vast, urmînd să însumeze mii de pagini, care să-i facă cunoscute acțiunile, să-i sublinieze meritele, să-i estompeze greșelile și să-l

[36] Las Cases, *Le mémorial de Sainte-Hélène*, Paris, 1926, vol. I, p. 39.

prezinte posterității așa cum ar fi dorit să fi fost. Dar, după cum marile sale proiecte politice n-au putut fi realizate integral datorită înfrîngerilor suferite și căderii finale, nici memoriile n-au putut fi realizate decît parțial, datorită stării sănătății sale, care se înrăutățea continuu, sub influența poverii morale, a climatului nesănătos, a lipsurilor materiale și a bolii incurabile care îl rodea. După ce și-a povestit, pe larg, activitatea din perioada 1793—1800, începînd cu asediul Tulonului și terminînd cu bătălia de la Marengo, Napoleon și-a dat seama că i se apropie sfîrșitul și și-a concentrat atenția asupra ultimului capitol din cariera sa : cele 100 de zile și războiul din anul 1815, cu bătălia de la Waterloo ; voia să lase urmașilor explicația înfrîngerii finale. A rămas astfel neacoperită perioada celor mai temeinice realizări, a celor mai mari victorii militare.

Ca formă memoriile lui Napoleon sînt adevărate lecții de istorie militară, fapt ce le conferă un pronunțat caracter didactic : fiecare campanie începe cu prezentarea situației politice a celor două părți beligerante, cauzelor conflictului armat și scopurilor urmărite ; urmează apoi analiza armatelor adverse și a raportului de forțe, planurilor de campanie ale celor două părți, desfășurării acțiunilor militare — manevre, lupte și bătălii — iar în încheiere o serie de concluzii, „observații“, cum le intitulează autorul. El analizează, de asemenea, caracteristicile geografice, strategice și tactice ale teatrelor de acțiuni militare pe care s-au desfășurat campaniile respective.

Napoleon s-a dovedit un maestru în caracterizarea oamenilor cu care a venit în contact. Fie că îi erau devotați, fie inamici, s-a străduit să fie obiectiv și în cîteva fraze le-a evidențiat principalele calități și defecte. Despre Masséna, unul dintre cei mai apreciați generali ai săi, el scria : „Era hotărît, viteaz, întreprinzător, plin de ambiție și de amor-propriu... Neglija disciplina, nu se îngrijea de problemele administrative și din această cauză soldații nu-l prea iubeau. Conversația cu el nu era interesantă ; dar, la prima lovitură de tun, în mijlocul obuzelor și al pericolelor, gîndirea sa căpăta forță și claritate“ [37].

Trăsătura cea mai caracteristică a conținutului memoriilor lui Napoleon este analiza profundă a evenimentelor, a cauzelor și efectelor, sintetizarea unor învățăminte, formularea unor concluzii, cu generalizări teoretice, concretizate în anumite procedee, reguli

[37] Ibidem, p. 210.

tactice și principii de artă militară. El spune, de mai multe ori, că studiul campaniilor marilor căpitani constituie un adevărat tratat de artă militară și credincios acestei convingeri a făcut din amintirile sale un astfel de tratat.

Dacă la știința militară are puține referiri, arta militară l-a preocupat în mod deosebit pe Napoleon. El spune de mai multe ori că la baza acesteia stau anumite principii : „Principiile artei războiului sînt cele după care s-au condus marii căpitani, ale căror fapte deosebite ni le-a transmis istoria". El adaugă că istoria celor 83 de campanii ale marilor comandanți de oști „ar fi un tratat complet de artă a războiului ; principiile care trebuiesc urmate în războaiele defensive și ofensiva ar curge ca dintr-un izvor" [38]. Napoleon formulează unele din aceste principii atunci cînd analizează campaniile celor mai vestiți comandanți de oști : „Principiile lui Cezar au fost aceleași cu ale lui Alexandru și Hannibal : a-și ține forțele întrunite, a nu fi vulnerabil în nici un punct, a se deplasa cu rapiditate în locurile importante, a se raporta la mijloacele morale... a-și asigura toate șansele posibile pentru a obține victoria pe cîmpul de bătălie" [39]. În decembrie 1904 Napoleon scria generalului Lauriston : „Amintiți-vă de aceste trei lucruri : concentrarea forțelor, activitate neobosită și ferma hotărîre de a pieri cu glorie. Acestea sînt cele trei mari principii ale artei militare care au făcut ca norocul să-mi fie favorabil în toate operațiile mele" [40]. Toate aceste principii au un caracter foarte general și cunoașterea lor nu este suficientă pentru a obține victoria, după cum nu este suficient să cunoști regulile gramaticale pentru a scrie o Iliadă. Aplicarea acestor principii poate constitui o adevărată artă, căci la război „nu există reguli precise, determinate ; totul depinde de caracterul comandantului, de calitățile și defectele sale, de calitatea trupelor și a armamentului, de sezon și de o mie de circumstanțe, care fac ca situația să nu se asemene niciodată" [41].

Napoleon acorda o importanță deosebită unității de comandament, afirmînd că este preferabil să fie un comandant slab decît doi buni pe același teatru de operațiuni ; propria experiență și cea a războaielor ulterioare i-au confirmat această părere. Privitor la calitățile necesare unui comandant, el scrie : „Prima calitate a

[38] Napoléon I-er, *Correspondance*, vol. 31, p. 347.
[39] Ibidem, p. 353—354.
[40] Octave Aubry, op. cit., p. 91.
[41] Napoléon I-er, *Correspondance*, vol. 31, p. 365.

unui general șef este să aibă un cap rece, care să primească impresiile juste asupra situațiilor, să nu se înfierbînte și să se lase impresionat de știrile bune sau rele ; senzațiile succesive sau simultane pe care le primește în cursul unei zile să fie just clasate și să nu ocupe decît locul pe care îl merită" [42].

În sistemul de război napoleonian bătălia constituia veriga principală ; toate acțiunile care o precedau aveau rostul s-o pregătească cît mai temeinic, iar cele care îi urmau să-i exploateze cît mai deplin rezultatele. De aceea el are numeroase și ample referiri în memorii la acest act hotărîtor al războiului. În primul rînd sfătuiește să nu se angajeze o bătălie „dacă nu se pot calcula cel puțin 60 la sută șanse de a o cîștiga [43]. Iar în altă parte scrie : „Trebuie ținută armata reunită, concentrate cît mai multe forțe pe cîmpul de bătălie, profitat de toate ocaziile, căci norocul este femeie : dacă o pierzi azi, nu te aștepta să o regăsești mîine" [44]. Din analiza campaniilor lui Frederic al II-lea trage și concluzia pe care o definește ca „regulă generală" : „Cînd voiți să dați o bătălie, concentrați-vă toate forțele, nu neglijați nici una ; uneori un batalion poate decide soarta bătăliei" [45].

În majoritatea campaniilor pe care le-a condus, Napoleon s-a găsit în inferioritate de forțe, de aceea l-a preocupat mult găsirea modalităților de a înfrînge un inamic superior numericește. Relativ la aceasta el scria : „Cu puține excepții, trupelor mai numeroase le este asigurată victoria. Arta războiului constă deci în a te găsi superior în punctul unde vrei să ataci. Dacă ai o armată inferioară inamicului, nu-i lăsa acestuia timpul să-și concentreze forțele, surprinde-l în timpul mișcărilor sale și aruncîndu-te cu rapiditate asupra diverselor lui corpuri — pe care ai avut îndemînarea să le izolezi — combină-ți astfel manevrele încît, în toate ciocnirile, să opui întreaga ta armată unor părți din armata inamicului. În acest fel, cu o armată pe jumătate cît cea a dușmanului, vei fi întotdeauna mai tare decît el pe cîmpul de bătălie" [46].

Mai sînt numeroase alte referiri la strategia și tactica militară, pe care cititorul le va găsi în cuprinsul cărții ; cele pe care le-am selectat aici sînt — în general — din părțile care n-au fost traduse.

[42] Ibidem, vol. 32, p. 182—183.
[43] Octav Aubry, op. cit., p. 225.
[44] Napoléon I-er, *Correspondance*, vol. 31, p. 418.
[45] Ibidem, vol. 32. p. 210.
[46] Octave Aubry, op. cit., p. 230—231.

I s-a reproşat lui Napoleon că „a ajustat" unele evenimente, că n-a respectat riguros adevărul istoric. Natural, ca orice memorialist, Napoleon nu e lipsit de subiectivism, de unele exagerări sau denaturări, uneori cu pronunţate accente de maliţiozitate, mai ales cînd e vorba de aprecierea eşecurilor sau înfrîngerilor sale, cum e cazul campaniei din Rusia, bătăliei de la Leipzig, bătăliei de la Waterloo. Este foarte greu de controlat unde a alterat realitatea şi nici nu puteam să ne propunem acest scop. Credem că se poate afirma însă că desfăşurarea în ansamblu a acţiunilor militare este corect tratată şi eventualele „corectări" nu se referă la problemele esenţiale. Dealtfel, ni se pare important să urmărim gîndul acestui mare comandant de oşti în momentele cînd urmărea să lase posterităţii învăţămintele care se degajă din vasta sa activitate.

Stilul memoriilor lui Napoleon, sobru, de o claritate de cristal, colorat, cu fraze scurte, care în succesiunea lor lasă impresia unui marş alert, face lectura plăcută, antrenantă.

Napoleon a dus nesfîrşite războaie şi lectura memoriilor sale sporeşte aversiunea cititorului pentru conflictele armate şi-l face să aprecieze şi mai mult binefacerile păcii, concluzii la care se pare că a ajuns şi împăratul captiv, după ce a meditat asupra tumultuoasei sale vieţi şi pe care le-a formulat la Sfînta Elena astfel : „Războiul va deveni un anacronism. Noi am dat bătălii pe toate continentele, deoarece se aflau faţă în faţă două societăţi... cea tînără a devorat-o pe cealaltă. Eu ştiu foarte bine că, la urma urmelor, războiul m-a răsturnat... Există două sisteme, trecutul şi viitorul... Viitorul înseamnă inteligenţă, industrie şi pace ; trecutul, forţă brutală, privilegii, ignoranţă... Victoriile se vor obţine într-o zi fără tunuri şi fără baionete" [47].

Suflul înnoitor al revoluţiei franceze, purtat de armatele lui Napoleon pe meleagurile Europei, a măturat rînduielile feudale, provocînd mutaţii profunde în structura instituţiilor, economiei, culturii, în organizarea armatelor, în ştiinţa şi arta militară. Noi principii şi procedee au fost aplicate de armatele franceze în frunte cu neîntrecutul lor comandant, care le-a formulat şi teoretic în ordinele şi instrucţiunile trimise generalilor săi, dar mai ales în memoriile dictate la Sfînta Elena. Acestea au conturat o doctrină militară nouă, care s-a înscris în istorie cu denumirea de „doctrina napoleoniană". Ea a constituit şi constituie obiect de studiu pentru generaţiile de militari care au urmat.

[47] Ibidem, p. 235—236.

ASEDIUL TOULONULUI *

(AUGUST—DECEMBRIE 1793)

I. Escadra, arsenalul, oraşul Toulon sînt predate englezilor (27 august 1793). II. Încercuirea Toulonului de către armata franceză. III. Napoleon comandă artileria de asediu (12 septembrie). IV. Prima ieşire a trupelor din garnizoana asediată (14 octombrie). V. Consiliu de război (15 octombrie). VI. Lucrări pregătitoare pentru asediul fortului Mulgrave, zis „Micul-Gibraltar". VII. Generalul-şef O'Hara este făcut prizonier (30 noiembrie). VIII. Fortul Mulgrave este luat cu asalt (17 decembrie). IX. Intrarea francezilor în Toulon (18 decembrie). X. Napoleon inspectează şi fortifică coastele Mediteranei.

I. Convenţia naţională şi-a început guvernarea la sfîrşitul lui septembrie 1792. De la primele şedinţe ea a fost sfîşiată de două facţiuni : „La Montagne" şi „La Gironde" [1]. Prima avea centrul în capitală, fiind sprijinită de toţi iacobinii din Franţa ; a doua domina în oraşele Lion, Marsilia, Montpellier, Nîmes, Bordeaux, Brest şi într-un mare număr de departamente [2].

* Această dictare este reprodusă după manuscrisul original purtînd corecturile făcute de mîna lui Napoleon I şi comunicate de Napoleon III (Nota redacţiei franceze).

[1] Grupări politice opuse, care îşi vor disputa majoritatea în cadrul Convenţiei (noua Adunare Constituantă). Montagnarzii (deputaţii din gruparea revoluţionară „La Montagne") reprezentau păturile populare, iar girondinii (deputaţii din gruparea „La Gironde"), burghezia comercială şi păturile înstărite.

[2] Regiuni administrative.

La 31 mai 1793, secţiunile[3] din Paris înconjurară palatul Convenţiei, impunîndu-i un decret de proscripţie contra douăzeci şi doi de deputaţi, conducători ai girondinilor ; după aceasta, montagnarzii, învingători, au guvernat fără opoziţie. Indignate, şaptezeci de departamente luară armele, formară batalioane şi începură războiul deoarece, spuneau ele, populaţia Parisului a uzurpat suveranitatea naţională. Dar montagnarzii, stăpîni ai Convenţiei şi ai capitalei, susţinuţi de societăţile populare şi de armată, dispunînd în plus de tezaur şi de presa de asignate[4], nici nu luară în seamă inutilele ameninţări ale federaliştilor[5].

Mica armată pe care cei din Calvados au trimis-o contra Parisului a fost înfrîntă de cîteva escadroane de jandarmi.

În mai puţin de cîteva săptămîni, întreaga Republică a fost pacificată, cu excepţia oraşelor Lion, Marsilia, Toulon şi altor cîteva din Languedoc. Lionul, asediat de o parte din Armata de Alpi şi de batalioane de voluntari, recrutate în Burgundia şi Auvergne, opuse o lungă şi strălucită rezistenţă ; garda sa naţională era organizată de multă vreme ; în ea se înrolaseră 3 000 de refugiaţi din provinciile din sud, printre care se găsea un număr important de foşti ofiţeri. Marsilia şi Toulon au pus în mişcare 6 000 oameni din gărzile naţionale[6] ; Montpellier şi Nîmes, 4 000. Aceste două divizii[7] trebuiau să se întîlnească la Orange şi de acolo să meargă în ajutorul Lionului. Reprezentanţii poporului[8] în Armata de Alpi detaşară de la Grenoble 2 000 oameni din infanteria de linie, 500 alobrogi[9] călări şi două baterii de artilerie, sub comanda colonelului Carteaux. Această mică coloană urmă, în jos, malul stîng al Rhonului, întîlni la Orange avangarda marsiliezilor, o puse pe fugă, mărşălui spre Pont-Saint Esprit, împrăştie avangarda celor din Nîmes, ocupă castelul şi înaintă spre Avignon, de unde, la 16 iulie, goni armata marsiliezilor, care se retrase în cea mai mare grabă peste rîul Durance. După o mică luptă, generalul federaliştilor fu făcut prizonier ; era un fost dragon, maistru pantalonar la Marsilia. Carteaux înaintă spre Aix şi cuceri la 20 august acest oraş care este capitala Provenţei. În ziua de 24 august atacă şi rupse poziţiile întărite ale federaliştilor de pe înălţimilie Septemes, înzestrate cu douăzeci şi şase de tunuri de calibru mare, şi intrară în Marsilia care, de la 21 august, se găsea pradă tuturor violenţelor războiului civil. Secţiunile 9, 11, 12, 13 şi 14 se declarară de partea montagnarzilor şi somară municipalitatea să recunoască Convenţia, lucru respins cu indignare. S-a recurs atunci la arme. Lupta era încă în curs, cînd cei fugiţi din tabăra de la Septemes anunţară pierderea bătăliei ; în acelaşi moment, alobrogii puseseră stăpînire pe poarta Aixului ; şefii federaliştilor, îngroziţi, părăsiră în grabă primăria, nemaigîndindu-se decît la propria lor scăpare ; ei se refugiară la Toulon însoţiţi de aproape o mie de oameni.

La 22 august, la Toulon se află de intrarea lui Carteaux în Aix. La această veste, secţiunile federaliştilor nu mai păstrară nici o limită ; ele arestară şi închiseră în fortul Lamalgue pe reprezentanţii poporului Bayle şi Beauvais, care se găseau în misiune la Toulon, iar reprezentanţii Fréron, Barras şi generalul Lapoype, care erau în trecere, nu scăpară din oraş decît după ce înfruntară multe pericole ; ei ajunseră la Nisa, cartierul general al Armatei de Italia[10]. Autorităţile Toulonului erau complet compro-

[3] În iunie 1790, secţiunile (consilii municipale revoluţionare ale cartierelor din Paris) iau locul fostelor districte.

[4] Titlu sau bon de tezaur, apărut la 19 decembrie 1789, în timpul revoluţiei burgheze din Franţa, purtător al unei dobînzi de 5% şi rambursabil în bunuri confiscate de stat (pămînturi, averi bisericeşti). Ulterior, asignatele se transformă în hîrtie-monedă.

[5] Mişcare contrarevoluţionară creată după proscripţia deputaţilor girondini din Convenţie.

[6] În 1789, comitetele permanente ale consiliilor municipale revoluţionare înfiinţează la Paris şi în oraşele de provincie gărzi naţionale formate, în general, din burghezia revoluţionară, avînd sarcini de menţinerea ordinii.

[7] În armata franceză, diviziile au fost create în 1793, avînd în compunere : servicii de stat-major, regimente de infanterie şi cavalerie, precum şi baterii de artilerie. Efectivele erau de 5000—15000 oameni.

[8] Deputaţii Convenţiei.

[9] Denumire a populaţiei din Dauphiné şi Savoia (sud-estul Franţei) în perioada Galiei romane, folosită şi în timpul revoluţiei burgheze din Franţa.

[10] Denumire a armatei franceze care a acţionat în Italia.

mise ; ele participaseră în egală măsură la revoltă : municipalitatea, directorul departamental, ordonatorul marinei [11], cea mai mare parte din funcționarii arsenalului, viceamiralul Trogoff *, comandantul escadrei, o mare parte din ofițeri ; toți se simțeau la fel de vinovați și, cunoscînd cu ce fel de inamici aveau de-a face, nu văzură altă scăpare decît într-o trădare cu totul infamă ; ei predară escadra, portul, arsenalul, orașul, forturile puterilor coalizate [12], inamice Franței. Escadra, compusă din 18 vase de linie și mai multe fregate, era ancorată în radă ; trădată de amiralul său, ea rămase însă credincioasă Convenției și se apără contra flotelor engleză și spaniolă dar, părăsită pe uscat, amenințată chiar de bateriile de coastă care urmau să o protejeze, trebui să cedeze. Contraamiralul Saint-Julien și cîțiva ofițeri rămași credincioși putură cu greu să se salveze. Escadra, alte treisprezece vase de linie, care se găseau în port, ca și depozitele arsenalului, bine aprovizionate, căzură în mîinile inamicului.

Amiralii, englez și spaniol, ocupară mai întîi Toulonul cu 5 000 oameni din cadrul echipajelor ; ei arborară pavilionul alb [13] și luară în stăpînire orașul și portul în numele Bourbonilor. Sosiră apoi trupe din Spania, din Neapole, din Piemont și din Gibraltar, astfel că la sfîrșitul lui septembrie garnizoana număra 14 000 de oameni : 3 000 englezi, 4 000 napolitani, 2 000 sarzi și 5 000 spanioli. Ea dezarmă gărzile naționale touloneze, care îi deveniseră suspecte, debarcă echipajele escadrei franceze, de care nu era sigură, îmbarcînd 5 000 mateloți bretoni sau normanzi pe patru vase de linie franceze, de pe care se scosese o parte din artilerie și se redusese echipajul, trimițîndu-le la Rochefort și Brest. Pentru asigurarea flotei sale ancorate, amiralul Hood simți nevoia să construiască fortificații pe

[11] Funcționar care răspundea de administrația portului.

* Contele Trogoff de Kerlessy, născut la Lanmeur (Finistère), era contraamiral în timpul cînd comanda, la Toulon, flota franceză predată anglo-spaniolilor la 27 august 1793 (Nota redacției franceze).

[12] Anglia, Spania, Piemontul, Neapole și Sardinia.

[13] Pe timpul Bourbonilor, navele de război arborau un pavilion alb.

înălțimea de pe Capul Brun, care domină bateria de coastă cu același nume, și pe înălțimea de pe promontoriul Caire, care dirija bateriile de la Eguillette și Balaguier și care, la rîndul lor, controlau rada mare și rada mică. Garnizoana se întinse, într-o parte, pînă la Saint-Nazaire și dincolo de Cheile Ollioules, iar în cealaltă parte pînă la Valette și Hyères. Toate bateriile de coastă, de la cele de la Bandol pînă la cele de la Hyères, fură dezarmate și distruse. Inamicul ocupă insulele Hyères.

II. Imediat ce generalul Carteaux fu informat de intrarea englezilor în Toulon, el își fixă cartierul general la Cuges, avangarda la Beausset și avanposturile la intrarea în Cheile Ollioules. Locuitorii acestor două mici orașe se înarmară și dădură dovadă de mult zel. Divizia Carteaux avea în total 12 000 oameni, instruiți și neinstruiți, din care el fu obligat să lase 4 000 la Marsilia și în diferite puncte ale coastei. El nu îndrăzni însă să treacă Cheile Ollioules cu cei 8 000 oameni care îi mai rămăseseră ; se mulțumi doar să le țină sub observație. Reprezentanții Fréron și Barras, ajunși la Nisa, cerură comandantului Armatei de Italia, generalul Brunet, să detașeze 5 000 oameni pentru a lupta contra Toulonului, sub comanda generalului Lapoype. Lapoype își stabili cartierul general la Saulliès și avanposturile la Valette. Diviziile Carteaux și Lapoype nu aveau nici o legătură între ele ; erau separate de muntele Faron. Imediat ce Carteaux se văzu sprijinit de divizia Lapoype, atacă la 8 septembrie Cheile Ollioules, cucerindu-le după o luptă de cîteva ore. Își mută apoi cartierul său general la Beausset și avangarda dincolo de Cheile Ollioules. Șeful de batalion * Dommartin, comandantul artileriei, ofițer capabil, a fost rănit grav în această luptă. Diviziile Carteaux și Lapoype erau independente ; ele aparțineau de două armate diferite : prima, de Armata de Alpi, și a doua, de cea de Italia. Lapoype supraveghea cu dreapta dispozitivului fortul și muntele Faron, cu centrul acoperea șoseaua Valettei și cu stînga, înălțimile de pe Capul Brun ; el rearmă fortul Brégançon și bateriile din

* Similar cu gradul de maior (n.t.).

jurul radei de la Hyères. Carteaux blocă cu stînga dispozitivului fortul Pomets, cu centrul forturile Roşu şi Alb, cu dreapta fortul Malbousquet ; rezerva sa ocupă Ollioules şi un detaşament localitatea Six-Fours ; el armă bateriile din Saint-Nazaire şi de la Bandol. Inamicul rămase stăpîn pe întregul munte Faron, pînă la fortul Malbousquet, pe întreaga peninsulă Sablettes şi pe promontoriul Caire, pînă la satul Seyne.

III. Trădarea care dăduse în stăpînirea englezilor flota Mediteranei, arsenalul şi oraşul Toulon consternă Convenţia. Ea numi pe generalul Carteaux comandant-şef [14] al armatei de asediu. Comitetul salvării publice [15] ceru un ofiţer capabil să conducă artileria de asediu ; fu desemnat Napoleon, care era atunci şef de batalion de artilerie *. Primi ordin să se ducă în cea mai mare grabă la cartierul general al armatei, în faţa Toulonului, pentru a organiza şi comanda parcul de artilerie.

Ajuns la Beausset la 12 septembrie, Napoleon se prezentă generalului Carteaux şi îşi dădu imediat seama de incapacitatea acestuia. Din colonel comandant al micii coloane trimise contra federaliştilor, acest ofiţer fusese avansat, în interval de trei luni, la gradul de general de brigadă, general de divizie şi general-şef ; nu avea nici o noţiune despre o localitate fortificată şi despre operaţiile de asediu.

Artileria armatei consta din : două baterii de campanie, comandate de căpitanul Sugny, venit de la Armata de Italia cu generalul Lapoype ; trei baterii de artilerie că-

[14] În franceză „commandant en chef" sau „général en chef". Comandant al unui grup de forţe sau al unui teatru de operaţii. Se subordona direct Comandamentului Suprem.

[15] Organism creat de Convenţie la 6 aprilie 1793 la propunerea lui Danton şi care a înlocuit Comitetul de apărare generală. În atribuţiunile acestuia intrau luarea de măsuri urgente de apărare pe linie internă sau externă.

* Din statele de serviciu ale lui Napoleon, păstrate în arhivele ministerului de război, se vede că numirea sa ca şef de batalion este din data de 28 Vendemiaire an II (19 octombrie 1792). A fost atestat în această calitate la Regimentul 2 artilerie pedestră, atunci în garnizoană la Besançon (Nota redacţiei franceze).

lăreaţă şi pedestră, comandate de şeful de batalion Dommartin (care lipsea, fiind rănit în lupta de la Ollioules) şi conduse atunci de vechi sergenţi de artilerie, precum şi opt tunuri de 24, scoase din Arsenalul de la Marsilia. De şaisprezece zile, de cînd Toulonul se găsea în stăpînirea inamicului, nu se făcuse nimic pentru organizarea celor necesare asediului.

În zorii zilei de 13 septembrie, generalul-şef îl duse pe Napoleon la o baterie pe care o amplasase cu scopul de a incendia escadra engleză. Această baterie era amplasată la intrarea în Cheile Ollioules, puţin la dreapta şoselei, pe o mică înălţime, la 2 000 toaze [16] de malul mării ; era compusă din opt tunuri de 24, care, credea el, vor incendia escadra ancorată la 400 toaze de mal, adică la mai mult de o leghe [17] distanţă faţă de baterie. Grenadierii din Burgundia şi soldaţii primului batalion din Côte d'Or, împrăştiaţi în adăposturile vecine, erau ocupaţi să încălzească ghiulelele [18] cu foale de bucătărie ; este greu de imaginat ceva mai ridicol.

Napoleon bagă în parcul de artilerie cele opt tunuri de 24 ale bateriei, luă toate măsurile pentru a reorganiza artileria şi, în mai puţin de şase săptămîni, strînse 100 piese de artilerie de mare calibru : mortiere [19] cu bătaie lungă, tunuri de 24, aprovizionate cu muniţie din abundenţă ; organiză ateliere ; ceru să fie rechemaţi în activitate mai mulţi ofiţeri din corpul artileriei care, din cauza evenimentelor revoluţiei, se retraseseră la casele lor, între alţii şeful de batalion Cassendi, pe care îl puse în fruntea arsenalului din Marsilia. Pe malul mării, el amplasă bateriile denumite „la Montagne" şi „Sans-Culottes" [20] care, după vii canonade, obligară vasele ina-

[16] Toaza (în franceză „toise") este egală cu 6 picioare = 1,949 m.

[17] Unitate de măsură a distanţei, egală cu aproximativ 4 km, spre deosebire de leghea marină, egală cu 5555,5 m.

[18] Ghiulele din metal, de formă sferică, erau încălzite în foc şi folosite la incendierea construcţiilor (în majoritate din lemn) din localităţile fortificate asediate, precum şi la producerea de incendii la bordul navelor.

[19] Piese de artilerie cu ţeava scurtă, montate pe un suport (placă), cu traiectorie foarte curbă, folosind ca muniţie bombele.

[20] Sans-Culottes, denumire dată revoluţionarilor din păturile sărace ale populaţiei.

mice să se depărteze și să evacueze rada cea mică. În aceste prime luni, nici un ofițer de geniu nu era atașat la trupele de asediu, astfel că Napoleon era obligat să asigure funcțiile de comandant al geniului și al artileriei, precum și de director al parcului de artilerie. În fiecare zi el mergea la baterii.

IV. La 14 octombrie, un detașament de 4 000 soldați din garnizoana asediată a încercat să captureze bateriile „la Montagne" și „Sans-Culottes", care constituiau o amenințare pentru escadrele aliate. O coloană ieși prin fortul Malbousquet și ocupă o poziție la jumătatea drumului între Malbousquet și Ollioules ; o alta merse pe malul mării pentru a ajunge la capul Brega, unde erau amplasate aceste baterii. Comandantul artileriei alergă în centrul încleștării însoțit de aghiotantul lui Carteaux, Almeiras, un bun ofițer, ajuns mai tîrziu general de divizie. El inspirase o asemenea încredere trupelor încît, imediat ce îl văzură, cerură ca acesta să le fie comandant. El fu astfel învestit, prin hotărîrea soldaților, cu preluarea comenzii, cu toate că acolo erau și cîțiva generali. Rezultatul corespunse încrederii armatei. Ieșirea inamicului fu mai întîi oprită și apoi respinsă în interiorul fortificațiilor : bateriile fură salvate. Din acel moment el își făcu o părere despre trupele coalizate. Napolitanii, care constituiau o parte din forțele lor, erau soldați de valoare slabă ; ei erau întotdeauna puși la avangardă.

Pe latura estică, Lapoype avea hărțuieli zilnice cu posturile inamice plasate pe pantele muntelui Faron. La 1 octombrie, el le respinsese, reușise să ajungă pe munte, dar fusese oprit în fața fortului și, cîteva ore mai tîrziu, alungat de pe creastă și forțat să reintre în tabăra sa. La 15 octombrie fu mai norocos : atacă înălțimea de pe Capul Brun și, după o luptă vie, o cuceri.

V. La sfîrșitul lui septembrie se ținuse un consiliu de război la Ollioules pentru a se hotărî direcția pe care trebuia să se dea atacul principal. Pe latura de est sau de vest ? Din sectorul ocupat de divizia Lapoype ori din cel

ocupat de divizia Carteaux ? Părerile fură unanime ca atacul să se dea pe latura de vest, iar parcul de artilerie de asediu să fie regrupat la Ollioules.

La est, orașul Toulon era apărat de fortul Faron și de fortul Lamalgue ; la vest, numai de fortul Malbousquet, care nu era decît un fort de campanie.

La 15 octombrie avu loc un al doilea consiliu, în care se citi un plan trimis de la Paris asupra desfășurării asediului ; planul era aprobat de Comitetul geniului și întocmit de generalul d'Arcon. El presupunea o armată de 60 000 oameni, înzestrată din plin cu toate materialele necesare. Planul prevedea să se cucerească mai întîi muntele și fortul Faron, forturile Roșu și Alb, fortul Sainte-Catherine și după aceea să se deschidă tranșeea [21] către mijlocul incintei Toulonului, evitînd atît fortul Lamalgue cît și fortul Malbousquet. Dar inamicul era instalat solid pe muntele Faron, iar terenul se prezenta astfel încît nu era ușor să se deschidă tranșeea. Dealtfel, presupunînd această lucrare terminată, acțiunile următoare ar fi necesitat mult timp, fapt care ar fi permis asediaților să primească întăririle pe care le așteptau, pentru a ieși din încercuire și a invada Provența.

Comandantul artileriei propuse un plan cu totul diferit. Acesta se sprijinea pe principiul că, dacă s-ar putea bloca Toulonul pe mare, așa cum era pe uscat, acest oraș ar cădea de la sine, pentru că inamicul ar prefera să pună mîna pe cele treizeci și una de nave de război franceze, să dea foc depozitelor, să distrugă arsenalul, să arunce în aer digurile bazinului și să evacueze orașul, decît să abandoneze acolo o garnizoană de 15 000 oameni care, odată blocați, ar fi fost obligați să capituleze mai curînd sau mai tîrziu și atunci, pentru a obține o capitulare onorabilă, ar fi fost forțați să predea intacte escadra, arsenalul, depozitele. Or, era ușor să blochezi Toulonul pe mare, obligînd escadra să evacueze rada mare și rada mică ; ajungea pentru aceasta să se plaseze o baterie de treizeci de tunuri de 36 sau 24, patru de 16 cu ghiulelele înroșite și zece mor-

[21] Sistem de lucrări, constituie din trei rînduri de tranșee paralele, legate între ele prin șanțuri în zigzag, permițînd apropierea de zidurile unei fortificații asediate.

tiere Gomer la extremitatea promontoriului Eguillette şi o a doua de aceeaşi putere pe promontoriul Balaguier ; aceste două baterii nu ar fi depărtate de Marele Turn decît la 700 toaze şi ar arunca bombe, obuze şi ghiulele [22] pe întreaga suprafaţă a radei mari şi a radei mici. Generalul Marescot, pe atunci căpitan de geniu, care sosise pentru a comanda această armă, nu împărtăşea aceste speranţe, dar era de acord cu importanţa gonirii escadrei engleze şi blocării Toulonului, considerînd aceasta ca o operaţie prealabilă şi indispensabilă pentru a se putea apoi conduce atacurile cu rapiditatea şi vigoarea necesare.

Dar generalii inamici sesizaseră deja importanţa capurilor Balaguier şi Eguillette ; de o lună se executau lucrări la fortul Mulgrave pe înălţimea promontoriului Caire ; nu neglijaseră şi nu neglijau nimic pentru a-l face de temut. Echipajele vaselor, toate resursele de lemn şi oamenii de care dispunea arsenalul din Toulon au fost folosite în fiecare zi. Acest fort justifica, deja, numele care i se dăduse : „Micul-Gibraltar".

La două zile după sosirea sa în cadrul acestor trupe, Napoleon fusese pe poziţia de pe promontoriul Caire, pe care inamicul nu o ocupase încă şi, concepîndu-şi pe loc planul, se prezentase generalului-şef arătîndu-i posibilitatea cuceririi Toulonului în mai puţin de opt zile ; pentru aceasta trebuia ocupată poziţia de pe promontoriul Caire, astfel încît artileria să poată amplasa imediat baterii la extremitatea capurilor Eguillette şi Balaguier. Generalul Carteaux nu era capabil să înţeleagă, nici să execute un asemenea plan ; totuşi, el însărcină pe bravul general-adjutant [23] Delaborde, mai tîrziu general al gărizii imperiale, să se instaleze acolo cu 400 oameni. Dar cîteva zile mai tîrziu, inamicul debarcă 4 000 oameni, goni pe generalul Delaborde şi începu să întărească fortul Mulgrave. În timpul primelor opt zile, comandantul artile-

[22] Muniţie de artilerie. Bombele, de formă sferică, aveau pereţii din metal, iar interiorul umplut cu praf de puşcă. Cu ajutorul unui fitil căruia i se dădea foc înainte de executarea tragerii, se producea, ulterior, explozia care transforma în schije pereţii bombei.

[23] În franceză „adjutant-général". Titlu creat în 1790, corespunzător gradului şi funcţiei unui colonel de stat-major.

rlei ceru fără încetare să se trimită întăriri generalului Delaborde, pentru a putea goni pe inamic din acest punct ; dar nu putu să le obţină. Carteaux nu se credea suficient de tare pentru a se întinde spre dreapta, sau mai curînd nu-i înţelegea importanţa. La sfîrşitul lui octombrie, situaţia era mult schimbată ; nimeni nu se mai putea gîndi să grăbească atacul acestei poziţii ; trebuiau amplasate baterii puternice de tunuri şi de mortiere care să distrugă lucrările de fortificaţii şi să reducă la tăcere artileria acestui fort.

Toate aceste idei fură adoptate de consiliu. Comandantul artileriei primi ordin să întocmească un plan amănunţit pentru arma sa ; el îl întocmi fără întîrziere şi cu cel mai mare zel.

Totuşi, în fiecare zi, el era contrariat de ignoranţa statului major, care dorea în permanenţă să-l abată de la planul stabilit în consiliu, pentru a folosi tunurile într-o direcţie opusă, fie pentru a trage fără scop asupra anumitor forturi, fie pentru a încerca să arunce în oraş cîteva ghiulele înroşite şi să incendieze cîteva case.

Într-o zi, generalul-şef îl conduse pe o înălţime între fortul Malbousquet şi forturile Roşu şi Alb şi îi propuse să amplaseze acolo o baterie care ar putea executa trageri asupra acestor trei forturi. El încercă în zadar să-i explice că numai amplasînd trei sau patru baterii, astfel încît focul lor să conveargă către un singur fort, asediatorul putea obţine avantaj asupra asediaţilor şi sărmanele baterii amplasate în grabă, în lucrări de pămînt, ar birui bateriile din poziţiile construite cu grijă şi avînd forma fortificaţiilor permanente ; că această baterie, amplasată între trei forturi, va fi distrusă într-un sfert de oră şi că tunarii vor fi ucişi. Carteaux, avînd însă îngîmfarea caracteristică ignoranţei, insistă ; dar, oricare ar fi rigorile disciplinei militare, acest ordin nu a fost executat, pentru că nu era executabil.

Altă dată, acest general îi ordonă să amplaseze o baterie într-o direcţie opusă planului general, pe o terasă în faţa unei bastide [24] unde nu exista loc pentru reculul

[24] Mică fortăreaţă, în Evul Mediu. Autorul se referă însă la o casă ţărănească construită din cărămidă, care în Provenţa se numeşte tot bastidă.

necesar tunurilor. Sfărîmăturile casei ar fi făcut imposibilă menţinerea poziţiei bateriei de către tunari. A fost nevoie, din nou, să nu se execute ordinul.

Bateriile „Sans-Culottes" şi „la Montagne" captau atenţia trupelor şi a întregului Sud. Focul lor era îngrozitor. Mai multe şalupe engleze fuseseră scufundate ; mai multor fregate le-au fost rupte catargele ; patru vase de linie fuseseră aşa de serios avariate încît trebuiseră să intre în bazin pentru reparaţii. Generalul-şef, profitînd de faptul că comandantul artileriei lipsea o zi întreagă pentru a merge la arsenalul din Marsilia spre a urgenta expedierea unor materiale necesare, ordonă evacuarea acestor baterii sub pretext că se pierdeau mulţi tunari. La ora nouă seara, cînd sosi Napoleon, evacuarea începuse. A trebuit din nou să nu se execute ordinul.

Exista în Marsilia o veche culevrină [25] care era un obiect de curiozitate ; în cadrul statului major apăru ideea că predarea Toulonului depindea de această culevrină ; că ea avea proprietăţi minunate ; că bătea la cel puţin două leghe. Comandantul artileriei constată că această culevrină, extraordinar de grea, era decalibrată şi nu putea face nici un serviciu. Totuşi, a trebuit să se depună multe eforturi şi să se sacrifice multe mijloace pentru a se aduce această antichitate, cu care apoi se traseră numai cîteva ghiulele.

Obosit, tulburat şi contrariat, Napoleon scrise generalului-şef să i se comunice misiunea generală, lăsîndu-i-se lui executarea detaliată a acţiunilor pentru arma sa ; Carteaux răspunse că planul pe care l-a stabilit definitiv prevede ca comandantul artileriei „să încălzească" timp de trei zile Toulonul, după care el îl va ataca cu trei coloane.

Alături de aceste fraze ciudate, comandantul artileriei scrise ceea ce trebuia făcut pentru a se cuceri oraşul, repetînd ceea ce spusese în consiliul de război ; el dădu acest memoriu reprezentantului poporului Gasparin. Acesta era un om inteligent ; Napoleon îl aprecia şi Gasparin i-a fost recunoscător în cursul asediului.

[25] Tun cu ţeava lungă şi subţire, folosit în secolele XV—XVII.

Reprezentantul expedie planul la Paris, printr-un curier extraordinar care, înapoindu-se, îi aduse lui Carteaux ordinul să părăsească imediat armata de asediu şi să se ducă la Armata de Alpi. Lionul tocmai fusese cucerit ; generalul Doppet, care comanda armata de acolo, fu numit în locul lui Carteaux. Generalul Lapoype, ca cel mai vechi general, luă comanda „ad interim". La 15 noiembrie, el îşi stabili cartierul general la Ollioules. În timpul puţinelor zile cît comandă, el se bucură de stima armatei.

VI. Comandantul artileriei puse să se construiască poziţii pentru nouă baterii de tunuri şi de mortiere, din care două pentru trageri directe, pe două mameloane în linie, numite Quatre-Moulins şi Sablettes, depărtate de fortul Mulgrave, protejînd cele trei baterii : „Hommes-sans-peur", „Braves" şi „Patriotes-du-Midi", plasate la 100 toaze de şanţurile ce înconjoară fortul, dar dominate de acesta. Bateriile de la Brega băteau istmul Sablettes şi micul golf Lazaret. Canonada era zilnică ; ea avea drept scop să întîrzie lucrările pe care inamicul le executa pentru a consolida „Micul-Gibraltar".

Bateriile trupelor asediatoare nu întîrziară să cîştige superioritatea, ceea ce decise pe asediaţi să execute o ieşire pentru a le distruge. Ei atacară la 8 septembrie bateria Sablettes şi bateria Moulins; la ultima fură respinişi, dar cuceriră poziţia şi scoaseră din serviciu bateria Sablettes. Generalul-adjutant Victor, mai tîrziu duce de Bellune, care comanda această baterie, o recuceri cîteva zile mai tîrziu.

Generalul-şef Doppet sosi la locul asediului la 10 noiembrie ; era din Savoia, medic, mai inteligent decît Carteaux, dar tot atît de ignorant în tot ce ţinea de arta războiului ; era un corifeu al societăţii iacobinilor [26], duşman al oricui avea talent. Cîteva zile după sosirea sa, o bombă engleză aprinse o magazie de pulbere de la bateria „la Montagne" ; comandantul artileriei se găsea

[26] Reprezentanţi ai aripii democrat-revoluţionare în timpul revoluţiei burgheze din Franţa, care îşi aveau sediul într-o veche mănăstire iacobină din Paris.

acolo ; el trecu prin mari pericole ; mai mulţi tunari fură ucişi. Prezentîndu-se la generalul-şef pentru a-i raporta despre acest accident, îl găsi perorînd, vrînd să dovedească că aristocraţii puseseră foc acestei magazii.

A doua zi, un batalion din Côte-d'Or, găsindu-se în şanţul de apropiere către fortul Mulgrave, indignat de tratamentul sălbatic pe care spaniolii îl aplicau unui voluntar pe care îl făcuseră prizonier, puse mîna pe arme şi înaintă spre fort ; regimentul din Burgundia îl urmă ; toată divizia generalului Brulé fu antrenată în această acţiune ; o furioasă canonadă şi împuşcături foarte susţinute urmară. Comandantul artileriei se găsea la cartierul general ; el se duse la comandantul-şef, dar nici acesta nu cunoştea cauza acestui eveniment ; amîndoi alergară acolo. Era ora patru după-amiază. Părerea comandantului artileriei fu că „deoarece vinul se trăsese, trebuia băut" şi că va costa mai puţin să desfăşoare atacul pînă la capăt, decît să bată în retragere. Generalul îi dădu ordin să preia conducerea atacului. Trăgătorii [27] noştri ocupaseră tot promontoriul, învăluind fortul, iar comandantul artileriei organiză două companii de grenadieri [28] în coloană pentru a pătrunde prin vale, cînd, generalul-şef, cu unul din aghiotanţi ucis lîngă el, deşi destul de departe de foc, ordonă să se sune retragerea. Trăgătorii, observînd această mişcare către înapoi şi auzind semnalul de retragere, se descurajară ; atacul nu se mai dădu. Napoleon sosi lîngă generalul-şef cu faţa acoperită de sînge de la o rană uşoară pe care o căpătase la frunte şi care nu era încă pansată şi-i spuse : „Năucul care a ordonat retragerea ne-a făcut să pierdem Toulonul". Soldaţii, care pierduseră în timpul retragerii un număr important din camarazii lor, îşi manifestară nemulţumirea, spunînd deschis să se treacă la fapte contra generalului-şef : „Cînd vor înceta să ne trimită pictori şi medici pentru a ne comanda ?" Opt zile mai tîrziu, Doppet fu trimis la Armata de Pirinei ; el făcu

[27] Din fr. „tirailleur". Denumire folosită după 1740 pentru a desemna pe soldaţii care aveau misiunea să tragă asupra inamicului din orice direcţie. Prin extensie : trăgător de elită.

[28] Denumire folosită, începînd cu anul 1667, pentru soldaţii specializaţi în aruncarea grenadelor. Prin extensie : soldaţi de elită.

să se remarce sosirea sa, ordonînd să fie ghilotinat un mare număr de generali.

Doppet adusese cu sine de la Lion pe bătrînul general de divizie Duteuil pentru a comanda artileria de asediu ; dar Napoleon avea misiune „ad-hoc" de la guvern ; el fu menţinut la comandă. În artilerie erau doi generali cu numele de Duteuil : cel mai în vîrstă, care fusese multă vreme comandant la şcoala de la Auxonne, era un excelent ofiţer de artilerie ; şcoala sa era singura în care ofiţerii se puteau instrui. În 1788 el îl remarcă pe Napoleon, pe atunci locotenent de artilerie, şi întrevăzu talentele sale militare. Acest general nu împărtăşea însă convingerile naţiunii ; era deja foarte bătrîn, dar bun francez ; refuză totuşi să emigreze şi rămase la postul său ; comandă artileria la asediul Lionului, sub Kellermann [29]. După cucerirea acestui oraş nu putu să scape Comitetului de supraveghere [30] al lui Collot-d'Herbois şi al lui Fouché ; fu trimis în faţa unui tribunal revoluţionar şi condamnat la moarte. Judecarea sa era motivată de întîrzierea în trimiterea artileriei pentru asediul Toulonului. În zadar arătă el scrisori de mulţumire scrise de Napoleon pentru ordinea şi activitatea depuse în trimiterea acestor convoaie.

Generalul Duteuil, tînărul, avea un caracter total opus, neînţelegînd nimic din artilerie, dar era un om cumsecade. Ajuns în faţa Toulonului a fost foarte mulţumit văzîndu-se debarasat de o funcţie pe care era incapabil să o îndeplinească şi pe care situaţia o făcea foarte riscantă. A murit mai tîrziu, la Metz, comandant al pieţii [31].

Dorinţa soldaţilor fu îndeplinită : viteazul Dugommier luă, la 20 noiembrie, comanda trupelor. Avea 40 ani de serviciu ; se născuse ca unul din bogaţii colonişti din Martinica. Deşi era ofiţer în retragere în momentul revoluţiei, se pusese în fruntea patrioţilor şi apărase oraşul

[29] Ofiţer al vechiului regim raliat Revoluţiei. Mareşal al Franţei în 1804.

[30] Comitetele de supraveghere sau comitetele revoluţionare, constituite de către Convenţie în martie 1793, însoţeau în misiuni pe deputaţii Convenţiei şi aveau sarcina de a supraveghea şi aresta pe cei suspecţi, precum şi de a elibera certificate de bun cetăţean.

[31] Comenduirea pieţii (garnizoanei). Organ însărcinat cu supravegherea îndeplinirii regulamentului de gardă, cu păstrarea ordinii şi disciplinei într-o localitate unde existau trupe.

Saint-Pierre ; gonit din insulă cînd intrară englezii, el pierdu toată averea. Era general de brigadă în Armata de Italia cînd piemontezii, vrînd să profite de faptul că toată atenţia era îndreptată asupra asediului Toulonului, se gîndiră să treacă rîul Var şi să pătrundă în Provenţa ; el îi bătu pe cîmpul Gilette, ceea ce îi determină pe aceştia să se retragă în poziţiile lor. Avea toate calităţile unui vechi militar ; viteaz, iubea pe viteji şi era iubit de ei ; era un om bun, cu toate că era iute din fire, foarte activ, drept, avea privire ageră de militar, sînge rece şi dîrzenie în luptă.

VII. Armata de Lion fu împărţită între armatele de Alpi, de Pirinei şi de Toulon. Acest ajutor nu a fost atît de important cît ar fi putut să fie ; după ce îl primise, armata de asediu nu avea decît 30 000 oameni sub arme, din care numai o parte bine instruiţi. Generalul O'Hara, comandantul şef al coalizaţilor, aştepta ca întăriri 12 000 infanterişti şi 2 000 cai ; el spera să poată ridica asediul, să captureze parcul de artilerie de la Ollioules, să ocolească Armata franceză de Italia, să se unească cu armata piemonteză şi să-şi stabilească tabăra de iarnă de-a lungul rîului Durance, cucerind astfel toată Provenţa. Această provincie ducea lipsă de alimente şi, cu toate tentativele pe care le făcuseră negustorii din Marsilia, eforturile lor rămăseseră infructuoase, din cauza ocupării Toulonului de către inamic şi prezenţei escadrelor engleză, spaniolă şi napolitană în Mediterana.

Această parte a Republicii nu-şi vedea salvarea decît în cucerirea neîntîrziată a Toulonului şi totuşi, de patru luni de cînd începuse acest asediu, se zicea că asediatorii se mulţumeau să bombardeze o redută de campanie din afara fortificaţiilor oraşului ; că inamicul stăpînea liniştit nu numai oraşul şi forturile, dar şi întregul spaţiu cuprins între oraş, muntele Faron şi fortul Malbousquet. Se zicea, de asemenea, că toate eforturile asediatorilor erau făcute într-o direcţie opusă oraşului, ceea ce provoca o dezaprobare generală. Se credea că asediul nu începuse, pentru că nu era încă deschisă tranşeea contra forturilor şi lucrărilor de fortificaţie permanentă. Autorităţile, care aveau reşedinţa la Marsilia, nu cunoşteau proiectele asediului Toulonului decît din zvonuri ; alarmate de foametea care creştea, propuseră Convenţiei să se ridice asediul, să se evacueze Provenţa şi să se treacă dincolo de rîul Durance. „Astăzi, spuneau ele, avem certitudinea că putem executa această retragere în ordine ; mai tîrziu vom fi obligaţi să o facem în mod precipitat şi cu pierderi. Inamicii, stăpîni ai Provenţei, vor fi obligaţi să o hrănească şi, în primăvară, armata bine odihnită va trece din nou rîul Durance şi va ataca inamicul aşa cum a făcut Francisc I contra lui Carol Quintul" *. Această scrisoare ajunse la Paris cu puţine zile înaintea veştii cuceririi Toulonului, ceea ce demonstra că planul care fusese urmat la acest asediu, deşi atît de simplu şi de clar în modul de realizare, nu prea fusese înţeles.

Bateriile erau instalate, totul era gata pentru asedierea fortului Mulgrave ; comandantul artileriei socoti convenabil să amplaseze o baterie pe înălţimea Arènes, în faţa fortului Malbousquet, cu scopul ca a doua zi după ce „Micul-Gibraltar" va fi cucerit să poată deschide focul asupra fortului Mulgrave. El calculă că acest atac, declanşat în timpul discuţiilor în consiliul de război, pe care îl vor ţine asediaţii pentru a hotărî ce să facă, va produce un mare efect moral. Pentru a-i speria trebuia să realizeze surprinderea şi, în consecinţă, trebuia ca inamicul să ignore existenţa acestei baterii ; în acest scop, o mascase printr-o perdea de crengi de măslin, ceea ce reuşise. Dar la 29 noiembrie, la ora patru după-amiază, reprezentanţii poporului merseră acolo ; bateria era dotată cu opt tunuri de 24 şi cu patru mortiere ; ea fusese botezată „Convenţia" ; ei întrebară pe tunari ce-i împiedică să deschidă focul ; tunarii răspunseră că erau gata şi că tunurile lor vor produce un efect deosebit. Reprezentanţii îi autorizară să tragă. Comandantul artileriei, care se găsea la cartierul general, mirat că aude loviturile tunurilor, ceea ce era contrar planurilor sale, se duse la generalul-şef pentru a se plînge. Răul era însă făcut şi nu avea remediu.

* Lupta de la Marignan din 13 sept. 1515. (Nota redacţiei franceze).

În zorii zilei următoare, O'Hara ieși în fruntea a 7 000 oameni, trecu pîrîul Las, sub fortul Saint-Antoine, dădu peste cap toate posturile care apărau această baterie, o cuceri și o scoase din uz. Alarma sună la Ollioules unde emoția fu generală. Dugommier și comandantul artileriei încălecară. Dugommier se duse în direcția atacului, adună trupele și dădu ordin ca rezervele să înainteze. Comandantul artileriei amplasă, pe diferite poziții, tunuri de campanie pentru a proteja retragerea și a întîrzia înaintarea inamicului, care amenința parcul de artilerie de la Ollioules. Acestea fiind executate, se urcă pe o înălțime în fața bateriei. El ordonase să se execute un șanț de la această înălțime pînă la piciorul meterezelor, de-a curmezișul unei cute de teren care le separa, pentru a servi la aprovizionarea bateriei ; o mare cantitate de crengi de măslin îl acoperea. Armata inamică era dispusă în formație de luptă, la dreapta și la stînga, și un grup de ofițeri de stat-major se găsea pe platforma bateriei [32]. El luă batalionul care se găsea în poziție și se strecură în șanț ; ajuns la piciorul meterezelor, fără să fie observat de inamic, ordonă o salvă asupra trupelor din dreapta și una asupra celor din stînga ; de o parte erau napolitanii, de cealaltă parte, englezii. Napolitanii traseră fără să vadă inamicul, crezînd că englezii trăseseră asupra lor. În același moment un ofițer, în uniformă roșie, care se plimba plin de calm pe platforma bateriei, se urcă pe metereze pentru a vedea de unde venea această întîmplare neprevăzută : o împușcătură trasă din șanț îi rupse brațul ; el căzu la piciorul taluzului ; soldații îl traseră la ei și îl duseră în șanț ; era generalul-șef englez O'Hara. Dispăru astfel, din mijlocul întregii sale armate, fără ca cineva să bage de seamă ; el predă sabia și făcu cunoscut gradul său comandantului artileriei, care îi garantă respectarea onoarei. În acel moment, Dugommier, după ce adunase trupele, învăluise inamicul prin dreapta și amenința să-i taie legăturile cu orașul, determinîndu-l astfel să se retragă ; în curînd, retragerea se transformă în fugă ; fu urmărit și hărțuit

[32] Piesele de artilerie ale unei baterii se amplasau pe o platformă de pămînt, înconjurată de metereze.

pînă în fața Toulonului și pe drumul acoperit [33] de la fortul Malbousquet. Dugommier fu rănit de două ori în această zi, dar rănile erau ușoare. Cu această ocazie, comandantul artileriei fu avansat la gradul de colonel. Generalul Mouret, rău inspirat, vru să profite de elanul trupelor pentru a escalada zidurile fortului Malbousquet, ceea ce nu era posibil. Suchet, comandant al batalionului de voluntari din Ardeche, mai tîrziu mareșal al Franței, se remarcă în această acțiune.

VIII. Un corp de elită, din 2 500 vînători [34] și grenadieri, pe care Dugommier îl ceruse de la Armata de Italia, sosise ; totul arăta că nu trebuia pierdut nici un moment pentru a cuceri promontoriul Caire ; el se hotărî deci să atace „Micul-Gibraltar".

Deputații Convenției prezenți în Provența se întruniră la Ollioules.

La 14 decembrie, bateriile franceze începură să execute trageri continue cu bombe și ghiulele, cu cincisprezece mortiere și treizeci de tunuri de calibru mare ; ele continuară focul toată ziua și în noaptea de 16 spre 17. Artileria avu cea mai mare eficiență ; tunurile inamice, distruse de mai multe ori, fuseseră înlocuite cu altele noi ; palisadele [35] și meterezele fuseseră avariate ; marea cantitate de bombe care cădeau în redute [36] obligaseră garnizoana să ocupe poziții în exteriorul lor, în spate, pentru a se pune la adăpost ; generalul-șef hotărî deci să atace redutele la ora unu noaptea, sperînd să intre în ele în același timp cu garnizoanele acestora. Toată ziua de 16 plouă torențial, ceea ce îngreună diversele mișcări ale coloanelor. În aceste condiții, Dugommier, prevăzînd dificultăți, vru să amîne atacul cu o zi dar, presat, de o parte, de reprezentanții poporului, care formau un comitet și se

[33] Drum amenajat în spatele zidurilor unei fortificații, permițînd mișcarea acoperită a trupelor asediate.

[34] Soldați de infanterie.

[35] Îngrădituri, garduri din pari de lemn înfipți în pămînt și legați între ei.

[36] Fortificații de formă pătrată, înconjurate de un șanț și construite în afara zidurilor cetății sau orașului fortificat.

arătau animați de toată nerăbdarea revoluționară, de altă parte, de sfaturile comandantului artileriei, care considera că timpul nefavorabil nu constituia un obstacol, continuă pregătirile. La miezul nopții totul fiind concentrat în satul Seyne, el formă patru coloane : două, compuse din trupe mai puțin instruite, ocupară poziții pe flancurile promontoriului pentru a supraveghea redutele Balaguier și Eguillette ; a treia, compusă din trupe de elită, comandată de Delaborde, înaintă drept spre „Micul-Gibraltar" ; a patra rămase în rezervă. Dugommier, în fruntea dispozitivului de atac, ajunse la piciorul promontoriului ; trăgătorii începură focul. Inamicul avusese precauția să bareze drumurile, astfel încît trupele sale avură timp să iasă din tabără, să ia armele, să reintre în fort și să ocupe poziții pe parapete ; avea mai mulți trăgători decît se presupusese. O parte din coloana franceză se împrăștie pentru a-i respinge. Noaptea era foarte întunecoasă. Odată mișcarea încetinită, coloana se dezorganiză ; totuși ajunse la piciorul fortului și în mai multe intrînduri ale fortificației ; treizeci sau patruzeci de grenadieri pătrunseră în fort, dar fură respinși de focul unui „reduit" [37] de lemn și obligați să-l părăsească. Desperat, Dugommier se îndreptă spre coloana a patra, care constituia rezerva ; comandantul artileriei mergea în fruntea ei ; el ordonase să fie precedat de un batalion a cărui comandă o încredință căpitanului de artilerie Muiron, care cunoștea perfect terenul. La ora trei dimineața Muiron escaladă fortul în dreptul unei ambrazuri, prin care intrară generalul Dugommier și comandantul artileriei ; Delaborde și Guillot intrară pe altă latură. Tunarii fură înjunghiați pe piesele lor ; garnizoana fortului se regrupă la rezerva sa, pe un mamelon, la o bătaie de pușcă de fort ; ea se așeză în formație de luptă și atacă de trei ori pentru a-l recuceri. Către ora cinci dimineața ea își aduse tunurile de campanie ; dar comandantul artileriei adusese deja tunari și întorsese tunurile din fort către inamic. În întuneric, pe ploaie, pe un vînt îngrozitor, în mijlocul dezordinii, cadavrelor, strigătelor răniților și muribunzilor, el întîmpină enorme greutăți

[37] Fortificație mică, din piatră sau din lemn, construită în interiorul unei fortificații mari.

pentru a pune în baterie șase tunuri ; dar imediat ce ele începură să tragă, inamicul renunță la atac și bătu în retragere. Puțin după aceea, se făcu ziuă. Aceste trei ore au fost ore de neliniște și spaimă. Odată cu zorile, cînd fortul era cucerit de mult, sosiră și reprezentanții poporului, cu sabia în mînă, cu un aer îndrăzneț și vesel, să-i felicite pe soldați. Abia atunci se văzură batalioane engleze în poziție pe mameloanele care domină Eguillette și Balaguier ; se găseau la o bătaie de tun de „Micul-Gibraltar" care, prin poziția sa pe vîrful promontoriului, le domina. Armata victorioasă folosi primele două ore ale dimineții pentru a se regrupa. Comandantul artileriei aduse cîteva baterii de campanie și la ora zece atacă inamicul, care se îmbarcă în grabă sub protecția navelor sale de război. La amiază, inamicul era alungat în întregime de pe promontoriu, iar francezii deveniră stăpîni.

Aceste două forturi nu sînt decît niște poziții construite din cărămidă, pentru baterii, chiar pe malul mării, avînd la intrarea lor un turn mare care servea de cazarmă și „reduit", ale căror platforme erau dominate, la o distanță de 20 toaze, de mameloanele promontoriului. Bateriile nu erau destinate să realizeze apărarea contra unui inamic venind dinspre uscat și care ar fi fost înzestrat cu artilerie. Șaizeci de tunuri de 24 și douăzeci de mortiere pe afete cu atelajele de transport se găseau parcate la o bătaie de tun, în satul Seyne, pentru că era important să fie puse imediat în acțiune. Totuși, comandantul artileriei refuză să le amplaseze în pozițiile celor două baterii, pentru că parapetele erau din piatră și turnul care servea de intrare era atît de aproape încît ricoșetele obuzelor și sfărîmăturile turnului ar fi ucis pe tunari. El stabili noi poziții pentru baterii pe înălțimi ; a fost necesar tot restul zilei pentru a fi amenajate. Cîteva tunuri de 12 și cîteva obuziere începură să tragă asupra șalupelor în momentul în care acestea voiau să treacă din rada mică în rada mare. În radă domnea panica ; navele ridicară ancora, timpul era cețos și amenința să se transforme în „libeceio" *, vînt care suflă cu putere și durează trei zile ; pe această

* Vînt care bate din sud-vest. (Nota redacției franceze).

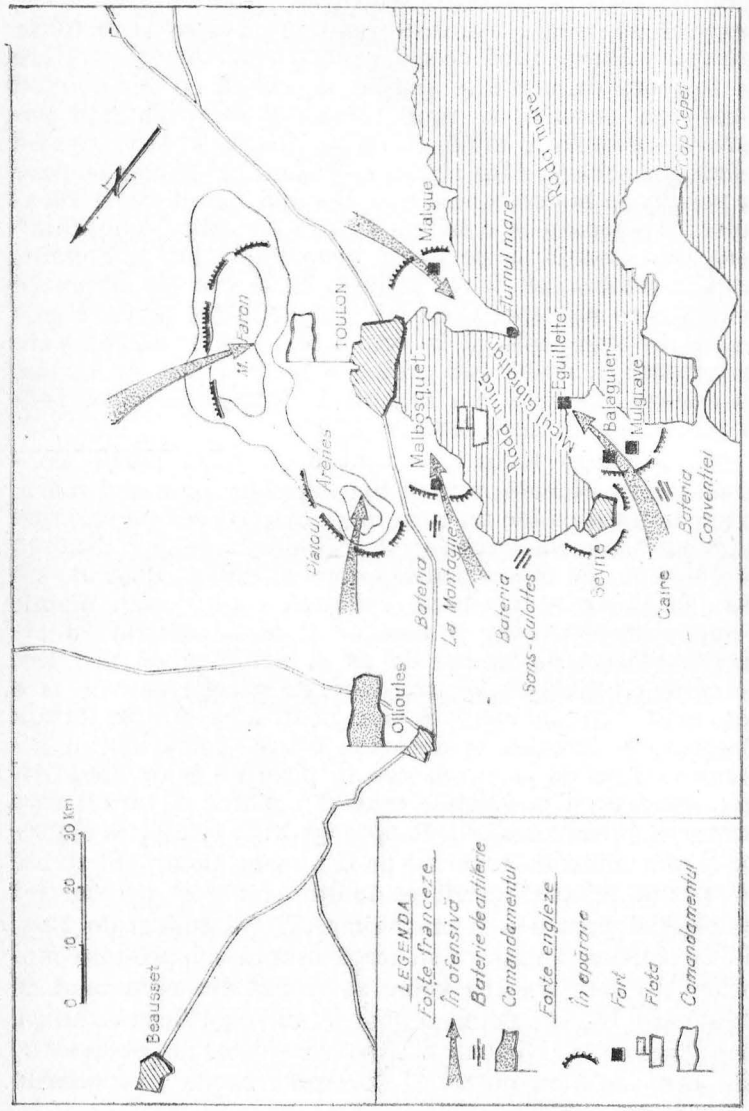

Cucerirea Toulonului de către armata franceză (1793).

durată ei ar fi împiedicat escadrele puterilor coalizate să iasă din radă, ducînd la totala lor distrugere.

În acest asalt au căzut 1000 oameni, morți și răniți. În ajunul atacului, calul comandantului artileriei fu omorît de o lovitură trasă de o baterie din fortul „Micul-Gibraltar". În ziua atacului, dimineața, la intrarea în satul Seyne, pătrunzînd printr-o ambrazură, el primi, de la un tunar, o lovitură de sabie care îl răni ușor la o pulpă. Generalul Delaborde și căpitanul Muiron fură răniți grav. Pierderile inamicului, morți, răniți și prizonieri, se ridicară la 2 500 oameni.

IX. După ce stabilise amplasamentele bateriilor și toate ordinele necesare pentru parcul de artilerie, comandantul artileriei merse la bateria „Convenția", pentru a ordona atacarea fortului Malbousquet. El spuse generalilor: „Mîine sau cel mai tîrziu poimîine, veți cina în Toulon"; ceea ce deveni imediat subiect de discuții; cîțiva sperau; cei mai mulți nu credeau, cu toate că toți erau mîndri de victoria care se obținuse.

Imediat ce amiralul englez luă cunoștință de cucerirea „Micului-Gibraltar", trimise ordine trupelor să reziste în forturile Eguillette și Balaguier pentru ca întăririle pe care urma să le trimită din oraș să poată debarca și să-l recucerească, deoarece siguranța navelor sale depindea de aceasta. În acest scop, el se duse la Toulon și ceru să se debarce 6 000 oameni pentru a recuceri fortul sau, dacă nu se va putea reuși, să se dispună în tranșee pe cele două mameloane de deasupra forturilor Balaguier și Eguillette, cu scopul de a cîștiga opt-zece zile, în care timp trebuiau să sosească întăriri. Dar, la amiază, cînd i se semnală că pavilionul tricolor flutura deasupra pozițiilor bateriilor și că trupele aliate se reîmbarcaseră, se temu să nu se găsească închis în radă; el ordonă escadrei să ridice ancora, să întindă pînzele, să iasă din radă și să patruleze în afara bătăii tunurilor de coastă.

În acest timp, Consiliul de război al armatelor coalizate se reunise și procesele verbale căzură în mîna lui Dugommier, care le compară cu procesele verbale ale consiliului de război francez ținut la Ollioules la 15 octombrie și

constată că Napoleon prevăzuse totul ; bătrînului şi viteazului general îi plăcea să povestească despre acest fapt. Într-adevăr, în aceste procese verbale se menţiona : „Consiliul ceruse ofiţerilor de artilerie şi de geniu să spună dacă în rada mică şi în rada mare există vreun punct în care escadra ar putea sta fără a fi expusă bombelor şi ghiulelelor înroşite din bateriile Eguillette şi Balaguier şi că aceştia au răspuns nu. Dacă escadra părăseşte rada, ce garnizoană trebuie lăsată în Toulon ? Cît timp ar putea să se apere ? Răspuns : trebuie 18 000 oameni, care s-ar putea apăra cel mult patruzeci de zile, dacă ar avea hrană. A treia întrebare : nu este în interesul aliaţilor să părăsească imediat oraşul, dînd foc la tot ceea ce nu s-ar putea lua ? Consiliul de război opinează în mod unanim pentru evacuare ; garnizoana care ar fi lăsată în Toulon ar fi fără şanse de retragere ; ea nu ar mai putea primi ajutoare ; va simţi lipsa aprovizionării cu materiale strict necesare ; dealtfel, cincisprezece zile mai devreme sau mai tîrziu va fi obligată să capituleze şi atunci va fi forţată să restituie intacte arsenalul, flota şi clădirile".

În Toulon se răspîndi vestea după care Consiliul de război hotărîse evacuarea; surpriza şi panica ajunseră la culme. Locuitorii nu remarcaseră cucerirea „Micului-Gibraltar". Ei aflaseră că avusese loc un atac în cursul nopţii, dar nu-i dăduseră nici o importanţă şi, în momentul în care se bucurau că sînt salvaţi prin sosirea ajutoarelor aşteptate, trebuiră să se gîndească să-şi părăsească casele şi locurile natale.

Consiliul de război ordonase să se arunce în aer forturile Pomets şi Iamalgue. Fortul Pomets sări în aer în noaptea de 17 spre 18. Forturile Faron, Malbousquet, Roşu, Alb, Sainte-Catherine fură evacuate în aceeaşi noapte. În ziua de 18, toate aceste forturi fură ocupate de francezi.

În ziua de 17, înainte de ivirea zorilor, în timp ce era atacat „Micul-Gibraltar", Lapoype cucerise muntele Faron, după o luptă îndîrjită, şi blocase fortul. Laharpe, mai tîrziu general de divizie, căzut în luptă în Italia, dar pe atunci numai colonel în regimentul din Auvergne, se distinse în acestă acţiune. Situaţia era atît de puţin cunoscută încît, atunci cînd trupele aflară că fortul Pomets sărise în aer, se răspîndi zvonul că a fost un accident datorat

unui incendiu izbucnit la magazia de pulbere. Stăpînă pe fortul Malbousquet şi pe toate forturile care înconjurau Toulonul, cu excepţia fortului Lamalgue, pe care inamicul îl ocupa încă, în ziua de 18 armata franceză înaintă pînă sub zidurile de apărare ale Toulonului. Întreaga zi, mai multe mortiere traseră asupra oraşului.

Escadra anglo-spaniolă reuşise să iasă şi patrula în afara radei ; marea era plină de şalupe şi de mici ambarcaţiuni care trebuiau să treacă în apropierea bateriilor franceze pentru a ajunge la escadră ; mai multe vase şi un mare număr de şalupe fură scufundate.

În seara zilei de 18, o explozie îngrozitoare anunţă distrugerea depozitului general ; în acelaşi moment, focul se declanşă în patru sau cinci puncte ale arsenalului şi o jumătate de oră mai tîrziu rada se acoperi de flăcări ; erau incendiile de pe nouă vase de linie şi patru fregate franceze ; pe o distanţă de mai multe leghe, orizontul era în flăcări încît se putea vedea ca în plină zi. Acest spectacol era sublim, dar sfîşietor. Se aştepta, în fiecare minut, explozia fortului Lamalgue ; dar garnizoana sa, temîndu-se să nu-i fie tăiată legătura cu oraşul, nu mai pierdu vremea să încarce minele ; în aceeaşi noapte, trăgătorii francezi pătrunseseră în el. În Toulon domnea teroarea. Cea mai mare parte a locuitorilor se îmbarcaseră în grabă ; cei care mai rămăseseră se baricadaseră în case de frica soldaţilor rămaşi în urmă. Armata asediatoare era dispusă pentru luptă pe povîrnişuri.

În ziua de 18, la ora zece seara, colonelul Cervoni forţă o poartă şi intră în oraş în fruntea unei patrule de 200 oameni. El străbătu tot oraşul în care domnea cea mai mare tăcere ; în port erau îngrămădite bagajele pe care locuitorii nu avuseseră timp să le îmbarce. Se răspîndise zvonul că se puseseră fitile pentru a arunca în aer depozitele de pulbere ; fură trimise pichete de tunari pentru a verifica acest lucru.

Imediat după aceasta, trupele franceze destinate pazei intrară în oraş. La arsenalul marinei dezordinea era maximă : 800—900 ocnaşi lucrau cu cea mai mare ardoare să stingă focul. Aceşti ocnaşi aduseseră cele mai mari servicii ; ei impresionaseră pe ofiţerul englez Sidney Smith, însărcinat să dea foc navelor şi arsenalului. Acest

ofiţer se achitase foarte slab de misiune ; Republica îi datorează tezaurele foarte preţioase pe care le găsi acolo. Comandantul artileriei merse la faţa locului cu toţi tunarii şi lucrătorii disponibili ; reuşi, după mai multe zile, să stingă focul şi să salveze arsenalul. Pierderile suferite de marina franceză erau considerabile, dar îi mai rămăseseră încă resurse imense ; fură salvate toate depozitele, cu excepţia depozitului general. Existaseră la Toulon, în momentul trădării, treizeci şi unu de vase de război ; patru vase fuseseră întrebuinţate pentru a transporta 5000 mateloţi la Brest şi Rochefort ; coalizaţii arseseră nouă în radă, părăsiseră în port treisprezece vase dezarmate şi luaseră cu ei patru, dintre care unul fu ars la Livorno. A existat teama că ei vor arunca în aer cheiurile şi mai multe diguri ; dar nu avură timp. Cele treisprezece vase care arseseră în radă formară obstacole care îngustară rada ; timp de opt-zece ani s-au încercat diferite mijloace pentru a le scoate ; în fine, scufundătorii napolitani reuşiseră să scoată totul, bucată cu bucată, tăind cocile navelor.

Armata franceză îşi făcu intrarea în ziua de 19 ; de şaptezeci şi două de ore ea era în luptă prin noroi şi ploaie. În oraş ea se apucă de jafuri, care păreau încuviinţate prin promisiunile făcute soldaţilor pe timpul asediului. Generalul-şef restabili ordinea declarînd că toate proprietăţile din Toulon erau proprietăţi ale armatei ; el ordonă golirea magaziilor particulare, scoaterea mobilelor din casele părăsite şi adunarea lor în depozite centrale. Mai tîrziu, Republica preluă toate acestea, în schimbul unei gratificaţii, egală cu solda pe un an, acordată fiecărui ofiţer sau soldat.

Dugommier dădu ordin ca pavilionul alb să fie lăsat să fluture pe toate forturile şi pe toate poziţiile bateriilor din jurul radei, ceea ce înşelă un mare număr de vase de război şi de comerţ cu încărcături destinate inamicului ; în primele treizeci de zile care urmară cuceririi oraşului, nu a existat nici una în care să nu se fi capturat vase bogat încărcate. O fregată engleză oprise sub turnul cel mare ; ea aducea mai multe milioane ; era socotită deja capturată cînd doi ofiţeri de marină o abordară cu o mică ambarcaţiune, declarînd căpitanului că vor considera şi folosi

fregata ca o captură a lor. Căpitanul închise în cală pe cei doi aventurieri, tăie odgoanele şi avu norocul să scape fără avarierea navei. Într-o zi, la sfîrşitul lui decembrie, către ora opt seara, comandantul artileriei, găsindu-se pe chei, văzu acostînd un vas englez ; ofiţerul îl întrebă unde este cantonat amiralul Hood ; era comandantul unui frumos bric[38] care aducea corespondenţă şi anunţa sosirea ajutoarelor. Vasul fu capturat şi scrisorile citite.

Reprezentanţii poporului înfiinţară un tribunal revoluţionar, după legile timpului, dar vinovaţii fugiseră odată cu inamicul ; toţi cei care se hotărîseră să rămînă, se simţeau nevinovaţi. Totuşi acest tribunal dispuse arestarea mai multor persoane care, din diverse motive, nu-l putuseră urma pe inamic şi le condamnă, pe drept, să-şi ispăşească nelegiuirile făcute. Dar opt sau zece victime era puţin ; se recurse la un mijloc îngrozitor, care caracterizează spiritul acelei epoci : se înştiinţă că toţi cei care prestaseră serviciul în arsenal, în timpul englezilor, trebuie să se prezinte pe „Cîmpul lui Marte" pentru a li se lua numele ; se insinuă că măsura privea reangajarea lor. Aproape două sute de persoane, şefi de echipă, mici funcţionari comerciali şi alţi funcţionari inferiori se prezentară, cu bună credinţă, pentru a-şi comunica numele, cu care ocazie se stabili că îşi păstraseră serviciul în timpul ocupaţiei engleze, fapt pentru care tribunalul revoluţionar, în plin cîmp, îi condamnă imediat la moarte. Un batalion de „sans-culottes" şi de marsiliezi, adus în acest scop, îi împuşcă. Această acţiune nu are nevoie de comentarii, dar este singura execuţie care a avut loc la Toulon. Nu este adevărat că oamenii au fost împuşcaţi la nimereală ; comandantul artileriei şi tunarii de linie nu s-ar fi pretat la aşa ceva. La Lion, tunarii trupelor revoluţionare au fost cei care au comis aceste orori.

După acestea, un decret al Convenţiei dădu portului Toulon numele de „Port-la-Montagne" şi ordonă ca toate edificiile publice să fie dărîmate, cu excepţia celor considerate necesare marinei şi administraţiei publice. Acest decret fără rost începu să fie aplicat, dar cu multă încetă-

[38] Vas cu două catarge.

neală ; numai cinci sau șase clădiri fură dărîmate și puțin timp după aceea reconstruite.

Escadra engleză stătu patru sau șase săptămîni în rada portului Hyères, fiind un motiv de neliniște ; în Toulon nu exista nici un mortier care putea să bată mai departe de 1 500 toaze și escadra era ancorată la 2 400 toaze de mal. Dacă ar fi existat cîteva mortiere Villantroys și de tipul celor care au fost folosite mai tîrziu, escadra ar fi fost împiedicată să stea în radă. În fine, după ce aruncă în aer forturile Porquerolles și Port-Cros, inamicul se retrase în rada de la Porto-Ferajo, unde debarcă o mare parte din refugiații toulonezi.

Vestea cuceririi Toulonului, în momentul în care se aștepta mai puțin, avu un răsunet uriaș în toată Franța și în toată Europa. La 24 decembrie, Convenția decretă sărbătoare națională. Cucerirea Toulonului a fost semnalul succeselor care făcură celebră campania din 1794. Puțin timp după aceea, Armata de Rhin recuceri poziția de la Wissemburg și deblocă Landau. Dugomier, cu o parte din armată, plecă spre Pirineii Orientali, unde Doppet făcea numai prostii. O altă parte a acestei armate fu trimisă în Vendeea ; multe batalioane se reîntoarseră la Armata de Italia. Dugommier dădu ordin comandantului artileriei să îl urmeze ; dar sosiră alte ordine de la Paris care îl însărcinară să fortifice mai întîi coastele Mediteranei, în special Toulonul, iar după aceea să se ducă la Armata de Italia pentru a comanda acolo artileria.

La acest asediu a început reputația lui Napoleon. Toți generalii, reprezentanții poporului și soldații care auziseră părerile sale în diferitele consilii, cu trei luni înainte de cucerirea Toulonului, cei care fuseseră martori ai activității sale, întrevăzură cariera militară pe care avea să o realizeze. Din acest moment el cîștigă încrederea soldaților Armatei de Italia. Dugommier scrise Comitetului salvării publice cerînd pentru Napoleon gradul de general de brigadă, cu următoarele cuvinte : „Recompensați și avansați pe acest tînăr, pentru că dacă veți fi ingrați față de el, se va avansa singur". La Armata de Pirinei, Dugommier vorbea neîncetat de comandantul artileriei sale de la Toulon, imprimînd în rîndul generalilor și ofițerilor

care, mai tîrziu, au trecut de la Armata de Spania la cea de Italia, o mare stimă pentru acesta. De la Perpignan, ori de cîte ori obținea succese, îi trimitea curieri la Nisa.

X. 1. Sînt trei feluri de baterii de coastă : cele din prima clasă, destinate să apere un port sau o radă în care poate ancora o escadră ; cele de clasa a doua, care trebuie să apere un port comercial unde pot intra numai vasele de comerț ; în fine, cele de clasa a treia al căror scop este să protejeze cabotajul. [39]

Bateriile din prima clasă sînt compuse din douăsprezece tunuri de 36, patru tunuri de bronz de 16 sau 18, cu un grătar pentru ghiulele înroșite, patru mortiere de 12 degete [40] sistem Gomer ; total douăzeci de guri de foc, în afară de opt piese de artilerie de campanie, trei de 6, trei de 12 și două obuziere pentru apărarea culoarului navigabil de intrare în radă și a plajei vecine și pentru a flanca bateria. Aceste baterii trebuie să aibă la intrarea în radă un fort model nr. 1, avînd pe platformă patru caronade [41] de 24 sau patru tunuri de 12 și mai cuprind : o cazarmă pentru șaizeci de oameni ; un depozit de alimente suficient de mare să conțină biscuiți, făină, legume, carne sărată, ulei, tutun pentru o sută douăzeci de oameni pe timp de douăzeci de zile ; un depozit de explozivi cuprinzînd praf de pușcă și garguse [42] pentru 4 000 lovituri de tun sau două sute de lovituri pentru fiecare piesă de artilerie ; un mic atelier care să cuprindă o forjă, cărbuni, scule, fier, piese de schimb pentru repararea afetelor. Acest fort trebuie să aibă două etaje, o înălțime de cel puțin 24 picioare, un șanț, o contraescarpă, un drum acoperit, cu amplasamente pentru arme, din care într-unul trebuie să existe un puț sau o cisternă.

[39] Navigația de-a lungul coastelor.

[40] Veche măsură de lungime, egală cu a douăsprezecea parte dintr-un picior (304,8 mm).

[41] Tunuri grele de marină.

[42] Săculeți confecționați din țesătură de bumbac sau de mătase, folosiți ca înveliș pentru încărcătura de azvîrlire la unele lovituri de artilerie.

Bateriile de clasa a doua sînt compuse din patru piese de 24, două de 16, un grătar, două mortiere ; total opt guri de foc, în afară de cel puțin două tunuri de campanie ; ele au un fort model nr. 2, avînd pe platformă două caronade de 18 sau două tunuri de 6 și mai cuprind : o cazarmă pentru douăzeci și patru de oameni, un depozit de alimente pentru patruzeci și opt de oameni pe timp de zece zile, un depozit de explozivi pentru o mie șase sute de lovituri, un mic atelier fără forje, dar cu piese de schimb din fier și din lemn pentru repararea afetelor, un șanț, fără contraescarpă, cu drum acoperit, puț sau cisternă.

Bateriile din clasa a treia sînt compuse din două tunuri de 18, în afară de un obuzier cu bătaie lungă. Ele au un fort model nr. 3, cu un etaj, avînd pe platformă un obuzier sau un tun mic și cuprinzînd : o cazarmă pentru zece oameni, un depozit de alimente pentru douăzeci de oameni pe zece zile, un depozit de explozivi pentru patru sute de lovituri. Acest fort nu are drum acoperit, nici grătare pentru înroșit ghiulelele. Tunurile de campanie, atașate la baterii sînt pentru propria lor apărare dinspre uscat și pentru apărarea golfurilor și plajelor contra șalupelor și debarcărilor.

2. Forturile model nr. 1 sînt plasate la cel puțin 60 toaze de platformă, cele model nr. 2 la 40 și cele model nr. 3 la 20 de toaze.

3. Piesele sînt depărtate una de alta la cel puțin 4—6 toaze, în afară de cazul cînd condițiile de teren nu permit acest lucru.

4. Parapetele sînt din pămînt și înalte pînă deasupra genulierei ; zidăria nu trebuie să fie mai ridicată.

5. Platforma mortierelor este separată de tunuri printr-o traversă [43].

6. Bateria cu ghiulele înroșite este, de asemenea, separată printr-o traversă.

7. Bateria de 12 piese este împărțită în două de o traversă și, dacă terenul permite, cele două platforme sînt pe planuri diferite, decalate cu 7—8 toaze.

[43] Parapet din pămînt.

8. Se construiesc trei platforme pentru două mortiere și patru pentru două mortiere cu placă.

9. Se face o traversă paralelă cu bateria, la 5 toaze de parapetul bateriei, pentru patru tunuri ; această traversă are 24 picioare lungime, 6 înălțime și 9 lărgime ; în spatele ei se așază cele șaisprezece garguse, patru pentru fiecare piesă.

Aceste garguse stau în gargusiere sau într-o ladă de lemn ; pe măsură ce se consumă sînt înlocuite cu altele, din depozitul din turn.

10. În fața platformelor mortierelor se construiește, paralel cu meterezele din pămînt și la o distanță de 5 toaze, o traversă de 12 picioare pentru două mortiere ; în spatele fiecărui mortier se așază patru bombe care, pe măsura consumării lor, sînt înlocuite cu cele din turn.

11. Grătarul sau cuptorul pentru ghiulele înroșite se așază la cel mult trei picioare de partea interioară a meterezelor, în fața părții pline dintre două crenele, în locul unui tun ; el este astfel la adăpost de ghiulele și incendii.

12. Se așază mai multe butoaie sau coșuri umplute cu pămînt ; se construiesc traverse circulare din brazde, cu un diametru de 2 picioare, pentru a servi de adăpost tunarilor contra schijelor de bombe și obuze.

13. Tragerile cu ghiulelele înroșite se execută cu tunuri din bronz de calibrul 12, cel mult de 18 : ghiuleaua trebuie să fie roșu-cireașă.

14. Gargusele au o greutate de 3 sau cel mult 4 livre [44]. Pentru trageri cu ghiulele înroșite, cu un tun de 18, se pun una peste alta două garguse, fiecare de 3 livre ; pentru tunul de 24, garguse de 4 livre ; pentru tunul de 36 se pun trei garguse de 4 livre ; trebuie o mare grijă pentru a le face să intre în fundul țevii fără să se frece ; dacă pulberea atinge pereții țevii, se produc accidente.

Navele nu ancorează niciodată în locurile unde pot fi lovite de ghiulele și bombe, tot așa cum o armată nu staționează niciodată sub distanța de tragere a unei bate-

[44] Unitate de măsurare a greutății, diferită de la o provincie la alta (între 380 și 550 grame).

rii. Cu mortiere sistem Gomer, care nu bat decît la 1500 toaze, sau cu tunuri de 36 pe afete, folosite la tragerile de pe coastă, care nu permit decît un unghi de tragere de 17 grade și o bătaie de numai 800—900 toaze, nu se poate împiedica o escadră inamică să staționeze în rada Hyères, unde ea stă ancorată la 2 000 toaze departe de orice punct al uscatului. În acest caz afetele de coastă trebuie astfel instalate încît piesele de artilerie să poată avea un unghi de tragere de 43 grade, trăgînd obuze sau ghiulele la 2 000 și 2 300 toaze, precum și mortiere cu placă, care aruncă bombe la 2500 și 3000 toaze. După ce bateriile de la Hyères au fost astfel organizate, englezii nu au mai revenit. Aceeași situație a fost pentru Spezia, pentru insula Aix din Atlantic, Gironda, Escaut și rada Brestului. Tunurile navelor trag de pe afete de marină, adică sub un unghi de 25 grade ; înclinarea navei, sub acțiunea valurilor, face ca ele să tragă deseori sub unghi de 43 grade. Nu este deci de mirare că ghiulelele navelor ajung pe uscat și cele ale bateriilor de coastă nu ajung pînă la nave ; se acuză atunci calitatea proastă a pulberii, ceea ce dă loc la bănuieli de trădare și neglijență ; este deci bine ca în fiecare baterie să existe unul sau două afete care să permită trageri sub un unghi de 43 grade, cu toate că aceste trageri sînt, în cazurile obișnuite, neprecise și cu efect nul.

Pe coastele Mediteranei sînt numai nouă locuri bune de ancorat pentru vasele de linie :

1. Bouc, care este apărat de un fort ; intrarea în radă este foarte îngustă ; este portul Rhonului ; el trebuie să fie șantierul de construcții din Mediterană ; Toulon și Spezia trebuie să fie porturile de armare a navelor.

2. Locul de ancorat Estaque, în fundul golfului Marsiliei, nu este bun ; escadrele nu îl folosesc decît foarte rar. Totuși sînt necesare și acolo două baterii, dar ele pot fi înzestrate numai pe jumătate : dacă apare pericolul, în douăzeci și patru de ore armamentul poate fi completat.

3. Toulon : 1. Trei baterii reunite într-una singură la Capul Sepet, apărat de fortul de la „Croix-des-Signaux" ;

prin acest procedeu, dacă inamicul ocupă peninsula, el nu se poate servi de tunuri pentru protecția radei, deoarece fortul este la adăpost de un atac prin surprindere ; aceasta nu necesită în timp de război o tabără în această peninsulă ; 2. O baterie la Capul Balaguier ; 3. Una la cel numit Eguillette ; acestea fac 5 baterii sau 100 guri de foc, în afară de patruzeci de tunuri de campanie, cincisprezece de 6, cincisprezece de 12 și zece obuziere [45] de campanie cu bătaie lungă, pentru coasta de vest a radei ; o baterie la piciorul fortului Lamalgue, una la Marele Turn, una la Capul Brun, adică trei baterii sau 60 guri de foc, în afară de nouă tunuri de 6, nouă de 12 și șase obuziere de campanie, cu bătaie lungă, pentru coasta de est ; total 160 guri de foc. Nu vorbim de bateriile de pe cheiuri ; acestea țin de armanentul cetății.

4. Insulele Hyères ; locul de ancorare pentru vasele de război este în insula Port-Cros ; acolo trebuie două baterii.

5. Fréjus ; două baterii pentru a apăra flancul radei.

6. Golful Jouan : trei baterii.

7. Villefranche : două baterii.

8. Genova este apărată de oraș.

9. Spezia : patru baterii din prima clasă.

Determinînd, în același fel, numărul bateriilor de clasa a doua și pe cele de clasa a treia, construind forturi, nu va mai fi nevoie să se improvizeze în grabă corpuri de gardă și depozite care cad în ruină în timp de pace. Tunurile, ghiulelele, afetele, armamentul vor fi închise în forturi. În patruzeci și opt de ore toate coastele Franței ar putea fi armate sau dezarmate. Toate bateriile ar putea fi armate, numai o treime sau pe jumătate, după natura războiului în care am fi angajați și după gradul — mai mare sau mai mic — în care inamicul ar stăpîni marea. Acest sistem ar fi permanent și fix.

[45] Tun cu țeavă mai scurtă, care poate trage la unghiuri relativ mari de înclinare a țevii, realizînd astfel traiectorii curbe și lovind obiectivele aflate înapoia unor obstacole înalte.

Tunurile de 48 sînt avantajoase pentru apărarea radei de la Toulon sau Spezia. Se poate amplasa doar o treime : adică în loc de douăsprezece tunuri de 36 cîte formează o baterie, este avantajos să ai patru tunuri de 48 ; ceea ce ar face treizeci şi două de tunuri de 48 pentru apărarea radei Toulonului. Nu este adevărat că tunurile de calibrul 24 au acelaşi efect ca cele de 36 asupra vaselor, nici că cele de 36 au acelaşi efect ca cele de 48.

CAMPANIILE DIN ITALIA*
(1796 – 1797)

CAPITOLUL I

DESCRIEREA ITALIEI

I. Despre Italia. II. Despre Alpi. III. Despre Apenini. IV. Despre marea Cîmpie a Italiei. Despre valea fluviului Po[1] şi văile ale căror ape se varsă în Adriatica, la nord şi la sud de Po. V. Frontierele Italiei pe uscat. Liniile care apără valea fluviului Po. Liniile care taie valea fluviului Po. VI. Capitalele Italiei. VII. Mijloacele maritime ale Italiei. VIII. Situaţia diverselor state ale Italiei în 1796.

I. Italia este mărginită de Alpi şi de mare. Limitele sale naturale sînt determinate cu atîta precizie încît pare a fi o insulă. Este cuprinsă între 36 şi 46 grade latitudine şi între 4 şi 6 grade longitudine de la Paris, fiind compusă din trei părţi : partea continentală, peninsula şi insulele. Prima este separată de a doua prin istmul de Parma. Dacă, luînd ca centru Parma, trasaţi spre nord un semicerc cu o rază egală cu distanţa dintre Parma şi gurile rîurilor Var[2] şi Isonzo[3] (60 leghe), atunci aţi trasat desfăşurarea crestelor lanţului superior al Alpilor, care separă Italia de continent. Această jumătate de cerc constituie partea zisă continentală, a cărei suprafaţă este de

* Primele unsprezece capitole din Campaniile din Italia sînt reproduse după textul original purtînd corecturile făcute de mîna lui Napoleon I şi comunicate de Napoleon III (Nota redacţiei franceze).

[1] În română Pad (din lat. Padus), cel mai mare fluviu al Italiei (652 km).

[2] Rîu în sud-estul Franţei care se varsă în Marea Ligurică.

[3] Rîu în nord-estul Italiei care se varsă în Golful Triest.

5000 leghe pătrate. Peninsula este un trapez cuprins între partea continentală la nord, Mediterana la vest, Adriatica la est, Marea Ionică la sud, trapez ale cărui două laturi principale au lungimi de 200 și 210 leghe, iar celelalte două laturi 60 și 30 leghe. Suprafața sa este de 6000 leghe pătrate. A treia parte, insulele, adică Sicilia, Sardinia și Corsica, care geografic aparține mai mult Italiei decît Franței, formează o suprafață de 4 000 leghe pătrate ; cu acestea, suprafața totală a Italiei se ridică la 15000 leghe pătrate.

S-au arătat aici limitele naturale fără să se țină seama de nici o împărțire politică. De aceea nu a fost inclusă nici Savoia, care este dincolo de Alpi, nici Dalmația, nici Istria, dar s-a inclus partea provinciilor elveto-italiene, care sînt dincoace de Alpi, și toată partea Tirolului care își trimite apele în Adige și este dincolo de trecătoarea Brenner ; dealtfel toate acestea modifică puțin situația. Spre est, frontiera a fost fixată pe Isonzo deși, prin delimitarea naturală pe care o fac munții, ea ar fi între Laybach [4] și Isonzo, ar cuprinde o porțiune a Carniolei și Istriei și ar atinge Adriatica la Fiume ; dar la Isonzo munții Alpi scad în înălțime și pierd mult din importanța lor.

Astfel, Italia nu are decît 150 leghe de frontieră cu continentul Europei și aceste 150 leghe sînt fortificate prin cea mai puternică barieră care poate fi opusă oamenilor ; cei mai înalți munți din Europa, acoperiți cu zăpezi eterne și apărați de stînci abrupte.

Populația părții continentale este de 7 milioane de suflete, cea a peninsulei de 8 milioane, iar cea a insulelor de 2 300 000. Populația totală a Italiei este de 17—18 milioane locuitori.

Anticii împărțeau Italia în trei părți : Galia cisalpină, care cuprindea toată partea continentală ; ea era mărginită de Rubicon [5] în partea de est și de Magra în partea

[4] Azi Liubliana.

[5] Rîu mic (24 km) în provincia Romagna, care se varsă în Marea Adriatică ; în Roma antică senatul interzisese trecerea lui de către generalii romani însoțiți de armate. Trecerea acestuia, în anul 49 î.e.n., de către Cezar a marcat începutul războiului civil, care a pus capăt regimului republican la Roma.

de vest ; Italia propriu-zisă, care cuprindea Toscana, statele romane și o parte din regatul Neapolelui ; în fine, Grecia Mare sau partea meridională a peninsulei. Prima parte a fost locuită de gali ; cu 600 de ani î.e.n. cei din Autun au fundat Milano, cei de pe Loire, Cremona și Mantova. A doua parte era locuită de italieni propriu-ziși și a treia de coloniile grecești. Sub August s-au numărat 4 600 000 cetățeni romani care locuiau în Italia.

II. Alpii sînt cei mai înalți munți ai Europei ; ei separă Italia de continent. Un mare număr de trecători îi traversează, totuși puține dintre ele sînt folosite de armate, călători și comerț. La o altitudine de 1 400 toaze nu se mai găsește nici urmă de vegetație ; la o înălțime și mai mare, oamenii respiră și trăiesc cu greutate. Deasupra nivelului de 1 600 toaze se găsesc ghețari și munți cu zăpezi eterne, de unde izvorăsc rîuri care curg în toate direcțiile, se varsă în Po, Rhône, Rhin, Dunăre sau Adriatică. Partea din Alpi care își varsă apele în Po și Adriatica aparține Italiei ; cea care le varsă în Rhône aparține Franței, cea care le varsă în Rhin și Dunăre aparține Germaniei. Fluviul Rhône primește apele de pe tot versantul Alpilor dinspre Franța și Elveția, de la Saint-Gothard pînă la trecătoarea Argentière și le varsă în Mediterana ; rîurile Cagne și Argens, care se varsă lîngă Hyères, nu izvorăsc din Alpi ci din dealurile Provenței. Toate apele Alpilor sînt captate de rîul Durance și afluenții săi, care se varsă în Rhône.

Elveția este situată în întregime în Alpi, între Rhône, Rhin și Jura ; este o suprafață de 2 600 leghe pătrate, acoperită de munți mari, plină de lacuri și de văi, dintre care cele două principale sînt văi ale rîurilor Aare și Limnat. Apele Elveției curg în Rhin sau în Rhône, nici unul în Dunăre. Elveția este separată de valea rîului Po prin două lanțuri de munți : cel care separă valea fluviului Po de valea fluviului Rhône și cel care o separă de valea Rhinului.

Apele Alpilor cadorici, julieni și dorici curg în Dunăre, fie prin văi perpendiculare, cum sînt cele ale Ille-

rului, Lechului, Isarului, Innului și Ennsului, fie prin văi transversale ; după ce, pe o anumită distanță, curg paralel cu Dunărea, ele se varsă în acest fluviu, așa cum fac Drava și Murul. Ca urmare, cîmpiile Germaniei sînt separate de cele ale Italiei, sau valea Dunării de valea fluviului Po, prin : 1 — marile lanțuri ale Alpilor, care domină Italia, din care izvorăsc apele care se varsă, pe o parte, în Po și Adriatica, pe cealaltă parte, în Drava ; 2 — lanțul care separă valea Dravei de valea Murului ; 3 — lanțul care separă valea Murului de valea Dunării.

Toate văile cad perpendicular din vîrful Alpilor în Po sau Adriatica, fără să existe nici o vale transversală sau paralelă ; de unde rezultă că, spre Italia, Alpii formează un amfiteatru care se termină la lanțul superior. Stăpînind gurile acestor văi, se stăpînește toată frontiera. Muntele care domină trecătoarea Tende este înalt de 1 400 leghe ; muntele Viso de 1545 leghe ; muntele Genèvre de 1700 leghe ; vîrful Saint-Michel, de pe muntele Cenis, de 1795 leghe ; Mont-Blanc de 2450 leghe ; muntele Rose de 2300 leghe, vîrful Gletscherberg, pe muntele Saint-Gothard, de 1900 leghe și muntele Brenner de 1250 leghe. Aceste înălțimi domină semicercul lanțului înalt al Alpilor și, văzute din cîmpiile Italiei, apar ca niște giganți de gheață așezați acolo pentru a interzice intrarea în această frumoasă țară.

Alpii se împart în : maritimi, cottieni, greci, penini rhetici, cadorici, norici și julieni. Alpii maritimi separă valea fluviului Po de mare : este o a doua barieră pe această parte. Rîul Var, Alpii cottieni și greci separă Italia de Franța ; Alpii penini separă Italia de Elveția ; Alpii rhetici de Tyrol ; Alpii cadorici și julieni de Austria ; Alpii norici formează o a doua linie și domină Drava și Murul.

Alpii maritimi încep la muntele Ariolo, la 8 leghe de Mediterana, lîngă Savona ; ei merg 25 km paralel cu marea, pînă la trecătoarea Argentière, unde încep Alpii cottieni. Comitatul Nisei este așezat pe cealaltă parte a lor, spre mare. Trecătorile principale și cele mai frecventate sînt Ardente și Tende, ultima avînd o altitudine de 897 toaze deasupra mării. Torenții care izvorăsc din Alpii maritimi sînt : Arrosia care coboară din Monte-Grande și se varsă în mare lîngă Albenga ; Taggia care coboară din trecă-

toarea Ardente și se varsă lîngă San-Remo ; Roja care coboară din trecătoarea Tende și sfîrșește la Ventimiglia după un curs de 12 leghe și Varul care coboară din muntele Pelouze, lîngă trecătoarea Argentière, șerpuiește 22 leghe și ajunge la mare între Nisa și Antibes, formînd granița dintre Franța și Italia.

Trecătorile Argentière, muntele Genèvre, muntele Cenis sînt în Alpii cottieni ; cea a micului Saint-Bernard în Alpii greci, cele ale marelui Saint-Bernard, Simplonului și Saint-Gothardului în Alpii penini, Splügen, Brenner în Alpii rhetici ; Tarvisio în Alpii carnici care sînt numiți de asemenea și Alpii julieni.

Mont-Blanc este cel mai înalt ; el domină toată Europa. Din acest punct central Alpii merg scăzînd mereu, atît spre Adriatica cît și spre Mediterana.

Din lanțul de munți dominați de muntele Viso, izvorăsc : Varul, care se varsă în Mediterana, Durance, care se varsă în Rhône, și Po, care traversează toate cîmpiile italiene, culegînd toate apele de pe această pantă a Alpilor și de pe o porțiune a Apeninilor. Din sistemul de munți dominați de Saint-Gothard izvorăsc fluviile Rhin și Rhône, Innul, unul din cei mai mari afluenți ai Dunării și Tessinul, unul din cei mai mari afluenți ai fluviului Po. Din lanțul de munți dominați de muntele Brenner izvorăsc : Adda, care se varsă în Po, Adigele care ajunge în Adriatica. În fine, din Alpii cadorici izvorăsc : Piave, Tagliamento și Isonzo, iar de la piciorul acestui munte, Brenta și Livenza. Fluviile Po, Rône și Rhin au lungimi între 120—200 leghe ; considerînd lărgimea, adîncimea și debitul lor, ele sînt fluvii foarte mari ; dar Dunărea, care are 555 leghe lungime și primește 120 de rîuri navigabile, este primul fluviu al Europei. Nilul, în Africa, este încă și mai mare ; el are o lungime de 800 leghe.

III. Apeninii sînt munți de ordinul al doilea, mult inferiori Alpilor ; ei traversează Italia și separă apele care se varsă în Adriatica de cele care curg spre Mediterana. Ei încep unde se termină Alpii, la colinele San Giacomo, lîngă muntele Ariolo, ultimul din Alpi, San Giacomo și trecătoarea Cadibona, lîngă Savona, sînt încă și mai puțin

înalte, astfel încît acest punct este partea cea mai joasă atît a Alpilor cît și a Apeninilor. De la prima lor trecătoare, cea a Cadibonei, Apeninii urcă mereu, printr-o înclinare inversă celei a Alpilor, pînă în centrul Italiei. Ei se împart în Apenini ligurici, etrusci, romani și napolitani.

Apeninii ligurici încep la muntele San Giacomo, la izvorul Bormidei, lîngă Savona ; ei se termină la muntele San-Pellegrino, în apropierea Toscanei ; au o lungime de 50 leghe. Ei separă statele Genova de Montferrat și de ducatul de Parma. Creasta superioară este depărtată de mare cu trei la douăsprezece leghe și cu douăsprezece la douăzeci de leghe de Po. Muntele San-Pelegrino are 800 toaze deasupra mării. Apele peninilor ligurici coboară, pe o parte, spre Mediterana sub formă de torente extrem de rapide, care formează un număr mare de mici văi, iar pe partea cealaltă ele coboară în valea fluviului Po, sub formă de torente, a căror rapiditate este mai redusă. Dintre torentele care se varsă în Mediterana, Magra este cel mai important ; el se varsă lîngă Spezia și cursul lui are o lungime de douăsprezece leghe.

În timpul campaniei din 1796, paralel cu malul mării nu exista nici un drum practicabil pentru artilerie. Pentru a ne deplasa de la Nisa la Genova, am fost obligați să transportăm piesele pe afete de munte și, la începerea campaniei, să aducem echipajele [6] pe mare la Savona, de unde au putut pătrunde în Italia prin trecătoarea Cadibona, care a fost ușor făcută practicabilă pentru atelaje. Atunci exista o singură șosea care permitea pătrunderea în interiorul Italiei, cea a Genovei, zisă „șoseaua Bocchetta". Dar în 1812 drumul de la Nisa la Genova, denumit „drumul cornișei" era deschis traficului pe o lungime de treizeci de leghe. El permite o legătură ușoară între aceste două orașe, cu orice fel de atelaje. Șoseaua de la Savona la Alexandria prin Cadibona și cea de la Spezia la Parma au deschis două căi porturilor Savona și Parma, către fluviul Po ; Savona este la douăzeci de leghe de Po, Genova la cincisprezece și Spezia la douăzeci și patru.

Apeninii etrusci încep la muntele San-Pellegrino și se termină la muntele Coronaro ; au o lungime de treizeci

[6] Toate materialele necesare unei armate în campanie.

de leghe. Ei se înalță progresiv și se apropie de Adriatica. Muntele Coronaro este la zece leghe de Rimini, port la Adriatică și la patruzeci de leghe de Orbitello, port la Mediterana. Acești munți separă Toscana de ducatele de Parma și de Modena, de legațiile Bolognei și ale Romagnei. Arno și Ombrone sînt principalele rîuri care curg din înaltul acestor munți în Mediterana ; ele nu curg perpendicular pe țărmurile mării ; ele șerpuiesc și au un volum considerabil. Pe cealaltă parte a munților, apele se varsă în Adriatica sub formă de torente rapide de lungimi mici În timpul campaniei din Italia din 1796, existau două șosele care traversau Apeninii, mergînd de la Mediterana la Adriatica ; cea a Modenei, numită „șoseaua Garfagnana", pornea de la Luca și traversa muntele Cimone, înalt de 1 000 toaze deasupra mării. În 1812 se trasaseră și se începuseră lucrările unei șosele de la Florența la Rimini.

Apeninii romani încep la muntele Coronaro și se termină la muntele Velino ; lungimea lor este de șaizeci de leghe. Ei împart peninsula, prin mijlocul ei, între cele două mări ; distanțele de la munți la cele două mări nu depășesc niciodată douăsprezece pînă la cincisprezece leghe, peninsula avînd în dreptul lor o lărgime de treizeci de leghe.

Muntele Velino este punctul cel mai înalt din toți Apeninii ; el are 1 300 toaze deasupra mării.

Ajunși în acest punct, Apeninii coboară continuu pînă la marginea regatului Neapole. Acest munte este acoperit cu zăpadă întreaga vară. Astfel, în spațiul de o sută treizeci de leghe de la trecătoarea Cadibona, Apeninii urcă progresiv pînă la 1300 toaze. Muntele Velino este punctul dominant și central al peninsulei Italia. El este situat la optsprezece leghe de Roma și la optsprezece leghe de Pescara, punctul opus pe Adriatica. Muntele Gennaro, în apropiere de Roma, are o înălțime de 675 toaze, muntele Radicosa, 455 toaze.

Dintre apele care curg din Apeninii romani în Mediterana, rîul principal este Tibrul, care primește patruzeci și două de torente și al cărui curs este lung de cincizeci de leghe. El șerpuiește paralel cu Apeninii și izvorăște din vîrful Apeninilor etrusci. Apeninii romani își trimit apele în Adriatică prin văi mici, perpendiculare pe mare ; trei

șosele traversează Apeniniii romani și leagă Mediterana de Adriatica : 1 — cea de la Fano la Perugia și Roma ; 2 — cea de la Ancona la Foligno, Spoleto și Roma ; 3 — cea de la Pescara la Terni și la Roma.

Apeninii napolitani sau ai Vezuviului se întind pe șaptezeci de leghe între Adriatica și Mediterana și împart peninsula, aproape în mod egal, de la muntele Velino la muntele Caruso. Vezuviul are o înălțime de 584 toaze. Acești munți coboară mereu. Creasta superioară a Apeninilor napolitani trece la cincisprezece leghe de Neapole și la optsprezece de Adriatica. Văile șerpuiesc. Principalele rîuri sînt Saco și Volturno. De la muntele Caruso, Apeninii se împart în două ramuri : una pătrunde în Calabria și, din vîrfurile lor, apele curg într-o parte în Mediterana și, în cealaltă parte, în golful Tarent ; creasta cea mai înaltă a acestei ramuri se apropie de Mediterana și dispare aproape de Reggio, după ce s-a întins pe cincizeci de leghe. Cealaltă ramură intră în ținuturile Bari și în Otrante ; ea separă apele care curg în Adriatica de cele care curg în golful Tarent, parcurgînd treizeci de leghe. Toți acești munți urmează aceeași regulă, înălțimea lor scăzînd continuu.

Astfel, se pot parcurge două sute optzeci de leghe pe creasta superioară a Apeninilor, de la Cadibona la Marea Siciliei. Acesta este traseul lanțului superior al Apeninilor, ale cărui pante trimit apele, de o parte în Mediterana și de cealaltă parte în Adriatica. Diferite ramificații se întind și întîlnesc cele dou mări, dar toate sînt subordonate lanțului principal.

IV. Marea cîmpie a Italiei septentrionale este cuprinsă între Alpi, Apenini și Adriatica. Ea se compune din valea fluviului Po și din văile care se unesc cu Adriatica la nord sau la sud de Po. Apele tuturor văilor comunică sau pot comunica între ele. Această cîmpie cuprinde Piemontul, Lombardia, ducatele de Parma și Modena, legațiile Bolognei, Ferarei și provincia Romagna și toate statele republicii Veneția. Această vale este una din cele mai bogate din lume ; acoperită de orașe numeroase și mari, ea hrănește o populație de 5—6 milioane locuitori.

Fluviul Po, denumit de greci „Eridan", este ca o mare, datorită numeroaselor rîuri ale căror ape le primește : pe malul sting, toate care se prăvălesc din crestele Alpilor rhetici, penini și cottieni ; pe malul drept, toate care curg din Alpii maritimi și toate apele Apeninilor ligurici. La Torino, el primește pe Dora, care izvorăște din muntele Genèvre ; la Chivasso, pe Dora Baltea, care coboară din muntele Saint-Bernard ; între Casale și Valenza, pe Sesia, care coboară din Simplon ; la Pavia, Tessinul, care izvorăște din Saint-Gothard ; între Piacenza și Cremona se găsește Adda, care coboară din Brenner ; aproape de Borgoforte este Oglio, puțin mai departe, Mincio. Pe malul drept, el primește pe Tanaro, care izvorăște în trecătoarea Tende ; aproape de Bassignana, între Valenza și Alexandria, acest rîu a primit deja pe Stura, care coboară din trecătoarea Argentière și pe Bormida, care coboară din înălțimile Bardinetto și San Giacomo. Po primește, deasupra lui Castelnuovo, pe Scrivia, care coboară din trecătoarea Bocchetta ; lîngă Piacenza, Trebia, care izvorăște în trecătoarea Torriglia, la trei leghe de Genova ; lîngă Colorno, Taro ; lîngă Guastalla, Crostolo ; lîngă Mirandola, Panaro ; în fața orașului Mantova, Sechia ; lîngă Ferrara, Reno ; rîuri care, toate, izvorăsc din Apeninii ligurici.

Fluviul Po se varsă în Adriatica prin șapte guri, la zece leghe de Ferrara, la zece leghe de Veneția, la două leghe de gurile Adigelui, la opt leghe de Ravena ; cursul lui are o lungime de 130—135 leghe ; lărgimea sa este de 130 toaze în fața localității Torino, de 200 toaze în fața Piacenzei, de 300 toaze la Borgoforte, de 600 toaze la Ponte-di-Lagoscuro, în fața Ferrarei. Panta sa este egală cu un picior la 1 000 de toaze. El este strîns între diguri care, în unele locuri, au pînă la treizeci de picioare înălțime. Această frumoasă cîmpie este amenințată, ca și Olanda, de a fi acoperită de ape. Rîurile care se varsă în Po pe malul drept, mai ales începînd de la Taro, provoacă frecvente inundații, dînd naștere la accidente și stricăciuni, ceea ce a creat mari probleme de hidraulică și i-a făcut pe inginerii italieni mai experți în această știință decît toți savanții Europei. Sistemul de amenajare a apelor a pro-

vocat deseori războaie între Parma, Modena, Bologna şi Ferrara. Cînd apele fluviului Po cresc repede, cu mai mult de trei picioare deasupra nivelului normal, mulţimi întregi de oameni aleargă pe diguri pentru a veghea la integritatea lor. Deseori, aceste alerte au loc de două şi de trei ori pe an, iar alteori trec mai mulţi ani fără să fie vreuna.

Afluenţii de pe cele două maluri ale fluviului Po diferă prin aceea că cei de pe malul stîng sînt rîuri, iar cei de pe malul drept sînt torente, pentru că cei de pe malul stîng coboară din Alpi, unde sînt gheţari şi astfel nu seacă niciodată, iar cei de pe malul drept coboară din Apenini, munţi de un ordin secundar, cu pante foarte înclinate, pe care apele curg repede în sezonul ploilor.

Rîurile de la nord de Po care se varsă în Adriatica sînt : Adigele care izvorăşte la piciorul Brennerului ; Brenta care izvorăşte din ultimele înălţimi ale Alpilor în partea lui Trente ; Piave, Livenza şi Tagliamento care izvorăsc din Alpii cadorici şi, în fine, Isonzo, care izvorăşte la piciorul trecătoarei Tarvisio.

Toate aceste rîuri se varsă în Adriatică sau în lagunele Veneţiei. Singur Adigele rămîne în permanenţă un rîu, în timp ce celelalte sînt torente.

Văile de la sud de Po cuprind în mod succesiv, de la nord la sud, pe : Senio, Ronco, Savio, Luso sau Rubicon şi formează în totalitate provincia Romagna. Aceste torente, de mică importanţă, pot fi trecute cu piciorul aproape tot timpul anului, cu excepţia epocii marilor ape ; ele izvorăsc din Apeninii etrusci şi se varsă în Adriatica, în împrejurimile localităţilor Fusignano, Ravenna, Faenza, Cesena şi Rimini. Toate lacurile din Comacchio, pe malul drept al fluviului Po, sînt formate din deversările şi infiltraţiile fluviului Po, ale cărui ape se întind pînă la Ravenna.

V. Franţa mărgineşte Italia de la gura rîului Var, pe Mediterana, pînă la micul Saint-Bernard. De la piciorul lui Saint-Bernard, pe partea Franţei, adică de la satul Sèez şi pînă la valea Barcelonette, sînt treizeci de leghe ; pe partea Italiei nu sînt decît optsprezece, măsurate de la valea Aosta la valea Stura, în faţa trecătoarei Argentière.

Dar de la Stura, pentru a coborî în Comitatul Nisei trebuie trecut lanţul înalt al Alpilor şi urmat malul stîng al rîului Var. O armată care trece Varul, venind din Italia, a intrat în Franţa ; iar o armată care a trecut Varul, venind din Franţa, nu a intrat în Italia ; ea se găseşte numai pe contrapantele Alpilor, trebuie să treacă peste creastă pentru a coborî în Italia ; obstacolul este în întregime în faţa sa.

Rîul Var este un torent care se poate trece cu piciorul o anumită parte a anului ; el curge în munţi, unde toate drumurile sînt impracticabile pentru artilerie. Deci, o armată nu ar putea intra în Italia, trecînd Varul, decît prin partea inferioară a rîului, cu scopul de a cuceri mai întîi Nisa. Pentru ca Varul să constituie o linie de oarecare importanţă, ar trebui să existe la gura lui un fort capabil să bareze rîul, să distrugă vadurile şi să provoace inundaţii. Odată Varul trecut, o armată stăpînă pe comitatul Nisei trebuie, pentru a pătrunde în Italia, să depăşească trecătoarea Tende, sau să continue să meargă pe malul mării pînă la Oneille, pentru a trece Alpii la Ponte din Nava şi a ajunge în Tanaro, sau să urmeze malul mării pînă la Savona şi Genova, pentru a trece la Cadibona şi Bocchetta. Pentru a se împiedica toate aceste posibilităţi, cea mai bună linie de apărare este Roja ; dreapta ei se întinde de la trecătoarea Tende la Saorgio, centrul de la Saorgio la Breglio şi stînga de la Breglio la mare. Cetatea Saorgio şi un mic fort ar servi drept sprijin acestei linii de apărare şi ar supraveghea şoseaua care duce la Tende.

Odată forţată această linie, riviera Genovei oferă alte cîteva, cum sînt ramurile lui Monte Grande, care acoperă San-Remo. Dar atunci, trecătoarea Tende rămîne în afara liniei de apărare şi trebuie să fie apărată de cetatea Coni şi de o grupare de forţe plasată în Piemont. Cetatea Genovei este importantă ca punct de sprijin al acestei frontiere şi ca mare port maritim.

Dacă o armată franceză vrea să pătrundă în Italia prin Alpii cottieni şi greci, ea trebuie să treacă prin una din următoarele cinci trecători : Argentière, înaltă de 900 toaze, „la Croix", cea a muntelui Genèvre, a muntelui Cenis, înaltă de 1060 toaze, sau a micului Saint-Bernard, înaltă de 1150 toaze. Dacă această creastă superioară ar aparţine regelui Italiei, pe înălţimi ar trebui construite

turnuri întărite, pentru a proteja micile fortificații care ar apăra aceste trecători. Din trecătoarea Argentière o armată franceză trebuie să iasă în cele trei văi, Stura, Maira și Belino ; din trecătoarea „la Croix", în văile San-Martino și Pragelos ; din trecătoarea muntelui Genèvre, în văile Pragelas și Suse ; din trecătoarea muntelui Cenis, în valea Susa ; din cea a micului Saint-Bernard, în valea Aosta. Regele Sardiniei avea forturile Demonte, Château-Dauphin, Exilles, Fenestrelle, Brunette și Bard care închideau, în linia a doua, toate aceste ieșiri, întocmai cum cetățile Coni, Ormea, Ceva închideau ieșirile din Alpii maritimi.

Frontierele statelor sînt formate fie din lanțuri muntoase, fie din mari fluvii, fie din deșerturi mari și aride. Astfel, Franța este apărată de Rhin, Italia de lanțul Alpilor, Egiptul de deșerturile Libiei, Nubiei și Arabiei. Din toate aceste obstacole, deșerturile sînt, fără îndoială, cele mai greu de trecut ; în al doilea rînd munții și în al treilea rînd fluviile.

Pe frontierele Elveției, patru trecători principale servesc pentru comunicații între cele două state ; Saint-Bernard, înaltă de 1240 toaze ; Simplon, înaltă de 1050 toaze, Saint-Gothard, înaltă de 1 060 toaze și Splügen, înaltă de 988 toaze. Simplonul iese pe malul drept la lacului Maggiore și al Tessinului. De la Domodossola la lacul Maggiore există mai multe poziții ușor de fortificat ; între ele, castelul Arona. Tessinul formează o ultimă linie de apărare contra unui atac întreprins de armata Franței și, de asemenea, contra unei armate care ar veni prin trecătoarea Simplon. Dreapta ei se sprijină pe lacul Maggiore și pe munți, stînga pe Po, la defileul Stradella, care comunică fără întrerupere cu Apeninii ligurici. Tessinul este un rîu repede și larg. Podul de la Pavia, înconjurat cu șanțuri și bine apărat și un fort bun în defileul Stradella, ar apăra Italia spre Franța. Trecătoarea Saint-Gothard este impracticabilă pentru artilerie. De la Saint-Gothard la lacul Lugano și între lacurile Maggiore și Como există un mare număr de poziții care constituie linii de apărare bune și unde cîteva forturi de mică valoare ar fi de mare efect ; înainte vreme ele au existat. În toate cazurile este necesară stăpînirea lacurilor cu ajutorul unor șalupe canoniere. A patra trecătoare, cea de la Splügen,

iese în Valtelina. Geografic, Valtelina aparține, fără îndoială, Italiei, apele sale fiind cuprinse în bazinul fluviului Po ; ele se scurg acolo prin Adda. Adda alimentează apele lacului Como ; dar acest lac este înconjurat de munți impracticabili, ca toți cei ai Bergamului și cei ai Bresciei.

Înspre Austria, Italia se mărginește cu Tirolul, Carintia și Carniola. Această frontieră este mai slabă și, de asemenea, cea mai întinsă. În partea Tirolului este trecătoarea Brenner, înaltă de 730 toaze, care duce la Trente. De la Trente, trei șosele ies în Italia ; una urmează valea Chiese, lacul Idro și ajunge la Brescia ; fortul de la Rocca-d'Anfo o închide perfect ; cealaltă merge de-a lungul malului stîng și iese mai sus de Verona ; Adigele servește ca linie contra acestei ieșiri ; a treia urmează Brenta și iese la Bassano, pe malul stîng al rîului Brenta ; în partea Carintiei există trecătoarea Tarvisio ; în fine, spre Carniola se găsește linia rîului Isonzo.

În 1796, din Franța se puteau traversa Alpii pentru a intra în Italia pe următoarele căi : 1) pe șoseaua din trecătoarea Tende ; la ieșirea din trecătoare se găsea cetatea Coni ; 2) prin trecătoarea Argentière, dar nici un drum nu era practicabil pentru artilerie ; poziția Pasului Susa și fortul Demonte permiteau apărarea văii Stura ; 3) de la Grenoble și Briançon, peste muntele Genèvre ; dar acest drum era impracticabil pentru artilerie și, la capătul său, în Piemont, se găseau forturile Fenestrelle și Exilles ; 4) prin Savoia, Chamery și muntele Cenis ; dar de la Lans-le-Bourg pînă la Novalaise drumul era impracticabil atelajelor și valea era închisă de fortărețele Susa și Brunette ; 5) prin Tarentaise se ajungea la piciorul muntelui micul Saint-Bernard ; 6) prin Valais, la cel al marelui Saint-Bernard, dar trecerea acestor doi munți nu era indicată pentru atelaje, iar fortul Bard, care închidea valea, oprea trecerea în cîmpie ; 7) prin Valais un drum ajungea pînă la Brigg, unde el înceta să mai fie practicabil atelajelor. Trecerea Simplonului nu era posibilă ; tot așa a Saint-Gothardului și a Splügenului.

În 1812, erau dărîmate fortărețele : Coni, Demonte, Brunette, Suse, Bard, Exilles ; patru mari șosele deschiseseră Alpii pentru orice fel de vehicul, fără ca măcar să fie necesar, ca pe timpul construcției, circulația să fie

închisă și anume : cea a „Cornișei", a muntelui Genèvre, a muntelui Cenis și a Simplonului ; aceste șosele, care au costat multe milioane și ani de muncă, sînt considerate ca cele mai frumoase lucrări de acest gen ieșite din mîna omului.

Liniile de apărare pe care o armată italiană sau franceză trebuie să le păstreze pentru a se opune unei invazii venite din Germania sînt cele care urmează malul drept al rîurilor care se varsă în Adriatica, la nord de Po ; aceste linii acoperă toată valea rîului Po și prin asta închid peninsula și apără Italia de sus, de mijloc și cea de jos. Ele constituie cele mai bune linii de apărare. Cele care urmăresc rîurile care se varsă în Po taie valea acestui fluviu și permit pătrunderea către Italia centrală și de jos ; trebuie două armate care să acționeze pe cele două maluri ale fluviului Po.

Liniile de apărare care acoperă valea fluviului Po sînt : Isonzo, Tagliamento, Livenza, Piave, Brenta și Adige. Linia rîului Isonzo apără toată Italia, pentru că o mărginește. De la Tarvisio la Caporetto, acest rîu curge în munți impracticabili. La Caporetto există șoseaua care merge la Udine, trecînd prin Cividale. În a treia parte a acestei linii, de la Gorizia la vărsarea lui Isonzo în mare, există ieșirile Gradisca, Gorizia și Montfalcone. Fortăreața venețiană Palmanora servește ca depozit și rezervă pentru apărare : dar această linie este ocolită de șoseaua de la Pontebba care coboară pe Osoppo și Tagliamento ; trebuie deci să ocupe, cu o fortăreață bună, o poziție lîngă Tarvisio, care ar intercepta ambele șosele, cea de pe Pontebba și cea de pe Isonzo.

Linia Livenza poate fi ocolită pe la stînga, de la Sacile pînă la munți. Livenza nu poate fi trecută cu piciorul ; deși îngustă, este mlăștinoasă.

Linia Piavei este apărată de pădurea de la Montello și de acolo la mare ea este acoperită de mlaștini impracticabile ; dar Piave poate fi trecut deseori prin vad ; pentru a da oarecare valoare acestei linii ar trebui să se strîmteze albia Piavei astfel încît să nu mai poată fi trecut prin vad și să se poată provoca inundații. Această linie poate apăra Veneția.

Linia Brentei, pe stînga localității Bassano, este închisă prin strîmtori ușor de apărat ; de la Bassano la Brondolo, Brenta se poate trece prin vad.

Marea șosea de la München la Verona, care trece Brennerul și traversează Adigele, ocolește aceste cinci linii ; astfel că, dacă inamicul ar avea o armată în Bavaria și Tirol, el ar ajunge pe acest drum pe malul drept al Adigelui și ar izola de Italia armata care ar ocupa una din aceste linii.

Adigele este a șasea și ultima linie care acoperă valea fluviului Po ; fără nici o îndoială este cea mai bună. Acest rîu este larg, rapid și adînc și nu poate fi trecut prin vad niciodată ; la Verona el are o lărgime de 60 toaze. Totuși, această linie lasă neapărată regiunea Veneto și orașul Veneția. Avînd pe lacul Garda cîteva șalupe canoniere și blocînd șoseaua Chiese prin fortul de la Rocca-d'Anfo, linia Adigelui apără perfect restul Italiei. Munții din ținuturile Bergamului și Milanului sînt impracticabili. Inamicul nu ar putea pătrunde decît prin Simplon, dacă ar stăpîni Elveția. Această linie se împarte în trei : prima, între lacul de Garda și platoul Rivoli ; a doua, de la Rivoli pînă la Legnano ; a treia de la Legnano pînă la mare. Prima este apărată de înălțimile Monte-Baldo și poziția de la Corona ; inamicul nu poate pătrunde pînă la ea cu artileria ; el trebuie să stăpînească platoul Rivoli pentru a putea să-și aducă artileria pe care, în acest caz, o va coborî pe șoseaua care merge de-a lungul malului stîng al Adigelui, începînd de la Roveredo. Forturile Veronei și partea din oraș de pe malul stîng trebuie neapărat să fie ocupate pentru a forma un cap de pod. Mica fortificație de la Legnano servește drept cap de pod centrului liniei. Între Legnano și mare sînt multe mlaștini ; profitînd de apele Adigelui, Brentei și ale fluviului Po se poate amenaja un mijloc de comunicație cu Veneția. Tăind un dig al Adigelui, mai în aval de Porto-Legnano, se inundă tot terenul între acest rîu și Po ; dacă apele sînt unite și cu cele ale Molinellei, tot teritoriul de la Legnano la mare devine impracticabil. Deschizînd ecluza de la Castagnaro, canalul Blanc se umple cu apele Adigelui. Acest canal se varsă în Po ; el formează astfel o a doua linie, în cazul

că inamicul a trecut Adigele între Castagnaro și mare. Cea mai bună metodă de a apăra Adigele este de a ocupa malul stîng, pe înălțimile Caldiero, în spatele localității Alpone, cu dreapta sprijinită pe mlaștinile de la Arcole, avînd două poduri la Ronco, cu stînga sprijinită pe înălțimi importante care pot fi întărite în cîteva săptămîni ; atunci întreaga parte a liniei, de la Rivoli la Ronco, este apărată și, dacă inamicul vrea să treacă Adigele între Arcole și mare, apărătorul are posibilitatea să-i cadă în spate.

Mincio este prima linie care taie valea fluviului Po. Această linie necesită stăpînirea lacului Garda și a fortăreței Rocca-d'Anfo. Mincio este un rîu foarte îngust, prin el însuși un obstacol fără importanță, dar, astupînd toate canalele de irigație care îl sărăcesc de apă, el nu mai poate fi trecut prin vad. Cetățile Peschiera și Mantova constituie principala forță a acestei linii. Mantova apără Serraglio și o parte din Mincio, pînă la Po. Dealurile Monzambano și Volta, de pe malul drept, domină malul stîng ; dealurile Salionze și Valeggio, de pe malul stîng, domină malul drept. O mică cetățuie pe mamelonul Valeggio de pe malul stîng, o alta pe mamelonul Salionze, refacerea micii cetățui de la Goito, acoperită de inundații, ar face această linia destul de bună ; armata care s-ar instala pe ea ar fi obligată să aibă dispusă o grupare pe malul drept al fluviului Po.

Oglio poate fi trecut adesea prin vad ; el are inconvenientul de a se apropia de Adda spre izvorul său și spre partea sa stîngă ; astfel, o armată dispusă pe malul drept al acestui rîu ar fi ușor izolată de Milano, ceea ce s-a întîmplat în mod frecvent în războaiele Veneției și ale Visconților [7]. Dar, dacă retragerea acestei armate ar trebui să se facă pe malul drept al fluviului Po, această linie ar putea fi, în acest caz, de oarecare utilitate.

Adda poate fi trecută cîteodată prin vad. Fortificații permanente sau de campanie sînt necesare la Lecco, Trezzo, Cassano, Lodi, precum și șalupe canoniere pe lacul Como. Fortificația de la Pizzighettone sprijină partea de jos a liniei ; o fortificație la Piacenza, cu un pod peste

[7] Ducii și conții din familia Visconti au domnit asupra Milanului între 1277—1447. Cel mai important dintre ei, Gian Galeazzo Visconti, a inițiat construcția celebrului dom din Milano.

Po, ar fi adaosul necesar al acestei linii. În lipsa acestei fortificații, este necesară o a doua armată pe malul drept al fluviului Po.

Tessinul formează o bună linie ; fluviul este lat, adînc și repede ; dar este necesar să se realizeze un cap de pod prin ocuparea Paviei. O fortificație la Stradella ar fi adaosul necesar al acestei linii, pentru a-l opri pe inamic pe malul drept al fluviului Po. În lipsa acestei fortificații este necesară o a doua armată pe malul drept al fluviului Po. Stradella este punctul cel mai îngust de pe valea acestui fluviu ; un fort ar închide-o în întregime ; aici ajung ultimele coline ale Apeninilor ligurici ; toată valea nu are lărgimea unei bătăi de tun ; Po curge pînă la piciorul lor. Un tun din Stradella ar bate toată valea. Mai sus și mai jos decît acest punct valea are o lărgime de două, trei sau patru leghe și un fort ca acela de la Stradella nu ar mai putea-o apăra.

VI. Italia, izolată în limitele sale naturale, separată de restul Europei prin mare și prin munți foarte înalți, pare a fi chemată să devină o națiune mare și puternică ; dar ea are în configurația sa geografică un viciu capital, care poate fi considerat drept cauză a nenorocirilor pe care le-a suferit și a împărțirii acestei frumoase țări în mai multe monarhii sau republici independente ; lungimea sa este disproporționată față de lărgime. Dacă Italia s-ar fi terminat la muntele Velino, adică aproximativ la înălțimea Romei și dacă toată partea de teritoriu cuprinsă între muntele Velino și marea Ionică, inclusiv Sicilia, ar fi fost introdusă între Sardinia, Corsica, Genova și Toscana, ea ar fi avut un centru aproape de toate punctele circumferinței, ar fi avut o unitate de rîuri, de climat și de interese locale. Dar, pe de o parte, cele trei mari insule, care reprezintă o treime din suprafața sa și care au interese și poziții diferite și sînt oarecum izolate și, pe de altă parte, acea zonă a peninsulei la sud de muntele Velino, care constituie regatul Neapole, sînt străine intereselor, climatului și nevoilor întregii văi a fluviului Po. Astfel, în timp ce galii treceau Alpii cottieni, cu șase sute de ani î.e.n. și se stabileau în valea fluviului Po, grecii debarcau pe

coastele meridionale, trecînd Marea Ionică şi fundau coloniile Tarent, Salente, Crotone, Sabarte, state care au fost cunoscute sub numele generic de „Marea Grecie". Roma, care a supus şi Galia şi Grecia, a pus sub autoritatea legilor sale întreaga Italie. Cînd reşedinţa împăraţilor a fost transferată la Constantinopole, barbarii au traversat Isonzo şi Adigele şi au fundat diverse state : tronul puternicei monarhii a Lombarzilor s-a stabilit la Pavia. Flotele Constantinopolului au menţinut dominaţia imperială asupra coastelor părţii meridionale. Mai tîrziu, regii Franţei au pătruns deseori în Italia prin Alpii cottieni şi împăraţii Germaniei prin Alpii julieni şi rhetici. Papii i-au opus pe unii celorlalţi, menţinînd, prin această politică şi prin favorizarea învrăjbirilor şi anarhiei, care se statornici în toate oraşele, un oarecare grad de independenţă.

Dar, cu toate că sudul Italiei, prin situaţia sa, este separat de nord, Italia este o singură naţiune. Unitatea de limbă, de obiceiuri, de literatură va trebui, într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat, să reunească, în fine, pe toţi locuitorii săi sub o singură conducere. Pentru a exista, prima condiţie a acestei monarhii trebuie să fie o putere maritimă, pentru a menţine supremaţia asupra insulelor sale şi pentru a putea să-şi apere ţărmurile.

În ceea ce priveşte locul cel mai indicat pentru capitală, părerile sînt împărţite. Unii indică Veneţia, pentru că prima necesitate a Italiei este să devină o putere maritimă. Veneţia prin aşezarea sa, la adăpost de orice atac, este locul cel mai indicat pentru comerţul Germaniei cu Levantul ; comercial vorbind, este punctul cel mai apropiat de Torino şi Milano, mai mult chiar decît Genova ; marea o apropie de toate punctele de pe coastă. Alţii sînt conduşi de istorie şi de vechi amintiri către Roma ; ei spun că Roma este mai centrală ; că este aproape de cele trei mari insule Sicilia, Sardinia şi Corsica ; că este aproape de Neapole ; că are cea mai mare populaţie din Italia ; că este la o depărtare egală de toate punctele atacabile ale frontierei ; fie că inamicul ar veni dinspre frontiera franceză, elveţiană sau austriacă, Roma este la o distanţă de o sută douăzeci pînă la o sută patruzeci de leghe ; că odată frontiera Alpilor forţată, ea este apărată de

frontiera fluviului Po şi, în fine, de frontiera Apeninilor ; că Franţa şi Spania sînt mari puteri maritime şi nu au capitala aşezată într-un port ; că Roma, fiind în apropiere de coastele Mediteranei şi Adriaticii, este capabilă să intervină şi să asigure, repede şi ieftin, prin Adriatica, pornind din Ancona şi Veneţia, aprovizionarea şi apărarea frontierei de pe Isonzo şi Adige ; că, prin Tibru, Genova, Villefranche, pot satisface nevoile frontierei Varului şi Alpilor cottieni ; că este situată în mod fericit pentru a nelinişti, prin Adriatica şi Mediterana, flancurile unei armate care ar trece fluviul Po şi s-ar angaja în Apenini fără a avea supremaţia pe mare ; că de la Roma, depozitele pe care le conţine o mare capitală ar putea fi transportate la Neapole şi Tarent pentru a fi sustrase unui inamic victorios ; că, în fine, Roma există ; că ea oferă mult mai multe resurse pentru nevoile unei mari capitale decît orice alt oraş din lume, mai ales că are pentru ea magia şi noblеţea numelui său. Astfel, deşi ea nu posedă toate calităţile cerute, Roma este, fără îndoială, capitala pe care italienii o vor alege într-o zi.

Datorită populaţiei şi bogăţiilor sale, Italia poate întreţine o armată de 400 000 soldaţi din toate armele, în afară de marină. Războiul în Italia cere mai puţină cavalerie decît cel purtat în Germania ; 30 000 de cai i-ar fi suficient. Arma artileriei ar trebui să fie numeroasă pentru a putea asigura apărarea coastelor şi tuturor porturilor. În Italia, caii sînt rari ; totuşi Neapole, Toscana şi Roma furnizează rase apreciate : Albania, Elveţia, Germania, Africa ar putea asigura acest lucru ; s-ar reface crescătoriile de cai, care au fost sacrificate spre binele agriculturii şi pentru profitul pe care îl dau cornutele. În secolele doisprezece şi treisprezece, diferitele state ale Italiei întreţineau 100 000 cai. În acea epocă, Toscana singură avea o armată de 100 000 oameni, pentru că armatele nu se îndepărtau niciodată de oraşele lor la mai mult de cîteva zile de marş. Un efectiv de 400 000 oameni ar fi suficient spre a constitui trei armate de cîte 100 000 oameni pentru apărarea frontierelor sale cu Franţa, Elveţia şi Germania.

VII. Nici o parte a Europei nu are o poziție atît de avantajoasă ca această peninsulă pentru a fi o mare putere maritimă ; de la gurile Varului pînă la strîmtoarea Siciliei ea are două sute optzeci de leghe de coastă : de la capul Siciliei la capul Otrante, pe Marea Ionică, sînt o sută treizeci de leghe ; de la capul Otrante la gura lui Isonzo, pe Adriatica, sînt două sute treizeci de leghe. Cele trei insule Corsica, Sicilia și Sardinia au cinci sute treizeci de leghe de coastă ; deci Italia, inclusiv insulele sale, mari și mici, are aproximativ o mie două sute de leghe de coastă ; și încă în acest calcul nu au fost cuprinse cele ale Dalmației, Istriei, cele de la gurile lui Cattaro și insulele Ionice, care depind de Italia. Franța are în Mediterana o sută treizeci de leghe de coastă, la ocean patru sute șaptezeci, în total șase sute de leghe. Spania, inclusiv insulele sale, are, spre Mediterana, cinci sute de leghe de coastă și trei sute spre ocean, în total 800 leghe. Astfel, țărmurile Italiei sînt cu o treime mai lungi decît cele ale Spaniei și cu o jumătate decît ale Franței. Franța are trei porturi ale căror orașe au 100 000 locuitori ; Italia posedă Genova, Neapole, Palermo și Veneția, cu populații superioare ca număr ; numai Neapole are 400 000 locuitori. Țărmurile opuse, ale Mediteranei și ale Adriaticii, fiind puțin depărtate unul de celălalt, aproape toată populația Italiei este în zonele de coastă. Luca, Pisa, Roma, Ravena etc., fiind depărtate de mare la numai trei sau patru leghe, sînt susceptibile să beneficieze, într-o zi, de toate avantajele unui oraș maritim și să furnizeze numeroși mateloți. Cele trei porturi militare mari de armare și construcție ale Italiei sînt : Spezia pentru Marea Ligurică, Tarentul pentru Marea Ionică și Veneția pentru Adriatica. Italia are resurse de lemn, cînepă și, în general, tot ce este necesar construcțiilor navale.

Spezia este cel mai frumos port din lume ; rada sa este superioară chiar celei a Toulonului ; apărarea sa pe uscat și pe mare este ușoară. Proiectele elaborate în timpul imperiului, a căror execuție a fost începută, au dovedit că, cu cheltuieli minore, porturile ar fi puse la adăpost și închise într-o fortificație capabilă de cea mai mare rezistență. Șantierele sale ar fi destul de aproape pentru a primi lemn din Corsica, din Liguria și din Toscana,

fier din insula Elba, din Alpi și din toți Apeninii. Escadrele sale ar domina mările Corsicei și Sardiniei și ar avea, ca refugii, radele de la Porto-Ferrajo, Saint-Florent, Ajaccio, Porto-Vecchio, Saint-Pierre din Sardinia, Vado și Villefranche.

Orașul Tarent este minunat așezat pentru a controla Sicilia, Grecia, Levantul și coastele Egiptului și Siriei. În timpul imperiului s-au făcut proiecte pentru fortificații pe uscat și stabilimente maritime. În acest port, cele mai mari flote sînt la adăpost de vînturi și de orice atac al unui inamic superior.

În sfîrșit, la Veneția, tot ce este necesar există deja. Veneționii nu aveau decît vase cu un pescaj de optsprezece picioare dar, sub imperiu, s-au construit acolo un mare număr de nave de model francez și, datorită lucrărilor efectuate la canalul Malamocco și cu ajutorul cămilelor, nave franceze cu 74 tunuri, complet armate, au ieșit și au luptat cu glorie în fața Veneției. O comisie de ingineri de poduri și șosele prezidată de Prony[8] a întocmit un proiect care, în schimbul a cîteva milioane și cîțiva ani de muncă, ar fi permis navelor să iasă complet armate fără ajutorul cămilelor.

Sicilia, Malta, Corfu, Istria, Dalmația și, în special, Raguza oferă porturi și refugii celor mai mari escadre. Porturile Genova, Castellamare, Bari, unde pot intra nave de prim rang, ar fi patru porturi secundare, fie pentru a construi, fie pentru a arma, repara sau aproviziona mici escadre.

Italia poate recruta și avea la dispoziție pentru serviciul în marină, chiar într-o epocă de decadență, 120 000 mateloți. Marinarii genovezi, pisani, veneționi au fost celebri, timp de mai multe secole. Italia ar putea întreține trei-patru sute de nave de război, dintre care o sută sau o sută douăzeci vase de linie superioare celor cu 74 de tunuri. Pavilionul său ar avea avantaj în lupta contra celor ale Franței, Spaniei, Constantinopolului și celor patru puteri berbere.

[8] Inginer francez (1755—1839). A stabilit cadastrul general al Franței. Între 1805—1812 a condus lucrări de îmbunătățire a porturilor.

VIII. Regele Sardiniei poseda Savoia, comitatul Nisei, Piemontul şi Montferratul ; Savoia şi Nisa i-au fost luate în campaniile din 1792, 1793, 1794 şi 1795, iar armata franceză ocupa creasta superioară a Alpilor. Piemontul şi Montferratul, cuprinse între Tessin, statele Parmei, republica Genovei şi Alpi, cuprindeau o populaţie de două milioane locuitori care, cu cei 500 000 ai Sardiniei şi 400 000 ai Savoiei şi comitatului Nisei, ridica numărul lor la circa trei milioane. În timp de pace, regele Sardiniei ţinea sub arme 25 000 oameni ; el avea un venit de 25 milioane. În momentul campaniei din 1796, datorită subsidiilor Angliei şi unor eforturi extraordinare, avea sub arme 60 000 oameni, în afară de austrieci şi napolitani. Trupele sale erau deprinse cu un război de lungă durată. Fortificaţiile de la Brunette, Susa, Fenestrelle, Bard, Tortone, Cherasco, Alessandria, Torino erau în bună stare, bine armate şi perfect aprovizionate. Aceste fortăreţe, amplasate în defileurile tuturor munţilor făceau ca această frontieră să fie considerată ca inexpugnabilă.

La sud de Piemont, republica Genovei, mărginită de mare şi în care intra Riviera Ponent, care are o coastă lungă de treizeci de leghe şi Riviera Levant, care are douăzeci şi cinci, număra 500 000 locuitori. În timp de pace, ea nu ţinea sub arme decît 3—4 000 oameni, dar, în caz de nevoie, toţi cetăţenii Genovei deveneau soldaţi şi 8—10 000 oameni din feudele imperiale ori din Fontana-Buona erau mobilizaţi pentru apărarea capitalei. Oraşul Genova este foarte bine fortificat ; incinta are o lungime de patru leghe, dar numai un mic număr de puncte sînt vulnerabile. Mica fortăreaţă Gavi apără defileul de la Bocchetta.

Republica Luca, un teritoriu mic, care se întinde în lungul Mării Toscanei, avea 140 000 locuitori şi un venit de 2 milioane. Ducatul de Parma, Piacenza şi Guastala avea 500 000 locuitori. El se învecina cu republica Genovei pe fluviul Po şi cu statele Modenei. Potenţialul său militar era de 3 000 de oameni şi venitul de 4 milioane.

Lombardia austriacă, separată de statele regelui Sardiniei prin Tessin, de Elveţia prin Alpi, de ducatul de Parma prin fluviul Po şi învecinîndu-se la est cu statele

republicii Veneţia, avea o populaţie de 1 200 000 oameni. Capitala era Milano, care avea o citadelă în bună stare. Această parte a Italiei, aparţinînd Austriei, nu avea un potenţial militar şi plătea un impozit pentru a fi scutită de recrutare. Austria nu avea decît un singur regiment italian, regimentul Strasoldo. Pavia, Milano, Como, Lodi, Cremona, Mantova formau subdiviziunile Lombardiei austriece. Fortificaţiile de la Pizzighettone erau în stare rea. Mantova, cu toate că era neglijată, era o cetate bună.

Republica Veneţia se mărginea la vest cu Lombardia austriacă, la nord cu Alpii cadorici, care o separau de Tirol şi de Carintia, la est cu Carintia, Carniola, Istria, Dalmaţia. Populaţia sa era de 3 milioane locuitori. Ea putea pune pe picior de război 25 000 oameni. Flota sa domina Adriatica. Poseda 13 regimente de slavoni [9] care erau buni soldaţi. Statele sale de pe malul drept al rîului Isonzo erau Bergamo, Brescia, Cremona, Verona, Vicenţa, Padova, Bassano, Treviso, Cadorin, Felfrin, Belunno, Friuli ; Istria şi Dalmaţia erau cele de pe malurile Adriaticii.

Ducatul de Modena cuprindea ducatele de Reggio, Modena şi Mirandola. El se mărginea pe fluviul Po cu ducatul de Parma, cu legaţia Bolognei şi cu Apeninii toscani. Era guvernat de ultimul descendent al casei d'Este, soţia arhiducelui Ferdinand de Austria, fiica sa fiind moştenitoare. Ducele de Modena era austriac curat. Potenţialul militar al ducatului era de 6 000 oameni ; avea un arsenal, un depozit de artilerie şi un tezaur mare. Populaţia statelor sale se ridica la 400 000 suflete.

Toscana, mărginită de Mediterana, Apenini, republicile Genova şi Luca şi de Statele papale, avea o populaţie de un milion. Fratele împăratului, arhiducele Ferdinand, domnea acolo. Potenţialul militar al Toscanei era de 6 000 oameni ; veniturile de 15 milioane de franci. Poseda un port pentru comerţ, Livorno. Marele duce de Toscana recunoscuse republica în 1795 ; era neutru şi în pace cu aceasta. Toscana şi Republica Veneţia erau singurele puteri din Italia în stare de pace cu Franţa.

[9] Locuitori din regiunile cu populaţie slavă.

Statele papale erau mărginite de Po, Toscana, Adriatica, Mediterana și regatul Neapole. Ele aveau o populație de 2 500 000 suflete, dintre care 900 000 aparțineau legațiilor Bolognei, Ferrarei și provinciei Romagna ; Marches [10] și patrimoniul Sfîntului Petru, [11] inclusiv Roma, cuprindeau 1 600 000 suflete. Portul Ancona, la Adriatica, avea o fortăreață proastă. În Mediterana, Civita-Vecchia era corespunzător fortificată. Papa întreținea o armată de 4—5 000 oameni.

Regatul Neapole, mărginit de Statele papale și de mare, avea o populație de 6 milioane suflete, dintre care 4 500 000 pe continent și 1 500 000 în Sicilia. Armata napolitană număra 60 000 oameni ; cavaleria sa era excelentă. Marina se compunea din trei vase de linie și cîteva fregate.

Corsica aparținea Franței de la mijlocul secolului trecut ; populația sa nu depășea 180 000 suflete ; în acel timp, ea era ocupată de englezi.

Insula Malta avea o populație de 100 000 oameni și se găsea în stăpînirea ordinului cavalerilor Sfîntului Ioan din Ierusalim.

Astfel, potențialul militar al statelor [12] din Italia era de 160 000 oameni sub arme și putea fi ridicat în scurtă vreme la 300 000. Armata italiană era cu mult mai puternică în infanterie decît în cavalerie. Orice soldat care nu era piemontez sau slavon era de slabă valoare.

[10] Regiune între Munții Apenini și Marea Adriatică, avînd capitala la Ancona.

[11] Vaticanul.

[12] Pînă la unificare (1859—1861), Italia era divizată în mai multe state mici.

CAPITOLUL II

BĂTĂLIA DE LA MONTENOTTE

I. Planul de campanie. II. Situația armatelor. III. Napoleon sosește la Nisa (27 martie 1796). IV. Bătălia de la Montenotte (12 aprilie). V. Bătălia de la Millesimo (14 aprilie). VI. Lupta de la Dego (15 aprilie). VII. Lupta de la San-Michele (19 aprilie). Bătălia de la Mondovi (22 aprilie). VIII. Armistițiul de la Cherasco (28 aprilie). IX. Este convenabil a se trece fluviul Po și a se depărta mai mult de Franța ? X. Aghiotantul Murat traversează Piemontul și duce la Paris vestea victoriilor obținute de armată.

I. Regele Sardiniei care datorită poziției sale geografice și militare era numit „portarul Alpilor" avea, în 1796, fortărețe la capătul tuturor văilor care duceau în Piemont. Pentru a pătrunde în Italia, trecînd Alpii, se impunea cucerirea uneia sau a mai multora dintre aceste fortărețe ; drumurile nu permiteau transportul artileriei de asediu ; munții sînt acoperiți cu zăpadă trei sferturi din an, ceea ce nu lasă disponibil decît foarte puțin timp pentru asediul fortărețelor. Napoleon a conceput ideea de a ocoli toți Alpii și a pătrunde în Italia tocmai în punctul unde se termină acești înalți munți și unde încep Apeninii, cum am văzut în primul capitol. Mont-Blanc este cel mai înalt punct al Alpilor, de unde lanțul muntos merge, scăzînd, spre Adriatica, ca și spre Mediterana, pînă la muntele San-Giacomo, acolo unde ei se termină și încep Apeninii. Savona, port la mare și fortăreață, era astfel așezată încît putea servi de depozit și punct de sprijin. De la acest oraș la Madonna sînt trei mile ; o șosea ducea acolo ; de la

Madonna la Carcare sînt șase mile care, în cîteva zile, puteau fi făcute practicabile pentru artilerie. La Carcare se găsesc drumuri practicabile care duc în interiorul Piemontului și în Montferrat ; acest punct era singurul pe unde se putea pătrunde în Italia fără a întîlni munți. Denivelările în acest loc sînt atît de puțin importante încît, mai tîrziu, sub imperiu, s-a conceput proiectul unui canal care să unească Mediterana cu Adriatica prin Po, Tanaro, Bormida și un sistem de ecluze de la acest rîu pînă la Savona. Cine pătrunde în Italia prin Savona, Cadibona, Carcare și Bormida are avantajul că separă armata sardă de cea austriacă, iar de acolo amenință în mod egal Lombardia și Piemontul și poate înainta spre Milano sau spre Torino. Piemontezii aveau interesul să apere Torino și austriecii să apere Milano.

II. Armata inamică era comandată de generalul Beaulieu [1], ofițer capabil, care își dobîndise reputația în campaniile din Nord. Ea era prevăzută cu tot ce o putea face de temut. Se compunea din austrieci, sarzi și napolitani, era de două ori mai numeroasă decît armata franceză și putea să crească neîntrerupt prin primirea contingentelor din Neapole, din cele ale Papei, din Modena și din Parma. Ea se compunea din două grupări : prima grupare era formată din armata activă austriacă, compusă din patru divizii de infanterie avînd 42 batalioane, 44 escadroane și 145 tunuri, în total 45 000 oameni sub comanda generalilor-locotenenți Argenteau, Melas, Vukassovich, Liptai, Sebotendorf ; a doua grupare era formată din armata activă a Sardiniei, compusă din trei divizii de infanterie și o divizie de cavalerie, în total 25 000 oameni și 60 de tunuri ; era comandată de generalul austriac Colli și de generalii Provèra și Latour. Restul armatei sarde forma garnizoane în forturi sau apăra frontiera opusă Armatei franceze de Alpi, sub comanda ducelui de Aosta.

[1] Jean Pierre Beaulieu (1725—1819) — general austriac format în perioada Războiului de 7 ani (1756—1763). În anii 1792 și 1794 a obținut unele succese contra francezilor în campaniile din Nord. În 1796 a fost învins, în Italia, de Napoleon.

Armata franceză era compusă din patru divizii active de infanterie și două de cavalerie, comandate de generalii : Masséna, Augereau, Laharpe, Sérurier, Stengel și Kilmaine [2] ; număra 25 000 infanteriști, 2 500 cavaleriști, 2 500 artileriști, geniști, trupe de administrație etc., în total 30 000 oameni prezenți sub arme. Efectivul scriptic al armatei se ridica la 106 000 oameni, dar 36 000 erau deja prizonieri, morți sau dezertori ; de multă vreme se aștepta o trecere în revistă [3] pentru a fi șterși din controale ; 20 000 făceau parte din Districtul 8 militar, răspîndiți la Toulon, Marsilia, Avignon, de la gurile Rhônului la cele ale Varului ; nu puteau fi întrebuințați decît la apărarea Provenței și depindeau direct de ministru. Mai rămînea un efectiv de 50 000 oameni, pe malul stîng al Varului, din care 5 000 erau în spitale, 7 000 formau părțile sedentare ale unităților de infanterie, cavalerie (din care 2 500 fără cai) și de artilerie ; mai rămîneau 38 000 oameni prezenți sub arme, gata de a intra în luptă ; 8 000 oameni din infanterie și artilerie constituiau garnizoane la Nisa, Villefranche, Monaco, coastele genoveze, Saorgio și executau paza crestei superioare a Alpilor, de la trecătoarea Argentière la Tanaro. Cavaleria era în cea mai proastă stare, cu toate că stătuse un timp îndelungat pe Rhône pentru a se reface ; dar acolo dusese mare lipsă de furaje.

Arsenalele din Nisa și Antibes aveau multă artilerie. Dar le lipseau mijloacele de transport ; caii de tracțiune muriseră din cauza lipsei de hrană. Penuria financiară era așa de mare încît, cu toate eforturile făcute, guvernul nu a putut da armatei decît 2 000 de ludovici în numerar și un milion în polițe, care au fost în parte protestate. Armata era lipsită de toate și nu putea aștepta nimic de la Franța ; ea trebuia să aștepte totul de la victorie. Numai în cîmpiile Italiei putea să-și reorganizeze transporturile, să-și procure atelaje pentru artilerie, să-și îmbrace soldații și

[2] Cei mai renumiți dintre ei : André Masséna (1756—1817) — ulterior mareșal al Franței, s-a distins în campania din Italia și în bătălia de la Zürich (1799), contra mareșalului rus Suvorov, împiedicînd astfel invadarea Franței ; Pierre François Charles Augereau (1757—1816) — ulterior mareșal al Franței, s-a distins în campania din Italia. În Franța a executat lovitura de stat în folosul Directoratului (17 sep. 1797).

[3] Inspecție a trupelor.

să dea cai cavaleriei. Armata franceză nu avea decît 30 000 oameni prezenți sub arme și 30 piese de artilerie ; i se opuneau 80 000 oameni și 200 piese de artilerie. Dacă ar fi trebuit să se întîlnească într-o bătălie generală, este neîndoios că inferioritatea sa numerică, inferioritatea în artilerie și cavalerie nu i-ar fi permis să reziste. Ea a trebuit să înlocuiască numărul prin rapiditatea marșurilor, lipsa de artilerie prin natura manevrelor, iar inferioritatea în cavalerie prin alegerea pozițiilor, căci moralul soldaților francezi era excelent. Ei se remarcaseră și se antrenaseră pe stîncile Alpilor și Pirineilor. Lipsurile, sărăcia, mizeria sînt școala bunului soldat.

III. Napoleon a sosit la Nisa la 27 martie ; situația armatei, așa cum i-a prezentat-o generalul Scherer [4], era mai proastă decît putuse să-și imagineze. Aprovizionarea cu pîine era prost asigurată ; de mult nu se mai distribuia carne.

Pentru transporturi nu existau decît 500 catîri, nu se putea concepe tractarea a mai mult de 30 tunuri. Cu fiecare zi situația se înrăutățea ; nu trebuia pierdut nici un moment. Armata nu mai putea trăi acolo unde se găsea ; trebuia să înainteze sau să se retragă ; el a dat ordin să înainteze, să surprindă inamicul chiar de la începutul campaniei, să-l nimicească prin succesele sale strălucitoare și decisive. Cartierul general nu părăsise niciodată Nisa de la începutul războiului ; el dădu ordin ca acesta să se pună în marș, pentru a se instala la Albenga. De multă vreme, toți cei din serviciile administrative se considerau în posturi fixe și se ocupau mult mai mult să-și aranjeze o viață comodă decît de nevoile armatei.

Trecînd în revistă trupele, Napoleon li se adresă : „Soldați, sînteți goi și flămînzi, guvernul vă datorează mult și nu poate să vă dea nimic. Răbdarea și curajul de

[4] Barthélemy Louis Joseph Scherer (1747—1804) — ofițer austriac, trecut în rîndurile armatei franceze în 1791, cu gradul de general. A comandat Armata de Italia începînd din 1795, obținînd victoria în luptele de la Loano. Ulterior, după mai multe înfrîngeri, a fost înlocuit de la comandă.

care dați dovadă aici, în mijlocul stîncilor, sînt admirabile, dar nu vă aduc nici o glorie, nici o faptă strălucitoare. Vreau să vă conduc în cele mai mănoase cîmpii din lume. Provincii bogate și orașe mari vor fi în stăpînirea voastră ; veți găsi acolo onoarea, gloria și bogăția. Soldați ai Armatei de Italia, vă vor lipsi oare curajul și dîrzenia ?". Acest discurs al unui general de 26 ani, deasupra căruia strălucea amintirea luptelor de la Toulon, Saorgio și Caire, fură primite cu puternice aclamații.

Pentru a ocoli Alpii și a intra în Italia prin trecătoarea Cadibona, trebuia ca întreaga armată să se regrupeze la extrema sa dreaptă, operație periculoasă dacă zăpezile nu ar fi astupat în acel timp ieșirile din trecătorile Alpilor. Trecerea de la apărare la ofensivă este una din acțiunile cele mai delicate. Serurier, cu divizia sa, fu instalat la Garesio pentru a ține sub observație taberele lui Colli, de lîngă Cora ; Masséna și Augereau la Loano, Finale și Savona. Laharpe era plasat astfel încît amenința Genova ; avangarda sa comandată de generalul Cervoni ocupa Voltri. Ministrul Franței [5] a cerut senatului genovez permisiunea de trecere a armatei prin Bocchetta și prin trecătoarea Gavi, amintindu-i că francezii doreau să pătrundă în Lombardia și să-și sprijine operațiile pe Genova. În acest oraș emoția a fost teribilă ; senatul și consiliul hotărîră să țină ședințe în permanență. Efectul se resimți la Milano.

IV. Alarmat, Beaulieu alergă în ajutorul Genovei. El își mută cartierul general la Novi și împărți armata în trei grupări : dreapta, compusă din piemontezi și comandată de Colli, cu cartierul general la Ceva, a primit misiunea să apere Stura și Tanaro ; centrul, sub ordinele lui d'Argenteau își așeză cartierul la Sassello și înaintă spre Montenotte, pentru a fracționa armata franceză în timpul marșului său spre Genova, căzîndu-i în flancul stîng și interceptînd-o la Savona, pe șoseaua „Cornișei". Cu stînga

[5] Reprezentant diplomatic de rang imediat inferior celui de ambasador și care conduce o legație.

dispozitivului său, Beaulieu, personal, înaintă prin Bocchetta spre Voltri, pentru a apăra Genova.

La prima vedere, aceste dispoziţiuni păreau bune : dar, studiind mai bine situaţia terenului, reieşi că Beaulieu îşi fragmenta forţele, pentru că orice cale de comunicaţie între centrul şi stînga dispozitivului său era impracticabilă, singura posibilitate fiind prin spatele munţilor, în timp ce armata franceză, din contră, era astfel plasată încît putea să se regrupeze în puţine ore şi să cadă în masă asupra uneia sau alteia dintre grupările inamice, iar odată una din ele înfrîntă, cealaltă ar fi fost obligată să se retragă.

Generalul Argenteau, comandantul centrului grupării inamice, îşi fixă taberele, la 10 aprilie, mai jos de Montenotte ; la 11 aprilie înaintă spre Montelegino pentru a ieşi, prin Madonna, în faţa Savonei. Colonelul Rampon, însărcinat cu paza celor trei redute de la Montelegino, avînd informaţii despre înaintarea inamicului, trimise spre el un puternic detaşament de recunoaştere ; între amiază şi ora două după-amiază, acest detaşament a fost respins şi s-a retras în redute. Argenteau încercă să le cucerească pe toate deodată, dar cele trei atacuri consecutive fură respinse de Rampon. Întrucît trupele sale erau obosite, el ocupă o poziţie, cu intenţia ca a doua zi să execute o manevră de întoarcere [6] a redutelor pentru a le sili să capituleze. În ceea ce îl priveşte pe Beaulieu, acesta sosi în faţa Genovei la 10 aprilie. În aceeaşi zi, el atacă trupele generalului Cervoni, înainte de Voltri [7]. Acesta îşi apără poziţia sa toată ziua, ocupă un nou aliniament în ziua de 11 pe muntele La Fourche, se replie în cursul zilei şi nopţii, reunindu-şi divizia cu cea a lui Laharpe, care în ziua de 12, înainte de ivirea zorilor, se găsea instalată în poziţie pe Montelegino, în spatele lui Rampon. În timpul nopţii, generalul-şef înaintă cu diviziile lui Augéreau şi Masséna prin trecătoarea Cadibona şi ieşi prin Bric de Menao şi prin Castlas

[6] Formă de manevră ofensivă, executată în scopul de a pătrunde cu o grupare de forţe puternică în spatele inamicului şi a-l obliga să lupte cu frontul răsturnat.

[7] Mică localitate, la 16 km vest de Genova.

în spatele localităţii Montenotte [8]. La ivirea zorilor zilei de 12, Argenteau, înconjurat din toate părţile, fu atacat de front de Rampon şi Laharpe, în spate şi în flanc de divizia Masséna : deruta a fost completă ; totul a fost nimicit, prins sau împrăştiat. Patru drapele, cinci tunuri şi 2 000 prizonieri au fost trofeele acestei zile.

În acelaşi timp, Beaulieu ajunse la Voltri, dar nu mai găsi pe nimeni ; el avu acolo convorbiri cu amiralul englez Nelson, fără a fi împiedicat de cineva. De-abia în ziua de 13, generalul află de dezastrul de la Montenotte şi de intrarea francezilor în Piemont. El trebui să-şi retragă în grabă forţele şi să străbată din nou drumurile proaste pe care îl aruncaseră ordinele sale greşite. Acest ocol a fost aşa de mare, încît numai o parte din trupele sale au putut ajunge, după două zile, la Millesimo şi îi trebuiră douăsprezece zile pentru a-şi evacua toate depozitele de la Voltri şi Bocchetta, ceea ce îl obligă să lase acolo o parte din trupe pentru a le apăra.

V. La 12 aprilie cartierul general a ajuns la Carcare. Piemontezii se retraseră spre Millesimo şi austriecii spre Dego. Legătura între aceste două poziţii era făcută de o brigadă piemonteză, care ocupa înălţimile Biestro. La Millesimo, piemontezii blocau drumul care permite accesul spre Piemont ; li se alătură Colli cu tot ce putuse lua de la aripa dreaptă. La Dego, austriecii ocupau poziţia care apără drumul spre Acqui, direct spre Milano ; lor li se alătură Beaulieu cu tot ce putuse aduce de la Voltri. Aici el se găsea într-o poziţie unde putea primi toate întăririle pe care ar fi putut să i le furnizeze Lombardia. Astfel, cele două mari intrări către Piemont şi Milano erau interzise ; inamicul credea că are timp să se stabilească acolo şi să-şi întărească poziţiile. Oricît de avantajoasă fusese bătălia de la Montenotte pentru francezi, inamicul, prin superioritatea sa numerică, găsise posibilitatea să-şi completeze pierderile. Dar, două zile mai tîrziu, la 14, bătă-

[8] Numele complet este Cairo Montenotte ; localitate în Liguria, la 24 km nord-vest de Savona. Tot în aceeaşi zonă se găsesc şi localităţile Millesimo şi Dego, unde s-au dat următoarele bătălii descrise în acest capitol.

lia de la Millesimo deschise ambele drumuri : cel către Torino și cel către Milano.

Augereau cu flancul stîng înaintă spre Millesimo ; Masséna, cu centrul, înaintă spre Biestro și Dego, iar Laharpe cu flancul drept mărșălui spre înălțimile de lîngă Cairo [9]. Armata franceză ocupa astfel, de la dreapta la stînga, un front de patru leghe. Inamicul își sprijinise dreapta pe mamelonul Cosseria, care domina cele două ramuri ale Bormidei. Dar, încă din ziua de 13, generalul Augereau, ale cărui trupe nu participaseră la bătălia de la Montenotte, atacă dreapta inamicului cu atîta impetuozitate, încît cuceri trecătoarea Millesimo și înconjură mamelonul Cosseria. Generalul austriac Provera cu arier-garda sa de 2000 oameni fu izolat de restul forțelor inamice. Într-o situație atît de desperată, acest general se refugie într-un vechi castel și se baricadă în el. De pe această înălțime vedea dreapta armatei sarde, care se pregătea pentru bătălia din ziua următoare, și spera ca aceasta să-l degajeze. Generalul-șef înțelegea importanța cuceririi castelului Cosseria chiar în ziua de 13. Dar această poziție era prea puternică și mai multe atacuri eșuară. A doua zi cele două armate se încleștară. Masséna și Laharpe cuceriră Dego, după o luptă îndîrjită, Menard și Joubert înălțimile Biestro. Toate atacurile lui Colli pentru a degaja Cosseria fură inutile ; el a fost bătut, urmărit și hărțuit. Atunci Provera se predă. Inamicul, urmărit cu energie în trecătoarea Spigno, pe drumul spre Acqui, de 400 oameni din regimentele 22 vînători, 7 husari și 15 dragoni [10], pierdu treizeci de tunuri, șaizeci de chesoane, cincisprezece drapele și 6000 prizonieri, printre care doi generali și douăzeci și patru de colonei. Generalul-șef era pretutindeni, în momentele cele mai importante.

Ca urmare, separarea celor două armate, austriacă și sardă, a fost bine marcată. Beaulieu își mută cartierul general la Acqui, pe drumul către Milano și Colli se duse la Ceva pentru a împiedica joncțiunea cu Serurier și a apăra Torino.

[9] Autorul se referă tot la localitatea Cairo Montenotte.

[10] Soldați din cavalerie. Denumirea de vînători se folosește și pentru unități de infanterie sau corpuri alpine.

VI. În acest timp, divizia de grenadieri austrieci a lui Vukassovich, care fusese dirijată de la Voltri prin Sassello, ajunse la 15 aprilie, către ora trei dimineața, la Dego. Poziția nu mai era ocupată decît de cîteva batalioane franceze. Grenadierii săi cuceriră cu ușurință satul, ceea ce provoacă o mare alarmă la cartierul general francez, unde nu se putea înțelege cum ajunsese inamicul la Dego, cînd avanposturile plasate pe drumul spre Acqui nu fuseseră atacate. Napoleon se deplasă la fața locului ; după o luptă aprigă de două ore, Dego a fost recucerit și ostașii diviziei inamice fură aproape în întregime uciși sau făcuți prizonieri. Generalul-adjutant Lanusse, avansat după aceea general de divizie, mort în mod glorios pe cîmpul de luptă de la Alexandria în Egipt, în 1801, a decis victoria, un timp nesigură. În fruntea a două batalioane de trupe ușoare [11], el urcă pe partea stîngă a mamelonului Dego ; batalioanele de grenadieri unguri alergară pentru a-i opri ; cele două batalioane înaintară și se retraseră de trei ori ; dar, a treia oară, Lanusse, punîndu-și pălăria în vîrful sabiei înaintă cu curaj și decise victoria. Această acțiune, care se petrecu sub ochii generalului-șef, îi aduse gradul de general de brigadă. Generalii Causse și Banel fură uciși ; ei veneau din Pirineii Orientali. Ofițerii care serviseră în acea armată dovedeau o impetuozitate și un curaj din cele mai deosebite.

În satul Dego, Napoleon remarcă pentru prima oară un comandant de batalion, pe care îl avansă colonel : era Lannes [12], care mai tîrziu a fost mareșal al Franței, duce de Montebello și a dat dovadă de mari talente ; în cele ce urmează îl vom vedea luînd parte la toate evenimentele.

După lupta de la Dego, operațiile au fost îndreptate contra piemontezilor, fiind suficient ca austriecii să fie ținuți în șah. Laharpe a fost lăsat în observare la San-Benedetto, pe Belbo. Beaulieu, slăbit, nu se ocupa decît de a-și aduna și reorganiza sfărîmăturile armatei sale.

[11] Infanterie înzestrată cu armament ușor (infanterie ușoară).

[12] Jean Lannes (1769—1809) — începe cariera în 1792 într-un batalion de voluntari din armata revoluționară. În 1795, general de brigadă. Participă la toate campaniile lui Napoleon. În bătălia de la Marengo (1800) este comandantul Gărzii consulare. În bătălia de la Essling, Austria (1809), este rănit mortal.

Divizia Laharpe, obligată să rămînă mai multe zile pe această poziţie, suferi de lipsă de alimente, lipsă de mijloace de transport şi datorită epuizării unui teritoriu unde stătuseră atîtea trupe ; ca urmare ea provoacă unele dezordini.

Serurier, informat la Garessio de bătăliile de la Montenotte şi Millesimo, ocupă înălţimea San-Giovani-di-Murialdo şi intră în Ceva, în aceeaşi zi în care Augereau ajungea pe înălţimile Montezemolo. În ziua de 17, după o zadarnică rezistenţă, Colli evacuă poziţiile de la Ceva, trecu înapoi Tanaro şi se retrase în spatele rîului Corsaglio, ocupînd cu dreapta dispozitivului Madonna de Vico. În aceeaşi zi, generalul-şef mută cartierul general la Ceva ; inamicul lăsase acolo artileria de cîmp, pe care nu avusese timpul să o evacueze, mulţumindu-se să dispună o garnizoană în fort.

Sosirea armatei pe înălţimile Montezemolo a fost un spectacol sublim ; de acolo ea vedea imensele şi fertilele cîmpii ale Piemontului. Fluviul Po, rîul Tanaro şi o mulţime de alte rîuri şerpuiau în depărtare. Această centură, albă de zăpadă şi gheaţă, de o înălţime uimitoare, închidea la orizont acest bazin bogat al „pămîntului făgăduit". Aceste bariere gigantice, care păreau a fi marginile altei lumi, pe care natura le-a făcut de necucerit, se arătau ca o încîntare ; „Hanibal [13] a forţat Alpii", spuse Napoleon fixîndu-şi ochii pe aceşti munţi, „noi, noi i-am ocolit". Frază fericită care exprima în două cuvinte gîndirea şi spiritul întregii campanii.

Armata trecu rîul Tanaro. Pentru prima oară ea se găsea în cîmpie ; cavaleria devenea necesară. Generalul Stengel, care o comanda, trecu Corsaglia la Lesegno şi străbătu cîmpiile pentru a recunoaşte terenul. Cartierul general sosi la Lesegno, pe malul drept al acestui rîu, aproape de confluenţa lui cu Tanaro.

[13] Hanibal (247—183 î.e.n.) general şi om politic cartaginez. În al doilea război punic (218—201 î.e.n.) a traversat Pirineii, Alpii şi a pătruns în Peninsula italică unde a învins armatele romane, în bătăliile de la Trasimene (217 î.e.n.) şi Cannae (216 î.e.n.).

VII. La 19 aprilie, generalul Serurier trecu podul de la San-Michele [14], pentru a ataca dreapta armatei lui Colli, în timp ce Masséna trecea Tanaro, pentru a-i întoarce aripa stîngă : dar Colli, dîndu-şi seama de pericolul în care se găsea poziţia sa, o părăsise în timpul nopţii şi mărşăluia spre dreapta sa pentru a ocupa o poziţie la Mondovi. Printr-o întîmplare neprevăzută, el se găsi cu forţele sale la intrarea San-Michele tocmai cînd generalul Serurier trecea podul ; el se opri, îi opuse forţe superioare şi îl sili să se retragă. Serurier s-ar fi menţinut totuşi în San-Michele dacă unul din regimentele sale de infanterie uşoară nu ar fi început să prade, intrînd în debandadă. În ziua de 22, Serurier trecu rîul din nou, pe podul de la Torre, Masséna pe cel de la San-Michele şi generalul şef prin Lesegno. Aceste trei coloane se dirijară spre Mondovi. Colli ridicase deja acolo cîteva redute şi organizase poziţia, cu dreapta la Madonna de Vico şi cu stînga la Bicoque. Serurier cuceri reduta de la Bicoque şi decise astfel bătălia de la Mondovi. Acest oraş, cu toate depozitele sale, căzu în mîna învingătorului.

Generalul Stengel, care în fruntea a o mie de călăreţi, se îndepărtase prea mult în cîmpie, urmărind pe inamic, fu atacat de cavaleria piemonteză care era viteză şi în foarte bună stare. El luă toate măsurile ce se puteau aştepta de la un general cu multă experienţă. Tocmai executa o retragere către grosul forţelor sale cînd, în cursul unei şarje inamice, căzu rănit mortal, lovit în piept de o lance. Colonelul Murat [15], în fruntea a trei regimente de cavalerie, respinse pe piemontezi şi îi urmări la rîndul

[14] Denumirea completă a localităţii este San Michele Mondovi (provincia Piemont). Se află la 38 km est de Cuneo. Următoarea bătălie se dă la Mondovi, la 10 km vest de San Michele Mondovi.

[15] Joachim Murat (1767—1815) — mareşal al Franţei. Intrat în trupele de cavalerie, ajunge şef de escadron în 1796. În timpul primei campanii din Italia este prim-aghiotant al lui Napoleon. După campania din Egipt, devine comandant al Gărzii consulare. În 1800 se căsătoreşte cu sora lui Napoleon, Carolina. În 1808, rege al Neapolelui. Chemat de Napoleon, participă la campania din Rusia, unde în decembrie 1812, la plecarea lui Napoleon în Franţa, preia comanda armatelor franceze. După bătălia de la Warteloo s-a refugiat în Corsica, de unde încercă o debarcare în Calabria, fiind prins, condamnat şi împuşcat din ordinul lui Ferdinand IV.

său timp de cîteva ore. Generalul Stengel, alsacian, era un excelent ofiţer de husari ; el luptase sub comanda lui Dumouriez şi participase şi la celelalte campanii din nord ; era abil, inteligent, oricînd gata de acţiune ; reunea în fiinţa sa calităţile tinereţii cu cele ale maturităţii ; era un adevărat comandant de avangardă. Două sau trei zile înainte de a muri, intrase primul în Lesegno ; generalul-şef sosi acolo cîteva ore mai tîrziu şi găsi pus la punct ceea ce era necesar : defileurile şi vadurile fuseseră cercetate, ghizii erau asiguraţi, preotul şi şeful poştei fuseseră rugaţi, se stabiliseră deja legături cu locuitorii, fuseseră trimişi spioni în diferite direcţii, scrisorile poştei confiscate şi cele care puteau oferi informaţii militare traduse şi analizate ; erau luate toate măsurile pentru formarea de depozite de subzistenţă, pentru repausul trupelor. Din nefericire, Stengel era miop, defect esenţial în profesia sa şi care i-a fost fatal.

Pierderile piemontezilor în această bătălie au fost de 3 000 oameni, opt tunuri, zece drapele, 1 500 prizonieri, dintre care doi generali. După bătălia de la Mondovi, generalul-şef se îndreptă spre Cherasco, Serurier spre Fossano şi Augereau spre Alba. De la Acqui, Beaulieu mersese spre Niza-dela-Paglia cu jumătate din armata sa, pentru a crea o diversiune care să-i ajute pe piemontezi, dar era prea tîrziu ; el se retrase pe fluviul Po, imediat ce află de Tratatul de la Cherasco [16].

VIII. Aceste trei coloane intrară simultan în Cherasco, Fossano şi Alba. Cartierul general al lui Colli era la Fossano ; Serurier l-a gonit de acolo. Cherasco, la confluenţa lui Stura cu Tanaro, avea un fort, dar slab înarmat şi deloc aprovizionat, pentru că nu era la frontieră. Această captură era importantă pentru armată ; nu s-a pierdut nici un moment pentru a-l pune în stare de apărare ; depozitele de artilerie erau pline cu tot ce era necesar pentru a completa armamentul. Avangarda franceză trecu Stura şi înaintă spre micul oraş Brà. În acest timp, joncţiunea cu Serurier permisese să se comunice

[16] Localitate în Piemont, la 45 km nord-est de Cuneo.

cu Nisa, prin Ponte-di-Nova ; pe aici sosiră întăriri în artilerie şi tot materialul care se putuse pregăti.

În diferitele bătălii pe care le cîştigase, armata se îmbogăţise cu multe tunuri şi cai ; s-au strîns şi mai multe în cîmpia Mondovi. Cîteva zile după intrarea în Cherasco, armata franceză avea şaizeci de guri de foc, aprovizionate cu muniţie şi bine atelate.

Soldaţii, care nu primiseră raţiile lor în cursul acestei campanii de zece zile, le primiră în mod regulat, jaful şi dezordinea, consecinţe obişnuite în cazul rapidităţii de mişcare, încetară ; disciplina a fost restabilită ; în condiţiile abundenţei şi resurselor pe care le oferea această frumoasă regiune, aspectul armatei se schimbă brusc şi radical. Dealtfel, pierderile nu fuseseră atît de mari cît s-ar crede. Rapiditatea mişcării lor, impetuozitatea trupelor şi, mai ales, arta de a le opune unui inamic egal ca număr şi deseori superior, unite cu succesele constante pe care le obţinuseră, cruţaseră mulţi oameni. Dealtfel, aceste pierderi erau recuperate ; la ştirea obţinerii victoriei şi a abundenţei care domnea acolo, noi soldaţi soseau prin toate căile de comunicaţie, din toate cantonamentele şi din toate spitalele de pe litoralul genovez. Pînă atunci, în armata franceză mizeria fusese atît de mare încît cu greu se poate descrie ; de mai mulţi ani ofiţerii nu primeau ca soldă decît 8 franci pe lună şi statul major nu avea la dispoziţie cai.

Mareşalul Berthier [17] a păstrat printre hîrtiile sale un ordin de zi de la Albenga, prin care se acorda fiecărui general de divizie o gratificaţie de trei ludovici.

Cherasco se găseşte la zece leghe de Torino, cincisprezece de Alessandria, optsprezece de Tortone, douăzeci şi cinci de Genova şi douăzeci de Savona. Curtea Sardiniei nu mai ştia ce să hotărască ; armata sa era descurajată şi în parte distrusă. Armata austriacă nu se gîndea decît cum să apere Milano. Spiritele erau foarte agitate în întreg Piemontul. Curtea nu se bucura deloc de încre-

[17] Louis Alexandre Berthier (1753—1815) era în 1796 şeful statului major al Armatei de Italia. În 1798 cuceri Roma şi, din dispoziţia Directoratului, procedă la arestarea şi deportarea Papei Pius VI la Siena. Ministru de război între anii 1800—1807.

derea poporului ; ea se puse la discreția lui Napoleon și solicită un armistițiu. Mulți ar fi preferat ca armata să înainteze spre Torino, dar Torino era o cetate și erau necesare tunuri de mare calibru pentru a-i străpunge porțile. Regele avea încă un mare număr de fortărețe și, cu toate victoriile obținute, cel mai mic insucces, cel mai mic capriciu al norocului putea răsturna totul. Cele două armate reunite, cu toate înfrîngerile suferite, erau încă superioare armatei franceze ; ele aveau o artilerie considerabilă și mai ales o cavalerie care nu suferise pierderi.

În armata franceză, cu toate victoriile sale, domnea uimirea ; ea era consternată de grandoarea acțiunii ; succesul părea problematic dacă se luau în considerare puținele mijloace de care dispunea ; oamenii ar fi exagerat cel mai mic insucces. Unii ofițeri, chiar și unii generali, nu concepeau că s-ar încumeta cineva să se gîndească la cucerirea Italiei, cu atît de puțină artilerie, cu o cavalerie atît de proastă și o armată atît de slabă, pe care bolile și depărtarea de Franța ar fi slăbit-o în fiecare zi și mai mult. Expresia acestor sentimente ale armatei se găsește în proclamația pe care generalul-șef a adresat-o soldaților săi la Cherasco :

„Soldați ! În cincisprezece zile ați obținut șase victorii ! Ați capturat douăzeci și unu de drapele, cincizeci și cinci de tunuri, mai multe fortificații și ați cucerit partea cea mai bogată a Piemontului. Ați făcut 15 000 prizonieri, mai mult de 10 000 oameni au fost uciși sau răniți.

Pînă acum, distingîndu-vă prin curajul vostru, v-ați bătut pentru stînci sterile, care nu aduc nici un folos patriei. Prin serviciile aduse, voi egalați astăzi armatele cuceritoare ale Olandei și Rhinului.

Deși v-a lipsit totul, voi ați știut să suppliniți lipsurile. Ați cîștigat bătălii fără tunuri, ați trecut rîuri fără poduri, ați făcut marșuri forțate fără bocanci, ați cantonat sub cerul liber, fără rachiu și deseori fără pîine ! Numai falangele republicane, soldații libertății erau capabili să sufere ceea ce ați suferit voi. Aveți acum această șansă, soldați ! Patria recunoscătoare vă va datora prosperitatea sa ; și dacă, victorioși la Toulon, voi ați prevestit nemuritoarea campanie din 1794, victoriile voastre actuale prevestesc una și mai frumoasă.

Cele două armate, care altădată vă atacau cu îndrăzneală, fug din fața voastră îngrozite ; oamenii răi care rîdeau de suferințele voastre și se bucurau gîndindu-se la victoriile inamicilor voștri sînt rușinați și înspăimîntați.

Dar, soldați, aceasta nu e totul, deoarece au mai rămas multe de făcut. Nici Torino, nici Milano nu sînt ale voastre. Cenușa învingătorilor de la Tarquin este încă călcată în picioare de asasinii din Basseville. Se spune că sînt printre voi unii al căror curaj a slăbit și care ar prefera să se întoarcă pe crestele Apeninilor și Alpilor. Nu, eu n-aș putea crede acest lucru. Învingătorii de la Montenotte, Millesimo, Dego, Mondovi ard de dorința de a duce pînă departe gloria poporului francez".

Convorbirile pentru suspendarea operațiilor s-au ținut la cartierul general, în casa lui Salmatori, pe atunci majordom [18] al regelui Sardiniei, și care, mai tîrziu, a devenit prefect al palatului [19] împăratului Napoleon. Generalul piemontez La Tour și colonelul Costa * aveau depline puteri din partea regelui. Contele ** La Tour era un vechi soldat, general-locotenent, în serviciul Sardiniei, potrivnic tuturor ideilor noi, cu puțină cultură și de o capacitate militară mediocră. Colonelul Costa, originar din Savoia, era în puterea vîrstei ; se exprima cu ușurință, era competent și avea o ținută corespunzătoare.

Condițiile fură : regele Sardiniei se retrage din coaliție și va trimite un plenipotențiar la Paris pentru a trata pacea definitivă ; pînă atunci va fi armistițiu ; Ceva, Coni, Tortone sau, dacă nu se poate, atunci Alessandria, vor fi predate imediat armatei franceze cu toată artileria și toate depozitele lor : aceasta va continua să ocupe tot teritoriul care se găsea în acel moment în posesia sa ; toate căile de comunicație militare, în toate direcțiile, vor permite libera legătură a armatei cu Franța și a Franței cu armata : Valenza [20] va fi imediat evacuată de napoli-

[18] Intendent.

[19] Prefect al palatului imperial și ofițer al curții — titlu creat de Napoleon, echivalent cu cel de intendent.

* Marchizul Costa de Beauregard, șef de stat major al armatei piemonteze (Nota red. franceze).

** Baronul de La Tour (Nota red. franceze).

[20] Localitate în Piemont, la 14 km nord-est de Alessandria.

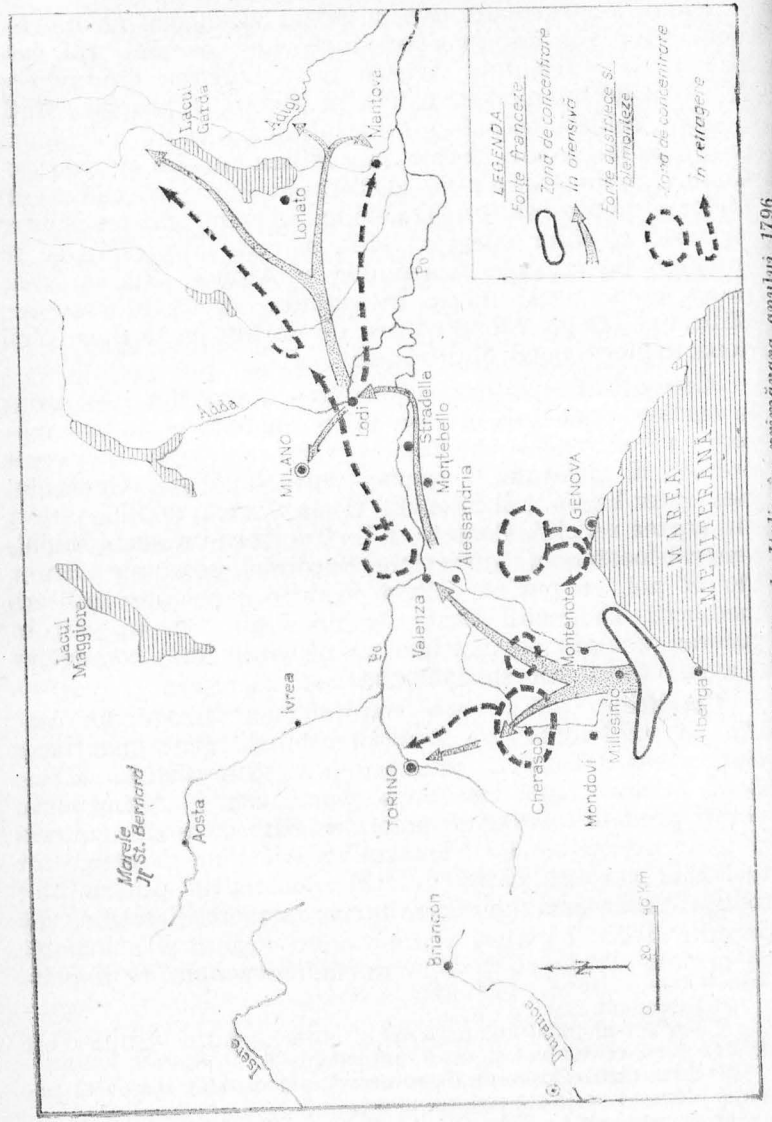

Ofensiva armatei franceze de Italia în primăvara anului 1796

tani și predată generalului francez, pînă cînd acesta va termina trecerea fluviului Po ; în fine, miliţiile ţării vor fi licenţiate și trupele regulate vor fi dispersate în garnizoane, astfel încît să nu constituie nici o ameninţare pentru armata franceză.

Din acel moment austriecii, izolaţi, puteau fi urmăriţi pînă în interiorul Lombardiei ; trupele Armatei de Alpi, devenite disponibile, avea să coboare în Italia ; linia de comunicaţie cu Parisul era scurtată la jumătate ; în fine, armata franceză avea puncte de sprijin și depozite mari de artilerie pentru a forma trupe de asediu și de a asedia chiar Torino, dacă Directoratul nu aproba Tratatul de pace.

IX. Armistiţiul încheiat și oraşele Coni, Tortone și Ceva ocupate, se punea întrebarea dacă trebuia să se reia înaintarea și pînă unde. Se înţelegea că armistiţiul, care făcuse să cadă toate oraşele întărite și separase armata piemonteză de cea austriacă, era folositor ; dar n-ar fi fost mai avantajos de a profita de situaţia cîștigată pentru a revoluţiona Piemontul și Genova, înainte de a merge mai departe ? Guvernul francez avea dreptul să rupă negocierile și să-și declare voinţa printr-un ultimatum. N-ar fi fost o greșeală politică a se îndepărta de Franţa, de a trece rîul Tessin, fără a avea asigurat spatele ? Regii Sardiniei, care fuseseră atît de utili Franţei, atîta vreme cît i-au fost credincioși, au contribuit cel mai mult la eșecurile sale, imediat ce și-au schimbat politica.

Dar starea de spirit din acel moment a acestei Curţi nu permitea nici o iluzie ; nobilii și preoţii o dominau ; ei erau inamici de neîmpăcat ai Republicii. Dacă se înainta și apoi se suferea o înfrîngere, la ce ne-am fi putut aștepta decît la ură și răzbunare ?

Sistemul oligarhic de acolo este dominant și, oricît de numeroși ar fi prietenii Franţei, ei rămîn fără influenţă în deciziile politice. Burghezii Genovei pot spune vorbe mari, dar la aceasta se rezumă toată puterea lor ; oligarhii guvernează, ei comandă trupele și dispun de 8—10 000 ţă-

Nicolae Fotino

rani din văile Fontana-Buona și din altele, pe care îi cheamă în apărarea lor, cînd au nevoie. În fine, unde trebuie să se oprească armata după ce a trecut Tessinul ? Trebuie trecute, de asemenea, Adda, Oglio, Mincio, Adige, Brenta, Piave, Tagliamento și Isonzo ? Este înțelept să-ți lași în spate o populație atît de numeroasă și ostilă ? Oare calea unei înaintări rapide nu presupune o înaintare treptată și constituirea unor puncte de sprijin în toate orașele prin care se trece, schimbînd conducerea și încredințînd administrația unor persoane cu aceleași idei și interese ca ale noastre ? Dacă armata s-ar îndrepta spre Veneția, nu ar sili, oare, această republică, care poate dispune de 50 000 oameni, să treacă de partea inamicului ?

La acestea se răspundea : armata franceză trebuie să profite de victoria sa ; ea nu trebuie să se oprească decît pe cea mai bună linie de apărare contra austriecilor, care nu vor întîrzia să năvălească din Tirol și din Friuli [21]. Această linie o constituie Adigele ; ea ar acoperi toate văile care se deschid spre Po ; ea ar împiedica înaintarea către Italia de mijloc și de jos ; ea ar izola cetatea Mantova și probabil această cetate ar putea fi cucerită înainte ca armata inamică să se refacă și să fie în stare de a o ajuta.

Pentru că ignorase acest principiu, mareșalul de Villars [22] nu a atins pînă la capăt scopul războiului în 1733. El se găsea atunci în fruntea a 50 000 oameni concentrați, în octombrie, în tabăra de la Vigevano ; Neavînd nici o armată inamică în fața sa, putea să meargă unde voia. El s-a mulțumit să stea în observație pe Oglio [23], la confluența

[21] Regiune istorico-geografică în nord-estul Italiei, cuprinsă, în majoritate, în actuala regiune Friuli — Venezia Giulia. În 1420, Veneția își întinde stăpînirea peste această provincie, în dauna Casei de Austria. După o scurtă stăpînire de către Napoleon, regiunea Friuli trece, în 1805, la Austria, iar mai tîrziu este anexată de regatul lombardo-venețian. Ulterior după războaiele din 1866 și 1918 revine Italiei.

[22] Claude Louis Hector Villars (1653—1734) — fost ambasador al Franței la Viena în 1683 și între anii 1697—1701. În 1708, comandant al Armatei de Alpi. Se distinge în luptele contra lui Eugeniu de Savoia și generalului englez Malborough (1709).

[23] Rîu în provincia Lombardia. Se varsă în fluviul Po la 20 km sud-vest de localitatea Mantova.

cu fluviul Po ; trei luni mai tîrziu Mercy sosi, cu o armată, în Seraglio. Mareșalul de Coigny, cu toate că s-a găsit în fruntea unei armate mult superioare pe tot timpul campaniei din 1734 și victorios în două bătălii, cea de la Parma și cea de la Guastala, nu a știut să tragă nici un folos de pe urma atîtor avantaje pe care le avea ; el se mulțumise să acționeze alternativ pe cele două maluri ale lui Po. Dacă acești generali ar fi cunoscut bine topografia Italiei, Villars ar fi ocupat o poziție pe Adige, chiar din luna noiembrie, interzicînd astfel pătrunderea în toată Italia și Coigny ar fi profitat de victoriile sale pentru a ajunge, cît se poate de repede, acolo. Odată ajuns pe Adige, există posibilitatea de a satisface toate nevoile armatei, pentru că tot greul se repartizează asupra unei numeroase populații : a Piemontului, a Lombardiei, a legațiilor Bologniei și Ferrarei și a ducatelor de Parma și Modena. Există temerea de a vedea Veneția luînd poziție contra Franței ? Cel mai bun mijloc de a o împiedica este de a duce războiul, în cîteva zile, chiar în mijlocul statelor [24] sale ; ea nu este pregătită pentru un astfel de eveniment ; ea nu are timp să recruteze armate și să ia hotărîri ; senatul trebuie împiedicat să delibereze. Dacă armata franceză rămîne pe malul drept al Tessinului, austriecii vor forța această republică [25] să facă cauză comună cu ei, sau ea singură se va arunca în brațele lor. Regele Sardiniei nu mai este de temut. El și-a trimis acasă milițiile. Englezii vor înceta subsidiile lor ; problemele lor interne sînt foarte grele. În orice parte o va lua regele, nemulțumiții se vor înmulți. După febră vine slăbiciunea. Lui i-au mai rămas numai 15—18 000 oameni ; împrăștiați într-un mare număr de orașe, ei de-abia vor fi suficienți pentru a menține liniștea interioară. Pe de altă parte, nemulțumirea Curții de la Viena față de cabinetul din Torino va merge crescînd ; ea îi va reproșa că, după prima bătălie pierdută, a pierdut încrederea în cauza comună. Nu astfel acționase, în 1705 Victor-Amedée [26]

[24] Orașe-state, forme de organizare politică în Evul Mediu.

[25] Începînd cu anul 697, Veneția a devenit republică aristocratică, condusă de un doge.

[26] Victor-Amedée II (1666—1732) duce de Savoia.

după victoria pe care Vendôme [27] o obținuse la Cassano, unde prințul Eugeniu [28] fu respins pînă la lacul Iseo și cînd trei armate franceze invadaseră toate statele sale chiar și comitatul Nisei. Lui nu-i mai rămăsese decît Torino și totuși rezistă dîrz persistînd în alianța sa cu Austria. El fu răsplătit în anul următor, prin bătălia de la Torino, în urma căreia își recuceri toate statele, ca urmare a acelei înaintări atît de îndrăznețe a prințului Eugeniu, pe care soarta l-a încununat cu un succes atît de mare. Oligarhii din Genova nu sînt de temut ; cea mai bună garanție contra lor sînt profiturile imense pe care le obțin ca preț al neutralității. Dacă vrem să propagăm principiile libertății în Piemont și în Genova, trebuie să declanșăm războiul civil, să ridicăm poporul contra nobililor și preoților ; devenim însă răspunzători de excesele care însoțesc întotdeauna o asemenea luptă. Din contră, ajunsă pe Adige, armata va fi stăpînă pe toate statele pe care Casa de Austria le posedă în Italia și pe toate cele ale Papei de dincoace de Apenini, va putea proclama principiile libertății și atîța patriotismul italian contra dominației străine. Nu va fi nevoie să se ascută divergențele între diversele clase de cetățeni : nobili, burghezi, țărani ; toți vor fi chemați să acționeze împreună pentru restabilirea patriei italiene. Cuvîntul Italia ! Italia ! proclamat la Milano, Bologna, Verona va produce un efect magic. Proclamat pe malul drept al Tessinului, italienii vor spune : „De ce nu înaintați ?"

X. Colonelul Murat, prim-aghiotant, fu trimis la Paris cu douăzeci și unu de drapele și cu armistițiul de la Cherasco. Sosirea sa la Paris, după ce străbătuse muntele Cenis, cu atîtea trofee și actul de supunere al regelui Sardiniei, produse o mare bucurie și dezlănțui cel mai puternic entuziasm. Aghiotantul Junot, care fusese expediat după bătălia de la Millesimo, pe drumul Nisei, ajunse după Murat.

Provincia Alba, pe care francezii o ocupaseră în întregime, era, în întreg Piemontul, cea mai ostilă autorității regale, cea care conținea cei mai mulți germeni revoluționari ; în ea avuseseră loc mai înainte tulburări ; mai tîrziu izbucniră din nou. Dacă s-ar fi intenționat continuarea războiului contra regelui Sardiniei, acolo, în Alba, s-ar fi găsit cel mai mare ajutor și cele mai multe simpatii pentru insurecție.

Astfel, în numai cincisprezece zile, primul punct al planului de campanie fusese atins ; fuseseră obținute mari rezultate ; fortărețele piemonteze din Alpi căzuseră, coaliția fusese slăbită prin ieșirea unei puteri care putea furniza 60—70 000 oameni și care era încă importantă prin poziția sa.

De la începutul acestei campanii, în cursul unei singure luni, Corpul legislativ decretase de cinci ori, în ședințele sale din 21, 22, 24, 25 și 26 aprilie, că Armata de Italia adusese mari servicii patriei, de fiecare dată prin noi victorii.

Conform condițiilor armistițiului de la Cherasco, regele Sardiniei trimise la Paris pe contele Revel, pentru a negocia pacea definitivă. El o încheie și o semnă la 15 mai 1796. Prin acest tratat, orașele întărite Alessandria și Coni fură predate Armatei de Italia ; Susa, Brunette, Exilles dărîmate, iar Alpii deschiși, ceea ce a pus pe rege la discreția Republicii, întrucît nu mai avea alte fortificații în afară de Torino și fortul Bard.

[27] Louis-Joseph Vendôme (1654—1712) — general francez distins în războiul de succesiune din Spania și în luptele din Italia contra austriecilor.

[28] Prințul Eugeniu de Savoia (1663—1736) — fiu al contelui de Soissons și al Olimpiei Mancini, nepoata cardinalului Mazarin. Nerealizîndu-și ambițiile politice în Franța, unde domnea Ludovic XIV, a trecut în serviciile Casei de Austria. Comandînd armatele austriece, s-a distins în luptele contra turcilor (Mohaci — 1687 și Zenta — 1697).

CAPITOLUL III

BĂTĂLIA DE LA LODI

I. Trecerea fluviului Po (7 mai 1796). II. Lupta de la Fombio (8 mai). Moartea generalului Laharpe. III. Armistiţiu acordat ducelui de Parma (9 mai) IV. Bătălia de la Lodi (10 mai). V. Intrarea în Milano (15 mai). VI. Armistiţiu acordat ducelui de Modena (17 mai). VII. Berthier. VIII. Masséna. IX. Augereau. X. Serurier.

I. Porţile cetăţilor Coni, Tortone şi Ceva fură deschise în faţa francezilor în primele zile ale lunii mai. Masséna înaintă cu divizia sa spre Alessandria şi captură acolo numeroase depozite aparţinînd armatei austriece. Cartierul general ajunse la Tortone, trecînd prin Alba, Nizza-della-Paglia şi mănăstirea din Bosco. Tortone era o fortăreaţă foarte frumoasă ; ea era înzestrată din abundenţă cu artilerie şi cu muniţie de război de tot felul.

Beaulieu, consternat, se retrăsese dincolo de Po pentru a apăra Milano ; el plănuia să interzică trecerea fluviului Po, în faţa Valenzei şi, odată aceasta forţată, să interzică trecerile peste Sesia şi de peste Tessin. El amplasă trupele pe malul stîng al rîului Agogna, în tabăra de la Valeggio. Acolo el fu întărit cu o divizie din rezervă, formată din zece batalioane, ceea ce făcea ca armata sa să fie egală cu cea franceză.

În toate directivele politice şi militare, Valenza [1] era indicată ca locul unde francezii trebuiau să execute trecerea fluviului Po ; la tratativele de la Cherasco se lăsase să se întrevadă, în mod indirect, această intenţie ; în concluziile armistiţiului, un articol prescria predarea acestui oraş francezilor, pentru a efectua acolo trecerea fluviului. Masséna, de-abia ajuns la Alessandria, trimise trupe de cercetare spre Valenza.

[1] Localitate în provincia Piemont, aşezată pe malul drept al fluviului Po, la 14 km nord-est de oraşul Alessandria.

Augereau porni din Alba şi îşi stabili tabăra la gura rîului Scrivia. Serurier se duse la Tortone, unde Laharpe sosise pe şoseaua care trece prin Acqui ; acolo fuseseră concentraţi 3 500 grenadieri din armata franceză ; ei formau zece batalioane. Cu aceste trupe de elită, cavaleria şi douăzeci şi patru de tunuri, Napoleon se îndreptă în marşuri forţate spre Piacenza [2] pentru a executa prin surprindere trecerea peste Po. Odată demascat locul trecerii, toate diviziile franceze părăsiră poziţiile şi mărşăluiră în mare grabă spre Piacenza.

La 7 mai, ora nouă dimineaţa, el ajunse în faţa acestui oraş după ce făcuse şaisprezece leghe în treizeci şi şase de ore. El merse pe malul apei, unde rămase pînă ce trecerea fu efectuată şi avangarda ajunse pe malul stîng. Bacul de la Piacenza transporta 500 oameni sau 50 cai şi efectua traversarea într-o jumătate de oră. Colonelul de artilerie Andréossy, directorul podurilor [3], şi generalul-adjutant Frontin capturaseră pe Po, între Castel-San-Giovani şi Piacenza, zece vase încărcate cu 500 răniţi şi cu farmacia armatei austriece. Colonelul Lannes trecu primul, cu 900 de grenadieri. Două escadroane de husari inamici încercară zadarnic să împiedice debarcarea. Cîteva ore mai tîrziu, toată avangarda era de cealaltă parte. În noaptea de 7 spre 8, sosi toată armata. La 9 mai, podul era terminat. Chiar în seara de 7, generalul Laharpe îşi stabili cartierul la Cascina Demetri, între Fombio şi Po. În faţa Piacenzei fluviul este foarte rapid ; lărgimea sa este de 250 toaze. Trecerile unor cursuri de apă de o asemenea importanţă sînt operaţiile cele mai critice ale unui război.

[2] Oraş în provincia Emilia — Romagna, la jumătatea distanţei dintre Milano şi Bologna, aşezat pe malurile fluviului Po.

[3] Şeful trupelor de geniu.

II. Divizia austriacă a lui Liptai, formată din opt batalioane și opt escadroane, pornită din Pavia [4], sosi noaptea la Fombio, la o leghe de podul de la Piacenza. În ziua de 8, la ora unu după amiază, se observă că clopotnițele și casele satului fuseseră prevăzute cu crenele și erau înfesate de trupe, că șoselele care traversau orezăriile erau ocupate cu tunuri. Scoaterea inamicului din pozițiile de la Fombio [5] devenea de cea mai mare importanță. El putea primi întăriri mari ; ar fi fost foarte periculos să se dea o bătălie cu un rîu atît de mare în spate. Napoleon ordonă măsurile pe care le impunea natura terenului. Lannes atacă pe stînga, Lanusse în centru și Dallemagne pe dreapta. Într-o oră satul fu cucerit ; divizia austriacă care îl apăra fu dată peste cap : ea pierdu artileria, 2500 prizonieri și trei drapele. Rămășițele ei se retraseră în grabă spre Pizzighettone și trecură Adda. Cîteva zile mai înainte, fortăreața Pizzighettone nu era încă armată ; ea se găsea încă atît de departe de teatrul de operații și de orice pericol, încît inamicul nu se gîndise la așa ceva ; dar Liptai avu timpul să ridice podurile mobile și să plaseze tunuri de campanie pe ziduri. Avangarda franceză se opri, la căderea nopții, în satul Maleo, la o jumătate de bătaie de tun de Pizzighettone. Laharpe se retrase pentru a se așeza în fața localității Codogno, interzicînd drumurile spre Pavia și Lodi.

Se știa, de la prizonierii luați la Fombio, că Beaulieu era în marș pentru a-și stabili tabăra pentru armata sa în spatele localității Fombio. Se putea, deci, ca unele din unitățile sale, neștiind ceea ce se petrecuse în acea după amiază, să se îndrepte spre Codogno pentru a-și stabili tabăra acolo ; trupele fură prevenite. După ce ordonă cea mai strictă supraveghere, generalul-șef se întoarse în Piacenza, unde se găsea cartierul său general. În timpul nopții, Masséna trecu fluviul Po și se plasă ca rezervă în capul de pod, pentru a-l putea susține pe Laharpe în caz de nevoie. Ceea ce se prevăzuse, se întîmplă. Marșul trupelor

[4] Pavia — oraș în provincia Lombardia, la nord-vest de Piacenza, așezat pe malurile rîului Ticino.

[5] Localitate din provincia Lombardia, la 57 km sud-est de Milano, pe drumul ce duce spre Piacenza.

de la Tortone la Piacenza, oricît fusese de rapid, nu putuse fi atît de secret încît Beaulieu să nu afle ; el puse în marș toate trupele, pentru a ocupa terenul între Tessin și Adda, sperînd să ajungă la timp în fața Piacenzei, pentru a împiedica trecerea fluviului. El știa că francezii nu posedau materiale pentru pontoane. Unul din regîmentele sale de cavalerie, care preceda coloana, în care se găsea și el, se ciocni de avanposturile generalului Laharpe, care veneau pe șoseaua Paviei ; el dădu alarma. Francezii puseră mîna pe arme și după cîteva împușcături nu mai auziră nimic. Totuși Laharpe, urmat de o grupă de soldați și de cîțiva ofițeri, porni înainte pentru a verifica ce se întîmplase și a interoga el însuși pe locuitorii primelor ferme care se găseau lîngă drum și care îl informară că alarma fusese dată de un regiment de cavalerie, care nu știa că francezii au trecut fluviul Po și care, la prima împușcătură, o luase la stînga, pentru a ajunge la Lodi [6]. Laharpe se întoarse în tabăra sa ; dar, în loc să revină pe șoseaua de pe care trupele sale îl văzuseră plecînd, urmă, din nenorocire, o potecă vecină. Soldații erau la pîndă ; ei primiră pe generalul lor cu un foc foarte viu, pe toată linia. Laharpe căzu mort ; a fost ucis de propriii săi soldați. El era elvețian din cantonul Vaud. Persecutat, datorită urii sale contra guvernului din Berna, se refugiase în Franța. Era un ofițer de o vitejie deosebită ; grenadier trup și suflet, conducea cu inteligență trupele sale de care era foarte iubit, cu toate că avea un caracter agitat. Se observase că, în timpul luptei de la Fombi și în întreaga seară care a precedat moartea sa, fusese foarte neliniștit, foarte abătut, că nu dădea nici un ordin, fiind preocupat și stăpînit de un presentiment funest. Știrea despre acest eveniment parveni la cartierul general la ora patru dimineața. Berthier fu trimis imediat la această divizie de avangardă ; el găsi trupele dezolate.

[6] Localitate în provincia Lombardia, așezată pe malul drept al rîului Adda, la 27 km sud-est de Milano.

III. Intrînd în statele Parmei, Napoleon primi, la trecerea peste Trebbia, pe trimişii principelui veniţi să-i solicite pace şi protecţie. Ducele de Parma nu prezenta nici o importanţă politică ; nu exista nici un avantaj să i se ia ţinuturile stăpînite. El îi lăsă grija să-şi administreze ducatul, impunîndu-i, ca o condiţie a armistiţiului, toate sacrificiile de care ţara sa era capabilă. Se obţinură astfel toate avantajele, scăpînd de grijile şi greutăţile guvernării. Această măsură era cea mai simplă, cea mai înţeleaptă. La 9 mai, dimineaţa, armistiţiul fu semnat la Piacenza. Ducele plăti două milioane în monedă de argint, depuse în depozitele armatei o mare cantitate de grîu, ovăz etc., furniză 1600 cai de artilerie sau cavalerie şi se angajă să elibereze toate drumurile de interes militar şi spitalele care existau în ţinuturile sale. Cu această ocazie, Napoleon impuse şi o contribuţie în obiecte de artă pentru muzeul Parisului : este primul exemplu de acest gen întîlnit în istoria modernă. Parma furniză 20 de tablouri, la alegerea comisarilor francezi ; printre ele se găsea faimosul Saint-Jerôme [7]. Ducele oferi două milioane pentru a i se lăsa acest tablou ; reprezentanţii armatei erau cu totul de acord cu această tranzacţie. Generalul-şef spuse că în curînd nu va mai rămîne nimic din cele două milioane care i se ofereau, în timp ce posesiunea unei astfel de capodopere va împodobi capitala secole de-a rîndul şi va stimula crearea altor capodopere.

Oraşul Parma este situat la treizeci de leghe de golful Rapallo, pe malul Mediteranei ; la aceeaşi distanţă de gurile fluviului Po la Adriatica ; la şaizeci de leghe de gurile Varului, frontiera vestică a Italiei spre Franţa ; la şaizeci de leghe de Isonzo, frontiera şi limita sa cu Germania şi la 60 leghe sud de Saint-Gothard, limita Elveţiei ; la două sute de leghe de Marea Ionică, la douăzeci de leghe de Spezia, la patru leghe de Po. Populaţia sa era de 40 000 suflete. Citadela sa era într-o stare rea. Ducatele de Parma, Piacenza, Guastala au fost stăpînite de casa

[7] Celebrul tablou al lui Leonardo da Vinci.

Farnese. Elisabeta, soţia lui Filip V [8], urmaşa acestei case, aduse aceste ducate Casei Spaniei. Fiul său, Don Carlos, le stăpînea în 1714, cînd fu chemat să urce pe tronul Neapolelui. Aceste ducate trecură Austriei, în 1748, prin tratatul de la Aix-la-Chapelle [9] ; după această dată, fu învestit infantele don Philippe ; fiul său Ferdinand îl urmă în 1762. Este faimosul elev al lui Condillac [10] ; a murit în 1802. Locuia în castelul Colorno, înconjurat de călugări şi respectînd pînă în cel mai mic amănunt preceptele religiei.

IV. Armata ridică din oraşul Piacenza 400 cai de artilerie. În ziua de 10, ea înaintă de la Casal-Pusterlengo spre Lodi, unde Beaulieu concentrase diviziile lui Sebottendorf şi Roselmini ; el trimisese spre Milano şi Cassano pe Colli şi Vukassovich. Soarta acestor ultime trupe depindea de rapiditatea marşurilor. Ele puteau fi împinse de pe malul rîului Oglio şi făcute prizoniere, dar, la o leghe de Casal, avangarda franceză se izbi de o puternică arieregardă de grenadieri austrieci, amplasaţi în poziţii avantajoase, care apărau şoseaua spre Lodi. A trebuit să se execute manevre, să se depună toată ardoarea şi toată dîrzenia pe care o cerea situaţia. În fine, dezordinea cuprinse rîndurile sale.

Ea fu urmărită şi hărţuită pînă la Lodi. Această localitate era înconjurată de ziduri ; inamicul încercă să închidă porţile, dar soldaţii francezi pătrunseră acolo, odată

[8] Filip V (1683—1746) — nepot al regelui Ludovic al XIV, domneşte în Spania între 1700—1740. Sub influenţa reginei şi a ministrului Ripperda, s-a aliat cu Austria, obţinînd, pentru fiii lui, ducatele de Parma şi Piacenza (tratatul de la Sevilla — 1729) pe care, ulterior, în 1738, le-a schimbat contra Neapolelui şi Siciliei.

[9] Aix-la-Chapelle este numele cunoscut în istorie al localităţii germane Aachen, din landul Rhenania-Westphalia, situată la 5 km de graniţa cu Belgia şi Olanda.

[10] Etienne Bonnot de Condillac (1715—1780) — filozof iluminist francez. Renunţînd la viaţa de călugăr, vine la Paris în 1740, unde frecventează cercurile filozofice ale lui Rousseau şi Diderot. Din această epocă datează şi operele lui filozofice (Eseu asupra originii cunoştinţelor umane, Tratat despre senzaţii etc.). Între 1758 şi 1767 a fost preceptorul fiului ducelui de Parma.

cu fugarii care, se regrupară în spatele poziției de luptă pe care Beaulieu o ocupase pe malul stîng al rîului Adda. Acest general scoase douăzeci sau treizeci de tunuri pentru a apăra podul.

Pozițiile de luptă austriece cuprindeau 12 000 infanteriști și 4000 cavaleriști ; aceștia, adăugați la cei 10 000 care se retrăgeau spre Cassano, la cei 8000 care fuseseră bătuți la Fombio, din care o parte se retrăseseră la Pizzighettone, precum și la cei 2000 ai garnizoanei din Milano, formau 35—36 000 oameni, singurele rămășițe ale armatei sale.

Napoleon, în speranța de a fragmenta divizia care trecea prin Cassano, hotărî să treacă podul peste Adda chiar în acea zi, sub focul inamicului și să-i sperie printr-o acțiune îndrăzneață. Ca urmare, după cîteva ore de repaus în Lodi, către orele cinci seara, el ordonă generalului Beaumont, care comanda cavaleria, să treacă Adda, la o jumătate de leghe mai sus, unde se găsea un vad practicabil în acel moment și, imediat ce se va găsi pe celălalt mal, să înceapă o canonadă, cu o baterie ușoară, asupra flancului drept al inamicului. În același timp, el așeză toată artileria disponibilă la capătul podului și pe malul drept al rîului, dirijînd tirul ei asupra tunurilor inamice care trăgeau în lungul podului. El ordonă grenadierilor să ia o formație în coloană strînsă, în spatele zidului orașului care mărginea Adda, unde se găseau mai aproape de bateriile inamice decît înseși pozițiile infanteriei austriece, care se îndepărtase de rîu pentru a profita de o cută de teren care o adăpostea, în parte, de ghiulelele bateriilor franceze. Imediat ce văzu că focul inamicului scade în intensitate, că pe malul stîng începea să se formeze capul coloanei cavaleriei franceze și că această manevră neliniștea pe inamic, el dădu ordin ca tobele să bată semnalul de atac. Capul coloanei, printr-o simplă întoarcere la stînga, ajunse pe pod, pe care îl traversă în pas alergător în cîteva secunde și capturâ imediat tunurile inamice. Coloana nu era expusă focului inamic decît în momentul cînd se întorcea spre stînga, pentru a trece podul ; astfel, într-o clipită fu pe malul celălalt, fără să sufere pierderi ; ea izbi linia de apărare inamică, o străpunse, o forță să se retragă spre

Crema, în cea mai mare dezordine, pierzîndu-și artileria, mai multe drapele și 2 500 prizonieri. O acțiune atît de viguroasă, executată sub un foc ucigător, dar condusă cu toată prudența necesară, a fost considerată de militari ca una din acțiunile cele mai strălucite ale războiului. Francezii nu pierdură mai mult de 200 oameni ; inamicii fură zdrobiți *.

Dar Colli și Vukassovich trecuseră Adda la Cassano și se retrăgeau pe șoseau Bresciei, ceea ce hotărî pe francezi să meargă către Pizzighettone. Ei considerau important să izgonească pe inamic din această fortăreață, pentru ca el să nu aibă timp să o armeze și să o aprovizioneze. Imediat după ce a fost înconjurată, ea s-a predat ; garnizoana era formată din 300 oameni, pe care inamicul i-a sacrificat pentru a-și ușura retragerea.

În inspecția sa de noapte, Napoleon întîlni un bivuac de prizonieri unde se găsea un ofițer ungur bătrîn, dar vorbăreț. El îl întrebă cum le mergeau treburile. Bătrînul căpitan nu putea spune că acestea mergeau foarte prost : „Dar, adăugă el, nu mai e posibil să înțelegi ceva ; avem de-a face cu un tînăr general care este cînd înaintea noastră, cînd în urmă, cînd pe flancuri ; nu mai știi niciodată cum să te plasezi. Acest fel de a purta războiul este insuportabil și răstoarnă toate regulile acestuia".

Cavaleria ușoară franceză intră în Cremona [11] după o șarjă strălucită și urmări ariergarda austriacă pînă la Oglio.

---

* „Vendemiaire și nici chiar Montenotte, spunea Împăratul, nu m-au făcut să mă cred un om superior. Numai după Lodi mi-a venit ideea că aș putea deveni un actor decisiv pe scena noastră politică. Atunci s-a născut prima scînteie a înaltei ambiții" (Memorial de Sainte-Hélène etc., de contele de Las Cases vol. I. p. 193 ediția 1823). Se poate citi de asemenea în „Povestiri din captivitate" : „Numai în seara de la Lodi m-am crezut un om superior și mi-a venit ambiția de a executa marile fapte care pînă atunci ocupau gîndirea mea ca un vis fantastic". (Vol. 2, p. 424, din „Povestiri din captivitatea împăratului Napoleon la Sfînta-Elena" de generalul Montholon, Paris, 1847). (Nota redacției franceze).

[11] Localitate în provincia Lombardia, așezată între fluviul Po și rîul Oglio, la nord-est de Piacenza.

V. Nici o trupă franceză nu intrase încă în Milano, cu toate că această capitală era la mai multe zile de marş în spatele armatei, care avea posturi la Cremona ; dar administraţia austriacă îl părăsise şi se refugiase în Mantova. Oraşul era păzit de gărzile naţionale. Municipalitatea şi statele Lombardiei trimiseră la Lodi o deputăţie în fruntea căreia se găsea Melzi, pentru a declara supunerea şi a implora clemenţa învingătorului. În amintirea acestei misiuni, regele Italiei instituí mai tîrziu ducatul de Lodi în favoarea lui Melzi.

La 15 mai, învingătorul îşi făcu intrarea în Milano, pe sub un arc de triumf, în mijlocul unei mulţimi imense de locuitori şi a numeroasei gărzi naţionale a oraşului, îmbrăcată în uniforme cu cele trei culori, verde, roşu şi alb ; în fruntea ei se găsea ducele de Serbeloni, pe care aceasta îl alesese ca şef.

Augereau se întoarse pentru a ocupa Pavia ; Serurier ocupă Lodi şi Cremona ; divizia lui Laharpe Como, Cassano şi Lucco. Trupele uşoare ocupară o poziţie pe Oglio. La Lodi, Cassano, Lucco, Pizzighettone s-au realizat capete de pod, bine armate şi aprovizionate.

La Milano, Napoleon se adresă astfel soldaţilor săi, prin Ordin de zi :

„Soldaţi, v-aţi prăvălit ca un torent din vîrful Apeninilor. Aţi răsturnat şi împrăştiat tot ce se opunea înaintării voastre.

Piemontul, eliberat de tirania austriacă, şi-a arătat sentimentele sale naturale de pace şi de prietenie pentru Franţa.

Milano este al vostru şi drapelul republican flutură în toată Lombardia.

Ducii de Parma şi Modena îşi datoresc existenţa politică numai generozităţii voastre.

Armata care vă ameninţa cu atîta orgoliu nu mai găseşte obstacole care să o apere de curajul vostru. Fluviul Po, Tessinul şi Adda nu au putut să vă oprească nici măcar o zi ; aceste lăudate „ziduri de apărare" ale Italiei au fost insuficiente ; voi le-aţi trecut tot atît de repede ca şi Apeninii.

Atîtea succese au adus bucuria în sînul patriei ; reprezentanţii voştri au organizat o sărbătoare dedicată victo-

riilor voastre, care se celebrează în toate comunele republicii. Acolo, taţii voştri, mamele, soţiile şi iubitele voastre se bucură de succesele voastre şi se laudă cu mîndrie că vă aparţin.

Da, soldaţi, aţi făcut mult. Dar nu v-a mai rămas nimic de făcut ? Nu se va spune oare de noi că am ştiut să învingem, dar n-am ştiut să profităm de victoriile noastre ? Nu ne va reproşa oare posteritatea că am găsit Capua [12] în Lombardia ? Dar vă văd deja alergînd la arme ; un repaus în lenevie vă oboseşte ; zilele pierdute pentru glorie, sînt pierdute pentru fericirea voastră. Ei bine, să pornim ! Avem încă de făcut marşuri forţate, inamici de supus, lauri de cules, injurii de răzbunat !

Acei care au ascuţit pumnalele războiului civil în Franţa, care au ucis în mod laş pe reprezentanţii noştri, au incendiat vasele noastre la Toulon, tremură acum ; ora răzbunării a sosit !

Dar popoarele să fie fără teamă ; noi sîntem prietenii tuturor popoarelor şi în special ai descendenţilor lui Brutus şi Scipion şi ai marilor oameni pe care noi i-am luat ca model. A restabili Capitoliul [13], a aşeza acolo cu onoruri statuile eroilor care l-au făcut celebru, a trezi poporul roman, amorţit de mai multe secole în sclavie, acesta este fructul victoriilor noastre ; ele vor face epocă în posteritate. Veţi avea gloria nemuritoare de a schimba faţa celei mai frumoase părţi a Europei.

Poporul francez, liber, respectat de lumea întreagă, va dărui Europei o pace glorioasă care îl va răsplăti de sacrificiile de tot felul pe care le-a făcut în ultimii şase ani. Vă veţi întoarce atunci la căminele voastre şi concetăţenii vă vor arăta cu mîna zicînd : A fost în Armata de Italia !"

Armata folosi aceste şase zile de repaus pentru repararea materialului ; nimic nu s-a economisit pentru com-

[12] Prin aceste cuvinte Napoleon face aluzie la faptul că Hanibal, ocupînd Capua, în anul 215 î.e.n., a fost pus într-o situaţie dificilă de trupele romane conduse de Quintus Fabius Maximus Cunctator.

[13] „A restabili Capitoliul" : a reda vechea faimă a Romei. Capitolium (azi Campidoglio), una din cele şapte coline ale Romei unde, conform legendei, o lupoaică l-a alăptat pe Romulus, fondatorul şi primul rege, legendar, al Romei.

pletarea echipajelor de artilerie. Piemontul și Parma au furnizat multe materiale, iar în Lombardia s-au găsit încă altele, cu mult mai multe, ceea ce a dat putința să se plătească soldele, să se satisfacă toate nevoile, să se pună ordine în servicii.

Milano este situat în mijlocul uneia din cele mai bogate cîmpii din lume, între Alpi, Po și Adda, la treizeci și două de leghe de creasta Alpilor din dreptul trecătorii Saint-Gothard, la opt leghe de Po, la șase de Tessin, la șase de Adda, la patruzeci și trei de muntele Cenis, la douăzeci și opt de Genova, la douăzeci și opt de Torino, la douăzeci și nouă de Parma, la cincizeci și șase de Veneția. Populația sa era de 120 000 suflete ; zidul avea o lungime de 10 000 toaze ; orașul avea zece porți, o sută patruzeci de mănăstiri pentru bărbați și femei și o sută de confrerii religioase. Catedrala sa este cea mai frumoasă și cea mai mare din Italia, după catedrala Sfîntul Petru din Roma ; ea este îmbrăcată în marmoră albă, a fost începută de Galéas în 1300 și terminată de Napoleon în 1810 [14]. Spitalul, biblioteca Ambroziană [15] și un mare număr de palate frumoase înfrumusețează acest oraș. Canalul navigabil îl face să comunice cu Tessinul și cu Adda ; apele lor ajung la Milano trecînd prin șase ecluze. Un alt canal a fost construit în timpul existenței regatului Italiei, pentru a uni Pavia cu Milano, a stabili o comunicație directă cu Po și a favoriza legăturile cu Genova. Transportul mărfurilor se făcea pe roți pînă la Cambio, pe Po ; acolo erau îmbarcate și transportate pe fluviu și ajungeau prin Tessinul de jos la Pavia, unde erau descărcate pentru Milano ; cu ajutorul noului canal, ele continuă să navigheze pînă la Milano și de aici pornesc mai departe pe Adda.

Milano a fost fundat de galii din Autun, în anul 580 î.e.n. Acest oraș a fost asediat de patruzeci de ori, cucerit

[14] Construcția acestei catedrale, cunoscută sub numele de Domul din Milano, a durat două sute de ani (pînă în sec. XVI). Napoleon se referă la lucrări de restaurare.

[15] Biblioteca Ambroziană, fundată în 1602 de cardinalul Fréderic Borromeus (1564—1631). Poartă numele lui Aurelius Ambrosius (330—397 e.n.), înalt demnitar roman, devenit episcop la Milano. Biblioteca conține numeroase manuscrise, printre care și unul al poetului latin Virgiliu, adnotat de Petrarca.

de douăzeci de ori și distrus în întregime de patru ori. Citadela sa a fost construită pe ruinele palatului familiei Visconti. Totul este plin de amintiri despre arhiepiscopii Ambrozie și Carol Borromeus. În timpul imperiului roman, Milano a fost capitala Galiei Cisalpine, apoi a fost capitala regatului ostrogoților [16] ; în secolul IX el a fost în fruntea Ligii republicilor lombarde ; după aceea, în cursul secolelor XII și XIII, sediul partidului guelfilor [17]. Unul din arhiepiscopii săi, Othon, favorizat de ghibelini, i-a uzurpat suveranitatea ; familia Visconti a păstrat-o pînă în 1450, cînd această casă domnitoare s-a stins. Succesoarea legitimă a fost Valentina Visconti, soția ducelui de Orleans, asasinat de ducele de Burgundia ; străbună a lui Ludovic XII, ea a adus acest ducat casei domnitoare în Franța. Condotierul [18] Francisc Sforza [19] urmă Viscontilor. Ludovic XII cuceri în 1508 Milano, care a rămas sub dominația Franței pînă în 1526, cînd Carol Quintul [20] a pus mîna pe el și a învestit pe Filip II ca stăpînitor. Regii Spaniei îl stăpîniră pînă în 1714, cînd trecu sub stăpînirea Casei de Austria, căreia îi aparținea încă în 1796.

Milano era capitala Lombardiei austriece, care se împărțea în șapte provincii : Milano, Pavia, Varese, Como, Lodi, Cremona și Mantova. Lombardia avea privilegiile

[16] Ostrogoții — „goții strălucițî" — este numele atribuit goților orientali supuși de Attila, regele hunilor, în anul 375, și integrați în imperiul acestuia pînă la moartea sa, în anul 453. După această dată se stabilesc în cîmpiile Panoniei, dar după atacul Constantinopolului, în anul 487 se îndreaptă spre Italia care o cuceresc sub conducerea lui Teodoric cel Mare (488—493).

[17] Guelfii — membrii unei grupări politice formată din păturile comerciale și meșteșugărești, care au sprijinit pe papă în lupta împotriva împăraților germani (secolele XII—XV) și a ghibelinilor (care reprezentau interesele seniorilor feudali și au sprijinit pe împărații germani împotriva papei și a guelfilor).

[18] Conducător al detașamentelor mercenare în secolele XIV—XV, în Italia, care se angaja în serviciile orașelor, papei sau principilor.

[19] Francisc I Sforza (1401—1466) — fiul natural al lui Jacopo Muzio zis Sforza (puternicul), întemeietorul familiei domnitoare din Milano între 1450—1535.

[20] Carol V — cunoscut în istorie sub numele de Carol Quintul (1500—1558), născut în provincia franceză Burgundia și fiu al lui Filip cel Frumos. Împărat al Germaniei și rege al Spaniei (sub numele de Carol I).

sale. Împăratul Austriei numea acolo, ca guvernator general, un principe din familia imperială și încredința problemele principale unui ministru. Exista o adunare compusă din deputații celor șapte provincii ; această adunare era deseori în opoziție față de guvernatorul general și de ministrul austriac. Între acești deputați, contele Melzi avea cel mai mare prestigiu, datorită culturii, patriotismului și cinstei sale. El a devenit mai tîrziu președintele republicii italiene și cancelar al regatului Italiei. Era plin de dragoste pentru țara sa și devotat în întregime ideii de independență a Italiei. La Milano, el se număra printre familiile nobile și bogate din țară. Culorile verde, alb și roșu deveniră culorile naționale ale Italiei libere. Gărzi naționale se formară în toate orașele. Serbeloni, primul colonel al gărzii din Milano, era cel mai mare nobil din țară, bucurîndu-se de o mare popularitate și o mare avere. Mai tîrziu a devenit foarte cunoscut la Paris, unde a stat multă vreme în calitate de ambasador al republicii Cisalpine.

La Milano, ca în toate marile orașe ale Italiei, poate și ale Europei, revoluția franceză a produs la început cel mai mare entuziasm și a cucerit toate sufletele ; dar, mai tîrziu, hidoasele scene din timpul teroarei [21] au schimbat aceste impresii favorabile. Totuși, ideile revoluției mai aveau încă la Milano partizani înflăcărați ; masa poporului era frămîntată de atracția cuvîntului egalitate. Austriecii, cu toată lunga lor dominație, nu inspiraseră atașament acestor popoare ; cu excepția cîtorva familii nobile, ei nu erau agreați din cauza felului de a se purta, plin de morgă și brutalitate. Guvernatorul general, arhiducele Ferdinand, nu era nici iubit, nici stimat ; era acuzat că iubește banii, că influențează administrația pentru a favoriza jaful, că face speculații cu grîu și alte acuzații de acest fel, care sînt totdeauna foarte nepopulare. Era căsătorit cu principesa Beatrix d'Este, fiică și moștenitoare a ultimului duce de Modena, care pe atunci mai domnea încă.

[21] Nume dat unei perioade din timpul revoluției burgheze din Franța, după crearea „Tribunalului extraordinar" (17 august 1792) însărcinat cu judecarea celor suspecți de complot împotriva revoluției.

Citadela orașului Milano era bine înarmată și bine aprovizionată. Beaulieu o prevăzuse cu o garnizoană de 2 500 oameni. Generalul Despinoy a fost însărcinat cu comandamentul din Milano și cu apărarea citadelei. Artileria constitui echipajele de asediu, luînd tunurile și munițiile de război din cetățile Piemontului care aveau garnizoane franceze : Tortone, Alessandria, Coni, Ceva, Cherasco.

VI. Cele trei ducate : Modena, Reggio și Mirandola, pe malul drept al părții inferioare a fluviului Po, erau guvernate de ultimul principe din Casa d'Este [22], un bătrîn avar, a cărui singură bucurie era să strîngă aur. Supușii săi îl disprețuiau. La apropierea armatei, trimise pe fratele său natural, comandorul d'Este, să solicite lui Napoleon un armistițiu și protecția sa. Orașul Modena avea un zid prevăzut cu bastioane, un arsenal bine aprovizionat ; armata sa era de 4 000 oameni. Dealtfel, acest principe nu prezenta nici o importanță politică. El fu tratat la fel ca ducele de Parma, fără să se țină seama de legăturile sale cu Casa de Austria. Armistițiul a fost încheiat și semnat la 17 mai, la Milano. El plăti zece milioane, dădu cai, subzistențe de tot felul și un număr de opere de artă. Trimise apoi plenipotențiari la Paris pentru a trata pacea ; dar ea nu a fost încheiată ; negocierile se prelungiră și, în fine, fură rupte. Dorind să-și pună la adăpost tezaurul, ducele se refugie la Veneția, unde muri în 1798. Cu el se stinse Casa d'Este, atît de celebră în Evul Mediu și cîntată cu atîta grație și geniu de Ariosto și Tasso [23]. Fiica sa, principesa Beatrix, soția arhiducelui Ferdinand, era mama împărătesei Austriei, moartă în 1816.

Veștile succesive asupra traversării fluviului Po, bătăliei de la Lodi, ocupării Lombardiei, armistițiilor cu ducii

[22] Familie italiană care a domnit peste Ferrara, între anii 1240—1597, și peste Modena, între anii 1288—1797.

[23] Ludovico Ariosto (1474—1533) și Torquato Tasso (1544—1595) — poeți renascentiști italieni.

de Parma și de Modena, îmbătară Directoratul [24], care adoptă planul funest de a împărți Armata de Italia în două armate. Napoleon, cu 20 000 de oameni, trebuia să treacă fluviul Po și să înainteze asupra Romei și Neapolelui, iar Kellermann [25], cu ceilalți 20 000, trebuia să acționeze pe malul stîng al fluviului, împiedicînd asediul Mantovei. Napoleon, indignat de atîta ingratitudine, își înaintă demisia, refuzînd să fie instrumentul distrugerii Armatei de Italia și a fraților săi de arme. El spuse Directoratului că toți oamenii care vor înainta spre fundul peninsulei vor fi pierduți ; că armata principală, încredințată lui Kellermann, va fi insuficientă pentru a se menține și va fi obligată să retreacă Alpii peste cîteva săptămîni. „Un general slab, spunea el, face acum mai mult decît doi buni."

Guvernul francez deschise ochii și contramandă măsurile luate. După aceea, el nu se mai ocupă de Armata de Italia, decît pentru a aproba ceea ce Napoleon proiectase sau făcuse deja.

VII. Berthier era în vîrstă de aproximativ 42 ani. Tatăl său, inginer geograf, a avut onoarea să vadă din cînd în cînd pe Ludovic XV și Ludovic XVI, pentru că avea sarcina să întocmească harta terenurilor de vînătoare și, acești prinți, la înapoierea de la vînătoare, obișnuiau să-i atragă atenția asupra greșelilor pe care avuseseră ocazia să le constate. Tînăr încă, Berthier a participat la războiul din America, ca locotenent secund în statul major al lui Rochambeau [26]. În perioada revoluției era colonel și comanda garda națională de la Versailles, cu care ocazie se arătă împotriva măsurilor lui Lecointre. În perioada cînd era șef de stat major al armatelor revoluționare din provincia

[24] În franceză „le Directoire" — Putere executivă instituită în 1795 în locul Convenției. Era format din cinci membri. În atribuția sa intra numirea miniștrilor și a generalilor-șefi. Perioada Directoratului a constituit perioada de tranziție între conducerea revoluționară și ce a lui Napoleon.

[25] François Cristophe Kellermann (1755—1820) — mareșal al Franței. Ofițer al vechiului regim raliat revoluției. Comandant al Armatei de Alpi între anii 1795—1797.

[26] Jean-Baptiste Rochambeau (1725—1807) — mareșal al Franței. A participat la războiul de independență din America.

Vendeea a fost rănit. După 9 Thermidor [27], a fost șef de stat major al lui Kellermann la Armata de Alpi și îl urmă la Armata de Italia. El a susținut ca armata să ocupe poziția de la Borghetto pe care inamicul a fost oprit. Cînd Kellermann se întoarse la Armata de Alpi îl luă cu el, dar cînd Napoleon a luat comanda Armatei de Italia, Berthier ceru și obținu funcția de șef de stat major al său ; el l-a urmat mereu în campaniile din Italia și Egipt. Mai tîrziu a fost ministru de război, șef de stat major general al Marii Armate [28], principe de Neuchâtel și de Wagram. S-a căsătorit cu o principesă de Bavaria și a fost copleșit cu recompense de Napoleon. Era foarte activ ; urma pe generalul său în toate recunoașterile și în toate inspecțiile, fără ca aceasta să încetinească cu ceva lucrările sale de birou. Avea un caracter indecis, puțin indicat pentru a comanda ca șef, dar poseda toate calitățile unui bun șef de stat major. Cunoștea foarte bine harta, știă să organizeze și să folosească datele reieșite din recunoașteri, se îngrijea el însuși de expedierea ordinelor, era foarte priceput în a prezenta în mod simplu mișcările cele mai complicate ale unei armate. La început s-a încercat să i se atragă disgrația șefului său, fiind desemnat ca mentorul lui și spunîndu-se public că el era cel care conducea operațiile ; dar nu s-a reușit. El întreprinse tot ceea ce depindea de el, pentru a face să înceteze aceste zvonuri, care îl făceau ridicol în armată. După campania din Italia, el a primit comanda armatei, însărcinată să cucerească Roma și să proclame acolo Republica romană.

VIII. Masséna, născut la Nisa, intrase în serviciul Franței în regimentul Royal-Italian ; în momentul izbucnirii revoluției era ofițer. A avansat repede, devenind general de divizie. La Armata de Italia a servit sub generalii Du-

[27] 9 Thermidor (27 iulie 1794) — reprezintă momentul căderii lui Robespierre, sfîrșitul Convenției montagnarde și începutul reacțiunii contra forțelor revoluționare.

[28] Nume dat de Napoleon, în 1805, armatelor formate din Garda imperială, șase corpuri de armată franceze, un corp de armată bavarez și o divizie din landul Baden — Württemberg, în campania contra Austriei și Rusiei.

gommier [29], Dumerbiou, Kellermann și Scherer. Era voinic, neobosit, zi și noapte pe cal, printre stînci și prin munți ; acesta era felul de război la care se pricepea în special. Era hotărît, viteaz, îndrăzneț, plin de ambiție și de amor propriu ; caracteristica sa distinctivă era dîrzenia ; nu se descuraja niciodată. Neglija însă disciplina trupelor, nu avea grijă de administrație și din această cauză nu era iubit de soldați. Organiza destul de slab un atac. Conversația sa era puțin interesantă dar, la prima lovitură de tun, în mijlocul gloanțelor și pericolelor, gîndirea sa căpăta forță și claritate. Dacă era învins, reîncepea ca și cum ar fi fost învingător. La sfîrșitul campaniei din Italia a primit însărcinarea să ducă Directoratului preliminariile păcii de la Leoben. În timpul campaniei din Egipt a primit comanda Armatei de Elveția și a contribuit la salvarea republicii, prin cîștigarea bătăliei de la Zürich. Mai tîrziu, a fost mareșal al Franței, duce de Rivoli și principe de Essling.

IX. Augereau, născut în cartierul Saint-Marceau, era sergent la izbucnirea revoluției. Trebuie să fi fost un subofițer distins, întrucît a fost ales și trimis la Neapole pentru a instrui trupele napolitane. Mai întîi a servit în Vendeea. A fost făcut general pe cînd se afla în Armata Pirineilor Orientali, unde a comandat una din principalele divizii. După pacea cu Spania și-a dus divizia la Armata de Italia, unde a luat parte la toate campaniile sub comanda lui Napoleon, care la 18 Fructidor [30] l-a trimis la Paris. Ca urmare, Directoratul i-a dat comanda Armatei de Rhin. Nu știa să se poarte, nu avea cultură și poseda puțină inteligență. Avea puțină educație. Menținea ordinea și disciplina printre soldații săi, care îl iubeau. Executa atacurile

[29] Jacques François Coquille — zis Dugommier (1738—1794). Născut în Guadelupa și raliat revoluției burgheze din Franța, fiind numit comandant al gărzii naționale din insula Martinica. Deputat al Convenției, promovat la gradul de general-locotenent, a luat parte la asediul Toulonului. Comandant al armatelor din Pirineii Orientali, a fost rănit mortal.

[30] 18 Fructidor (4 sept. 1797). Lovitură de stat executată de membrii republicani ai Directoratului condus de Barras, cu sprijinul trupelor trimise de Napoleon din Italia, contra grupărilor moderate și regaliste.

conform regulamentului ; își împărțea bine coloanele, plasa bine rezervele, se bătea cu îndrăzneală. Dar toate acestea nu durau decît o zi ; învingător sau învins, seara era, de cele mai multe ori, descurajat, fie din cauza naturii caracterului său, fie datorită insuficientei posibilități de calcul și s'abei puteri de înțelegere. Opiniile sale politice îl legau de partidul lui Baboeuf [31], partidul anarhiștilor cei mai hotărîți ; era înconjurat de un mare număr dintre ei. În 1798 fu numit deputat în Corpul Legislativ ; se amestecă în intrigile Manejului [32] și fu deseori ridiculizat în această adunare.

Oamenii acestui partid erau instruiți ; nimeni nu era mai puțin apt ca el pentru discuțiile politice și afacerile civile, în care îi plăcea să se amestece. Sub imperiu, a fost duce de Castiglione și mareșal al Franței.

X. Serurier, născut în Aisne, era maior de infanterie la începutul revoluției. Păstrase alura unui maior. Era foarte sever în ceea ce privește disciplina și trecea drept aristocrat, ceea ce l-a făcut să treacă prin multe pericole, în mijlocul taberelor, mai ales în primii ani. El a cîștigat bătălia de la Mondovi și a cucerit Mantova. A avut onoarea să vadă defilînd în fața sa pe mareșalul Wurmser. Era viteaz, se expunea în luptă, dar era irascibil. Avea mai puțin elan decît precedenții, dar îi întrecea în calitățile morale, ale caracterului, înțelepciunea opiniilor sale politice și siguranța în conversație. A avut onorabila misiune de a duce Directoratului drapelele cucerite de la prințul Carol. Mai tîrziu a fost făcut mareșal al Franței, guvernator al Invalizilor [33] și senator.

[31] Françis Baboeuf (1760—1797) — revoluționar francez, comunist utopist. Doctrina sa este cunoscută sub numele de babuvism. A condus „conspirația egalilor" (1796) care urmărea restaurarea constituției iacobine. A fost executat în 1797.

[32] În franceză „Club de Manège" — club revoluționar anarhist, format la 10 iulie 1799.

[33] Hotel des Invalides. Ansamblu monumental din Paris, construit în timpul lui Ludovic XIV, drept cămin pentru soldații răniți. Între 1679—1706 i s-a adăugat o biserică (Domul Invalizilor) unde, în 1842, au fost depuse rămășițele pămîntești ale lui Napoleon, aduse din insula Sf. Elena.

CAPITOLUL VI*

BĂTĂLIA DE LA CASTIGLIONE

I. Mareşalul Wurmser soseşte în Italia în fruntea unei noi armate. II. Situaţia armatei franceze. III. Planul de campanie al armatei austriece. IV. Wurmser înaintează pe trei coloane (29 iulie 1796), dreapta pe şoseaua Chiese, centrul spre Monte-Baldo, între Adige şi lacul Garda, stînga pe valea Adigelui. V. Hotărîrea pe care o ia Napoleon. Lupta de la Sallo. Lupta de la Lonato (31 iulie). VI. Bătălia de la Lonato (3 august). VII. Capitularea celor trei divizii din dreapta inamicului şi a unei părţi a centrului său. VIII. Bătălia de la Castiglione (5 august). IX. A doua blocare a Mantovei (sfîrşitul lui august). X. Comportarea populaţiei italiei la vestea succeselor austriece.

I. Cînd Curtea de la Viena află de sosirea francezilor în apropiere de Tirol şi de blocada Mantovei, renunţă la ofensiva pe care o proiectase în Alsacia şi detaşă de la Armata de Rhin pe mareşalul Wurmser [1] cu 30 000 de oameni, trimiţîndu-l în Italia. Aceste forţe, reunite cu armata lui Beaulieu, care fusese recrutată timp de două luni şi cu garnizoana din Mantova, ridica forţa acestei armate la 60 000 oameni, fără a socoti răniţii din Mantova.

Armata franceză îşi îndeplinise misiunea, distrugînd pe cea a lui Beaulieu ; dacă Armata de Rhin ar fi făcut la fel, această mare confruntare ar fi fost terminată.

În acest timp vestea pregătirilor de război ale Casei de Austria răsuna în tot teritoriul venetian ; scrisorile comerciale exagerau, chiar cu plăcere, acest lucru : înainte de sfîrşitul lunii august ea va fi stăpîna Milanului ; francezii vor pierde peninsula ; ei nu vor mai putea să se reîntoarcă în Alpi ; în acest an se va verifica din nou proverbul că Italia era mormîntul lor.

II. Napoleon urmărea atent toate aceste pregătiri, fiind foarte alarmat. El încercă să lămurească Directoratul că era imposibil ca 40 000 oameni să poată face faţă singuri eforturilor întregii puteri austriece. El cerea să i se trimită întăriri, sau armatele de Rhin să intre fără întîrziere în luptă ; reamintea, de asemenea, promisiunea ce i se făcuse la Paris că ele vor începe operaţiile la 15 aprilie. Cu toate acestea, se scurseseră două luni, fără ca ele să-şi părăsească cantonamentele de iarnă. În fine, ele începură campania în luna iunie ; dar, la acea dată, această acţiune

---

* Capitolul IV este intitulat „Revolta din Pavia" şi tratează evenimentele petrecute imediat după ocuparea oraşului Milano. Exasperată de abuzurile militarilor francezi şi instigată de elemente cu vederi retrograde, populaţia din Pavia şi satele apropiate s-a răsculat. A urmat o represiune brutală şi „ordinea" învingătorului a fost restabilită.

Tot în acest capitol sînt prezentate acţiunile militare din ultimele zile ale lunii mai 1796. După înfrîngerea de la Lodi, Beaulieu şi-a retras forţele pe rîul Mincio, cu dreapta sprijinite pe cetatea Peschiera şi pe lacul Garda şi cu stînga pe cetatea Mantova. Bonaparte, printr-o puternică lovitură în zona Borghetto, a rupt frontul inamicului, i-a aruncat o parte din forţe în Tirol, iar alta a silit-o să se închidă în Mantova. Apoi, şi-a dispus grosul forţelor în valea Adigelui, iar cu o divizie întărită a încercuit Mantova.

Din această situaţie vom urmări acţiunile din Capitolul VI.

După victoriile obţinute, Napoleon Bonaparte conta pe cel puţin o lună de linişte, pînă ce austriecii vor aduna noi forţe. El a hotărît să profite de acest timp pentru a-şi întinde dominaţia la sud de Po, a anihila pe adversarii Republicii Franceze şi a-i supune la importante contribuţii băneşti, care să asaneze finanţele Franţei. Descrierea acestor acţiuni — care din punct de vedere militar nu prezintă prea mare importanţă — constituie conţinutul Capitolului V, intitulat : „Marşul pe malul drept al fluviului Po". *(Nota trad.)*.

[1] Dagobert Siegmund Wurmser (1724—1797) — general austriac, în serviciul Franţei în timpul războiului de 7 ani, după care revine în armata austriacă. Este învins de Napoleon, la Castiglione, apoi la Bassano, fiind obligat să semneze capitularea, în februarie 1797, la Mantova.

nu mai era utilă Armatei de Italia ; cei 30 000 oameni ai lui Wurmser se găseau în marș, pe punctul de a ajunge la destinație.

În această situație, redus numai la forțele sale, el concentră toată armata pe Adige și Chiese, lăsînd numai un batalion în citadela Ferrarei, două la Livorno, numai trupe de pază la Coni, Tortone, Alessandria, Milano și Pizzighettone. La asediul Mantovei începuseră să apară bolile ; cu toate că nu lăsase în fața acestei cetăți decît 7800 oameni, ceea ce reprezenta valoarea a două treimi din garnizoană, pierderile erau deja considerabile. El nu putu strînge, la armata care era în așteptare pe Adige, decît 30 000 oameni sub arme ; și cu acest mic număr de viteji trebuia să lupte contra principalei armate a Casei de Austria. Corespondența între Italia și Tirol, unde se concentra inamicul, era foarte activă. În fiecare zi se putea observa influența funestă pe care o exercitau aceste mari pregătiri ale inamicului asupra moralului populației. Prietenii francezilor tremurau, cei ai Austriei deveniseră mîndri și amenințători ; dar toți se minunau că o putere ca Franța lăsa o armată, care adusese atîtea servicii, fără ajutor și sprijin ; aceste remarci ajungeau chiar pînă la soldații francezi, prin legăturile lor zilnice cu locuitorii.

Divizia Sauret, pe poziție la Sallo, acoperea zona dintre lacurile Idro și Garda, controlînd drumul Trente-Brescia pe valea rîului Chiese. Masséna, instalat la Bussolengo, ocupa Corona și Monte-Baldo cu brigada Joubert ; restul diviziei sale era în tabără pe platoul Rivoli. Brigada Dallemagne, din divizia Despinoy, păzea podurile de la Verona ; cealaltă brigadă a acestei divizii păzea Adigele pînă la Porto-Legnano, iar divizia Augereau, Porto-Legnano și Adigele de jos. Generalul Giullaume comanda la Peschiera, unde șase galere, sub ordinele comandorului Allemand, controlau lacul Garda. Serurier se găsea la asediul Mantovei. Kilmaine[2] comanda cavaleria armatei ; Dommartin artileria. Cartierul general a fost instalat la Castelnovo, aproape de Adige, de Chiese și de Mantova.

[2] Charles Jennings, ulterior Kilmaine (1751—1799) — general francez, de origine irlandeză. A intrat în armata franceză ca ofițer de cavalerie în 1774, luptînd apoi în America sub conducerea lui Rochambeau. A participat la campania din 1796 din Italia.

III. Wurmser își fixă cartierul general la Trente și își concentră întreaga armată în Tirolul italian ; el o împărți în trei grupări. Cea din stînga, sub ordinele generalilor Davidovich, Meszaros și Mitrovsky, cu un efectiv de 20 000 oameni, avea misiunea să pătrundă prin valea rîului Adige ; Meszaros trebuia să urmeze șoseaua de pe malul stîng și să pătrundă în Verona peste înălțimi ; Davidovich și Mitrovsky, cu cavaleria și artileria, trebuiau să treacă Adigele pe un pod construit în fața localității Dolce și să înainteze spre Cossaria. Gruparea de centru, cu un efectiv de 30 000 oameni, sub comanda lui Wurmser, formată din patru divizii comandate de generalii Melas, Sebottendorf, Bajalich și Liptai, trebuia să pătrundă prin Monte-Baldo și zona dintre Adige și lacul Garda. Gruparea din dreapta, cu un efectiv de 20 000 oameni sub comanda lui Quosdanovich, Ott, prințul de Reuss și Ocskai trebuia să pătrundă prin valea Chiese, să înainteze spre Brescia și să întoarcă toată armata franceză care, separată de Milano, ar fi avut retragerea tăiată ; totala sa nimicire trebuia să constituie efectul acestei savante combinații. Mîndru de marea sa superioritate, Wurmser nu se gîndea numai să învingă, ci să obțină o victorie decisivă, fatală pentru inamicul său *.

IV. După numai cîteva zile de la sosirea sa la Milano, Napoleon află de mișcările din Tirol. El se duse în grabă la Castelnovo, unde își stabili cartierul general. În acest mic orășel el era aproape de munții Baldo și de Verona. În dimineața zilei de 29 iulie, fu informat că o armată ataca Corona ; că trupele ușoare ale lui Meszaros apăreau pe înălțimile Veronei, pe malul stîng al Adigelui ; că numeroase coloane coborau prin Rocca-d'Anfo. În cursul nopții,

* Notă scrisă de mîna împăratului *(Nota red. franceze)*.

GENERALI AUSTRIECI :

Dreapta	Centru	Stînga
1. Quosdanovich	1. Wurmser	1. Davidovich
2. Ocskai	2. Melas	2. Meszaros
3. Ott	3. Sebottendorf	3. Mitrovsky
4. Prințul de Reuss	4. Liptai	
	5. Bajalich	

sosiră informații la fiecare oră ; că Joubert, atacat la Corona, rezistase toată ziua, dar seara se repliase pe platoul de la Rivoli, care era ocupat de Masséna ; că numeroase linii ale focurilor de bivuac austriece acopereau tot terenul între lacul Garda și Adige ; că pe înălțimile Veronei toată divizia lui Meszaros se unise cu trupele sale ușoare ; că dinspre Brescia, Quosdanovich, care ieșise prin valea Chiese, se împărțise în trei coloane : una ocupa înălțimile de la Sant-Osetto, părînd că se îndreaptă spre Brescia ; alta ocupase o poziție la Gavardo și amenința să înainteze spre Ponte-San-Marco și Lonato ; alta înaintase spre Salo și se bătea de la ora trei noaptea. În zorii zilei de 30 s-a primit informația că coloana de la Sant-Osetto pătrunsese în Brescia, unde nu întîmpinase nici o rezistență și făcuse prizonieri patru companii lăsate pentru paza spitalelor. Una dintre comunicațiile armatei cu Milanul se găsea astfel blocată, nu-i mai rămînea decît cea prin Cremona. Deja pe toate drumurile de la Brescia la Milano, Cremona și Mantova, se vedeau călăreți, anunțînd că o armată de 80 000 oameni a ieșit prin Brescia și că, în același timp, o alta de 100 000 oameni ieșea prin Verona ; că Sauret, temîndu-se să nu fie izolat de Brescia și de forțele principale ale armatei, se retrăsese pe înălțimile de la Desenzano, lăsînd pe generalul Guien la Salo cu 15 000 oameni, într-un castel vechi, un fel de fortăreață, la adăpost de o lovitură prin surprindere ; că coloana inamică de la Gavardo trimisese cîțiva călăreți către Ponte-San-Marco, dar că fuseseră opriți acolo de o companie de vînători, însărcinată cu paza acestui pod.

V. Planul lui Wurmser era clar ; el luase inițiativa și conta să o păstreze. Presupunea că armata franceză este dislocată în jurul Mantovei și considera că, încercuind acest punct, va încercui armata franceză. Pentru a dejuca aceste planuri, Napoleon trebuia să smulgă inițiativa și să pună în mișcare trupele, ridicînd asediul Mantovei, sacrificînd tranșeele și echipajele de asediu, pentru a se arunca cu toată armata, reunită, asupra uneia din grupările inamice și succesiv contra celorlalte două. Austriecii erau doi și

jumătate contra unui francez ; dar dacă cele trei grupări erau atacate separat de toată armata franceză, aceasta ar fi avut superioritate numerică pe cîmpul de bătălie. Dreapta, comandată de Quosdanovich, care ieșise spre Brescia, era cea mai înaintată ; Napoleon se îndreptă întîi spre ea.

Divizia Serurier arse afetele de asediu, aruncă praful de pușcă în apă, îngropă ghiulelele, aștupă cu cuie ochiurile tunurilor[3] și în noaptea de 31 iulie spre 1 august ridică asediul Mantovei.

Divizia Augereau se deplasă de la Legnano la Borghetto, pe Mincio. Trupele lui Masséna apărară, în tot cursul zilei de 30, înălțimile dintre Adige și lacul Garda. Brigada Dallemagne se îndreptă spre Lonato.

Napoleon se urcă pe înălțimile din spatele localității Desenzano și dirijă pe Sauret spre Salo, pentru a-l degaja pe Guien, compromis din cauza situației grele în care acest general îl lăsase ; totuși, el se bătuse patruzeci și opt de ore contra unei întregi divizii inamice care îl atacase de cinci ori și de cinci ori fusese respinsă. Sauret sosi chiar în momentul cînd ea încerca un ultim efort ; el căzu în flancul austriecilor, îi înfrînse complet, captură drapele, tunuri și prizonieri.

În același timp, divizia austriacă a generalului Ocskai înaintase din Gavardo spre Lonato, pentru a ocupa poziții pe înălțimi și a realiza joncțiunea cu Wurmser pe Mincio. Napoleon conduse el însuși brigada Dallemagne. Ea făcu minuni de vitejie ; semi-brigada 32 făcea parte din compunerea ei. Ocskai fu pus pe fugă și suferi mari pierderi. Resturile acestor două divizii bătute de Sauret și Dallemagne se regrupară la Gavardo. Temîndu-se de un atac, Sauret se întoarse și ocupă o poziție intermediară între Salo și Desenzano.

În acest timp, Wurmser își trecuse artileria și cavaleria peste Adige. Stăpîn pe toată zona între Adige și lacul Garda, el dispuse una din diviziile sale pe înălțimile Pes-

[3] Pînă la apariția tunurilor cu culată (închizător) care permite încărcarea muniției prin spatele țevii, încărcătura de azvîrlire era introdusă pe la gura țevii cu ajutorul garguselor (vezi cap. „Asediul Toulonului") și se aprindea printr-un orificiu, aflat în partea finală a țevii tunului.

chierei, pentru a izola această localitate întărită și a-i păzi comunicațiile ; alte două divizii și o parte din cavalerie le trimise către Borghetto, pentru a cuceri podul peste Mincio, a ieși din Chiese și pentru a face legătura cu dreapta sa ; în fine, cu ultimele sale două divizii de infanterie și restul cavaleriei, el mărșălui spre Mantova pentru a determina ridicarea asediului acestei cetăți. Dar asediul era ridicat deja, de douăzeci și patru de ore ; el găsi tranșeele și amplasamentele bateriilor intacte, tunurile răsturnate și ochiurile acestora umplute cu cuie, peste tot sfărîmături de afete, platforme și muniții de tot felul. Graba care părea să fi impus aceste măsuri trebuie să-l fi tulburat ; tot ceea ce vedea în jurul lui părea mult mai mult rezultatul spaimei, decît urmările unui plan calculat.

Masséna, după ce ținuse în loc pe inamic în tot cursul zilei de 30, traversă în cursul nopții Mincio la Peschiera și continuă marșul către Brescia. Divizia austriacă care sosi în fața Peschierei găsi malul drept al rîului Mincio plin de trăgători luați din garnizoană și de la ariergarda lui Masséna, comandată de Pijon, care avea ordin să interzică trecerea și, în caz de nevoie, această divizie trebuia să se concentreze spre Lonato. Augereau, înaintînd spre Brescia, trecuse prin Borghetto, tăiase podul și lăsase o ariergardă pentru a apăra malul drept, cu ordinul de a se concentra, în caz de nevoie, la Castiglione. Toată noaptea de 31 iulie spre 1 august Napoleon merse cu diviziile Augereau și Masséna către Brescia, unde ajunse la ora 10 dimineața.

Divizia inamică, informată că armata franceză se apropia pe toate șoselele, se retrase în mare grabă. Intrînd în Brescia, ea găsise acolo 500 răniți, dar stătu atît de puțin și fu constrînsă să iasă atît de repede, încît nu avu timpul să-i cerceteze pe prizonierii austrieci și să ia vreo măsură. Generalul Despinoy și generalul-adjutant Herbin, fiecare cu cîteva batalioane, începură urmărirea inamicului spre Sant-Osetto și gura văii Chiese. Atunci Napoleon, cu cele două divizii, Augereau și Masséna, se întoarse printr-un marș rapid, pe partea rîului Mincio spre Chiese, de unde aceste două divizii plecaseră pentru a susține ariergărzile lor și care, prin această mișcare, deveniră avangărzi.

VI. La 2 august, la dreapta, Augereau ocupă Montechiaro ; la centru, Masséna își stabili tabăra la Ponte-San-Marco, făcînd legătura cu Sauret care, la stînga, ocupa o înălțime între Salo și Desenzano, întorcînd dispozitivul pentru a opri dreapta lui Quosdanovich, deja dezorganizată. În acest timp ariergărzile, pe care Augereau și Masséna le lăsaseră pe Mincio, se retraseseră în fața diviziilor inamice, care forțaseră trecerea rîului ; cea a lui Augereau, care avea ordin de a se regrupa la Castiglione, se retrase în dezordine la gruparea sa. Generalul Valette, care o comanda, fu destituit în fața trupelor, pentru că nu arătase mai multă fermitate în această ocazie. În ceea ce-l privește pe generalul Pijon, care comanda ariergarda lui Masséna, el ajunse în ordine la Lonato, unde intră în poziție. Inamicul profită de greșeala generalului Valette, ocupă în ziua de 2 Castiglione și amenajă poziții în tranșee.

În ziua de 3 avu loc bătălia de la Lonato [4]. Ea se dădu de cele două divizii ale lui Wurmser, care trecură Mincio pe podul de la Borghetto, cea a lui Liptai, care se găsea deja acolo și o brigadă din divizia Bajalich ; acestea, împreună cu cavaleria, formau o grupare de 30 000 oameni ; francezii aveau 20—30 000. Nici Wurmser, cu cele două divizii de infanterie și cavalerie pe care le trimisese la Mantova, nici Quosdanovich, care era deja în retragere, nu au putut fi acolo. În zorii zilei, inamicul înaintă spre Lonato, pe care îl atacă cu energie ; pe aici voia el să facă joncțiunea cu dreapta sa, asupra căreia, de altfel, începea să fie neliniștit. Avangarda lui Masséna fu dată peste cap, Lonato cucerit. Generalul-șef, care se găsea la Ponte-di-San-Marco, luă comanda trupelor. Dispozitivul generalului austriac, care se întinsese prea mult, cu intenția permanentă de a cîștiga teren spre dreapta, pentru a deschide comunicațiile spre Salo, fu străpuns la centru, Lonato recucerit printr-un asalt și linia inamică spartă. O parte a inamicului se retrase spre Mincio, cealaltă spre Salo ; dar, atacat de front de generalul Sauret, de care se ciocni, și în spate de generalul Saint-Hilaire, a fost silit să depună armele. Dacă francezii

[4] Localitate în provincia Lombardia, la 30 km nord-est de Brescia, situată pe malul rîului Chiese. Salo, unde s-au dus lupte anterior, este la sud de Lonato.

erau atacaţi în centru, ei atacau atunci prin dreapta. Augereau atacă divizia Liptai, care apăra Castiglione şi o străpunse după o luptă dîrză în care valoarea trupelor suplini numărul lor. Inamicul suferi mari pierderi, pierdu Castiglione şi se retrase spre Mantova, de unde îi sosiră primele întăriri, dar tocmai la sfîrşitul zilei. Divizia Augereau pierdu mulţi viteji în această luptă îndîrjită ; armata i-a regretat în special pe generalul Beyrand şi pe colonelul Pouailler, ofiţeri foarte capabili.

VII. Quosdanovich află în cursul nopţii despre rezultatele bătăliei de la Lonato. El auzise toată ziua bubuitul tunurilor. Poziţia sa deveni foarte vulnerabilă, joncţiunea cu grupul principal al armatei devenea imposibilă. El credea, de altfel, că diviziile franceze care acţionaseră contra sa în ziua de 2, continuau să-l urmărească, ceea ce făcea ca armata franceză să pară imensă ; el o vedea pretutindeni. Wurmser dirijase o parte din trupele sale spre Marcaria în urmărirea lui Serurier ; îi trebui timp pentru a le întoarce spre Castiglione. În ziua de 4 el încă nu reuşise ; folosi toată ziua pentru a-şi aduna trupele, a le reorganiza pe cele ce luptaseră la Lonato şi a reaproviziona artileria.

Către ora două sau trei după amiază, Napoleon execută o recunoaştere a poziţiilor de luptă ale armatei austriece ; el o aprecie ca formidabilă : armata austriacă mai avea încă 25—30 000 combatanţi. Ordonă să se întărească Castiglione, modifică poziţia pe care o adoptase Augereau, fiind greşită, şi plecă spre Lonato pentru a supraveghea personal mişcarea tuturor trupelor sale, fiind de cea mai mare importanţă să le regrupeze în timpul nopţii în jurul localităţii Castiglione. Toată ziua, Sauret şi Herbin, de o parte, Dallemagne şi Saint-Hilaire de cealaltă, mărşăluiseră pe urma celor trei divizii inamice de la dreapta şi a celor tăiate de centrul grupării în lupta de la Lonato şi le urmăriseră fără răgaz, făcînd prizonieri la fiecare pas ; batalioane întregi depuseseră armele la Sant-Osetto, altele la Gavardo, altele, în fine, rătăceau în văile vecine ; 4—5 000 de oameni, informaţi de ţărani că în Lonato nu erau

decît 1 200 francezi, merseră spre el cu speranţa de a-şi deschide un drum spre Mincio ; era ora cinci după amiază ; Napoleon revenea în acelaşi loc, venind de la Castiglione. Îi fu adus un parlamentar. El află că trupe inamice apăreau dinspre Ponte-San-Marco, că ele voiau să reintre în Lonato şi somau acest oraş să se predea. În acest timp, el stăpînea în continuare Salo şi Gavardo. Era evident că nu erau decît coloane pierdute, care doreau să-şi croiască o trecere. El ordonă numerosului său stat major să încalece, chemă pe ofiţerul parlamentar, căruia ordonă să i se dezlege ochii în mijlocul unei agitaţii întregi dintr-un mare cartier general.

„Mergeţi şi spuneţi generalului vostru că îi dau opt minute pentru a depune armele ; el se găseşte în mijlocul armatei franceze. Odată acest timp trecut, nu va mai avea nimic de sperat". Hărţuiţi de trei zile, rătăciţi, nesiguri, neştiind ce vor deveni, convinşi că fuseseră înşelaţi de ţărani, aceşti 4—5 000 de oameni depuseseră armele. Această singură întîmplare poate da o idee de dezordinea şi de confuzia acestor divizii austriece care, bătute la Salo, la Lonato, la Gavardo, urmărite în toate direcţiile, erau aproape distruse. Tot restul zilei de 4 şi toată noaptea fură folosite la adunarea tuturor coloanelor şi regruparea lor la Castiglione.

VIII. În ziua de 5, armata franceză cu un efectiv de 20 000 oameni, ocupă înălţimile de la Castiglione[5] care constituiau o excelentă poziţie. Divizia Serurier, cu 5 000 oameni, primise ordinul să plece din Marcaria, să mărşăluiască toată noaptea şi în dimineaţa următoare să cadă în spatele stîngii lui Wurmser ; focul său trebuia să fie semnalul începerii bătăliei generale. Se aştepta un mare succes de la acest atac inopinat şi, pentru a-l face şi mai sensibil, armata franceză simulă o retragere. Imediat ce auzi primele lovituri de tun trase de trupele lui Serurier, care fiind bolnav, era înlocuit

[5] Denumirea completă a localităţii unde s-a dat bătălia de la 5 august 1796 este Castiglione delle Stivierre, la 12 km sud de Lonato.

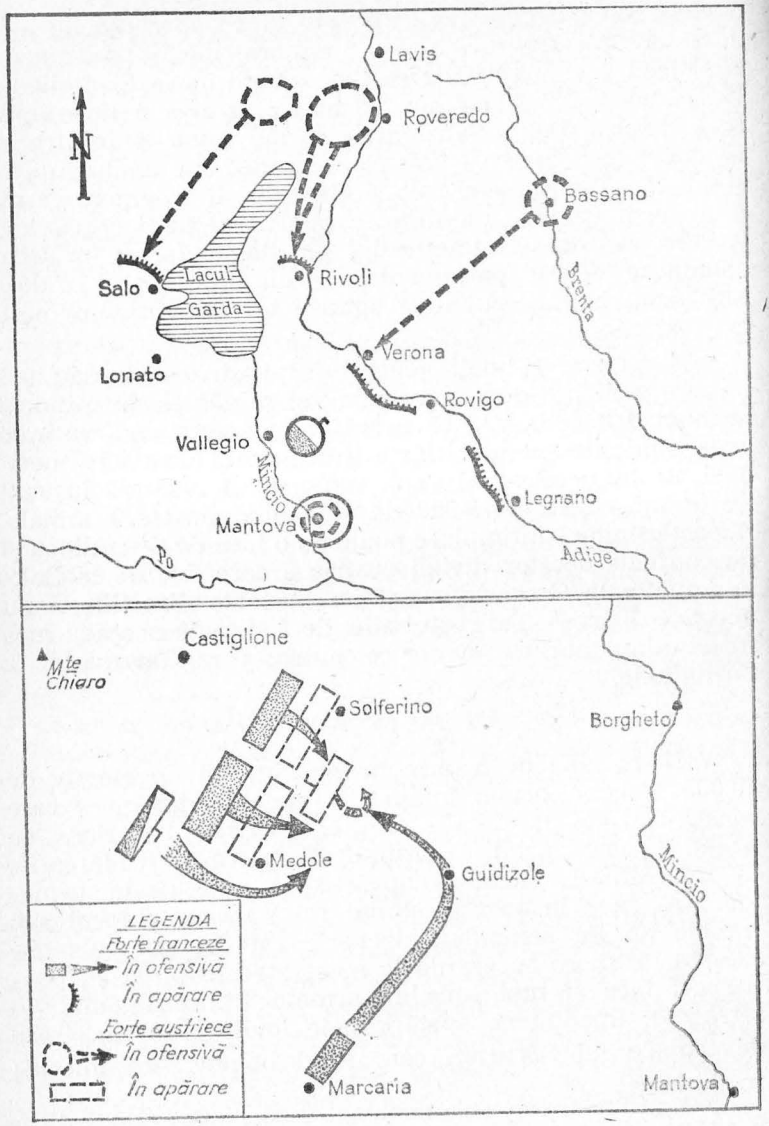

Bătălia de la Castiglione (6 august 1796)

cu generalul Fiorella, ea atacă cu energie pe inamic şi căzu asupra unor trupe cu încrederea deja zdruncinată şi fără capacitate combativă. Mamelonul Monte-Modelano, * care se găsea în mijlocul cîmpiei, era punctul de sprijin al stîngii inamice. Generalul-adjutant Verdier a primit misiunea să-l atace ; aghiotantul Marmont [6] îndreptă acolo cîteva baterii de artilerie ; poziţia fu cucerită. Masséna atacă dreapta, Augereau centrul, Fiorella întoarse stînga ; cavaleria uşoară surprinse cartierul general şi fu aproape de a-l captura pe Wurmser. Inamicul începu retragerea pe toată linia. Numai oboseala covîrşitoare a trupelor franceze a salvat această armată, care trecu în dezordine pe malul stîng al rîului Mincio, sperînd ca acolo să se regrupeze şi să se menţină ; avea, de asemenea, avantajul ca acolo să rămînă în legătură cu Mantova. Dar divizia Augereau înaintă spre Borghetto şi cea a lui Masséna spre Peschiera. Generalul Guillame, comandantul acestei cetăţi, neavînd decît 400 oameni, zidise porţile.

A trebuit să treacă cîteva ore pînă ele au fost dărîmate şi au lăsat cale liberă. Trupele austriece care blocau Peschiera erau venite de curînd. Ele duseseră lupte grele cu Regimentul 18 de linie, pe care îl comanda colonelul Suchet [7] ; pînă la urmă ele fură străpunse, pierdură optsprezece tunuri şi mulţi prizonieri.

Generalul-şef merse cu divizia Serurier spre Verona, unde ajunse în noaptea de 7 mai. Wurmser ordonase închiderea porţilor, dorind să cîştige noaptea pentru a

* la 3600 m sud-vest de Solferino. (Nota redacţiei franceze).

[6] Auguste Frédéric Marmont (1774—1852) — mareşal al Franţei, duce de Ragussa. A participat la asediul Toulonului şi la campania din Italia ca aghiotant al lui Napoleon, iar ulterior la celelalte campanii. După a doua abdicare a lui Napoleon (22 iunie 1815) a susţinut recunoaşterea fiului acestuia ca succesor la tronul Franţei sub numele de Napoleon II. După 1830 şi pînă la moartea fiului lui Napoleon, în 1832, la Viena, i-a relatat acestuia faptele de arme ale lui Napoleon. Vezi şi Memoriile secţiei de ştiinţe istorice, Seria IV, Tomul III, Ed. Acad. R.S.R., 1978, p. 123, articolul „Ducele de Ragussa, călător prin Banat şi Transilvania" de Petre Florea.

[7] Louis Gabriel Suchet (1770—1826) — mareşal al Franţei. În 1800 era adjunctul lui Napoleon în campania din Italia. S-a distins în luptele de la Austerlitz.

În 1814 el a semnat armistiţiul cu Wellington.

evacua materialele ; dar generalul-şef le distruse cu lovituri de tun şi cuceri oraşul. Austriecii pierdură mulţi oameni.

Divizia Augereau, întîmpinînd dificultăţi în execuţia trecerii la Borghetto, trecu pe podul de la Peschiera. Pierzînd linia de apărare de pe rîul Mincio, Wurmser încearcă să păstreze poziţiile importante de la Monte-Baldo şi Rocca-d'Anfo. Generalul Saint-Hilaire atacă pe Quosdanovich prin valea rîului Idro. În ziua de 12, cuceri Rocca-d'Anfo, Lodrone, Riva şi luă mulţi prizonieri ; ceea ce obligă pe austrieci să-şi ardă flotila de pe lac. Masséna merse către Monte-Baldo şi în ziua de 11 recuceri Corona. Augereau urcă valea Adigelui pe malul stîng, urmînd crestele munţilor şi ajunse pînă în dreptul localităţii Ala. Luptele şi manevrele acestor trei divizii aduseră 2000 prizonieri şi cîteva tunuri.

După pierderea celor două bătălii, cea de la Lonato şi cea de la Castiglione, Wurmser a trebuit să înţeleagă că nu putea smulge francezilor ceea ce trebuia să păstreze pentru ca să-şi asigure linia Adigelui ; el se retrase la Roveredo şi la Trente.

Armata franceză avea ea însăşi nevoie de repaus.

După înfrîngerea sa, armata austriacă număra încă 40 000 oameni, dar cu diferenţa că un batalion al Armatei de Italia punea pe fugă patru ale inamicului şi că pretutindeni se capturau tunuri, prizonieri şi materiale militare. Este adevărat că Wurmser întărise garnizoana Mantovei ; el scosese din ea brigăzile Roccavina şi Vukassovich, pe care le înlocuise cu trupe proaspete ; dar el nu mai rămăsese decît cu jumătate din frumoasa sa armată. De altfel, cu nimic nu ar putea fi comparate descurajarea şi demoralizarea acestei armate după înfrîngerea ei, decît cu încrederea fără margini de care ea era animată la începutul campaniei.

Planul generalului austriac, care putea reuşi în alte circumstanţe sau contra altui om decît adversarul său, trebuia să aibă rezultatul funest pe care l-a avut ; cu toate că, la prima vedere, înfrîngerea, în atît de puţine zile, a acestei mari şi frumoasa armate pare că nu poate fi atribuită decît abilităţii lui Napoleon, care, fără încetare, îşi improviză manevrele contra unui plan general

fixat dinainte, fiind convins că acest plan era conceput pe elemente greşite. Era o greşeală de a face să acţioneze separat grupări care nu aveau între ele nici o legătură, în faţa unei armate care se găsea în centru şi ale cărei legături erau facile ; dreapta nu putea comunica cu centrul decît prin Roveredo. O a doua greşeală a fost că s-a împărţit gruparea din dreapta şi că s-au dat misiuni diferite diviziilor sale. Cea care merse la Brescia nu găsi pe nimeni în faţa ei, iar cea care atinse Lonato avu de-a face cu trupe care, în ajun, erau la Verona, în faţa stîngii şi care în acel moment intrau în teritoriul veronez nemaiavînd pe nimeni înaintea lor.

Armata austriacă avea trupe foarte bune, dar şi trupe mediocre. Tot ce venise de pe Rhin, cu Wurmser, erau trupe excelente ; dar cadrele fostei armate a lui Beaulieau, bătute în atîtea împrejurări, erau descurajate. În luptele şi bătăliile de la 29 iulie la 12 august armata franceză a făcut 15 000 prizonieri; a capturat şaptezeci de tunuri şi nouă drapele, a ucis sau rănit 25 000 oameni. Pierderile armatei franceze au fost de 7 000 oameni, dintre care 1 400 prizonieri, 6 000 ucişi şi 5 000 răniţi, din care jumătate uşor *.

IX. Garnizoana Mantovei folosi primele zile care au urmat ridicării asediului la distrugerea lucrărilor asediatorilor şi aducerea în cetate a pieselor de artilerie şi muniţiilor echipajului de asediu ; dar rapidele eşecuri ale lui Wurmser readuseră curînd pe francezi în faţa cetăţii. Pierderea materialului lor de artilerie nu mai permitea continuarea asediului. Acest echipaj de asediu, format cu multă greutate din tunurile strînse din diferite cetăţi ale Italiei, era o pierdere foarte grea. Dealtfel, anotimpul era nepotrivit ; deschiderea tranşeei şi rămînerea soldaţilor în ea ar fi fost prea periculoase pentru trupe, într-un moment cînd influenţele nefaste ale climatului aveau să producă ravagii în timpul canicule. Francezii nu se gîndiră să adune un al doilea echipaj de asediu ;

* Calculul greşit privind pierderile Armatei de Italia apare şi în ediţia franceză.

el n-ar fi fost gata decît în momentul în care noi evenimente puteau să-l expună din nou pierderii, forţîndu-i să ridice pentru a doua oară asediul ; de aceea se mulţumiră cu o simplă blocadă.

Generalul Sahuguet primi această însărcinare. El atacă Governolo şi puse pe generalul Dallemagne să atace Borgoforte. La 24 august era stăpîn pe Seraglio ; el respinse pe inamic în cetate şi strînse mai tare blocada. Se preocupă să multiplice redutele şi alte lucrări de întărire. În fiecare zi trupele sale scădeau datorită ravagiilor pe care le făcea febra şi se prevedea cu spaimă că aceste ravagii vor creşte în timpul toamnei. Este adevărat că şi garnizoana era ameninţată de aceleaşi boli ; totuşi era mai bine adăpostită în clădiri şi se bucura de mai mult confort decît asediatorii.

X. La primele zvonuri despre eşecurile armatei franceze, locuitorii Italiei îşi demascară sentimentele lor ascunse. Puternice grupări politice adverse apărură la Cremona, Casal-Maggiore şi Pavia ; dar, în general, Lombardia păstră o bună atitudine. La Milano, mai ales, aproape toată populaţia dădu dovadă de o mare constanţă şi multă putere morală ; ceea ce îi atrase din acel moment încrederea lui Napoleon, care îi încredinţă armele, pe care le cerea de mult cu insistenţă şi pe care le-a folosit după aceea cît se poate de bine. Puţin mai tîrziu el scrise milanezilor :

„Cînd armata franceză se retrăgea, cînd partizanii Austriei şi inamicii libertăţii Italiei o credeau pierdută, fără nici un mijloc de scăpare, cînd vă era imposibil vouă înşivă să bănuiţi că această retragere nu era decît o şiretenie, aţi dovedit ataşamentul vostru pentru Franţa şi dragoste de libertate ; aţi manifestat un zel şi un caracter pentru care aţi meritat stima armatei şi care vă vor asigura protecţia Republicii. În fiecare zi poporul vostru devine mai demn de libertate ; în fiecare zi cîştigă mai multă energie ; în mod sigur, într-o zi el va apărea, cu glorie, pe scena lumii. Primiţi mărturisirea mulţumirii mele şi urările sincere pe care vi le face poporul francez de a vă vedea liberi şi fericiţi".

Locuitorii din Bologna, Ferrara, Reggio, Modena au arătat un puternic ataşament pentru cauza franceză ; veştile despre înfrîngeri erau primite cu întristare, cele ale victoriilor erau — din contră — primite cu entuziasm. Parma rămase fidelă ; dar regenţa din Modena deveni ostilă.

La Roma, francezii au fost insultaţi în plină stradă ; executarea condiţiilor de armistiţiu fu suspendată. Cardinalul Mattei [8], arhiepiscop al Ferrarei, îşi arătă toată bucuria la auzul veştii ridicării asediului Mantovei ; el aţîţă poporul la insurecţie, ocupă citadela Ferrarei şi arboră pe ea culorile Bisericii ; Papa trimise imediat un legat [9]. Se credea că francezii sînt deja dincolo de Alpi. După bătălia de la Castiglione, cardinalul Mattei fu chemat la Brescia ; adus în faţa generalului-şef nu răspunse decît prin acest cuvînt : „Peccavi" [10] ; aceasta dezarmă pe învingător, care se mulţumi numai să-l ţină trei săptămîni izolat într-un seminar. După aceea, acest cardinal a fost trimisul plenipotenţiar al Papei la Tolentino. Se trăgea dintr-o familie princiară din Roma ; era un om limitat, fără talent, dar care trecea drept un om sincer devotat ; respecta cu stricteţe preceptele religioase. După moartea Papei Pius VI, Curtea de la Viena s-a agitat mult în conclavul [11] de la Veneţia, pentru a face să fie ales papă ; dar nu reuşi. Chiaramonti, episcop de Imola, fu ales şi luă numele de Pius VII.

Ca recompensă pentru buna sa purtare în bătălia de la Lonato, Augereau, care comandase aripa dreaptă a dispozitivului de luptă şi executase atacul contra localităţii Castiglione, a fost mai tîrziu făcut duce cu acest nume. Această zi a fost cea mai frumoasă din viaţa acestui general. Napoleon n-a uitat-o niciodată.

---

[8] Alessandro Matei (1744—1820) — a semnat, în calitate de trimis plenipotenţiar, tratatul de la Tolentino (1797). Adversar al politicii lui Napoleon.

[9] Trimis al Papei.

[10] În italiană : „păcătuieşti".

[11] Adunare a cardinalilor în vederea alegerii noului papă, conform unei proceduri stabilite în anul 1274.

CAPITOLUL VII

MANEVRE ŞI LUPTE ÎNTRE MINCIO ŞI BRENTA

I. Poziţia armatei austriece în Tirol, la 1 septembrie 1796. II. Bătălia de la Roveredo (4 septembrie). III. Wurmser coboară în cîmpia de la Bassano. IV. Luptele de la Primolano, de la Cavolo şi de la Cismon (7 septembrie). Armata franceză forţează trecătoarea Brenta. V. Lupta de la Verona (7 septembrie). VI. Bătălia de la Bassano (8 septembrie). VII. Wurmser trece Adigele pe podul de la Porto-Legnano (11 septembrie). VIII. Bătălia de la Saint-Georges (15 septembrie). Wurmser este blocat în Mantova. IX. A treia blocadă a Mantovei.

I. Armata de Sambre-et-Meuse şi cea de Rhin-et-Meuse [1] trecuseră în sfîrşit Rhinul ; ele înaintau repede către inima Germaniei ; prima ajunsese pe Regnitz, a doua pe Lech. Wurmser, care recrutase 20 000 oameni, era în Tirol ; el începea marşul, pentru a veni cu 31 000 oameni de la Trente în ajutorul Mantovei, prin trecătoarea Brenta, prin Bassano şi Adigele inferior, lăsînd pe Davidovich cu 25 000 oameni să păzească Tirolul. Napoleon simţea importanţa atacării armatei austriece, astfel încît să o împiedice să detaşeze trupe împotriva Armatei de Rhin, care se apropia de cîmpiile Bavariei. Imediat ce a înţeles planul lui Wurmser, el hotărî să reia ofensiva, să nimicească pe părţi trupele lui Wurmser, lovindu-le prin surprindere în momentul cel mai prielnic, terminînd distrugerea acestei armate, care îi făcuse atîtea griji, care nu plătise suficient prin dezastrele de la Lonato şi Castiglione.

Generalul Kilmaine, cu o grupare de 2 500—3 000 oameni de toate armele, a fost însărcinat să păzească Adigele pentru a acoperi blocada Mantovei, care era executată de generalul Sahuguet. Kilmaine ocupă cîmpiile Veronei şi cele din jurul localităţii Porto Legnano. Zidul Veronei de pe malul stîng al Adigelui a fost înălţat şi forturile aduse în stare să susţină un asediu. În instrucţiunile pe care le primi Kilmaine erau prevăzute toate acţiunile.

La 1 septembrie, Wurmser se găsea încă la Trente cu cartierul său general ; Davidovich îl avea pe al său la Roveredo, apărînd Tirolul cu divizia Vukassovich, care îşi stabilise tabăra la Marco, avînd avangarda la Serravalle şi avanposturile la Ala ; cu divizia Reuss instalată la Mori, pe malul drept al Adigelui, avînd avangarda la podul de la Sarca şi avanposturile pe Lodrone ; rezerva sa se găsea în excelenta poziţie de la Caliano, în spatele localităţii Roveredo. Cele trei divizii şi rezervele de cavalerie, cu care Wurmser intenţiona să acţioneze pe Adige, erau în marş între Trente şi Bassano ; divizia Meszaros, lîngă acest oraş, divizia Sebottendorf la Rovigo şi Magnano, divizia Quosdanovich la Lavis.

Divizia Vaubois [2], formînd aripa stîngă franceză, plecă de la Lodrone în aceeaşi zi, 1 septembrie, şi urcă rîul Chiese, urmînd şoseaua care merge la Trente. Divizia Masséna, rezerva de cavalerie şi cartierul general treceră Adigele pe podul de la Pol, înaintînd pe şoseaua de pe malul stîng. Divizia Augereau, plecată din Verona, mărşăluia în eşalonul doi pe aceeaşi şosea, ocupînd cu

[1] Armată purtînd numele a două departamente vechi din Franţa : Sambre-et-Meuse, format în 1795 din fostul comitat de Namur (Belgia) şi o parte din Marele ducat de Luxemburg ; Rhin-et-Meuse, format în 1798, în urma recunoaşterii de către Austria a stăpînirii teritoriului de pe malul stîng al Rhinului de către Franţa (în memoriile sale Napoleon se referă la anul 1796 cînd departamentul Rhin-et-Meuse, deşi aflat sub stăpînire franceză, nu era recunoscut pe cale diplomatică).

[2] Charles Vaubois (1748—1839) — general francez. Participă la asediul Toulonului, la campania din Italia şi la cucerirea Maltei (1798), devenind guvernator al insulei.

infanteria sa ușoară creasta superioară a munților, care domina șoseaua și valea pe malul stîng al Adigelui.

Tirolul este una din cele mai vechi posesiuni ale Casei de Austria ; poporul îi este extrem de atașat. Regiunea Trentino, care este partea sa meridională, numită Tirolul italian, era sub stăpînirea unui episcop suveran la Trente. Trei șosele conduc de la Trente în Italia; una la Bassano, urmînd malul stîng al Brentei ; una la Verona prin Roveredo, urmînd malul stîng al Adigelui ; una la Brescia, traversînd Sarca, ocolind lacul Garda, urmînd Chiese și trecînd pe la Rocca-d'Anfo. Un drum transversal unește șoseaua de la Verona cu cea de la Bassano, fără să fie nevoie să urci pînă la Trente, ramificație comună pentru toate.

II. Prințul de Reuss vru să apere podul de la Sarca ; dar generalul Saint-Hilaire, comandantul avangardei diviziei Vaubois, îl atacă cu furie și cuceri podul în pas de asalt, făcu un număr important de prizonieri și îl urmări, hărțuindu-l pînă la tabăra sa de la Mori. În ceea ce-l privește pe generalul Pijon, comandantul avangărzii lui Masséna, acesta dădu peste cap avangarda lui Vukassovich la Serravalle, o urmări pînă la tabăra de la Marco și îi luă cîteva sute de prizonieri. Cele două armate se găsiră, în zorii zilei de 4 septembrie, față în față, călare pe cele două maluri ale Adigelui. Atacul fu impetuos, rezistența îndîrjită ; dar imediat ce Napoleon văzu ezitări în linia austriacă, el ordonă generalului Dubois să șarjeze cu 500 de călăreți ; șarja fu fericită, dar Dubois căzu mort, străpuns de trei gloanțe. Era un ofițer viteaz care se distinsese în campaniile precedente pe Rhin. Armata intră în Roveredo[3] deodată cu inamicul, care nu putu să se oprească și să se regrupeze decît la defileul din fața puternicii fortificații de la Caliano. Acolo, Adigele este strîns între munți perpendiculari. Defileul nu are 40 de toaze lărgime ; fortificații și un zid, sprijinite de mai multe baterii de artilerie, interziceau intrarea ; generalul Davidovich, cu o rezervă, se găsea pe poziție. Generalul Dommartin amplasă o baterie de artilerie ușoară care bătea defileul în lungime. Trăgătorii se angajară în luptă și obținură cîteva succese pe munte. Nouă batalioane în coloană strînsă se aruncară în defileu, atacară inamicul, îl dădură peste cap : artilerie, cavalerie, infanterie, totul se amestecă, cincisprezece tunuri, șapte drapele și 7 000 oameni fură capturați.

[3] Localitate în Lombardia, la 45 km sud-est de Verona, unde s-a dat bătălia de la 4 septembrie 1796.

În ceea ce-l privește pe generalul Vaubois, acesta străpunse tabăra de la Mori și urmări cu energie inamicul, urcînd malul drept al rîului în direcția Trente. Lemarois[4], aghiotantul generalului-șef, a fost grav rănit într-o șarjă temerară și strălucită la Roveredo. Acest tînăr se distinsese în „Vendemiaire"[5] la Paris și avea multă ardoare ; era din departamentul Manche.

Armata continuă să mărșăluiască o parte din noapte. În ziua de 5, ea intră în Trente. Seara, Vaubois continuă marșul și ocupă o poziție pe Avicio, la trei leghe de Trente ; rămășițele corpului de armată comandat de Davidovich se găseau în poziție în spatele acestui rîu. Napoleon ordonă generalului să treacă prin vad cu trei escadroane de cavalerie, să taie linia de apărare inamică și să lovească prin spate trupele care apărau podul, în timp ce el va ataca din față. Inamicul părăsi poziția în cea mai mare dezordine și generalul Vaubois se stabili pe malul rîului Avicio.

III. Pierderea bătăliei de la Roveredo, în loc să oprească mișcarea lui Wurmser spre Bassano, o acceleră. De fapt, fiind tăiat de Trente și de Tirol, el trebuia

[4] Jean Lemarois (1776—1836) — aghiotant al lui Napoleon, general francez, a participat la toate campaniile acestuia. S-a distins în luptele pentru apărarea Magdeburgului (1814).

[5] Vendemiaire — prima lună a anului republican în perioada revoluției burgheze din Franța (începea la 21 septembrie). Napoleon se referă însă la ziua de 13 Vendemiaire anul IV (5 octombrie 1795), cînd au loc evenimentele din Adunarea constituantă, în care regaliștii cer menținerea a două treimi din vechii deputați, iar Convenția este sprijinită de trupele trimise de el din Italia în frunte cu Murat.

să se grăbească, pentru a ieși din defileu și a-și regrupa armata la Bassano, pentru a-și asigura linia de operații prin regiunea Friuli. Dar un alt motiv îi schimbă hotărîrea : el se lăsă convins că Napoleon intenționa să meargă spre Innsbruck, pentru a se uni cu Armata de Rhin ajunsă atunci în Bavaria și, pe acest indiciu fals, ordonă diviziei Meszaros să meargă către Mantova. La 7 septembrie ea ajunsese deja în fața Veronei, în timp ce cartierul său general cu diviziile Sebottendorf, Quosdanovich și rezervele soseau la Bassano, iar ariergarda sa ocupa o poziție la Primolano pentru a apăra trecătoarea Brenta. În noaptea de 5 spre 6 septembrie, la Trente s-a primit informația, trimisă de generalul Kilmaine de la Verona, că divizia Meszaros a traversat Brenta, înaintează spre Adige și că este probabil că va ataca Verona în ziua de 7 septembrie. Napoleon concepu imediat planul de a bloca pe Wurmser între Brenta și Adige sau, dacă la apropierea sa se retrăgea spre Piave, de a înconjura și captura divizia Meszaros, care era deja în primejdie, fiind prea înaintată spre a se retrage.

El încredință paza Tirolului italian generalului Vaubois, care de pe poziția sa de la Lavis era în măsură să se deplaseze pînă la trecătoarea Brenner, în întîmpinarea generalului Moreau [6], dacă dreapta acestuia ar fi ajuns la Innsbruck. În cursul nopții organiză administrația provinciei și afișă următoarea proclamație :

„Tirolezi, voi solicitați protecția armatei franceze ; însă trebuie să o meritați. Pentru că majoritatea dintre voi este bine intenționată, constrîngeți să se supună acel mic număr de oameni încăpățînați. Purtarea lor nebunească tinde să atragă asupra patriei lor furiile războiului. Superioritatea armatelor franceze este astăzi un fapt constatat. Miniștrii împăratului, cumpărați de aurul Angliei, îl trădează. Acest nefericit principe nu face un pas care să nu fie o greșeală. Vreți pacea ? Francezii

[6] Jean Victor Moreau (1763—1813) — intră voluntar în armată în 1791. General în 1793. A participat la campania din 1796 din Germania. Refuzînd ordinul „Legiunea de onoare" este suspectat de sentimente regaliste și închis (1804). Grațiat, se îmbarcă pentru America și este radiat din cadrele armatei.

luptă pentru ea. Noi nu trecem prin teritoriul vostru decît pentru a obliga Curtea de la Viena să asculte dorința Europei dezolate și să audă strigătul popoarelor sale. Noi nu venim aici pentru a ne mări teritoriul ; natura a trasat frontierele noastre pe Rhin și pe Alpi ; la fel cum a stabilit Tirolul ca limită a Casei de Austria.

Tirolezi, oricare a fost purtarea voastră anterioară, întoarceți-vă la casele voastre, părăsiți drapelele de atîtea ori bătute și incapabile să vă apere ; învingătorii Alpilor și ai Italiei nu se tem de cîțiva inamici în plus, dar generozitatea națiunii mele îmi ordonă să încerc să fac mai puține victime. Noi ne-am arătat de neînvins în lupte, dar sîntem prietenii celor care ne primesc cu ospitalitate.

Religia, obiceiurile, proprietățile comunelor care se vor supune vor fi respectate..."

În zorii zilei de 6 septembrie, Napoleon începu marșul cu divizia Augereau în față, urmată de Masséna și de rezervă, prin trecătoarea Brenta, pentru a ajunge cît mai repede la Bassano. Acest drum greu, în lungime de douăzeci și cinci de leghe, trebuia străbătut în cel mult două zile. Seara, cartierul general și armata și-au stabilit tabăra la Borgo-di-Val-Sugana.

IV. În zorii zilei de 7, el reluă marșul ; avangarda sa nu întîrzie să se ciocnească de cea a lui Wurmser, care se găsea în poziție în spatele localității Primolano. Părea imposibil să fie azvîrlită din ea. Dar nimic nu rezistă impetuozității franceze. Brigada 5 infanterie ușoară, în trăgători, susținută de trei batalioane din Regimentul 4 de linie, pe trei coloane în formație strînsă, străpunse dubla linie de apărare austriacă. Regimentul 5 dragoni, comandat de colonelul Milhaud, tăie șoseaua. Avangarda inamică, aproape în întregime, depuse armele. Artilerie, drapele, materiale, totul fu capturat. Micul fort Cavolo, care este un fel de baricadă, încercă zadarnic să reziste ; el fu învăluit și cucerit.

Noaptea, armata franceză își stabili tabăra în satul Cismon [7]. Napoleon își instală acolo cartierul general, fără suită, fără bagaje, mort de foame și de oboseală ; toată noaptea rămase în bivuac. Un soldat (care i-o aminti, în 1805, în tabăra de la Bologne, cînd era împărat) împărți cu el rația sa de pîine.

Au fost capturate parcuri de chesoane, douăsprezece tunuri, cinci drapele și 4 200 oameni.

V. În aceeași noapte, divizia Meszaros atacă Verona, pe care spera să o ocupe fără rezistență. Dar tot terenul din fața Veronei fusese pregătit pentru apărare. O redută puternică în formă de semilună fusese construită în fața porții orașului Vicenza. Generalul Kilmaine îl aștepta pe Meszaros. El întîrzie apropierea inamicului de oraș cu cîteva escadroane de cavalerie care, retrăgîndu-se în spatele fortificațiilor, au permis celor treizeci de tunuri instalate pe ziduri să distrugă coloana inamică. După cîteva încercări zadarnice, socotind imposibil să cucerească prin forță cetatea, Meszaros își stabili tabăra la San-Michele, ceru întăriri și un echipaj de pod [8] pentru a trece rîul și a înconjura orașul. Dar Wurmser, găsindu-se în acel moment surprins și amenințat în Bassano, îi ordonă să se replieze spre el în cea mai mare grabă. El spera să aducă la timp această divizie, pentru a putea opri armata franceză în fața localității Bassano. Era însă prea tîrziu. În ziua de 8, în timp ce dădea bătălia de la Bassano, divizia Meszaros se găsea de-abia la Montebello.

La 8 septembrie, înainte de răsăritul soarelui, Napoleon se găsea la avanposturi. La ora 6, avangarda atacă și respinse șase batalioane care erau în poziție pe ambele maluri ale trecătoarei Brenta ; resturile lor se repliară pe linia de bătălie, care avea circa 20 000 oameni, dar care nu opusese decît o slabă rezistență. Divizia Augereau atacă la stînga ; divizia Masséna la dreapta. Inamicul fu străpuns în toate punctele și aruncat spre Bassano. Brigada 4 de linie, în coloane strînse, trecu podul ca la Lodi. La ora trei, armata intră în Bassano [9] și captură 6 000 prizonieri, opt drapele, două echipaje de pod, două sute de căruțe cu bagaje, treizeci și două de tunuri, o sută de atelaje de parc diferite, toate cu cîte patru cai.

Wurmser se retrase în dezordine spre Vicenza, neamaiputînd să se retragă spre Piave ; acolo întîlni divizia Meszaros. Astfel, el era izolat de ducatele ereditare și de comunicațiile sale cu Austria. Generalul Quosdanovich, cu trei mii de oameni, fiind izolat de Bassano, se retrase spre Friuli. În ziua de 9, divizia Masséna înaintă spre Vicenza, cea a lui Augerau spre Padova, interceptînd cele două mari comunicații, pentru cazul în care Wurmser ar fi încercat să revină prin Brenta pentru a ajunge la Piave. Bătut la Roveredo, în trecătoarea Brenta, la Bassano și în fața Veronei, Wurmser nu mai avea în subordinele sale decît trupe descurajate ; elita lor fusese pierdută ; dintr-o armată de 60 000 oameni, mai avea strînși sub comanda sa numai 16 000. Niciodată n-a existat o situație mai critică ; pierduse orice speranță de salvare. Francezii se așteptau în fiecare moment să-l vadă depunînd armele.

VII. Din acești 16 000 de oameni, 6 000 erau din cavalerie, în stare bună și nedemoralizată, care nu fusese învinsă și nu suferise pierderi ; ea se răspîndi în toată zona pentru a căuta o trecere spre Adige. Două escadroane trecură pe malul drept al Adigelui, cu bacul de Albaredo, pentru a recunoaște poziția francezilor și a obține ceva informații din Mantova. Pentru Wurmser era imposibil să treacă Adigele pe acest bac, urmărit cum era de armata franceză și după ce pierduse la Bassano echipajele pe pod. Poziția sa era desperată, cînd francezii

[7] Numele complet al localității este Cismon della Grappa, fiind situată la 57 km nord-est de Vicenza, aproape de vărsarea rîului Cismon în Brenta și la nord de Muntele Grappa. La 7 septembrie 1796 s-au dus lupte și în două mici localități din aceeași zonă (Primolano și Cavolo).

[8] Materialul necesar pentru trecerea rîului pe pontoane.

[9] Numele complet al localității unde s-a dat bătălia de la 8 septembrie 1796 este Bassano della Grappa, situată la 30 km nord-est de Vicenza.

evacuară Legnano fără să distrugă podul ; această greşeală a unui comandant de batalion îl salvă. Cînd fusese atacat la Verona, Kilmaine chemase la el pe cei 400 oameni care păzeau Legnano şi ordonase lui Sahuguet să-i înlocuiască cu un detaşament luat de la blocada Mantovei. Comandantul acestui detaşament, care avusese cîţiva oameni morţi, fiind atacaţi cu săbii pe drumul de la Legnano la Mantova, crezu că toată armata austriacă trecuse la Albaredo şi avea să-i taie retragerea. El crezu zvonurile răspîndite de inamic asupra dezastrelor suferite de armata franceză, care ar fi pierit în Tirol. Se crezu izolat, îşi pierdu capul şi evacuă poziţia, retrăgîndu-se spre Mantova. Wurmser, informat de această fericită situaţie, se îndreptă imediat spre Legnano, intră în el fără să tragă un foc de puşcă şi profită de faptul că podul era întreg pentru a traversa Adigele. În acelaşi moment, generalul-şef ajungea la Arcole. Primind această supărătoare veste, el puse mîna pe bacul de la Ronco, trecu pe Masséna pe malul drept şi ordonă lui Augereau să înainteze de la Padova spre Legnano ; el mai avea încă speranţa de a-l încercui din nou pe mareşal, sosind înaintea lui pe malurile rîului Molinella. Kilmaine, cu tot ce găsise disponibil, se instalase pe acest rîu, interceptînd drumul spre Mantova ; dar forţele lui erau slabe ; trebuia însă să ajungă acolo înaintea inamicului. Wurmser pierdu un timp preţios la Legnano, fie că excesul de oboseală îl obligă să dea trupelor sale cîteva ore de repaus, fie că, socotind că francezii sînt pe drumul de la Vicenza la Ronco, ezită, în speranţa de a folosi comunicaţiile naturale spre Padova. Întrucît avea multă cavalerie, el s-ar fi putut informa la foarte mare distanţă. În sfîrşit, patrulele sale îi făcură cunoscut că francezii erau la Montagnana, deja înaintea lui, venind pe drumul Padovei, şi că ei se apropia de Legnano, mărşăluind pe ambele şosele. Atunci el porni spre Mantova.

De la Ronco mergeau două drumuri spre Sanguinetto, unde se intenţiona interceptarea inamicului ; unul la stînga, urmînd Adigele şi tăind la Cerea drumul între Legnano şi Mantova ; celălalt ducea direct de la Ronco la Sanguinetto.

Generalul Pijon cu avangarda lui Masséna merse drept spre Sanguinetto. Dar Murat, trimis în recunoaştere cu cavaleria uşoară, luase drumul către Cerea, pe unde putea să se apropie mai mult de inamic ; el începu curînd canonada. Auzind tunul, Pijon împinse stînga sa spre Cerea, ajunse acolo şi dispuse Brigada 4 uşoară în dispozitiv de luptă, în spatele pîrîului, pentru a bara drumul. Wurmser era izolat ; era pierdut dacă nu reuşea să-şi deschidă drum. El atacă Cerea, desfăşură întreaga sa armată şi încercui această slabă avangardă ; 3—400 oameni rămăseseră în mîinile sale. Stăpîn pe cîmpul de bătălie, continuă în grabă marşul spre Sanguinetto. În timpul încăierării de la Cerea, generalul-şef sosi în galop în sat, în momentul în care avangarda sa era în derută şi de-abia avu timp să se întoarcă şi să se salveze în cea mai mare grabă. Wurmser sosi, numai după cîteva minute, chiar pe locul pe care se găsise el. Informat de o bătrînă de cele întîmplate, el ordonă să fie urmărit în toate direcţiile, cerînd cu insistenţă să fie adus viu. Ajuns la Sanguinetto, Wurmser merse toată noaptea. Informat că era aşteptat pe Molinella de rezervele lui Sahuguet şi Kilmaine, el părăsi drumul principal, o luă spre stînga şi ajunse în ziua de 12 septembrie la Villimpenta, unde se găsea un mic pod, slab păzit ; cavaleria sa atacă prin surprindere. Generalul Charton, care alergase de la asediul Mantovei cu 500 oameni din Brigada 12 uşoară pentru a apăra acest pod, nu putu ajunge la timp ; el îşi organiză atunci o formaţie în careu, fixată pe şosea şi rezistă cu dîrzenie ; dar generalul fu tăiat cu săbiile de cuirasierii [10] austrieci şi rămase mort pe cîmpul de bătălie. Acest detaşament fu pierdut. În ziua de 14, la Due-Castelli, un alt succes asemănător celor de la Cerea şi Villimpenta aruncă o mică mîngîiere asupra dezastrelor bătrînului mareşal ; un batalion de infanterie fu izolat şi împrăştiat de două regimente de cuirasieri, pierzînd 300 oameni. Armata era extrem de obosită ; începuseră să apară neglijenţe în executarea serviciului.

[10] Denumire a soldaţilor de cavalerie grea.

VIII. Micile succese obținute de armata austriacă în luptele de la Cerea, Villimpenta, Due-Castelli o încurajară să continue campania. Garnizoana ieși din oraș și Wurmser stabili tabăra armatei între Saint-Georges și citadelă. Avea sub ordinele sale 33 000 oameni ; 5 000 erau în spitale ; el lăsă 5 000 oameni pentru paza cetății și intră în tabără cu 25 000 oameni la...*, dintre care 5 000 din cavalerie ; ocupînd astfel cîmpia, spera să găsească ocazia de a ajunge din nou la Legnano și apoi să treacă din nou Adigele. Dar generalul Bon, care comanda divizia Augereau, cuceri Legnano la 13 septembrie, făcînd 1 700 prizonieri și luînd douăzeci și patru de piese de artilerie cu atelajele complete ; eliberă 500 de francezi capturați la Cerea și în alte mici ciocniri. În ziua de 14 el ajunse la Governolo, formînd stînga armatei ; Masséna, care se găsea la Due-Castelli, forma centrul ; Sahuguet cu trupele blocadei se găsea la Favorite, formînd dreapta ; Kilmaine regrupase toată cavaleria. Marșurile forțate executate în aceste ultime cincisprezece zile slăbiseră mult puterea regimentelor. Armata număra, în seara zilei de 16, 24 000 oameni sub arme, dintre care 3 000 din cavalerie. Armatele erau egale ca putere, dar moralul celor două armate era foarte diferit. Numai cavaleria inamică și-l păstrase pe al său.

La 13 septembrie generalul Bon se puse în marș, pornind din Governolo și, sprijinindu-și stînga pe rîul Mincio, se îndreptă spre Saint-Georges. Lupta deveni foarte aprinsă ; austriecii împinseră acolo rezerva. Bon fu nu numai oprit, dar pierdu puțin teren. Sahuguet se angajă pe dreapta. Inamicul credea că tot efectivul inamicului este angajat în luptă, cînd Masséna îl atacă în coloană la centru și puse în dezordine armata inamică care se retrase cu toată graba în oraș, după ce pierduse 3 000 de prizonieri, printre care un regiment de cuirasieri călare, trei drapele și unsprezece tunuri.

După bătălia de la Saint-Georges, care a fost foarte aprigă, Wurmser se răspîndi în Seraglio ; organiză un pod de pontoane peste Po și introduse alimente în oraș.

* Cuvînt lipsă în manuscris *(Nota redacției franceze)*.

La 24 septembrie, Ott atacă Governolo, dar fu respins și pierdu 1 000 de oameni și șase tunuri. Dacă cucerea acest punct, mareșalul austriac ar fi încercat să ajungă pe acolo spre Adige.

În fine, la 1 octombrie, Kilmaine, care comanda asediul, intră în Seraglio, cuceri Pradella, Cerese și blocă complet orașul. Această acțiune care dădu loc la lupte foarte crîncene, duse cu puțini oameni, făcu onoare generalului.

De la 1 la 18 septembrie inamicul pierduse 27 000 oameni, din care 18 000 prizonieri, 3 000 uciși, 6 000 răniți, șaptezeci și cinci de tunuri, douăzeci și două de drapele și stindarde, treizeci de generali, diverși angajați ai cartierului general, 6 000 de cai. Împreună cu mareșalul, 16 000 oameni fuseseră obligați să se închidă în Mantova ; 10 000 de oameni aparținînd acestei armate, sub comanda lui Davidovich, se salvară în Tirol, iar alții, sub comanda lui Quosdanovich, în Friuli.

Armata franceză a pierdut 7 500 oameni din care 1 400 prizonieri, 1 800 morți și 4 300 răniți.

Marmont, pe care generalul-șef îl trimise la Paris pentru a duce drapelele cucerite în bătăliile de la Roveredo, Bassano, Saint-Georges și în luptele de la Primolano și Cismon, era unul din aghiotanții săi ; îl găsise sublocotenent la Toulon și îl luase cu el. A fost mai tîrziu duce de Raguza și mareșal al Franței. Era din departamentul Côte-d'Or.

IX. Armata nemaiavînd, pentru moment, nici un inamic în față, trupele intrară în repaus. Vaubois ocupă Trente și se amplasă în tranșee pe malurile rîului Avicio. Divizia Masséna ocupă Bassano, supraveghind trecerea peste Piave. Divizia Augereau ocupă Verona. Kilmaine comanda blocada Mantovei. Bătăliile de la Roveredo, Bassano și Saint-Georges, luptele intermediare și bolile din perioada asediului slăbiseră armata.

Garnizoana Mantovei întreprinse la început numeroase și puternice ieșiri ; dar eșecurile și bolile îi calmară în curînd ardoarea. La sfîrșitul lui octombrie ea avea încă 17 000 oameni sub arme, 10 000 în spitale,

adică 30 000 de guri de hrănit ; ceea ce dădea speranța că cetatea nu va întîrzia să se predea. Dar bătrînul mareșal tăie și puse la sare carnea rezultată din tăierea cailor cavaleriei sale ; aceasta, împreună cu alimentele de tot felul pe care le strînsese din împrejurimi și mai ales din regatul Modenei, care în timpul celor două ridicări ale asediului introdusese convoaie dinainte pregătite, dădu posibilitate cetății să reziste mai mult decît se credea. Contra oricărei posibilități, contra credinței întregii Italii, armata franceză era destinată să mai obțină și alte victorii, mai sîngeroase și mai glorioase, iar Austria avea să mai ridice și să piardă încă două noi armate, înainte ca destinele acestui zid de apărare al Italiei să se îndeplinească.

Kilmaine, de origine irlandeză, era un excelent ofițer de cavalerie. Avea sînge rece, privire ageră de militar, era foarte indicat să comande detașamente de observare independente, în toate misiunile care cereau discernămînt, inteligență și o minte sănătoasă. Fusese întrebuințat în Prairial [11] contra suburbiei Saint-Antoine. În timpul campaniei din Italia avea aproximativ cincizeci de ani. El adusese armatei servicii importante și ar fi fost unul din principalii săi generali, dacă n-ar fi avut sănătatea șubredă. Cunoștea foarte bine trupele austriece ; cunoscîndu-le tactica, nu se lăsa de loc impresionat de zvonurile false pe care ele aveau obiceiul să le răspîndească în spatele unei armate, nici de capetele de coloană pe care le trimiteau în toate direcțiile pe căile de comunicații, pentru a face să se creadă că sînt mari forțe acolo unde nu existau. Opiniile sale politice erau foarte moderate.

[11] Referire la evenimentele din 10 iulie 1794 — (Legea din 22 Prairial — anul II) prin care s-a inaugurat Marea Teroare.

CAPITOLUL VIII

BĂTĂLIA DE LA ARCOLE

I. Mareșalul Alvinzi sosește în Italia în fruntea celei de a treia armate. II. Starea bună a armatei franceze. Simpatia întregii populații a Italiei îi amplifică succesele. III. Bătălia de la Brenta (5 noiembrie 1796). Vaubois se retrage în dezordine din Tirol. IV. Bătălia de la Caldiero (12 noiembrie). V. Nemulțumirile armatei și diversele sentimente care frămîntă soldatul francez. VI. Marșul de noapte al armatei franceze spre Ronco ; acolo ea traversează Adigele pe un pod de pontoane (14 noiembrie). VII. Bătălia de la Arcole, prima zi (15 noiembrie). VIII. A doua zi (16 noiembrie). IX. A treia zi (17 noiembrie). X. Armata franceză intră triumfătoare în Verona prin poarta Veneția, de pe malul drept (18 noiembrie).

I. Toți curierii care aduceau la Viena știri despre succesele prințului Carol [1] erau urmați de curierii lui Wurmser, care nu raportau decît dezastre. Curtea petrecu toată luna septembrie în aceste alternanțe de bucurie și de tristețe. Satisfacția pe care o avea pentru succesele sale nu putea compensa consternarea provocată de înfrîngerile sale. Germania era salvată, dar Italia pierdută ; ar-

[1] Carol de Habsburg sau arhiducele Carol (1771—1847) — al doilea fiu al împăratului Leopold II. Napoleon l-a apreciat ca pe unul dintre cei mai buni generali austrieci. După 1801 a optat pentru pace cu Franța, intrînd în dezacord cu poziția curții imperiale. Însărcinat să reorganizeze armata austriacă după bătălia de la Austerlitz, a făcut ca victoriile lui Napoleon de la Eckmühl, Essling și Wagram să fie obținute după lupte foarte grele. După bătălia de la Wagram se retrage din armată ; scrie mai multe lucrări de istorie și strategie militară în care manifestă o mare rigiditate doctrinară, în contrast cu suplețea pe care o dovedea în luptă.

mata care păzea această frontieră dispăruse. Numerosul său stat major, bătrînul mareşal, cu cîţiva oameni nu-şi găsiseră salvarea decît închizîndu-se în Mantova care, ajunsă la limita rezistenţei, lipsindu-i totul, pradă bolilor de toamnă, avea să fie constrînsă să-şi deschidă porţile în faţa învingătorului.

Consiliul aulic [2] simţi nevoia să facă eforturi extraordinare ; el strînse două armate, una în Friuli, cealaltă în Tirol, le puse sub comanda mareşalului Alvinzi [3] şi îi ordonă să meargă să salveze Mantova şi să elibereze pe Wurmser.

II. Efectul înfrîngerilor armatelor de Sambre-et-Meuse şi de Rhin urma să se facă simţit curînd în Italia. Directoratul promitea mult, dar făcea puţin ; totuşi el trimise douăsprezece batalioane, luate de la Armata de Vendeea, care sosiră la Milano în cursul lunilor septembrie şi octombrie. S-a avut grijă ca acestea să execute marşul pe douăsprezece coloane ; se lansase zvonul că fiecare coloană era formată dintr-un regiment cu efective complete, ceea ce ar fi constituit întăriri considerabile.

Este adevărat că soldatul francez nu avea nevoie de încurajări ; el era plin de încredere în comandantul său şi în propria sa superioritate ; era bine plătit, bine îmbrăcat, bine hrănit ; artileria era frumoasă şi numeroasă, cavaleria avea cai buni.

Populaţia din Italia se asociase intereselor armatei ; libertatea, independenţa ei depindeau de ea ; ea era tot atît de convinsă de superioritatea soldatului francez asupra celui german, cît şi de cea a generalului, învingătorul lui Beaulieu şi al lui Wurmser. Din luna iulie, opinia populaţiei se schimbase mult. Atunci, la vestea sosirii lui Wurmser, toată Italia se aşteptase la triumful său ; astăzi nimeni nu se mai îndoia de cel al armatei franceze. Moralul populaţiei transpadane [4], al celei din Bologna, Modena şi Reggio era atît de ridicat, încît ea ar fi putut să respingă singură armata Papei, dacă aceasta ar fi înaintat în teritoriul lor, aşa cum ameninţa.

III. La începutul lui octombrie, mareşalul Alvinzi se găsea cu armata sa încă în faţa rîului Isonzo ; dar la sfîrşitul acestei luni el îşi mută cartierul la Conegliano, în spatele Piavei. Masséna, instalat la Bassano, îi urmărea mişcările. Davidovich strînsese în Tirol un corp de 18 000 oameni, care includea şi miliţiile tiroleze. Generalul de divizie Vaubois acoperea Trente, ocupînd Avicio cu un efectiv de 12 000 oameni. Divizia Augereau, rezervele de cavalerie şi marele cartier general francez erau la Verona.

Planul lui Alvinzi era să facă joncţiunea, în Verona, cu trupele lui Davidovich şi, de aici, să înainteze spre Mantova. La 1 noiembrie el construi două poduri peste Piave şi se îndreaptă pe trei coloane spre Brenta. Atacul lui Masséna fiind iminent, el fu obligat să-şi desfăşoare armata, dar cînd îşi dădu seama că erau mai mult de 40 000 oameni el părăsi tabăra de la Bassano, retraversă rîul Brenta şi se apropie de Vicenza, unde Napoleon îl ajunse la 5 noiembrie, avînd cu el divizia Augereau şi rezerva, iar în ziua de 6 înaintă, pentru a da bătălia cu Alvinzi, care urmase mişcarea lui Masséna. Alvinzi îşi mutase cartierul său general la Fontaniva, avangarda sub comanda generalului Liptai era pe malul drept al Brentei, la Carmignano, în faţa stîngii sale, pe care o comanda generalul Provera ; dreapta sa, sub ordinele lui Quosdanovich, era instalată în poziţii între Bassano şi Vicenza ; generalul Mitrovsky comanda un detaşament de obser-

[2] Consiliul aulic (care aparţine curţii imperiale) a fost instituit în 1501 de împăratul german Maximilian I sub forma unui tribunal suprem. Iniţial, acest consiliu numea pe membrii acestui tribunal, apoi pe membrii consiliilor supreme — politic, administrativ şi militar ale Curţii de la Viena.

[3] Numele corect este Josef Alvinczy (1735—1810) — mareşal în armata austriacă. Îşi trage numele după denumirea satului Alvinţ (Vinţul de jos) din Transilvania, unde s-a născut. A participat la Războiul de 7 ani, Este învins de Napoleon în bătăliile de la Arcole (17 nov. 1796) şi de la Rivoli (14 ian. 1797), care au dus la capitularea Mantovei (2 feb. 1797). În 1798 devine guvernator militar al Ungariei.

[4] Din regiunile de peste fluviul Po (Pad).

vare în trecătoarea Brentei, iar generalul Hohenzollern comanda rezerva.

Masséna atacă în zorii zilei și, după o luptă de cîteva ore, respinse avangarda, pe Quosdanovich, Liptai și divizia Provera pe malul stîng al Brentei, omorînd o mulțime de oameni și făcînd prizonieri.

În fruntea diviziei Augereau, Napoleon atacă pe Quosdanovich, îl respinse din Nove și îl aruncă spre Bassano. Era ora patru după amiază ; el acordă cea mai mare importanță trecerii podului și cuceririi în aceeași zi a orașului.

Intrînd în luptă cu Hohenzollern, el ordonă brigăzii din rezervă să înainteze, pentru a sprijini atacul podului. Dar un batalion format din 900 croați, care fusese izolat de restul trupelor, își organizase pozițiile într-un sat, pe drumul principal ; cînd capul rezervei apăru și vru să traverseze satul, fu primit cu un foc foarte viu ; fu necesar să se aducă obuziere ; satul fu cucerit, croații uciși ; dar rezerva avu o întîrziere de două ore și, cînd sosi la pod, ziua era pe sfîrșite. Cucerirea acestui punct de trecere a trebuit să fie amînată pentru ziua următoare.

Vaubois primise ordin să atace pozițiile inamicului de pe malul drept al rîului Avicio. La 1 noiembrie el atacă pozițiile de la San-Michele și Segonzano. Inamicul era puternic și se apără cu cea mai mare vigoare. Succesul lui Vaubois nu a fost complet și tentativa pe care o făcu în ziua următoare nu a fost mai fericită. În fine, atacat și el, a fost respins din poziția de la Lavis și forțat să părăsească Trente. Regrupîndu-se, ocupă o poziție la Caliano, dar Laudon, manevrînd cu tirolezii săi pe malul drept al Adigelui, îl depășise și ocupase Nomi și Torbole. Intenția sa părea să fie că se îndreaptă spre Monte-Baldo și Rivoli. Vaubois nu mai avea pe nimeni pe malul drept și nu mai putea opune nimic acestei manevre, care dacă ar fi fost executată de inamic ar fi compromis situația trupelor sale și a întregii armate.

Aceste vești rele sosiră la cartierul general la ora două dimineața.

Nu se mai putea ezita. Trebuia să se alerge în toată graba spre Verona, atît de grav amenințată, să se abandoneze primul plan și orice idee de diversiune. Planul

inițial al generalului-șef fusese ca, după ce ar fi aruncat pe Alvinzi dincolo de Piave, să înainteze către originea cheilor Brentei și să izoleze pe Davidovich. Colonelul Vignolle, care aparținea statului major, ofițer de încredere, a fost trimis pentru a strînge la Verona toate trupele pe care le va găsi acolo și să le aducă pe malurile rîurilor Corona și Rivoli. El găsi un batalion din Regimentul 40, care tocmai sosise din Vendeea, cu care dădu lupta cu trăgătorii înaintați ai inamicului, oprindu-i pe Corona. A doua zi, Joubert sosi pe această poziție importantă cu Brigada 4 ușoară, luată de la asediul Mantovei ; din acest moment nu mai fu pericol. Vaubois realiză poduri peste Adige, retrecu pe malul drept și ocupă pozițiile de pe malurile rîurilor Corona și Rivoli.

De la Brenta armata franceză se scurse toată ziua prin Vicenza care, martoră a victoriei pe care o obținuse, nu-și putu explica această mișcare de retragere. La rîndul său, Alvinzi începuse să se retragă la ora trei dimineața, pentru a trece rîul Piave, dar el fu informat imediat de cavaleria sa ușoară despre retragerea armatei franceze ; el se întoarse spre Brenta și a doua zi trecu acest rîu pentru a urmări mișcarea inamicului.

Napoleon se duse la divizia Vaubois pe care o adună pe platoul de la Rivoli și spuse :

„Soldați, nu sînt mulțumit de voi. N-ați arătat nici disciplină, nici fermitate, nici vitejie. Nu v-ați putut opri pe nici o poziție ; v-ați lăsat tîrîți de panică ; v-ați lăsat goniți de pe pozitii pe care o mînă de viteji putea să oprească o armată. Soldați din regimentele 39 și 85 : nu sînteți soldați francezi. Generale șef de stat-major, ordonă să se scrie pe drapele : Ei nu mai fac parte din Armata de Italia !"

Această cuvîntare, pronunțată cu un ton sever, smulse lacrimi acestor vechi soldați ; legile disciplinei nu putură înăbuși sentimentul lor de durere ; mai mulți grenadieri decorați strigară : „Generale, am fost calomniați ; trimite-ne în avangardă și vei vedea dacă regimentele 39 și 85 fac parte din Armata de Italia". Producînd efectul pe care îl dorea, el le adresă cîteva cuvinte de mîngîiere.

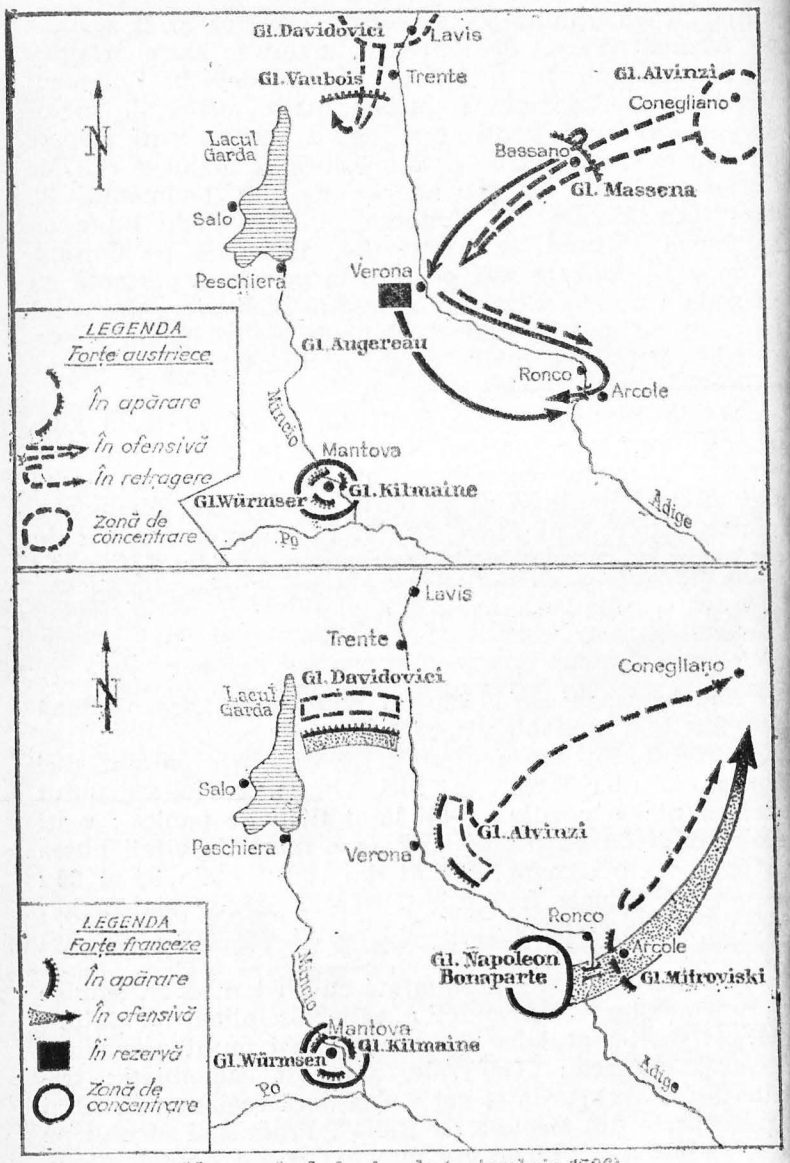

Manevrele de la Arcole (noiembrie 1796)

Cîteva zile mai tîrziu aceste două regimente se acoperiră de glorie.

IV. Cu toate eșecurile suferite pe rîul Brenta, operațiile lui Alvinzi erau încununate de cele mai strălucite succese. El era stăpîn pe Tirol și pe teritoriul dintre Brenta și Adige. Dar partea cea mai grea o avea încă de îndeplinit ; trebuia să forțeze rîul Adige, avînd în față armata franceză, să opereze joncțiunea cu Davidovich, trecînd peste vitejii instalați în poziție în fața Veronei. Șoseaua de la Verona la Vicenza merge pe lîngă Adige pe o distanță de trei leghe, pînă la Villanova, unde se întoarce perpendicular spre stînga, mergînd drept spre Vicenza. La Villanova șoseaua era tăiată de micul rîu Alpone care, după ce traversează Arcole, se varsă în Adige, aproape de Albaredo. La stînga localității Villanova se găsesc înălțimi cunoscute sub numele de „poziția de la Caldiero" ; cine le ocupă acoperă Verona și este în măsură să cadă în spatele inamicului care controlează Adigele de Jos. Apărarea lui Monte-Baldo asigurată și trupele lui Vaubois refăcute, Napoleon hotărî să ocupe Caldiero, care oferea mai multe șanse pentru apărare și mai multă energie acțiunii sale. În ziua de 11, la ora două după amiază, armata trecu podul Veronei. Brigada Verdier din cap respinse avangarda inamică, luă cîteva sute de prizonieri și, la miezul nopții, ocupă o poziție la poalele înălțimii Caldiero.

Focurile bivuacurilor, informațiile de la populația prietenă și cele de la prizonieri nu mai lăsară nici o îndoială asupra intențiilor lui Alvinzi ; el era pregătit pentru luptă și se instalase solid pe poziții bune, sprijinindu-și stînga pe mlaștinile de la Arcole și dreapta pe muntele Olivetto și pe satul Colognola. Această poziție este bună pentru o apărare în ambele direcții. El se întărise cu cîteva redute și cu baterii excelente. În zorii zilei se făcu recunoașterea liniei de luptă inamică : stînga era inexpugnabilă, dreapta păru slab sprijinită. Pentru a profita de această greșeală, Masséna primi ordin să meargă cu divizia sa să ocupe un mamelon care depășea dreapta inamicului și pe care neglijase să-l ocupe. Gene-

ralul de brigadă Launay urcă repede înălțimea, în fruntea unui detașament de trăgători ; dar, avansînd prea mult, nu a mai putut fi susținut la timp de către divizie care, după ce urcă înălțimea, se văzu oprită în fața unei rîpi. Generalul Launay fu respins și făcut prizonier. Inamicul, dîndu-și seama de greșeală, își rectifică imediat poziția. Nu mai fu posibil să fie atacat cu speranță de succes.

În acest timp focul se angajase pe toată linia ; el dură toată ziua. Ploaia cădea în torente ; pămîntul era atît de înmuiat că artileria franceză nu putea face nici o mișcare, în timp ce cea austriacă, fiind în poziție și bine amplasată, își realiza scopul. Inamicul făcu, la rîndul său, cîteva tentative de a ataca, dar fu respins. Noaptea, cele două armate rămaseră pe pozițiile pe care se găseau. Ploaia continuă cu atîta putere, încît, în dimineața următoare, generalul-șef consideră că este mai bine să se înapoieze în tabăra sa din fața Veronei. Pierderile în această luptă fură egale. Inamicul își atribui pe drept victoria. Avanposturile sale se apropiară de San-Michele și situația francezilor deveni cu adevărat critică.

V. Vaubois avea pierderi mari ; nu mai avea decît 8 000 oameni. Celelalte două divizii, după ce se bătuseră vitejește pe rîul Brenta și nu reușiseră operația pe înălțimea Caldiero, nu mai aveau sub arme decît 13 000 de oameni. Sentimentul superiorității inamicului era în mințile tuturor. Soldații lui Vaubois, pentru a-și justifica retragerea, afirmau că se bătuseră unul contra trei. Fără îndoială că și inamicul avusese pierderi, dar el era mai numeros și cîștigase mult teren. El își dăduse seama ușor de numărul mic al francezilor și, astfel, nu se mai îndoia de eliberarea Mantovei și cucerirea Italiei. În entuziasmul său, inamicul strîngea și fabrica cu ostentație o mare cantitate de scări, amenințînd că va cuceri Verona prin asalt.

Garnizoana Mantovei devenise mai activă ; ieșea des din cetate și hărțuia fără încetare pe asediatori, care nu mai erau decît 8—9 000 pentru a bloca o garnizoană de 25 000, din care, ce-i drept, 10—12 000 erau bolnavi.

Francezii nu mai erau în măsură să preia ofensiva nicăieri : ei erau blocați pe o parte de înălțimile Caldiero și, de altă parte, de trecătorile Tirolului. Deși pozițiile inamicului permiteau să se întreprindă acțiuni împotriva lui, superioritatea sa numerică era prea evidentă. Trebuia să fie lăsat să ia inițiativa și să se aștepte cu răbdare pentru a vedea ce acțiuni voia el să întreprindă. Vremea era foarte rea ; toate mișcările se făceau prin noroi. Luptele de la Caldiero și Tirol scăzuseră simțitor încrederea soldatului francez. El avea încă sentimentul superiorității sale la număr egal de forțe, dar nu mai credea că poate să reziste unui inamic superior ca număr. Mulți viteji fuseseră răniți de două și de trei ori, în diferite bătălii, după intrarea în Italia.

Moralul era scăzut : „Singuri, spuneau ei, nu putem să îndeplinim misiunile tuturor. Armata lui Alvinzi care se găsește aici este cea în fața căreia s-au retras armatele de Rhin și de Sambre-et-Meuse, care acum lenevesc ; de ce trebuie să facem noi treaba lor ? Dacă sîntem bătuți, vom reajunge pe Alpi ca fugari, fără onoare ; dar dacă sîntem învingători, ce vom face cu acesată nouă victorie ? Ni se va opune o armată asemănătoare celei lui Alvinzi, așa cum Alvinzi a urmat lui Wurmser, cum Wurmser a urmat lui Beaulieu și, în această luptă inegală, va trebui în mod sigur să terminăm prin a fi striviți". Napoleon răspundea : „Nu mai avem de făcut decît un efort și întreaga Italie este a noastră. Inamicul este, fără îndoială, mai numeros, dar jumătate din trupele sale sînt compuse din recruți. Odată bătut, Mantova cade, noi rămînem stăpîni peste tot, lupta noastră se sfîrșește ; căci nu numai Italia, ci chiar pacea generală depinde de Mantova. Vreți să mergeți pe Alpi ? Nu mai sînteți capabili. Din bivuacurile aride și înghețate ale acestor stînci, voi ați putut cuceri cîmpiile mănoase ale Lombardiei ; dar din bivuacurile vesele și înflorite ale Italiei nu mai sînteți capabili să vă întoarceți în mijlocul zăpezilor. Ne-au sosit ajutoare ; altele sînt pe drum ; acei care nu vor să se mai bată, să nu mai caute pretexte inutile ; dacă bateți pe Alvinzi, eu răspund de viitorul vostru !" Aceste cuvinte, repetate de toți cei care aveau inimi generoase, remontau sufletele și le făceau să treacă încetul cu în-

cetul la sentimente opuse. Şi astfel, uneori, în descurajarea sa, armata ar fi vrut să se retragă ; alteori, plină de entuziasm, cerea să meargă înainte : „Trebuie ca soldaţii Italiei să sufere cu răbdare insultele şi provocările acestor sclavi ?“ Cînd se află la Brescia, Bergamo, Milano, Cremona, Lodi, Pavia, Bologna că armata suferise un eşec, răniţii şi bolnavii ieşiră din spitale, încă nevindecaţi, pentru a-şi relua locurile în rînduri. Rănile unui mare număr dintre aceşti viteji erau încă sîngerînde. Acest spectacol mişcător tulbura puternic sufletele oamenilor.

VI. În sfîrşit, la 14 noiembrie, la căderea nopţii, tabăra de la Verona reluă armele ; trei coloane se puseră în marş în cea mai mare linişte, traversară oraşul, trecură Adigele pe cele trei poduri şi intrară în formaţie pe malul drept. Ora plecării, direcţia, tăcerea din ordinul de zi, contrar obiceiului de a anunţa că se trece la luptă, situaţia trupelor, în fine, totul indica retragerea. Acest prim pas de retragere antrena în mod necesar ridicarea asediului Mantovei şi presupunea pierderea întregii Italii. Acei dintre locuitori care îşi legaseră propriul destin de victoriile francezilor urmăreau neliniştiţi şi cu inima strînsă mişcările acestei armate, care ducea cu ea toate speranţele lor. Totuşi, armata în loc să urmeze drumul către Peschiera, o ia deodată la stînga şi urmează Adigele ; ea ajunse înainte de ivirea zilei la Ronco ; Andréossy [5] tocmai termina montarea unui pod. La primele raze de soare, printr-o singură întoarcere la stînga, ea se vede, cu mirare, pe celălalt mal. Atunci, ofiţerii şi soldaţii, care cînd urmăriseră pe Wurmser traversaseră aceste locuri, începură să ghicească intenţia generalului lor : „Dorea să întoarcă înălţimea Caldiero pe care nu

[5] Antoine François Andréossy (1761—1828) — general şi diplomat francez. L-a sprijinit pe Napoleon la 18 Brumaire (9 nov. 1799 — zi în care Napoleon, după întoarcerea din campania din Egipt, a suprimat Directoratul, înlocuindu-l cu Consulatul, din care făceau parte trei persoane : Seyès, Ducos şi Napoleon). Ulterior, Andréossy a fost ambasador al Franţei la Londra, Viena şi Constantinopol.

putuse să o cucerească printr-un atac de front ; neputînd lupta în cîmpie cu 13 000 oameni contra 40 000, el mută cîmpul său de bătălie pe şosele înconjurate de mlaştini vaste, unde numărul nu mai contează, dar unde curajul capetelor de coloană decide totul“. Atunci, speranţa victoriei reanimă toate inimile şi fiecare îşi promise să se depăşească, pentru a sprijini un plan atît de frumos şi atît de îndrăzneţ.

Kilmaine rămăsese în Verona cu 1 500 oameni din toate armele, cu porţile închise şi comunicaţiile sever interzise. Inamicul ignora complet această manevră.

Podul de la Ronco a fost amplasat pe dreapta rîului Alpone, aproximativ la un sfert de milă de gura sa, ceea ce a constituit motiv de critică pentru militarii insuficient pregătiţi. Într-adevăr, dacă podul ar fi fost amplasat pe malul stîng în faţa localităţii Albaredo, armata ar fi trebuit să iasă într-o cîmpie largă, tocmai ceea ce generalul său dorea să evite ; Alvinzi, care stăpînea înălţimea Caldiero, ocupînd malul drept al rîului Alpone, ar fi putut acoperi marşul coloanei pe care ar fi dirijat-o spre Verona ; ea ar fi avut timpul să forţeze acest oraş slab păzit şi ar fi efectuat joncţiunea cu Armata de Tirol ; divizia din Rivoli, prinsă între două focuri, ar fi fost obligată să se retragă spre Peschiera ; întreaga armată franceză ar fi fost compromisă în mod tragic. Amplasarea podului pe malul drept determina obţinerea de avantaje inestimabile ; atragerea inamicului pe trei şosele care traversau o mare mlaştină ; stabilirea unei legături a armatei cu Verona, prin digul care urcă Adigele şi trece prin satele Porcile şi Gombioni, unde Alvinzi avea cartierul său general, fără ca inamicul să aibă posibilitatea de a ocupa vreo poziţie şi nici să apere cu vreun obstacol natural mişcarea trupelor pe care le-ar fi trimis să atace Verona. Astfel, acest atac nu mai era posibil, pentru că toată armata franceză le-ar fi căzut în spate, în timp ce zidurile oraşului le-ar fi stat în faţă.

Trei şosele pornesc de la podul Ronco ; prima, cea din stînga, merge spre Verona, urcînd Adigele, trece prin satele Bionde şi Porcile unde iese în cîmpie ; a doua, cea de la centru, merge la Villanova şi traversează satul Arcole, trecînd peste rîul Alpone pe un mic pod de piatră ; a treia,

cea din dreapta, coboară Adigele şi duce la Albaredo. Sînt 3 000 de toaze de la Ronco la Porcile, 2 000 de la Porcile la Caldiero, 3 leghe de la Caldiero la Verona ; 2 200 toaze de la Ronco la Arcole, 3 000 de la podul de la Arcole la Villanova ; sînt 1 000 toaze de la Ronco la gura rîului Alpone şi 500 de acolo la Albaredo.

VII. Trei coloane se angajară pe aceste trei şosele. Cea din stînga urcă Adigele pînă la extremitatea mlaştinilor, la satul Porcile, de unde se vedeau clopotniţele din Verona ; din acel moment era imposibil ca inamicul să înainteze către acest oraş. Coloana din centru se îndreptă spre Arcole, unde trăgătorii francezi ajunseseră pînă la pod fără să fie văzuţi ; două batalioane de croaţi, cu două tunuri, erau acolo în tabără pentru a păzi spatele armatei austriece şi a supraveghea incursiunile pe care garnizoana de la Legnano ar fi putut să le facă în cîmpie, această localitate nefiind decît la trei leghe spre dreapta. Terenul între Arcole şi Adige nu era păzit ; Alvinzi se mulţumise să ordone numai trimiterea de patrule de husari, care parcurgeau, de trei ori pe zi, digurile mlaştinilor de pe malul Adigelui. Şoseaua de la Ronco la Arcole întîlneşte rîul Alpone la 1200 toaze şi de aici ea urcă malul drept al acestui rîu, pe o distanţă de 1 000 toaze, pînă la podul de piatră, unde o ia brusc la dreapta şi intră în satul Arcole.

Croaţii erau în tabără, cu dreapta sprijinită pe sat şi cu stînga spre gura rîului, avînd în faţa lor digul, de care nu erau separaţi decît prin rîu ; trăgînd în această direcţie, luară pe flanc coloana al cărei cap se îndrepta spre Arcole. Ea se retrase în grabă pînă la punctul unde şoseaua înceta să-şi ofere flancul malului stîng. Augereau, indignat de această retragere a avangardei sale, se repezi pe pod în fruntea a două batalioane de grenadieri dar, primit cu un foc viu în flanc, fu respins spre divizia sa.

Informat de acest atac, Alvinzi la început nu-l înţelese ; dar în zorii zilei el putu observa de pe Caldiero mişcarea francezilor. Recunoaşterile executate de husarii săi au fost primite cu împuşcături de pe toate digurile şi urmărite de cavalerie ; din acel moment, pentru el deveni evident că

francezii trecuseră Adigele şi se aflau în spatele său. I se păru imposibil de imaginat că o întreaga armată poate intra în aceste mlaştini greu de trecut ; el crezu că sînt trupe uşoare, care pătrunseseră în această parte, pentru a realiza o diversiune şi a masca atacul real care urma să aibă loc pe şoseaua Veronei. Întrucît patrulele sale de recunoaştere raportaseră că în faţa Veronei era linişte completă, aprecie că era important să respingă aceste trupe uşoare din mlaştini. El trimise o divizie pe digul de la Arcole, sub comanda lui Mitrovsky, şi una pe digul din stînga, sub comanda lui Provera. Către orele nouă dimineaţa ele atacară cu energie. Masséna, care avea misiunea de a apăra digul din stînga, îl lăsă pe inamic să se angajeze, apoi îl contraatacă în pas de asalt, îl respinse, îi cauză pierderi grele şi făcu un mare număr de prizonieri. Acelaşi lucru se întîmplă şi pe digul de la Arcole. Imediat ce inamicul trecu de cotul şoselei, fu atacat de Augereau şi pus pe fugă, lăsînd tunuri şi prizonieri în mîna învingătorului ; mlaştinile fură acoperite de cadavre.

Devenea de cea mai mare importanţă să se cucerească Arcole [7], pentru că, de acolo, ieşind în spatele inamicului, se putea cuceri podul de la Villanova peste Alpone, care era singura sa retragere ; era important să se ocupe acolo o poziţie, înainte ca inamicul să se regrupeze. Dar Arcole rezistă la mai multe atacuri. Napoleon vru să încerce un ultim efort, angajînd propria sa persoană ; el smulse un drapel, se îndreptă spre pod şi îl fixă acolo. Coloana pe care o comanda trecuse jumătate din pod, cînd focul din flanc şi sosirea unei divizii inamice făcură ca atacul să eşueze ; grenadierii din faţă, rupţi de restul coloanei, se opriră ; dar, chiar în fuga lor, nu voiau să-şi părăsească generalul ; îl apucară de braţe, de haine şi îl traseră cu ei în mijlocul morţilor, muribunzilor şi fumului ; el căzu într-o mlaştină, înfundîndu-se pînă la jumătatea corpului ; era în mijlocul inamicului. Grenadierii observară că generalul lor era în pericol ; se auzi un strigăt : „Soldaţi, înainte, să-l salvăm pe general" ! Aceşti viteji reveniră în fuga cea mai

[7] Localitate la 28 km sud-est de Verona, unde au avut loc bătăliile din zilele de 15, 16 şi 17 noiembrie 1796.

mare, atacară iar pe inamic, îl respinseră dincolo de pod şi Napoleon fu salvat.

Această zi a fost aceea a devotamentului militar. Lannes venise în grabă de la Milano ; rănit la Governollo, era încă suferind ; el se aşează între inamic şi Napoleon, îl acoperi cu corpul său şi primi trei lovituri, dar nu vru deloc să-l părăsească. Muiron, aghiotant al generalului-şef, fu ucis acoperind cu corpul său pe general. Moarte eroică şi emoţionantă. Belliard [8] şi Vignolle fură răniţi readucînd trupele la luptă. Viteazul general Robert fu ucis. Fusese un soldat rezistent în luptă.

Generalul Guieu trecu Adigele la Albaredo, pe bac, cu o brigadă. Arcole fu atacat din spate şi cucerit. Dar în acest timp Alvinzi, informat asupra realităţii, înţelesese pericolul situaţiei sale ; el părăsise în mare grabă înălţimea Caldiero, îşi retrase bateriile şi trecu toate formaţiile de parc şi toate rezervele pe celălalt mal al rîului Alpone. Din vîrful clopotniţei din Ronco francezii văzură, cu durere, cum le scapă această pradă şi numai atunci, în faţa mişcărilor precipitate ale inamicului, au putut aprecia toată valoarea şi urmările planului lui Napoleon. Fiecare văzu care puteau fi rezultatele unei combinaţii aşa de profunde şi aşa de îndrăzneţe. Prin retragerea sa precipitată, armata inamică scăpă de distrugere.

Numai către ora patru generalul Guieu putu să înainteze spre Arcole, pe malul stîng al rîului Alpone. Satul fu ocupat fără să se tragă un foc ; dar în acel moment nu mai prezenta interes ; era cu şase ore prea tîrziu ; inamicul îşi ocupase poziţia sa naturală ; Arcole nu mai era decît un punct intermediar între fronturile celor două armate, în timp ce, în cursul dimineţii, el se mai găsea în spatele inamicului. Totuşi, rezultate mari încoronaseră această zi ; Caldiero era evacuat, Verona nu mai era în pericol ; două divizii ale lui Alvinzi fuseseră înfrînte cu pierderi considerabile : numeroase coloane de prizonieri şi un mare număr de trofee defilară pe cîmpul de bătălie, umplînd de entuziasm pe soldaţi şi ofiţeri. Fiecare om cîştigă din nou încredere şi sentimentul victoriei.

[8] August Belliard (1769—1832) — general francez, care a participat la toate campaniile lui Napoleon.

VIII. În acest timp Davidovich, cu trupele din Tirol, atacase Corona şi o ocupase ; el ocupa şi Rivoli. Vaubois stăpînea înălţimile Bussolengo. Kilmaine, scăpat de orice primejdie pe malul stîng, prin retragerea inamicului de pe înălţimea Caldiero, îşi îndreptase toată atenţia asupra zidului Veronei de pe malul drept al rîului. Dar dacă Davidovich se îndrepta contra lui Vaubois şi îl forţa să se arunce asupra Mantovei, el ar fi ridicat asediul acestui oraş şi ar fi tăiat retragerea cartierului general şi a armatei, care se găseau la Ronco. De la Rivoli la Mantova sînt 13 leghe, iar de la Ronco la acelaşi oraş 10 leghe, pe drumuri foarte rele. Trebuia deci ca în zorii zilei să poată fi ajutat Vaubois, să se protejeze blocada Mantovei, comunicaţiile armatei şi să fie bătut Davidovich, dacă ar fi înaintat în cursul zilei. Pentru reuşita acestui proiect era necesar să se facă calculul orelor. Neştiind ce se petrecuse în timpul zilei, generalul-şef presupuse că totul se desfăşurase nefavorabil la Vaubois, că el fusese respins şi că ocupase poziţii între Roverbella şi Castelnovo.

El ordonă evacuarea localităţii Arcole, care costase atîta sînge, retrase armata pe malul drept al Adigelui, nelăsînd pe malul stîng decît o brigadă şi cîteva tunuri şi ordonă ca pe această nouă poziţie soldaţii să-şi primească raţia de alimente. Dacă inamicul înainta spre Rivoli, trebuia ridicat podul de peste Adige, trebuia executată retragerea din faţa lui Alvinzi şi să se ajungă la timp pentru a-l ajuta pe Vaubois şi a acoperi Mantova. El lăsa la Arcole bivuacuri luminate şi pichete pentru a întreţine focurile, astfel încît Alvinzi să nu bănuiască nimic. La ora patru dimineaţa, armata se pregătea de plecare ; în acel moment, un ofiţer trimis de Vaubois informă că la orele şase seara el se găsea încă pe poziţia de la Bussolengo şi că Davidovich nu se mişcase. Acest general comandase unul din corpurile lui Wurmser ; îşi reamintea lecţia primită şi nu se grăbea să se compromită.

Către orele trei dimineaţa, informat de retragerea francezilor, Alvinzi ocupă Arcole şi Porcile şi trimise două coloane pe cele două diguri. Împuşcăturile începură la două sute de toaze de Ronco. Francezii îl retrecură în pas alergător, căzură asupra inamicului, îl împrăştiară şi îl

urmărire energic pînă la intrarea în mlaștini, pe care le umplură cu morți. Drapele, tunuri și prizonieri fură trofeele acestei zile, în care alte două divizii austriece fură învinse. Seara, generalul-șef, din aceleași considerente și prin aceleași combinații, făcu aceeași mișcare ca în ajun, concentrînd toate trupele sale pe malul drept al Adigelui, lăsînd pe malul stîng numai o avangardă.

IX. Alvinzi, indus în eroare de un spion care asigura că francezii erau în marș spre Mantova și nu lăsaseră decît o ariergardă la Ronco, ieși din tabără înaintea zorilor. La ora cinci dimineața, cartierul general află că Davidovich nu făcuse nici o mișcare și că Vaubois se găsea pe aceleași poziții. Armata retrecu podul, capetele coloanelor celor două armate se întîlniră la jumătatea digurilor. Lupta fu îndîrjită, un timp nedecisă. Regimentul 75 fu împrăștiat. Gloanțele ajungeau pe pod. Generalul-șef instală Regimentul 32 în ambuscadă, culcat, într-un crîng de sălcii în lungul digului, aproape de capul podului ; acesta se ridică la momentul oportun, trase o salvă, atacă la baionetă și aruncă în mlaștină o întreagă coloană compactă ; erau 3 000 de croați ; toți muriră acolo.

Pe stînga, Masséna avea greutăți, dar atacă în fruntea trupelor sale, cu pălăria în vîrful săbiei în chip de drapel, și făcu un oribil măcel în divizia care i se opunea.

După masă, generalul-șef socoti că, în fine, momentul de a sfîrși venise ; căci dacă Vaubois ar fi fost bătut în această zi de Davidovich, ar fi fost obligat să meargă în cursul nopții următoare în ajutorul lui și al Mantovei ; atunci Alvinzi ar fi mers spre Verona și ar fi cules gloria și rezultatele victoriei ; atîtea avantaje obținute în curs de trei zile ar fi fost pierdute ; dacă, însă, îl respingea dincolo de Villanova, putea să meargă în ajutorul lui Vaubois, prin Verona. Puse să se numere cu grijă prizonierii, recapitulă pierderile inamicului ; ajunse la concluzia că inamicul pierduse în aceste trei zile mai mult de 25 000 oameni ; ca urmare, forțele sale în bătălie nu puteau fi superioare francezilor cu mai mult de o treime. El ordonă să se iasă din mlaștini și să se atace inamicul în

cîmpie. Evenimentele ultimelor trei zile schimbaseră într-atît moralul celor două armate, încît victoria era asigurată. Armata trecu podul amplasat la gura rîului Alpone ; Elliot, aghiotantul generalului-șef, primise misiunea să construiască un al doilea ; fu ucis acolo. La ora două după-amiază armata franceză era în formație de luptă ; cu stînga sa la Arcole și cu dreapta în direcția lui Porto-Legnano ; ea avea în față inamicul, a cărui dreaptă se sprijinea pe rîul Alpone, iar stînga pe mlaștini, călare pe șoseaua Vicenzei. Generalul-adjutant Lorcet plecase din Legnano cu 6—700 oameni, patru tunuri și 200 cai, pentru a ocoli mlaștina pe care inamicul își sprijinea stînga. Către ora trei, în momentul în care acest detașament pornea, cînd canonada era puternică pe toată linia și trăgătorii intraseră în contact, șeful de escadron Hercule * primi ordin să înainteze cu 25 de cavaleriști și patru trompeți prin lăstăriș și să șarjeze la extremitatea stîngii inamicului ; în același timp garnizoana din Legnano va începe bombardamentul de artilerie, din spate. Acest ofițer execută mișcarea în mod inteligent și contribui mult la succesul zilei. Linia de luptă fu sfărîmată, inamicul începu retragerea. Generalul său eșalonase în spatele ei 6—7000 oameni pentru a-și asigura parcurile și retragerea ; astfel, el nu mai avea pe cîmpul de luptă mai mulți oameni decît francezii ; fu urmărit cu energie toată seara și pierdu mulți prizonieri. Armata franceză petrecu noaptea în poziția austriecilor. Cu toate cele trei zile de victorii, a fost o problemă pentru generali și ofițerii superiori să știe ce va ordona generalul pentru ziua următoare ; ei credeau că, mulțumit că a respins pe inamic, nu se va angaja în cîmpiile Vicenzei și că se va întoarce la Verona, pe malul stîng al Adigelui, pentru a se îndrepta de acolo asupra lui Davidovich și a ocupa Caldiero, care fusese primul scop al manevrei sale.

Dar inamicul pierduse atît de mult în aceste zile, fizic și moral, că nu mai era de temut în cîmpie. Dimineața se văzu că el se retrăsese spre Vicenza ; armata îl urmă ; dar, ajunsă la Villanova, cavaleria continuă singură urmă-

* Joseph Damingue, zis Hercule, era locotenent de cavalerie în timpul bătăliei de la Arcole; el fu avansat căpitan peste cîteva zile (Nota redacției franceze).

rirea ; infanteria se opri pentru a aştepta rapoartele pe care avea să i le trimită ariergarda sa.

Generalul-şef intră în mănăstirea San-Bonifacio ; biserica servise drept spital ; 4—500 de răniţi fuseseră înghesuiţi în ea, cea mai mare parte muriseră ; domnea un puternic miros de cadavre ; el se dădu înapoi de oroare, cînd se auzi strigat pe nume. Doi sărmani soldaţi răniţi se găseau de trei zile în mijlocul morţilor, nemîncaţi, nepansaţi ; pierduseă orice nădejde ; dar înviară cînd îşi văzură generalul ; li s-au dat toate ajutoarele.

Primind rapoarte că inamicul, în plină derută, nu rezista nicăieri şi că ariergarda sa depăşise deja Montebello, el se îndreptă spre Verona, printr-o întoarcere la stînga, pentru a ataca Armata de Tirol. Cercetaşii săi prinseră un ofiţer de stat major pe care Davidovich îl trimitea lui Alvinzi ; el cobora din munţi şi se credea în mijlocul alor săi. Din documentele găsite asupra lui se află că de trei zile cele două armate nu comunicaseră între ele ; Davidovich ignora tot ce se întîmplase.

Alvinzi a pierdut în cele trei zile de luptă la Arcole 18 000 oameni, dintre care 6 000 prizonieri, patru drapele, optsprezece tunuri.

X. Armata franceză se întoarse triumfătoare în Verona prin poarta Veneţiei, trei zile după ce ieşise pe ascuns prin poarta Milanului. Este greu să-şi închipuie cineva uimirea şi entuziasmul locuitorilor. Chiar şi cei mai făţişi duşmani nu putură să-şi înăbuşe admiraţia şi îşi uniră omagiile cu cele ale patrioţilor.

Dar armata nu se opri, ea trecu Adigele şi se îndreptă spre Davidovich care, în ziua de 17, atacase Bussolengo şi respinsese pe Vaubois spre Castelnovo. Masséna se îndreptă spre Castelnovo, făcu joncţiunea cu Vaubois şi atacă Rivoli. Augereau merse pe malul stîng al Adigelui spre Dolce, luă prizonieri 1 500 oameni, două echipaje de pod, nouă tunuri şi multe materiale.

Totuşi, aşa de mari rezultate nu fuseseră obţinute fără pierderi : mai mult ca oricînd armata avea nevoie de repaus ; nu era convenabil să se îndrepte spre Tirol şi să

mărşăluiască pînă la Trente. Ea ocupă Monte-Baldo, Corona, trecătoarea Chiese şi malul rîului Adige. Armata lui Alvinzi se regrupă la Bassano, cea a lui Davidovich la Trente.

Era de aşteptat că Mantova îşi va deschide porţile înainte ca generalul austriac să-şi poată forma o nouă armată. Garnizoana acestei cetăţi nu mai primea decît jumătate din raţia de hrană ; avea un mare număr de dezertori ; spitalele erau pline ; totul anunţa o capitulare apropiată ; moartea secera în fiecare lună mai mulţi oameni decît ar fi fost necesari pentru a cîştiga o mare bătălie.

CAPITOLUL XI*

BĂTĂLIA DE LA RIVOLI

I. Atitudinea Romei. II. Situaţia armatei austriece. III. Situaţia armatei franceze. IV. Plan de operaţii adoptat de Curtea din Viena. V. Lupta de la San-Michele (12 ianuarie 1797). VI. Generalul Alvinzi ocupă Corona. VII. Bătălia de la Rivoli (14 ianuarie). VIII. Trecerea Adigelui de către generalul Provera ; înaintarea sa spre Mantova (14 ianuarie): IX. Bătălia de la Favorite (16 ianuarie). X. Capitularea Mantovei (2 februarie).

I. În fiecare zi, senatul Veneţiei devenea tot mai ostil cauzei franceze ; dar o teamă dublă îl împiedica să-şi manifeste făţiş ura : prezenţa armatei victorioase şi spiritul de efervescenţă din oraşele sale de pe teritoriul peninsulei. În acelaşi timp el făcea noi recrutări de sloveni ; batalioane noi soseau succesiv în laguna [1]. Cele două tabere stăteau faţă în faţă în toate oraşele acestei republici. Castelele Veronei şi Bresciei erau ocupate de trupele franceze. Tulburări izbucnite la Bergamo făcură necesară ocupa-

* Capitolul IX se referă la acţiunile militare pe care forţele principale franceze, constituite în Armata de Rhin şi Armata de Sambre-et-Meuse le-au dus în Germania în anul 1796. Deşi magistral prezentate şi comentate de Napoleon, lipsa de spaţiu ne-a făcut să renunţăm la ele.

Capitolul X intitulat „Negocieri diplomatice în anul 1796" urmăreşte intensa activitate politico-diplomatică ce s-a împletit cu cea militară, exploatîndu-i cu abilitate rezultatele. (Nota trad.).

[1] Laguna Veneţiei — bazinul din faţa Veneţiei, separat printr-un cordon de litoral, în interiorul căruia se găsesc insulele Murano, Burano şi Torcello.

rea citadelei ; generalul Baraguey d'Hilliers [2] puse stăpînire pe ea. Această măsură de precauţie păru suficientă, în speranţa nutrită de Napoleon că Mantova va capitula. El nu dorea să angajeze tratative cu senatul înainte de căderea acestei cetăţi ; acestea i-ar fi complicat situaţia. Astfel, ambele părţi tergiversau.

Negocierile cu Roma erau rupte ; experienţa dovedise că nu se putea obţine nimic de la această curte decît cu forţa. Trebuia să se pună capăt acestei situaţii care întreţinea în Italia o stare de nesiguranţă.

Înainte de sosirea noilor trupe austriece, 3 000 francezi şi 4 000 italieni trecură fluviul Po şi intrară în Bologna, la 6 ianuarie 1797 ; generalul-şef sosi acolo venind de la Milano. Manfredini, primul ministru al marelui duce de Toscana, alergă pentru a aranja interesele acestui principe ; el se întoarse la Florenţa cu convingerea că francezii înaintau spre Roma. Vaticanul nu se lăsă păcălit de aceste ameninţări ; el cunoştea planurile adoptate la Viena şi spera în succesul lor. Ministrul Austriei îi susţinea curajul. Nimic nu era mai favorabil pentru ei decît să-i atragă pe francezi pînă la capătul Italiei. Trebuia chiar ca Papa să părăsească Roma, dacă aceasta s-ar fi dovedit necesar ; înfrîngerea francezilor pe Adige ar fi fost cu atît mai sigură ; acolo trebuia să se hotărască soarta Italiei.

II. Într-adevăr, Alvinzi primea zilnic întăriri considerabile. Zonele din jurul localităţilor Padova, Treviso şi Bassano erau pline de trupele sale. Austria folosise cele două luni care se scurseseră după bătălia de la Arcole pentru a aduce în Friuli divizii luate de pe malurile Rhinului, unde armatele franceze se găseau în cantonamente de iarnă. Ea stimulă spiritul naţional în întreaga monarhie. Ea recrută în Tirol cîteva batalioane de trăgători excelenţi ; a fost uşor să-i convingă că trebuie să-şi apere teritoriul şi să ajute la recucerirea Italiei, atît de necesară

[2] Louis Baraguey d'Hilliers (1764—1812) — general francez. A participat la campaniile lui Napoleon din Italia, Egipt şi ulterior la bătălia de la Austerlitz. În 1812 cade prizonier, împreună cu divizia pe care o comanda, şi moare la scurt timp.

unei vieți mai bune în munții lor. Succesele sale în Germania în ultima campanie și înfrîngerile sale în Italia creaseră o stare de spirit favorabilă în rîndul populației. Marile orașe oferiră batalioane de voluntari ; Viena furniză patru. Batalioanele din Viena primiră de la împărăteasă drapele brodate de mîinile sale ; ei le pierdură în luptă, dar numai după ce le apărară cu onoare. La începutul lui ianuarie 1797, armata austriacă din Italia era formată din opt divizii de infanterie, de capacitate diferită, cărora le erau atașate mai multe brigăzi de cavalerie ușoară și o divizie de cavalerie de rezervă ; în total 65—70 000 de combatanți (șaizeci de batalioane și treizeci de escadroane) și 6 000 de voluntari tirolezi, fără a mai socoti cei 24 000 oameni ai garnizoanei din Mantova ; în total 96—100 000 de oameni.

III. După bătălia de la Arcole, armata franceză fusese întărită cu două semi-brigăzi de infanterie luate din regiunea Provența (semi-brigada 57 făcea parte din ele) și un regiment de cavalerie, în total 7 000 de oameni, care compensau pierderile de la Arcole și de la blocada Mantovei. Ea era formată din cinci divizii : Joubert comanda una și ocupa Monte-Baldo, Rivoli și Bussolengo ; Rey, cu o divizie mai slabă, se găsea în rezervă la Desenzano ; Masséna era la Verona, avînd o avangardă la San-Michele ; Augereau era la Legnano, iar avangarda sa la Bevilacqua ; Serurier bloca Mantova. Aceste cinci divizii aveau sub arme 42 000 oameni, din care numai 31 000 în cadrul trupelor gata de luptă ; Joubert protejase Verona cu lucrări de apărare din pămînt ; Verona, Legnano, Peschiera, Pizzighettone erau în bună stare ; citadelele Bresciei, Bergamului, fortul Fuentes, citadela Ferrarei și fortul Urbano erau, de asemenea, ocupate de francezi, iar șalupe canoniere asigurau controlul celor patru lacuri : Garda, Como, Lugano și Maggiore.

IV. Wurmser atacase pe trei direcții : pe șoseaua de la Chiese, prin Monte-Baldo, prin valea Adigelui ; coloanele sale trebuiau să facă joncțiunea la Mantova. Cîteva luni

mai tîrziu, Alvinzi intrase în Italia cu două armate, una prin Tirol, alta prin văile rîurilor Piave, Brenta și Adige ; ele trebuiau să facă joncțiunea la Verona. De data aceasta, Curtea din Viena adoptă un nou plan care completa pe cel al Romei. Ea ordonă să se execute două mari atacuri : principalul prin Monte-Baldo, al doilea pe Adigele de Jos, prin cîmpiile Padovei. Aceste două atacuri trebuiau să fie independente unul de celălalt. Cele două armate trebuiau să facă joncțiunea la Mantova. Forțele principale trebuiau să iasă prin Tirol ; dacă băteau armata franceză, ar fi ajuns la Mantova și ar fi găsit acolo forțele care ar fi înaintat traversînd Adigele. Dacă atacul principal eșua și reușea numai al doilea, asediul Mantovei tot ar fi fost ridicat și cetatea aprovizionată. Atunci, aceste trupe s-ar fi îndreptat spre Seraglio și ar fi stabilit legăturile cu Roma : Wurmser ar fi luat comanda armatei care se forma în Romagna, cu cei 5 000 de cavaleriști, statul său major și numeroasa sa artilerie de cîmp. Marele număr de generali, ofițeri și soldați din cavalerie, dar fără cai, ar fi servit pentru a disciplina armata Papei și a executa o diversiune care ar fi obligat pe francezi să aibă două grupări de forțe, una pe malul stîng și alta pe malul drept al fluviului Po. Un agent secret, foarte inteligent, trimis din Viena la Mantova fu arestat de o santinelă, tocmai cînd trecea de ultimul post al trupelor de asediu. Fu făcut să scoată scrisoarea pe care o înghițise ; aceasta era închisă într-o mică bilă din ceară de sigilat. Mesajul, scris în franceză, cu caractere foarte mici, era semnat de împăratul Francisc [3]. El anunța pe Wurmser că va fi sprijinit fără întîrziere ; îi ordona ca în nici un caz să nu capituleze, să evacueze cetatea, să treacă fluviul Po și să meargă în Statele Papei, unde să ia comanda armatei Sfîntului Scaun.

[3] Francisc II (1768—1835) — ultimul împărat al Sfîntului imperiu romano-germanic. Începînd cu anul 1792 s-a aflat în război cu Franța. Fiind învins, a cedat Franței provincia italiană Lombardia și teritoriile de dincolo de Rhin (Olanda). În 1806 renunță la vechiul titlu, devenind împărat ereditar al Austriei sub numele de Francisc I. După victoriile lui Napoleon de la Eckmühl și Wagram (1809) dă în căsătorie lui Napoleon pe fiica sa Maria-Luiza.

V. Pentru executarea planului adoptat de Curtea de la Viena, Alvinzi luă comanda grupării principale, compusă din 45 000 oameni, și își mută cartierul general de la Bassano la Roveredo ; generalul Provera comanda corpul de armată destinat să acționeze pe Adigele de Jos ; acesta era format din trei divizii, ale căror efective se ridicau la 20 000 oameni ; cartierul său general se găsea la Padova. La 12 ianuarie, divizia din stînga dispozitivului său, comandată de Bajalich, ocupă poziția Castelnovo pentru a aștepta acolo noi ordine. Noutățile de la Chiese erau liniștitoare. Ploua cu găleata. La ora zece, trupele erau gata de luptă ; dar Napoleon nu era încă hotărît în care direcție să le dirijeze ; să coboare, sau să urce pe valea Adigelui ?

La ora zece sosiră rapoartele din Monte-Baldo și de pe Adigele de Jos. Joubert raporta că în ziua de 13, la ora nouă dimineața, inamicul desfășurase mari forțe ; că se bătuse toată ziua ; că poziția sa era foarte amenințată ; că avusese norocul să se mențină pe ea ; dar că, la ora două după-amiază, observînd că era depășit pe stînga prin înaintarea unei divizii austriece, care urma țărmul lacului Garda și amenința să ocupe o poziție între el și Peschiera, iar pe dreapta era depășit de o altă divizie inamică care, urmînd malul stîng al Adigelui construise un pod lîngă Dolce, la o leghe de Rivoli, trecuse acest rîu și se strecura pe malul drept pe la piciorul muntelui Magnone pentru a cuceri platoul Rivoli, el hotărî să trimită o brigadă pentru a ocupa acest platou important, cheia întregii poziții, și că pe la orele patru hotărî, de asemenea, să se retragă pentru a ajunge ziua pe platoul Rivoli, pe care însă va fi obligat să-l evacueze în cursul nopții, dacă nu primea alte ordine. Pe Adigele de Jos, Provera ocupase malul stîng ; se trăgea de pe ambele maluri. Din acel moment, planul inamicului deveni clar. Fu evident că opera cu două grupări, una principală în zona Monte-Baldo și una secundară pe Adigele de Jos.

Divizia Augereau păru suficientă pentru a se opune lui Provera și a apăra trecerea rîului. Dar pericolul era iminent în zona Monte-Baldo ; nu mai era nici un moment de pierdut, pentru că inamicul era gata să facă joncțiunea cu artileria și cavaleria sa, cucerind platoul Rivoli și, dacă

putea fi atacat înainte de a cuceri acest punct important, el ar fi fost obligat să lupte fără artilerie și fără cavalerie. Toate trupele se puseră în marș spre Caldiero : Hohenzollern, care comanda avangarda, se găsea la Montagnana, în ziua de 12, Hohenzollern înaintă spre Bevilacqua, unde se găsea avangarda franceză comandată de viteazul general Duphot [4], care, după o ușoară rezistență, se retrase dincolo de Adige, trecînd podul de la Porto-Legnano. Divizia Bajalich atacă San-Michele ; ea era compusă din opt batalioane și șase escadroane. Masséna alergă în ajutorul avangardei sale ; bătuți, austriecii fură urmăriți și hărțuiți pînă la Caldiero ; s-au luat 900 de prizonieri. Informat, la Bologna, de agenții săi din Veneția despre înaintarea armatei austriece spre Padova, generalul-șef oprise trupele italiene pe malul fluviului Po, pentru a ține în șah armata Papei, trimițînd pe cei 3 000 de francezi de la Bologna spre Ferrara, unde ei trecură fluviul Po la Ponte-di-Lagoscuro. El însuși traversase același curs de apă la Borgoforte, trecînd pe la cartierul general din Roverbella ; el sosi la Verona în timpul luptei de la San-Michele. Seara, el ordonă lui Masséna să-și replieze întreaga divizie, în cursul nopții, în spatele Veronei. Inamicul începuse acțiunile ; toate trupele trebuiau ținute dincolo de defileu pentru a putea fi dirijate, fără întîrziere, acolo unde s-ar fi dat principala luptă. În cursul nopții primi, din Legnano, raportul că armata austriacă era în mișcare pe Adigele de Jos ; că statul ei major se găsea acolo de asemenea ; că fuseseră văzute două echipaje de pod. Raportul generalului Duphot nu lăsa nici o îndoială asupra numeroaselor forțe desfășurate în fața sa ; el văzuse mai mult de 12 000 oameni și presupunea că nu este decît primul eșalon. Joubert raportă din Corona că, în tot cursul zilei de 12, fusese atacat, dar că oprise și respinsese toate atacurile inamicului ; aceasta părea să confirme părerea că principalul efort al inamicului era pe Adigele de Jos.

[4] Léonard Duphot (1769—1797) — general francez. Trimis într-o misiune diplomatică la Roma în 1797, împreună cu fratele lui Napoleon, Joseph, a fost asasinat de mulțimea care se răsculase contra armatei papale.

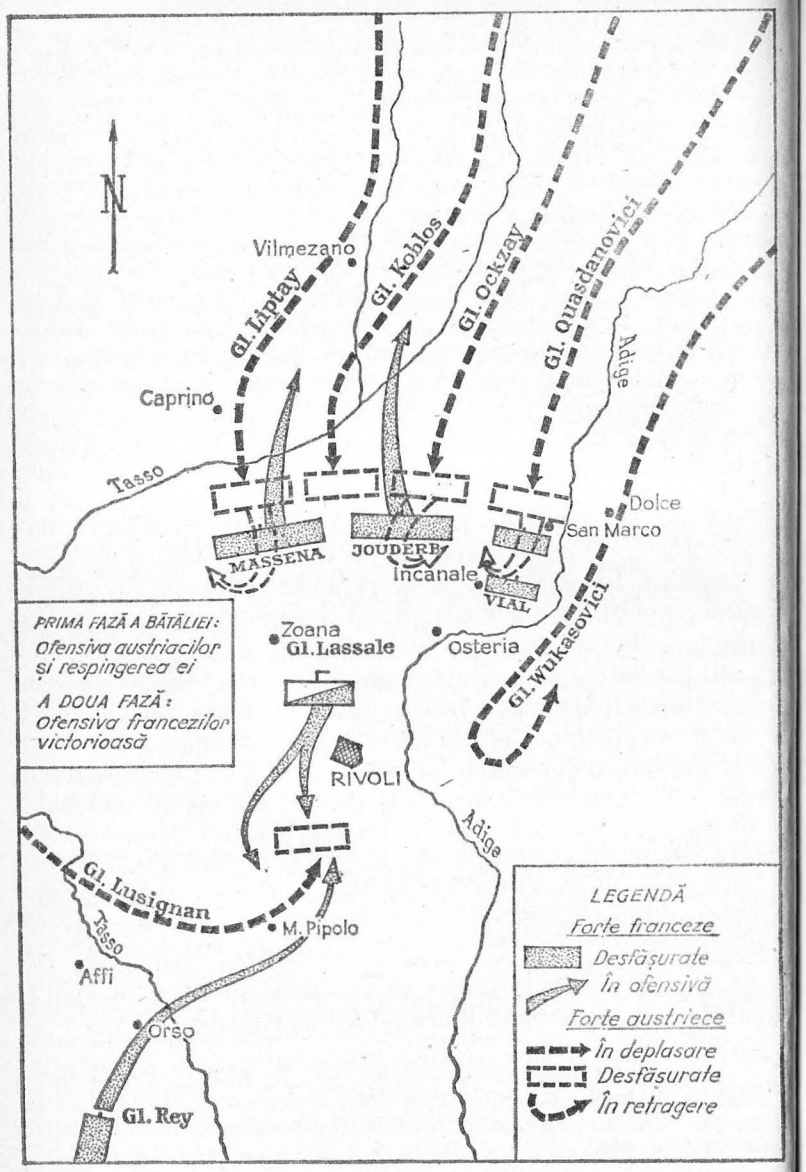

Bătălia de la Rivoli (14 ianuarie 1797)

VI. Totuși, inamicul nu-și dezvăluise încă planurile ; momentul de a lua o hotărîre nu sosise. Trupele erau gata să execute un marș de noapte. În ziua de 13, divizia care se găsea la Desenzano mărșălui spre a ajunge în zori la Rivoli ; generalul-șef plecă și el ; ajunse acolo la ora două dimineața.

VII. Cerul devenise senin ; era un clar de lună superb. El urcă pe diferite înălțimi și observă liniile focurilor inamice ; ele umpleau tot terenul între Adige și lacul Garda ; întreaga atmosferă părea aprinsă. El distinse foarte bine cinci tabere, fiecare compusă dintr-o coloană de trupe care începuseră mișcarea încă din ajun. Focurile de bivuac indicau 40—45 000 oameni. Francezii nu puteau acționa pe acest cîmp de bătălie decît cu 22 000 oameni ; disproporția era foarte mare ; dar ei aveau șaizeci de tunuri și mai multe regimente de cavalerie decît inamicul. Din amplasarea celor cinci bivuacuri, apăru evident că inamicul nu intenționa să atace înainte de ora 10 dimineața. Prima coloană de la dreapta, a lui Lusignan, era foarte depărtată ; se părea că avea misiunea de a încercui platoul Rivoli acționînd prin spate ; ea nu putea însă să ajungă acolo înainte de ora zece. A doua coloană, a lui Liptai, părea că ține să atace poziția din stînga platoului. Cea de-a treia coloană, a lui Koebloes, ajunsese la poalele muntelui Magnone. A patra coloană, sub comanda lui Ocskai, era pe creasta muntelui, îndreptîndu-se spre capela San-Marco. A cincea coloană era compusă din paisprezece batalioane, artilerie, cavalerie și proviziile armatei ; ea trecuse Adigele în dreptul localității Dolce, coborîse malul drept pînă la piciorul muntelui Magnone și se găsea în fața hanului Dogana, pe pantă, deasupra cătunului Incanal, la poalele platoului Rivoli [5] ; ea trebuia să iasă pe această șosea ; atunci Alvinzi ar fi avut întrunite cavaleria și artileria. A șasea coloană, sub comanda lui Vukassovich, se găsea pe malul stîng al Adigelui, în fața localității Chiusa din provincia Veneto.

[5] Cîmpia din fața localității Rivoli, unde s-a dat bătălia de la 14 ianuarie 1797.

Napoleon își stabili planul pe baza acestor date ; ordonă lui Joubert, care evacuase capela San-Marco de pe muntele Magnone și care nu mai ocupa platoul Rivoli decît cu o ariergardă, să reia imediat ofensiva, pentru a recuceri capela înainte de ivirea zorilor și a respinge coloana a patra, a lui Ocskai, cît mai departe posibil. Zece croați, informați de un prizonier despre părăsirea capelei San-Marco, tocmai o ocupaseră ; dar la ora patru, Joubert ordonă generalului Vial să urce din nou spre capelă și să o recucerească. Lupta începu cu un regiment de croați și apoi cu toată coloana lui Ocskai. În zorii zilei, ea era deja respinsă către mijlocul crestei muntelui Magnone. A treia coloană austriacă, cea a lui Koebloes, grăbi marșul și puțin înainte de ora nouă, ajunse pe înălțimile din stînga platoului Rivoli ; ea nu avea însă artilerie. Semi-brigăzile 14 și 15 franceze, care erau amplasate pe această poziție, aveau fiecare cîte o baterie ; Brigada 14 era la dreapta ; ea respinse atacurile inamicului : Brigada 85 fu străpunsă și risipită ; generalul-șef se îndreptă în grabă către divizia Masséna, care mărșăluise toată noaptea, și care acum făcea un scurt popas în satul Rivoli, o dirijă spre inamic și, în mai puțin de o jumătate de oră, coloana aceasta fu bătută și pusă pe fugă. Coloana Liptai se îndreptă în ajutorul lui Koebloes. Era ora zece și jumătate.

Quosdanovich, care se găsea în fundul văii, observînd că Joubert nu lăsase pe nimeni la capela San-Marco și se dusese înainte pe urmele lui Ocskai și că lupta era foarte aproape de platoul Rivoli, crezu că este momentul cel mai potrivit pentru a ataca ; el trimise trei batalioane pentru a se urca la capelă. De succesul acestei acțiuni depindea cîștigarea bătăliei, dar urcușul era greu *, o adevărată escaladare. Joubert întoarse în pas alergător trei batalioane care sosiră la capelă înaintea celor inamice, pe care le respinseră și le aruncară în fundul văii. Bateria franceză, compusă din cincisprezece tunuri, instalată pe platoul Rivoli, trăgea cu mitralii [6] asupra celor care în-

* În manuscris, în acest loc este un rînd alb (Nota redacției franceze).

[6] Muniție de artilerie conținînd, inițial, bucăți de metal, iar mai tîrziu, bile din fontă, care la explozia proiectilului se împrăștiau pe o anumită rază.

cercau să iasă din fundul văii. Colonelul Leclerc [7] șarjă, în formație de plutoane, cu 300 cai ; șeful de escadron Lasalle [8] șarjă ceva mai departe cu 200 de husari ; vigoarea acestei șarje decise succesul ; inamicul fu aruncat în ripă ; tot ce încercase să iasă de acolo, infanterie, cavalerie, artilerie fu prins. Jumătate din armata austriacă, formată din coloanele lui Quosdanovich și Vukassovich, neputînd ieși din fundul văii, deveni inutilă și nu fu de nici un ajutor.

În acest timp, prima coloană, a lui Lusignan, ajungea pe linia care îi fusese indicată ; ea întîlni divizia franceză din rezervă, de la Desenzano, compusă din semibrigăzile 57 și 85, care se găseau în poziție la Orza ; lăsă o brigadă pentru a o ține în șah ; cealaltă brigadă, cu un efectiv de 5 000 oameni, ocupă o poziție pe înălțimea Pipolo, pe drumul Veronei, în spatele platoului Rivoli, sprijinindu-și dreapta pe Adige ; nu avea însă artilerie. Divizia austriacă credea că a întors flancul armatei franceze, dar era prea tîrziu ; de-abia ajunsă pe înălțime, putu vedea deruta lui Ocskai, Koebloes și Liptai. Presimți soarta care o aștepta, deoarece nu avea suficiente forțe. Fu mai întîi bombardată, timp de un sfert de oră, de cincisprezece tunuri de 12 de la rezervă și, imediat după aceasta, atacată și capturată în întregime. A doua brigadă a sa, care se găsea mai în urmă, în poziție în fața rezervei de la Desenzano, începu să se retragă ; ea fu urmărită cu energie, împrăștiată în mare parte, oamenii fură uciși sau prinși. Era ora două după-amiază, inamicul era pretutindeni bătut și urmărit cu energie ; Joubert înaintă cu atîta rapiditate că, un moment, se crezu că toată armata lui Alvinzi era capturată. Povîrnișurile de la Brentino ofereau singura sa posibilitate de retragere. Dar Alvinzi simțind pericolul

[7] Charles Victor Emmanuel Leclerc (1772—1802) — general francez. Participă la asediul Toulonului și la campaniile din Italia și Egipt. În anul 1797 se căsătorește cu sora lui Napoleon, Paulina. Comandă expediția franceză din 1802 în San-Domingo unde, îmbolnăvindu-se de febră galbenă, moare.

[8] Antoine Charles Louis Lasalle (1775—1809) — general francez. Aghiotant al lui Kellermann (1795—1796) ; șef de escadron de husari în bătălia de la Rivoli. Participă la campania din Egipt și ulterior la bătăliile din Spania și Prusia. A fost ucis în cursul unei șarje de cavalerie în bătălia de la Wagram.

care îl amenința înaintă cu o parte din rezervà, opri pe Joubert și chiar îl sili să cedeze puțin teren.

Bătălia era cîștigată. Francezii capturaseră douăsprezece tunuri aduse prin cătunul Incanal, drapele și 7 000 de prizonieri. Două detașamente din semibrigăzile 18 și 32, care veneau către gruparea principală a armatei se izbiseră de divizia Lusignan, în timp ce aceasta tăia șoseaua Veronei ; ele răspîndiră zvonul că armata franceză era înconjurată și pierdută.

În această zi, generalul-șef fu înconjurat de inamic de mai multe ori și avu mai mulți cai răniți.

Generalul Chabot ocupa Verona cu o mînă de oameni.

VIII. În aceeași zi, Provera construi un pod de pontoane la Angiari, aproape de Legnano, trecu rîul și înaintă spre Mantova ; el lăsă o rezervă de pază a podurilor. Augereau luase măsuri greșite ; el nu putu ataca aceste poduri decît la 15 ianuarie 1797 ; dădu o luptă de cîteva ore, ucise sau captură garda și arse pontoanele. Dar Provera cîștigase o zi de marș față de el ; blocada Mantovei era compromisă. Este greu de împiedicat un inamic care posedă echipaje de pod să treacă un rîu. Cînd armata care apără trecérea are și misiunea de a acoperi o blocadă, ea trebuie să-și ia măsurile necesare pentru a ajunge înaintea inamicului pe o poziție intermediară, între rîul pe care îl apără și blocada pe care o acoperă. Imediat ce Provera trecuse Adigele, Augereau ar fi trebuit să se îndrepte spre Molinela și să ajungă acolo înaintea lui.

Napoleon, aflînd la ora două după-amiază, în mijlocul bătăliei de la Rivoli, că Provera construia un pod la Angiari, prevăzu imediat ce avea să se întîmple. El lăsă lui Masséna, lui Murat și lui Joubert grija de a urmări a doua zi pe Alvinzi și porni imediat cu patru regimente pentru a ajunge în fața Mantovei ; avea de străbătut treisprezece leghe. El intră în Roverbella, în timp ce Provera ajungea în fața localității Saint-Georges. Hohenzollern, cu avangarda sa, ajunsese, în zorii zilei de 16, la poarta localității Saint-Georges, în fruntea unui regiment îmbrăcat în mantale albe. Știind că această suburbie nu era protejată decît printr-o simplă linie de apărare constituită din lucrări din pămînt, el spera să o atace prin surprindere.

Miollis [9], care comanda acolo, nu păzea decît partea dinspre oraș ; el știa că este acoperit de o divizie pe Adige și că inamicul era foarte departe. Husarii lui Hohenzollern semănau cu cei din Regimentul 1 husari francez. Totuși, un bătrîn sergent din garnizoana Saint-Georges, care spărgea lemne la două sute de pași de tabără, văzu această cavalerie ; el avu bănuieli pe care le comunică unui toboșar care îl însoțea ; li se păru că mantalele albe erau prea noi pentru a fi cele ale regimentului Bercheny. Acești oameni se repeziră în Saint-Georges, dădură alarma și lăsară bariera. Hohenzollern porni în galop, dar era prea tîrziu, căci fu recunoscut și bombardat cu mitralii. Trupele întăriră imediat parapetul. La ora douăsprezece, Provera înconjură localitatea. Bravul Miollis, cu 1 500 de oameni, se apără toată ziua și dădu astfel timp ajutoarelor plecate de la Rivoli să sosească.

IX. Provera luă legătura cu Mantova, cu ajutorul unei bărci, direct peste lac și stabili acțiunile de a doua zi. În zorii zilei de 16, Wurmser ieși cu garnizoana și ocupă o poziție la Favorite. La ora unu noaptea, Napoleon amplasă pe generalul Victor [10], cu cele patru regimente pe care le adusese, între Favorite și Saint-Georges, pentru a împiedica garnizoana Mantovei de a lua legătura cu trupele care veneau în ajutor. În zorii zilei, Serurier atacă cu trupele luate de la asediu, iar divizia Victor atacă trupele

[9] Sextius Alexandre François Miollis (1759—1828) — general francez. Ofițer în timpul războiului de independență din America. Participă la campania din Italia, fiind numit de două ori guvernator al Mantovei (1797 și 1805) și ulterior guvernator al Romei (între anii 1808—1814). În anul 1809 arestează pe Papa Pius VII (care în anul 1804 l-a încoronat pe Napoleon la Paris) și îl expulzează la Savona.

[10] Claude Perrin, zis Victor (1764—1841) — mareșal al Franței. General în timpul asediului Toulonului, a participat la campania din Italia, distingîndu-se în bătălia de la Marengo (1800), apoi în campania din Rusia, asigurînd trecerea trupelor franceze peste Berezina (1812). După restaurarea monarhiei, trece de partea burbonilor, ajungînd ministru de război al Franței între anii 1821—1823.

care veneau în ajutor. În această bătălie, Semi-brigada 57 își cîștigă numele de „Teribila" ; ea atacă liniile austriece cu baioneta și doborî pe oricine încerca să reziste. La ora două după-amiază, garnizoana fiind respinsă în cetate, Provera capitulă și depuse armele. Multe drapele, provizii, mai multe parcuri de materiale, 6 000 de prizonieri și mai mulți generali căzură în mîinile învingătorilor. În acest timp o ariergardă, pe care Provera o lăsase la Molinella atacată de generalul Point din divizia Augereau, fu înfrîntă și capturată. Nu scăpară din acest corp de armată decît 2 000 oameni care rămaseseră dincolo de Adige ; restul fu capturat sau ucis. Această bătălie a fost numită „bătălia de la Favorite", după numele unui palat al ducilor de Mantova situat lîngă cîmpul de bătălie.

În sectorul Rivoli, Joubert atacă toată ziua de 15 pe Alvinzi, care fu obligat să se retragă și ajunse repede la povîrnișurile de la Brentino, unde 6 000 oameni fură uciși ori capturați. Murat, cu două batalioane de trupe ușoare, îmbarcate pe lacul Garda, ocoli Corona. Alvinzi scăpă cu greu. Joubert înaintă spre Trente și ocupă vechile poziții de pe Avicio ; el făcu 1 000 de prizonieri în diverse recunoașteri. Generalul Augereau mărșălui către Castelfranco și de acolo la Treviso ; el avu de asemenea de susținut cîteva lupte ușoare. Masséna ocupă Bassano și dispuse avanposturile sale pe Piave ; făcu 1 200 prizonieri în două lupte duse de avangardă.

Trupele austriece se retraseră peste rîul Piave.

Zăpezile umpleau toate văile Tirolului ; acesta a fost cel mai mare obstacol pe care avu să-l treacă Joubert, Infanteria franceză reuși însă. Joubert intră în Trente și ocupă tot Tirolul italian. Fură capturați toți răniții austrieci și multe depozite. Armata ocupă aceleași poziții ca înainte de bătălia de la Arcole.

Trofeele făcute în cursul lunii ianuarie în diverse lupte erau : 25 000 prizonieri, douăzeci și patru de drapele și șaizeci de tunuri. Pierderile inamicului se ridicau la cel puțin 35 000 oameni. Bessières [11] duse drapelele la Paris.

[11] Jean Baptiste Bessières (1768—1813) — mareșal al Franței. Participă la toate campaniile lui Napoleon. După 1804 este comandantul cavaleriei gărzii imperiale. Moare în cursul unei acțiuni de recunoaștere în ajunul bătăliei de la Lützen.

Prizonierii erau așa de numeroși, încît creară greutăți ; mulți fugiră pe drum, spre Elveția ; exista chiar un sistem, organizat în acest scop, deși generalul Rey îi escorta cu 4 000 oameni.

Pentru a recompensa serviciile făcute în atîtea bătălii de generalul Masséna, mai tîrziu Împăratul îl numi duce de Rivoli.

X. De multă vreme, garnizoana din Mantova nu mai primea decît jumătate de rație ; caii fuseseră mîncați. Lui Wurmser i se făcură cunoscute rezultatele bătăliei de la Rivoli ; nu mai avea nimic de sperat. Fu somat să se predea ; el răspunse cu mîndrie că avea provizii de alimente pentru un an.

Totuși, peste cîteva zile, Klenau, primul său aghiotant, se prezentă la cartierul general al lui Serurier. El afirmă că garnizoana mai avea alimente pentru încă trei luni, dar că mareșalul era convins că Austria nu va putea elibera cetatea la timp ; hotărîrea sa va fi în funcție de condițiile ce i se vor pune. Serurier spuse că va cere ordine de la generalul-șef. Napoleon se duse la Roverbella ; rămase ascuns printre alți ofițeri, înfășurat în mantaua sa, în timp ce conversația se desfășura între cei doi generali. Klenau, folosind toate argumentele posibile, vorbi îndelung despre mijloacele mari de apărare care îi rămăseseră lui Wurmser și despre marea cantitate de provizii și alimente pe care o avea în magaziile sale de rezervă. Generalul-șef se apropie de masă, luă o pană și scrise, aproape o jumătate de oră, hotărîrea sa față de propunerile lui Wurmser, în timp ce discuția cu Serurier continua încă. Cînd Klenau termină, Napoleon îi spuse : „Dacă Wurmser ar avea alimente numai pentru optsprezece sau douăzeci de zile și ar vorbi de capitulare, n-ar merita nici o condiție onorabilă ; dar eu respect vîrsta, vitejia și nenorocirile mareșalului. Iată condițiile pe care i le acord, dacă deschide porțile mîine. Dacă amînă cincisprezece zile, o lună, două luni, condițiile rămîn aceleași, n-are decît să aștepte pînă la ultima sa bucățică de pîine ! Plec în acest moment pentru a trece fluviul Po și a merge spre

Roma. Cunoașteți intențiile mele, mergeți și spuneți-le generalului vostru".

Klenau, care nu înțelesese nimic la primele cuvinte, nu întrîzie să-și dea seama cu cine avea de-a face. El luă cunoștință de condiții, la a căror citire fu pătruns de recunoștință pentru un procedeu atît de generos și de puțin așteptat. Nu mai era cazul să ascundă nimic ; el mărturisi că nu mai aveau alimente decît pentru trei zile. Wurmser propuse generalului francez, care urma să traverseze fluviul Po, să o facă pe la Mantova, pentru a evita multe ocoliri și drumuri proaste. Dar toate dispozițiile pentru drum erau deja date. Wurmser îi scrise, exprimîndu-și toată recunoștința sa ; cîteva zile mai tîrziu trimise un aghiotant la Bologna, pentru a-l informa pe Napoleon despre o încercare de otrăvire care trebuia să aibă loc în provincia Romagna și îi dădu informațiile necesare pentru a se apăra. Această sesizare a fost folositoare.

Generalul Serurier conduse discuțiile cu privire la detaliile capturării Mantovei și văzu defilînd în fața sa pe bătrînul mareșal și tot statul major al trupelor asediate. Napoleon se găsea deja la Romagna. Indiferența cu care renunța la un spectacol atît de măgulitor dat de un mareșal cu mare reputație, generalisim [12] al forțelor austriece, în fruntea statului său major, care trebuia să-i predea sabia, fu remarcată în întreaga Europă. Garnizoana Mantovei se ridica încă la 20 000 oameni din care 12 000 sănătoși, treizeci de generali, optzeci de comisari și funcționari de tot felul și întregul cartier general al lui Würmser. În cele trei asedii, începînd din luna iunie, 27 500 soldați muriseră în spitalele acestui oraș sau fuseseră uciși în diferite ieșiri.

Joubert, născut în departamentul Ain, fost Bresse, studiase pentru a deveni avocat ; revoluția îl făcu să îmbrățișeze cariera armelor. El servi în Armata de Italia și fu avansat general de brigadă. Era înalt, slab, părea să aibă o constituție fragilă ; dar el își oțelise trupul în cadrul taberelor și războiului în munți. Era întreprinzător, vigilent, activ. A fost făcut general de divizie în noiembrie 1796, cînd l-a înlocuit pe Vaubois. A fost comandantul

[12] Comandant suprem al unei armate.

trupelor de Tirol. Îl vom vedea acoperindu-se de glorie în campania din Germania. Era foarte atașat de Napoleon, care îl însărcină să ducă Directoratului drapelele Armatei de Italia. În noiembrie 1797, el se căsători cu fiica senatorului Semonville. În 1799 se amestecă în intrigile Parisului și fu numit general-șef al Armatei de Italia, după înfrîngerea lui Moreau. Muri vitejește în bătălia de la Novi. Era încă tînăr și nu cîștigase toată experiența necesară. Era făcut să ajungă la un mare renume militar.

Meculei Fărîtăreștie

CAPITOLUL XII*

TOLENTINO

I. Armistiţiul cu Roma a fost rupt (1 februarie 1797). II. Armata Sfîntului Scaun. III. Lupta de pe rîul Senio ; cucerirea provinciei Romagna. IV. Trimiterea la căminele lor a prizonierilor luaţi în lupta de pe rîul Senio. V. Lupta pentru Ancona şi cucerirea ei. VI. Notre-Dame de Lorette. VII. Misiunea şefului ordinului Camaldulilor pe lîngă Papa Pius VI. VIII. Tratatul de la Tolentino (19 februarie). IX. Mantova. X. Sosirea în Italia a două divizii din armatele de Sambre-et-Meuse şi de Rhin.

I. De şase luni, cardinalul Busca urmase pe cardinalul Zelada, în postul de Secretar de stat al Romei. El rupsese legăturile cu Franţa, se aliase, pe faţă, cu Austria şi lucră, cu mult zel dar cu puţin succes, la formarea unei armate puternice. Dorea să reînvie acele timpuri cînd armatele pontificale hotărau soarta peninsulei. Stimulase în aşa măsură nobilimea italiană încît ea oferise, mai mult cu emfază decît cu sinceritate, regimente complet echipate, cai şi arme. Acest cardinal avea o mare încredere în ataşamentul italienilor faţă de religia lor şi în spiritul războinic al populaţiei din Apenini. Napoleon trecuse cu vederea multe jigniri şi insulte ; dar capitularea Mantovei îi dădea posibilitatea să obţină o răzbunare strălucită.

* Acest capitol şi capitolele următoare sînt reproduse după lucrarea „Mémoires pour servir à l'histoire de France sous la règne de Napoléon", ediţia 1830. Nu dispunem de manuscrisul original *(Nota redacţiei franceze)*.

Un curier al cardinalului Busca, trimis Monseniorului Albam, însărcinat cu afaceri [1] al Romei la Viena, fu interceptat la 10 ianuarie 1797, lîngă Mezzola ; în corespondenţa ce purta se dezvăluia întreaga politică a Vaticanului. Acest ministru scria „că francezii voiau pacea, o solicitau chiar cu insistenţă, dar că el amîna încheierea ei pentru că Papa era hotărît să-şi încredinţeze în întregime soarta Casei de Austria ; că condiţiile armistiţiului de la Bologna nu erau şi nu vor fi executate, cu toate intervenţiile foarte energice din partea ministrului francez Cacault ; că noi trupe erau formate mereu în statele Sfîntului Scaun ; că Sfîntul Părinte accepta pe generalul Colli, pe care îl trimitea Împăratul, pentru a comanda armata sa ; că era necesar ca acest general să aducă cu sine un număr important de ofiţeri austrieci, mai ales ofiţeri de geniu şi de artilerie ; că se dăduseră ordine pentru primirea lor la Ancona [2] ; că nu i-ar conveni ca generalul Colli să fie obligat să se înţeleagă cu generalul Alvinzi, de acţiunile căruia nu era deloc mulţumit ; că ar fi bine să meargă, mai întîi, în provincia Romagna, pentru a trece în revistă trupele Papei, înainte de a veni la Roma etc."

Un curier fu expediat imediat ministrului Franţei, Cacault, cu ordinul de a părăsi Roma. Napoleon îi scria acestuia : „De mai multe luni aţi fost acoperit cu umiliri ; s-a pus totul în mişcare pentru a vă face să părăsiţi Roma. Acum, rezistaţi la insistenţele care s-ar putea depune pentru a vă face să rămîneţi acolo ; plecaţi imediat după primirea acestei scrisori". Acest ministru scrise Secretarului de stat Busca : „Sînt rechemat, prin ordinul guvernului meu, care mă obligă să plec în această seară spre Florenţa ; am onoarea să informez pe Eminenţa Voastră, reamintindu-i expresiunea respectului meu". Busca menţinu mai departe jocul său prefăcut şi răspunse : „Cardinalul Busca era departe de a se aştepta la vestea pe care foarte respectatul domn de Cacault i-a comunicat-o. Ple-

[1] Titlu acordat unei persoane care reprezintă pe şeful misiunii diplomatice în lipsa acestuia. Denumirea actuală este : însărcinat cu afaceri ad-interim.

[2] Oraşul Ancona, port la Marea Adriatică, capitala provinciei Marche.

carea sa bruscă la Florența nu-i permite altceva decît să-l asigure de profunda sa stimă".

În același moment, generalul Victor traversă fluviul Po, la Borgoforte, cu 4 000 de oameni din infanterie și 600 de cai, reunindu-se la Bologna cu divizia italiană a generalului Lahoz de 4 000 oameni. Acești 9 000 oameni erau suficienți pentru a cuceri Statele Bisericii.

Cîteva zile mai tîrziu, Napoleon merse la Bologna, unde publică un manifest, în termenii următori :

„Art. I. Sfîntul Scaun a refuzat în mod formal să execute articolele VIII și IX ale armistițiului încheiat la 23 iunie la Bologna, prin mediația Spaniei, și ratificat în mod solemn la Roma la 27 iunie.

II. El nu a încetat să înarmeze sau să atîțe, prin manifestele sale, populația la război ; a violat teritoriul Bolognei ; trupele sale s-au apropiat la zece mile de acest oraș și au amenințat să-l ocupe.

III. A început negocieri dușmănoase Franței cu Curtea de la Viena, așa cum dovedesc scrisorile cardinalului Busca și misiunea încredințată prelatului Albani, la Viena.

IV. A încredințat comanda trupelor sale generalilor și ofițerilor austrieci, trimiși de Curtea de la Viena.

V. A refuzat să răspundă întrebărilor oficiale, care i-au fost puse de cetățeanul Cacault, ministru al Republicii Franceze, în scopul începerii unor negocieri de pace.

VI. Convenția de armistițiu a fost, deci, violată și încălcată de Sfîntul Scaun.

În consecință, declar că armistițiul, încheiat la 23 iunie între Republica Franceză și Sfîntul Scaun, este rupt".

În sprijinul acestui manifest, fură publicate scrisorile interceptate ale cardinalului Busca ; lor li s-ar fi putut alătura un mare număr de alte documente ; dar aceste scrisori spuneau totul. Cardinalul Mattei, după ce fusese închis trei luni într-un seminar la Brescia, obținuse permisiunea să se întoarcă la Roma ; profitînd de avantajul pe care îl avea, de a fi cunoscut de general, el îi scrisese de mai multe ori. Napoleon profită de această împrejurare pentru a trimite acestui cardinal scrisorile interceptate ale cardinalului Busca. Citirea lor umplu de nedumerire și spaimă Sfîntul Colegiu și închise gura partizanilor acestui ministru.

II. La 2 februarie 1797, cartierul general se stabili la Imola, în palatul episcopului Chiaramonți, mai tîrziu Papa Pius VII. Mica armată franceză ajunse la Castel-Bolognese, în fața armatei Papei, care ocupa o poziție pe malul drept al rîului Senio, apărînd trecerea podului. Această armată era compusă din 6—7 000 oameni ; trupe regulate sau țărani adunați la sunetul clopotelor de alarmă, comandați de călugări și fanatizați de predicatori și misionari ; această armată avea opt tunuri. Francezii ocupară o poziție ; ziua fusese grea ; în timp ce își instalau garda mare, un parlamentar se prezentă și declară într-un mod ridicol, din partea Eminenței Sale Monseniorul general-șef, „că, dacă armata franceză va continua să înainteze, va trage asupra ei". Se rîse mult de această teribilă amenințare. I se răspunse „că nu doreau să se expună blestemelor cardinalului și că vor lua măsuri pentru a trece cu bine noaptea". Totuși, cardinalul Busca reuși să-și realizeze speranțele. Provincia Romagna era în fierbere ; războiul sfînt fusese proclamat ; de trei zile se trăgeau clopotele de alarmă ; cele mai de jos pături ale populației erau într-o stare de delir și frenezie ; rugăciunile care durau de patruzeci de ore, pelerinajele în piețele publice, indulgențele [3], chiar miracolele, totul fusese pus în mișcare ; aici erau statui ale martirilor care sîngerau, dincolo, cele ale madonelor care plîngeau ; totul prevestea un incendiu gata să izbucnească și să mistuie această frumoasă provincie. Cardinalul Busca spuse ministrului Cacault : „Vom face o Vendée [4] din Romagna, o alta din munții Liguriei ; vom face una din întreaga Italie".

La Imola se afișă următoarea proclamație :

[3] Act de iertare de păcate acordat credincioșilor catolici, începînd cu secolul al XI-lea, în schimbul unei sume de bani.

[4] Referire la constituirea unei armate denumită „catolică și romană" în departamentul francez Vendéea, în anul 1793, care, sub conducerea nobilimii și clerului, a luptat contra armatelor revoluționare ale Convenției.

„Armata franceză va intra pe teritoriul Papei. Ea va fi credincioasă principiilor pe care le are. Va proteja religia şi poporul. Soldatul francez ţine într-o mînă baioneta, garanţia sigură a victoriei, iar în cealaltă ramura de măslin, simbol al păcii şi al garanţiei că va acorda protecţie. Nenorocire celor care, seduşi de oameni profund ipocriţi, vor atrage asupra caselor lor răzbunarea unei armate care, în şase luni, a făcut 100 000 prizonieri din cele mai bune trupe ale împăratului, a capturat patru sute de tunuri, o sută zece drapele şi a distrus cinci armate !"

III. La ora patru dimineaţa, în ziua de 3 iunie, generalul Lannes, comandînd avangarda micii armate franceze, merse o leghe şi jumătate, în susul rîului Senio, îl trecu prin vad, în zorii zilei, şi luă formaţia de luptă în spatele armatei Papei, tăindu-i drumul spre Faenza. Generalul Lahoz, susţinut de o baterie şi acoperit de un şir de trăgători, trecu podul în coloană compactă. Într-un moment, toată acea mulţime înarmată intră în derută ; artilerie, materiale şi provizii, totul fu capturat ; 4—500 oameni fură ucişi ; cîţiva călugări pieriră cu crucifixul în mînă ; cei mai mulţi aparţineau ordinului Cerşetorilor [5] ; aproape întreaga trupă de linie fu capturată. Cardinalul-general fugi. Lupta dură mai puţin de o oră. De partea francezilor pierderile fură uşoare.

Francezii ajunseră în aceeaşi zi în faţa oraşului Faenza. Porţile erau închise ; sunau clopote de alarmă ; zidurile erau prevăzute cu cîteva tunuri şi populaţia, în delir, provoca pe învingătorul său prin tot felul de insulte ; la somaţia de a deschide porţile, răspunse cu insolenţă. Porţile fură sparte şi se pătrunse cu forţa. „Să facem acelaşi lucru ca la Pavia !" strigau soldaţii ; aceasta însemna că se cerea jefuirea oraşului. „Nu, le răspunse Napoleon ; la Pavia locuitorii se revoltaseră după ce juraseră credinţă, ei intenţionaseră să ucidă pe soldaţii noştri, care le erau oaspeţi. Aici nu sînt decît nişte nesăbuiţi, care trebuie învinşi prin blîndeţe". Numai cîteva mănăstiri avură de

[5] Ordin religios care cerea călugărilor să trăiască numai din cerşit.

suferit. Odată acest oraş ieşit din delir, se trecu la liniştirea provinciei ; fură expediaţi agenţi în toate districtele pentru a lămuri populaţia, a calma agitaţia şi frenezia, care ajunseseră la culme ; dar mijlocul cel mai eficace fu eliberarea prizonierilor de război.

IV. Prizonierii, capturaţi în lupta de pe rîul Senio, fură adunaţi la Faenza, în grădina unei mănăstiri. Frica din primele momente îi stăpînea încă ; se temeau pentru viaţa lor. La apropierea lui Napoleon, se aruncară cu toţii în genunchi, cerînd iertare cu voce tare ; Napoleon le spuse în italiană : „Sînt prietenul întregii populaţii a Italiei şi, mai ales, al celei din Roma. Am venit pentru binele vostru. Sînteţi liberi ; întoarceţi-vă la familiile voastre ; spuneţi-le că francezii sînt prietenii religiei, ai ordinii şi ai poporului sărac". Bucuria urmă consternării. Aceşti nenorociţi îşi manifestară sentimentul recunoştinţei lor, cu acea vivacitate care este proprie caracterului italian.

De acolo, Napoleon merse în sufragerie, unde fuseseră strînşi toţi ofiţerii, printre care unii aparţinînd celor mai bune familii din Roma. El se întreţinu cu ei vreme îndelungată, vorbi despre libertatea Italiei, despre toate abuzurile guvernului pontifical, despre ceea ce era contrar spiritului Evangheliei, despre nebunia de a încerca să reziste unei armate care învinsese trupele cele mai disciplinate şi cu cea mai mare experienţă de război din lume. El le permise să se reîntoarcă acasă, cerîndu-le, ca preţ al clemenţei sale, să facă cunoscut sentimentele care îl animau faţă de întreaga Italie şi, mai ales, faţă de populaţia Romei. Aceşti prizonieri fură tot atîţia misionari care se răspîndiră în statele Papei şi nu încetară să elogieze bunele tratamente pe care le primiseră. Ei purtau proclamaţii care, prin acest mijloc, pătrunseră în cele mai depărtate colibe ale Apeninilor. Această acţiune reuşi ; atitudinea populaţiei se schimbă.

Armata sosi la Forli, Cesena, Rimini, Pesaro, Sinigaglia ; ea găsi acolo o populaţie prietenă. Aceasta trecuse în extremitatea opusă ; îi primi cu demonstraţii de bucurie pe aceşti francezi pe care, cîteva zile înainte, îi credea inamici

înverşunaţi ai religiei sale, ai proprietăţilor sale, ai legilor sale. Chiar şi călugării, cu excepţia ordinului Cerşetorilor, calculînd ceea ce aveau de pierdut, se căzniră, cu bună credinţă, să lumineze minţile oamenilor. Existau printre ei mulţi oameni vrednici de laudă care sufereau din cauza atitudinii guvernului lor.

V. Colli, care comanda armata Papei, comandase armata piemonteză la Mondovi şi Cherasco. El ştia cu cine are de-a face. Alese o poziţie bună pe înălţimile din faţa Anconei, unde îşi dispuse cei 3 000 oameni care îi mai rămăseseră. Dar, sub diferite pretexte, el şi ofiţerii austrieci se retraseră la Lorette [6], imediat ce apăru armata franceză. Poziţia pe care o ocupau cei din Roma era foarte bună. Generalul Victor le trimise un parlamentar pentru a le cere să capituleze.

În timp ce aveau loc discuţiile, trupele franceze şi italiene îi depăşiră pe dreapta şi pe stînga, îi înconjurară şi îi prinseră fără să tragă un foc de armă şi intrară fără rezistenţă în citadelă.

Şi acestor prizonieri li se aplică acelaşi tratament ca celor luaţi în lupta de pe rîul Senio : fură trimişi şi ei acasă cu proclamaţii. Ei constituiră noi misionari care precedară marşul armatei. Ancona este primul port de la Veneţia pînă la Brindisi, extremitatea vîrfului oriental al Italiei ; dar el era neglijat şi în stare rea ; nici chiar fregatele [7] nu puteau pătrunde în el. În această perioadă, Napoleon hotărî ceea ce trebuia făcut pentru fortificarea cetăţii şi pentru repararea portului. Mari lucrări fură executate în timpul regatului Italiei. Astăzi, portul poate primi orice fel de vas de război, chiar cu trei punţi [8]. Evreii, numeroşi în Ancona, ca şi mahomedanii din Albania şi Grecia, erau supuşi la vechi obiceiuri umilitoare şi contrare drepturilor de ospitalitate. Una din primele griji ale lui Napoleon fu de a li se acorda drepturi civile.

În acest timp, cu toată prezenţa armatei, populaţia alerga în mare număr să se prosterneze la picioarele unei statui a Maicii-Domnului, care plîngea cu lacrimi mari. Cetăţenii luminaţi anunţară autorităţilor faptul. Monge [9] fu trimis la faţa locului. El comunică faptul că într-adevăr această statuie plîngea. Parohul bisericii primi ordin să o aducă la cartierul general. Era o iluzie optică, aranjată cu dibăcie cu ajutorul unui geam. A doua zi statuia fu readusă în biserică, dar fără geam ; nu mai plîngea. Un preot, autor al acestei înşelătorii, fu arestat. Actul său constituia un atentat contra armatei.

VI. În ziua de 10, armata se opri la Notre-Dame de Lorette. Este o mănăstire magnifică unde se află sediul unui episcopat. Biserica şi clădirile sînt somptuoase ; există apartamente vaste şi bine mobilate pentru comorile Madonei şi pentru găzduirea abaţilor aparţinînd ordinului şi pentru pelerini. În biserică se află Casa-Santa, locuinţa din Nazareth a Fecioarei, chiar locul în care a fost vizitată de arhanghelul Gabriel. Este o căsuţă de 5—6 toaze pătrate, în care se află o statuie a Fecioarei, plasată pe un altar. Legenda spune că îngerii au adus-o din Nazareth în Dalmaţia, cînd necredincioşii au ocupat Siria şi, de acolo, peste Adriatica, pe stîncile Lorettei. Din toate părţile lumii veneau pelerini pentru a vedea Madona. Daruri, diamante, bijuterii trimise din toate părţile lumii, formau tezaurul său care se ridica la mai multe milioane. Imediat ce Curtea Romei află de apropierea armatei franceze, ea dispuse îm-

[6] Localitate în provincia Marche, la 28 km sud-est de Ancona, unde se găseşte şi mănăstirea Notre-Dame de Lorette, care este descrisă mai jos.

[7] Începînd cu secolul XVIII prin fregată se înţelege un vas de război prevăzut cu trei catarge şi care avea la bord maximum şaizeci de guri de foc.

[8] Construcţie etajată a punţii navelor de război, care permitea amplasarea suprapusă a tunurilor de la bord. În acea epocă, aceste nave erau cele mai mari nave de război.

[9] Gaspard Monge (1746—1818) — matematician francez. În 1764 intră în şcoala de geniu militar. Partizan entuziast al revoluţiei. Ministru al marinei în 1793. A organizat atelierele de fabricare a pulberii şi de turnare a tunurilor. Fiind în Italia în perioada campaniei lui Napoleon, a recrutat savanţi pentru expediţia din Egipt ; ulterior este numit preşedintele Institutului pentru cercetări arheologice din Egipt. Profesor la şcoala politehnică şi membru al Academiei franceze. Este creatorul geometriei descriptive.

pachetarea și punerea în siguranță a comorilor de la Lorette ; totuși, se găsi mai mult de un milion în aur și argint. Madona fu trimisă la Paris. Este o statuie din lemn, grosolan sculptată, ceea ce atestă vechimea ei. A putut fi văzută, mai mulți ani, la Biblioteca Națională. Primul Consul o restitui Papei cu ocazia Concordatului și ea a fost reașezată în Casa-Santa.

Mai multe mii de preoți francezi, fugiți din patrie, se refugiaseră în Italia. Pe măsură ce armata franceză înaintase în peninsulă, ei se retrăseseră spre Roma ; dar armata, intrînd în statele Papei, ei se găsiră fără refugiu. Cei mai fricoși trecuseră la timp Adigele și se retrăseseră în Germania. Orașul Neapole le refuzase azilul. Prelații care conduceau unele mănăstiri de pe teritoriile statelor papale, care suportau cu greu obligația de a-i hrăni și a-i întreține, folosiră pretextul sosirii armatei ; ei simulară că le este frică să nu atragă ura învingătorului asupra mănăstirilor lor și-i goniră. Napoleon emise un ordin și publică o proclamație prin care liniștea pe preoții francezi și ordonă mănăstirilor și episcopilor să-i primească și să le dea tot ce le era necesar pentru întreținere. El ordonă armatei să-i considere prieteni pe acești preoți compatrioți, să-i protejeze și să-i trateze ca atare. Armata se înflăcără de aceste sentimente, ceea ce dădu loc la un mare număr de scene emoționante. Unii soldați recunoșteau pe foștii lor preoți și acești nefericiți bătrîni, exilați la cîteva sute de leghe de patria lor, primeau pentru prima oară semne de respect și de duioșie din partea compatrioților lor, care pînă atunci îi trataseră ca pe niște inamici și niște criminali. Vîlva acestei măsuri răsună în toată lumea creștină și în special în Franța. Se ridicară unele obiecțiuni, dar ele fură înăbușite de aprobarea generală și, în special, de cea a Directoratului.

VII. În acest timp, la Vatican domnea consternarea. Vești rele soseau în fiecare oră. Se află, mai întîi, că armata papală, în care se puseseră atîtea speranțe, fusese distrusă în întregime, fără să opună cea mai mică rezistență. Mai tîrziu curierii, care anunțară intrarea armatei franceze în diferite orașe, făcură cunoscute și schimbările pe care le

suferise opinia publică. Urii și fanatismului le urmaseră sentimente de prietenie și dorința de libertate. Cardinalul Busca trebui să înțeleagă că o Vendée nu se creează după dorință ; că, dacă circumstanțe speciale o creează, numai marile greșeli pot să-i dea consistență și durată. Curînd se află că armata franceză ocupase Ancona, Lorette, Macerata și că avangarda sa era deja pe coastele Apeninilor. „Francezii nu merg, aleargă", spuneau prelații.

În acest timp, ofițerii și soldații care fuseseră prizonieri și apoi eliberați de la Faenza și Ancona propagară în toate cartierele Romei sentimentele de încredere de care ei înșiși erau animați. Partidul libertății ieși din umbră și acționă deschis chiar în oraș. Sfîntul Colegiu, nemaiîntrezărind nici o speranță, se gîndi să se pună în siguranță ; toate pregătirile erau făcute pentru a pleca spre Neapole.

Trăsurile Curții erau atelate cînd șeful ordinului Camaldulilor [10] sosi la Vatican și se prosternă la picioarele Sfîntului Părinte. Trecînd prin Cesena, Napoleon îl remarcase și, cunoscînd încrederea pe care Pius VI o avea în acest călugăr, îl însărcinase să meargă să-l asigure că nu avea nimic contra lui ; că îi aprecia personalitatea și caracterul ; că putea să rămînă la Roma ; că trebuia numai să schimbe guvernul și să trimită la Tolentino plenipotențiari cu depline puteri pentru a încheia și semna o pace definitivă cu Republica. Șeful ordinului Camaldulilor se achită cu succes de însărcinarea primită.

Papa căpătă încredere, îl demise pe ridicolul Busca, numi în fruntea cabinetului său pe cardinalul Doria, cunoscut pentru opiniile sale moderate, contramandă plecarea sa din Roma și numi plenipotențiari pentru a negocia și semna o pace definitivă.

Instrucțiunile Directoratului erau împotriva oricăror negocieri cu Roma. El era de părere că trebuia să pună capăt puterii ecleziastice a Papei ; că nu s-ar mai putea găsi nici un exemplu în care Curtea Romei să fi făcut greșeli atît de evidente ; că ar fi o nebunie de a crede într-o pace sinceră cu acești teologi, care se opuneau cu tărie princi-

[10] Ordin religios fundat în secolul XI la Camaldoli, aproape de Florența.

piilor ce conduceau noile republici. Fără îndoială, existența puterii ecleziastice a papei era incompatibilă cu fericirea Italiei ; experiența dovedea că nu trebuia așteptat de la această Curte nici moderație, nici bună credință ; dar Napoleon știa că nu putea nici să provoace revoluție la Roma, nici să reunească teritoriile acesteia la Republica transpadană fără să mărșăluiască mai întîi spre Neapole și să răstoarne monarhia. În acel regat, partidul libertății era destul de numeros pentru a crea neliniștea Curții, dar prea slab pentru a putea fi un sprijin și a oferi ajutoare reale armatei franceze. Curtea Neapolelui știa că o revoluție victorioasă la Roma ar determina și căderea sa. Totuși, pentru a merge contra Neapolelui, trebuia o armată de 20—25 000 oameni ; ceea ce nu era deloc compatibil cu marele său proiect de a dicta pacea sub zidurile Vienei.

VIII. Avangarda armatei franceze trecuse Apeninii ; se găsea la trei zile distanță de marș de Roma. Cartierul general sosi la 13 februarie la Tolentino [11]. Cardinalul Mattei, monseniorul Galeppi, ducele de Braschi și marchizul Massini, miniștrii plenipotențiari ai Papei, sosiră acolo la aceeași dată. Tratativele începură în ziua de 14. Monseniorul Galeppi luă cuvîntul în numele delegației. Acest prelat era dotat cu o mare elocință ; trebuiră ascultate multe discursuri pline de precepte morale, dar plictisitoare. Curtea de la Roma era însă vinovată ; ea trebuia pedepsită ; aceasta nu putea fi altfel decît prin cedarea provinciilor cucerite sau prin contribuții echivalente. Cele trei legații, Ducatul de Urbino, teritoriile Anconei, Maceratei și Perugiei erau cucerite. Odată stabilite aceste principii, încheierea tratatului necesită numai cinci zile de discuții. Galeppi, care vorbise la început de ruina absolută a finanțelor papale, găsi mijloace cînd fu vorba să răscumpere provincii sau să micșoreze numărul celor pe care Papa le va ceda. Tratatul fu semnat în mănăstirea în care se instalase cartierul general.

[11] Localitate în provincia Marche, la 28 km sud-vest de Macerata, așezată pe malul rîului Chiente. În mănăstirea de la Tolentino s-a încheiat tratatul din 19 februarie 1797.

Napoleon insistă îndelung pentru a obține un angajament din partea Curții de la Roma de a suprima Inchiziția. I se răspunse că Inchiziția nu mai era ceea ce fusese ; că, în prezent, era mai mult un tribunal de poliție decît de credință religioasă ; că autodaféul [12] nu mai exista. El nu luă în considerare aceste argumente, dar renunță la acest articol pentru a mulțumi pe Papă, care fu foarte mișcat de acest gest al lui Napoleon, pe care îl menționă în corespondența sa particulară. Napoleon se mulțumi cu legațiile Bolognei, Ferrarei, Romagnei și cu ocuparea Anconei printr-o garnizoană ; această moderație fu urmarea aceluiași principiu care îl făcea să respecte puterea ecleziastică a Papei. Dacă, așa cum ar fi vrut patrioții din Republica transpadană, el ar fi mărit această nouă republică cu ducatele de Urbino, de Ancona, cu provinciile Ferrara și Macerata și i-ar fi împins frontierele pe rîul Trente și pe Apenini, ea ar fi ajuns în contact cu regatul Neapolelui. Războiul cu această putere ar fi fost urmarea de neevitat ; el ar fi avut loc chiar dacă Franța și Curtea Neapolelui nu l-ar fi dorit. Importanța pe care această Curte o atribuia acordului lui Napoleon cu Roma era așa de mare, încît ministrul său, prințul Pignatelli, urmă cartierul general francez încă de la Bologna, fapt care arăta destul preocupările sale. Acestui principe nu-i lipseau nici inteligența, nici zelul ; el considera că orice mijloc era bun pentru a obține informații. De mai multe ori, în special la Lorette și în timpul negocierilor de la Tolentino, a fost surprins ascultînd la uși, expunîndu-se astfel să fie alungat de ușieri.

Pacea opri marșul trupelor franceze.

După semnarea tratatului, generalul-șef însărcină pe generalul Victor să supravegheze executarea lui, trimise la Roma pe aghiotantul său, colonelul Junot [13], cu o scrisoare respectuoasă către Papă și plecă spre Mantova. Această scrisoare și răspunsul Sfîntului Părinte, care au

[12] Cei acuzați de erezie de către Inchiziție trebuiau să facă un „act de credință" (în spaniolă : Auto da fe), respectiv să recunoască acuzațiile aduse ; în caz contrar, erau arși pe rug.

[13] Jean Andoche Junot (1771—1813) — general francez. Este remarcat de Napoleon, la asediul Toulonului, care îl face ofițer și aghiotant al său. Participă la mai multe campanii ale lui Napoleon.

fost publicate, erau în contrast cu modul de adresare folosit în acea perioadă şi acest lucru n-a trecut neobservat.

IX. Mantova era deja de o lună sub stăpînirea Republicii. Spitalele oraşului erau încă pline de răniţi austrieci.

Napoleon descinse la palatul ducal, unde rămase cîteva zile. În acest oraş fusese găsit un mare număr de tablouri frumoase ; el le trimise Muzeului Parisului. Minunatele fresce ale lui Giulio Romano : „Războiul titanilor" din palatul T [14] stîrneau admiraţia cunoscătorilor. O comisie prezentă diverse proiecte de scoatere a acestor fresce şi de trimitere a lor la Paris, dar apărea riscul distrugerii şi pierderii, pentru totdeauna, a acestor capodopere.

El se duse la Milano, centrul administrativ şi politic al Italiei. Opinia publică se transformase, devenind favorabilă Franţei.

X. În timpul bătăliei de la Arcole, guvernul francez crezu că a pierdut Italia, fapt care îl făcu să mediteze adînc cu privire la repercusiunile asupra situaţiei din Franţa. Opinia publică să arăta indignată şi nu înţelegea de ce se lăsa toată greutatea şi deci şi toată gloria numai unei singure armate. Armata de Italia era într-o situaţie foarte grea ; trebuia ajutată foarte serios. Directoratul ordonă ca o divizie compusă din şase regimente de infanterie şi două de cavalerie din Armata de Sambre-et-Meuse şi una, de aceeaşi tărie, din Armata de Rhin, să treacă Alpii pentru a pune Armata de Italia în măsură să intre, pe picior de egalitate, în noua campanie, care se pregătea ; ea era atunci ameninţată de o nouă armată austriacă, care fu distrusă mai tîrziu la Rivoli. Întăririle veniră cu întîrzieri ; Mantova, ameninţată puternic, grăbi operaţiile lui Alvinzi ; din aceste cauze întăririle erau abia la piciorul Alpilor, cînd victoriile de la Rivoli, de la Favorite şi capi-

[14] Giulio Pippi — zis Giulio Romano (1492—1546) — pictor şi sculptor italian, discipol al lui Rafael Sanzio. A lucrat la picturile din Vatican, iar după 1524 se stabileşte la Mantova. Capodopera sa este palatul din Mantova, în formă de T, care are şapte faţade.

tularea Mantovei puseră Italia la adăpost de orice pericol. Numai după ce se întoarse de la Tolentino, Napoleon trecu în revistă aceste noi trupe. Ele se prezentau bine, erau instruite şi disciplinate. Divizia din Armata de Sambre-et-Meuse, comandată de Bernadotte [15], avusese unele cazuri de dezertare în timpul marşului ; cea din Armata de Rhin, comandată de Delmas, era mai slabă şi suferise pierderi mai multe. Acest detaşament era evaluat la 30 000 de oameni dar, efectiv, nu avea decît 19 000. Din acel moment, Armata de Italia era în măsură să întreprindă orice misiune ; ea singură putea să forţeze cabinetul de la Viena să renunţe la alianţa cu Anglia.

[15] Charles Jean-Baptiste Bernadotte (1767—1844). Soldat în 1780, general în 1794. Participă la campania din Italia în 1797. În 1798 devine ambasador al Franţei la Viena, iar în 1799 ministru de război. În 1804 i se acordă titlul de mareşal. Se distinge în bătălia de la Austerlitz. Numit guvernator al oraşelor hanseatice (Lübeck, Bremen şi Hamburg), poartă război cu trupele suedeze, dar în 1808 după lovitura de stat din Suedia, încetează ostilităţile. Cu acordul lui Napoleon acceptă să devină moştenitorul tronului Suediei, devenind rege în 1818 şi fondator al dinastiei actuale.

CAPITOLUL XIII

TAGLIAMENTO

I. Planul de campanie pentru 1797. II. Trecerea rîului Piave (12 martie). III. Bătălia de pe rîul Tagliamento (16 martie). IV. Retragerea prinţului Carol. V. Lupta de la Gradisca (19 martie). VI. Trecerea Alpilor julieni şi a rîului Drava (29 martie). VII. Lupte în Tirol.

I. Eşecurile suferite de cele două armate, de Sambre-et-Meuse şi de Rhin, în campania precedentă, comportarea slabă a acestor două armate în timpul asediului cetăţii Kehl şi capului de pod de la Huningue[1] liniştiseră complet Consiliul aulic în această parte. La sfîrşitul lui februarie, el scoase şase divizii dintre cele mai bune trupe ale sale de pe Rhin (40 000 oameni) dirijînd patru spre Friuli şi două spre Tirol. Prinţul Carol, strălucind de gloria pe care o cîştigase în Germania, luă comanda armatelor austriece din Italia şi îşi instală cartierul general, la 6 februarie, la Innsbruck, iar apoi la Villach şi la Gorizia. În cursul lunii februarie, inginerii săi străbătură trecătorile Alpilor julieni şi norici ; ei proiectau fortificaţii pe care trebuiau să le ridice imediat ce zăpezile s-ar fi topit.

Napoleon ardea de nerăbdare de a le-o lua înainte, de a ataca şi goni din Italia pe arhiducele Carol, înainte de sosirea puternicelor întăriri care traversau Germania.

[1] Kehl — localitate în provincia Baden-Würtenberg din Germania, în apropiere de graniţa cu Franţa şi de oraşul Strassburg ; Huningue — localitate în departamentul Haut-Rhin din Franţa, în apropiere de oraşul Basel.

Armata lui Napoleon era compusă din opt divizii de infanterie şi dintr-o rezervă de cavalerie, avînd sub arme 53 000 oameni în infanterie, 3 000 în artilerie, care deserveau o sută douăzeci de guri de foc şi 5 000 în cavalerie ; contingentul trimis de regele Sardiniei era de 8 000 oameni în infanterie, 2 000 în cavalerie şi douăzeci de tunuri. Napoleon negocia de multă vreme pentru a atrage Veneţia în alianţă ; contingentul ei trebuia să fie la fel de mare ca cel al Piemontului. Astfel, el conta că va intra în Germania cu 70 000 oameni în infanterie, 9 000 în cavalerie şi o sută şaizeci de piese de artilerie. Dar Directoratul, dînd dovadă de cea mai ciudată miopie refuză să ratifice tratatul de alianţă de la Bologna *, ceea ce lipsi armata franceză de contingentul regelui Sardiniei. Senioria Veneţiei refuză orice propunere de alianţă şi arătă atît de multă reavoinţă, încît trebui să se ia măsuri de pază, ceea ce nu numai că lipsi armata de contingentul veneţian, dar o obliga să lase 10 000 oameni în rezervă, pe Adige, pentru a-i asigura spatele şi a supraveghea eventualele acţiuni întreprinse de oligarhia veneţiană. Napoleon nu putu intra în Germania decît cu 50 000 oameni, dintre care 5 000 în cavalerie şi 2 500 în artilerie. El considera că armatele de Sambre-et-Meuse şi cea de Rhin trebuiau reunite într-o singură armată, cu un efectiv de 120 000 oameni, care ar fi trebuit să pătrundă de la Strassburg în Bavaria, să treacă rîul Inn, să ajungă la rîul Enns, unde ar fi făcut joncţiunea cu Armata de Italia care, traversînd rîul Tagliamento, Alpii julieni, Carintia, rîurile Drava şi Mur, s-ar fi îndreptat spre Semmering ; reuniţi astfel, în număr de aproape 200 000 oameni, francezii ar fi intrat în Viena în timp ce o armată de 60 000 oameni ar fi păzit Olanda, ar fi blocat Ehrenbreitstein, Maiz, Mannheim, Phillipsburg şi ar fi păzit capetele de pod de la Düsseldorf, Kehl şi Huningue. Dar Directoratul, persistînd în falsele sale principii de război, continuă să ţină separate armatele de Sambre-et-Meuse şi de Rhin ; uitase deja experienţa campaniei trecute.

* Tratat de alianţă ofensivă şi defensivă semnat la Bologna la 1 martie 1797. Un alt tratat, din 5 aprilie 1797, nu a fost nici acela ratificat de Directorat. *(Nota redacţiei franceze.)*

Trei mari şosele duceau din Italia la Viena : prima, cea a Tirolului ; a doua, cea de la Pontebba sau a Carintiei ; a treia, cea a Carniolei.

Prima, pornind de la Verona, urmează malul stîng al Adigelui pînă la Trente, traversează marele lanţ al Alpilor, prin trecătoarea Brenner, la şeizeci de leghe de Verona şi, de acolo, prin Salzburg, ajunge la Dunăre, pe lîngă care coboară pînă-la Viena, traversînd rîul Enns. De la Verona la Viena, pe acest drum sînt o sută şaptezeci de leghe.

A doua şosea trece prin Vicenza, Treviso, traversează rîurile Piave, Tagliamento, localitatea Pontebba şi Alpii carnici prin trecătoarea Tarvisio ; de aici ea coboară în Carintia, traversează rîul Drava la Villach, trece pe la Klagenfurt, capitala acestei provincii, întîlneşte rîul Mur pe care îl urmează pînă la Bruck, traversează pantele muntelui Semmering şi coboară în valea Vienei. Pe această şosea, de la San-Daniele la Viena, sînt nouăzeci şi cinci de leghe.

Şoseaua Carniolei traversează Isonzo la Gradisca, se îndreaptă spre Laybach, capitala provinciei, traversează rîul Sava, apoi Drava la Marburg, intră în Stiria, traversează capitala sa, Gratz, şi întîlneşte şoseaua Carintiei la Bruck. De la Gorizia la Viena, pe acest drum, sînt o sută cinci leghe.

Şoseaua Tirolului comunică cu cea a Carintiei prin cinci drumuri transversale. Primul, denumit Pusterthal, porneşte de la Brixen, o ia la dreapta, întîlneşte unul din afluenţii Adigelui, trece prin Linz, prin Spital şi întîlneşte şoseaua Carniolei aproape de Villach ; are o lungime de patruzeci şi cinci de leghe. A doua pleacă de la Salzburg, trece pe la Rastadt şi ajunge, de asemenea, la Spital ; are treizeci şi două de leghe. La patru leghe mai jos de Rastadt, o ramificaţie a acestui drum urmează rîul Mur pînă la Scheifling, unde întîlneşte şoseaua Carintiei ; această ramificaţie are o sută şaizeci de leghe. A treia pleacă de la Linz, oraş aşezat pe Dunăre, trece rîul Enns lîngă localitatea Rottenmann, traversează munţi înalţi şi după treizeci şi şase de leghe se uneşte la Judenburg cu şoseaua Carintiei. A patra porneşte de la localitatea Enns, urcă rîul Enns pe o lungime de douăzeci de leghe şi coboară la Leoben ; are douăzeci şi opt de leghe. În fine, a cincea porneşte de la

Sankt-Poelten şi iese lîngă Bruck ; are douăzeci şi patru de leghe.

Şoselele Carintiei şi Carniolei comunică între ele prin trei drumuri transversale. Primul pleacă de la Gorizia, urcă pe lîngă rîul Isonzo, trece pe la Caporetto, traversează munţii către Austria şi se uneşte la Tarvisio cu şoseaua Carintiei ; are douăzeci şi una de leghe. Al doilea porneşte din Laybach, traversează rîurile Sava şi Drava şi ajunge la Klagenfurt ; are şaptesprezece leghe. Al treilea pleacă de la Marburg, întîlneşte rîul Drava şi ajunge de asemenea la Klagenfurt ; are douăzeci şi şase de leghe. După ce a trecut de Klagenfurt, şoseaua Carintiei nu mai are nici o legătură cu cea a Carniolei ; ele merg paralel, la douăzeci şi nouă de leghe una de alta, pînă la Bruck, unde se unesc.

În primele zile ale lunii martie, armata arhiducelui avea 50 000 oameni, din care 15 000 în Tirol ; restul, în spatele rîului Piave, acoperind regiunea Friuli. Ea aştepta sosirea, în cursul lunii aprilie, a şase divizii plecate de pe Rhin, ceea ce ar fi ridicat forţa sa la mai mult de 90 000 oameni. O atît de mare superioritate justifica speranţele cabinetului de la Viena. În aceeaşi perioadă, armata franceză avea cele trei divizii : Delmas, Baraguey d'Hilliers şi Joubert şi brigada de cavalerie a generalului Dumas [2], reunite în Tirolul italian sub comanda generalului-locotenent Joubert ; ceea ce constituia o grupare de 17 000 oameni. Diviziile Masséna, Serurier, Guieu (pînă atunci Augereau), Bernadotte şi divizia de cavalerie a generalului Dugua, 34—35 000 oameni, erau concentrate în zonele oraşelor Bassano şi Treviso, avînd avanposturi de-a lungul malului drept al Piavei. Divizia Victor se găsea încă în Apenini ; ea trebuia să sosească în primele zile ale lui aprilie pe Adige, pentru a forma nucleul grupării care trebuia să acţioneze în caz de atac al veneţienilor ; sosirea succesivă a batalioanelor de marş franceze, a batalioanelor lom-

[2] Guillaume Mathieu Dumas (1753—1837) — general, om politic şi istoric francez. A participat la războiul de independenţă din America. În 1805 este promovat general de divizie. Este ales deputat de Paris în 1828, iar în 1830 ia parte la revoluţie. A scris mai multe lucrări de istorie militară, printre care „Eseu istoric asupra campaniilor din perioada 1799—1814".

barde, cispadane și bologneze trebuia să ridice această grupare de trupe la 20 000 oameni.

Cînd se află că arhiducele sosise la 6 februarie la Innsbruck, se crezu că el își va concentra toate forțele în Tirol, mulțumindu-se să dispună o divizie de 6 000 oameni în spatele rîului Tagliamento. Aceasta ar fi accelerat cu douăzeci de zile regruparea armatei sale cu cele șase divizii aduse de pe Rhin ; în acest caz, el ar fi putut să atace pe generalul Joubert, să-l respingă de pe pozițiile sale de pe rîul Avicio și să-l arunce în Italia. Chiar în primele zile ale lui februarie, generalul-șef făcuse cunoscut generalului Joubert pericolul care-l amenința și, în această ipoteză, îi ordonă să aleagă trei poziții între rîul Avicio și linia Torbole-Mori, pe care să poată să întîrzie înaintarea arhiducelui și să cîștige opt sau zece zile, în scopul de a da timp diviziilor care se găseau pe Brenta să atace în flanc armata arhiducelui, prin trecătoarea Brentei.

II. Dar arhiducele, conformîndu-se planului care îi fusese impus de Consiliul aulic, concentrase forțele sale principale în provincia Friuli, ceea ce permise armatei franceze să-l atace înaintea sosirii diviziilor de pe Rhin, care se găseau încă la o depărtare de douăzeci de zile de marș.

În consecință, la 9 martie, Napoleon își mută cartierul general la Bassano. Prin ordinul de zi de mai jos el se adresă astfel soldaților săi :

„Soldați, prin cucerirea Mantovei s-a terminat războiul în Italia, care v-a dat drepturi eterne la recunoștința patriei. Ați fost victorioși în patrusprezece bătălii și în șaptezeci de lupte. Ați făcut 100 000 prizonieri, ați capturat cinci sute de tunuri de cîmp, din care două sute de mare calibru, patru echipaje de pod. Contribuțiile impuse țărilor pe care le-ați cucerit au hrănit, întreținut și plătit armata ; în afară de aceasta, ați trimis treizeci de milioane ministrului finanțelor pentru tezaurul public. Ați îmbogățit Muzeul Parisului cu trei sute de capodopere ale vechii și noii Italii, pentru crearea cărora au fost necesare treizeci de secole. Ați cucerit pentru Republică cele mai frumoase

pămînturi ale Europei. Republicile transpadană și cispadană vă datoresc libertatea. Culorile franceze flutură pentru prima oară pe țărmul Adriaticii, în fața și la douăzeci și patru de ore distanță de patria lui Alexandru [3]. Regii Sardiniei, Neapolelui, Papa, ducele de Parma au ieșit din coaliție. Ați gonit pe englezi din Livorno, Genova, Corsica. Dar, vă așteaptă o menire mai înaltă. Veți fi demni de ea ?

Din atîția inamici care s-au coalizat pentru a sugruma Republica, singur împăratul mai stă în fața noastră... El nu mai are nici politică proprie, nici voință, decît pe cele ale noului cabinet perfid, care, străin de nenorocirile războiului, surîde cu plăcere la suferințele continentului. Directoratul n-a economisit nimic pentru a da pace Europei ; moderația propunerilor sale nu este influențată de forța armatelor sale... El nu a fost însă ascultat la Viena. Nu există deci speranța de a avea pace, decît mergînd să o căutăm în inima Statelor ereditare.

Veți găsi acolo un popor bun ; veți respecta religia și obiceiurile sale ; veți proteja proprietățile sale.

Veți aduce libertate vitezei națiuni ungare".

Trebuia să se treacă rîurile Piave și Tagliamento în prezența armatei austriece, executînd și o manevră de întoarcere pe dreapta pentru a o izola de văile Pontebba. Masséna porni din Bassano, trecu rîul Piave prin munți, bătu divizia Lusignan, o urmări și hărțui, îi luă 600 de prizonieri, printre care și generalul Lusignan, captură cîteva tunuri și respinse restul trupelor dincolo de Tagliamento, cucerind Feltre, Cadore și Belluno. La 12 martie, divizia Serurier mărșălui spre Asolo, trecu rîul Piave în zorii zilei, înaintă spre Conegliano, unde era cartierul general austriac și întoarse astfel toate diviziile care apărau Piavele de Jos, ceea ce permise diviziei Guieu să execute traversarea, la ora două după-amiază, la Ospedaletto, înainte de Treviso. În acest loc, rîul este destul de adînc, ceea ce ar fi necesitat un pod, dar buna voință a soldatului îl înlocui. Un singur toboșar fu în pericol, dar fu salvat de o vivandieră [4], care se aruncă după el în valuri.

[3] Referire la patria lui Alexandru Macedon, Grecia.

[4] Femeie autorizată să însoțească armatele pentru a vinde soldaților alimente și alte articole de consum.

În aceeași zi, diviziile Serurier și Guieu se opriră cu cartierele lor generale la Conegliano. Divizia Bernadotte, care se găsea la Padova, li se alătură în ziua următoare.

Inamicul alesese cîmpiile din fața rîului Tagliamento drept cîmpul său de bătălie ; ele erau favorabile acțiunilor numeroase și bunei sale cavalerii. Ariergarda sa încercă să reziste în cursul nopții la Sacile, dar fu respinsă de generalul Guieu în ziua de 13 martie.

III. La 16 martie, ora nouă dimineața, cele două armate se găsiră față în față. Armata franceză sosea cu cartierul general în fața localității Valvasone, pe malul drept al rîului Tagliamento [5], divizia Guieu formînd stînga, divizia Serurier centrul, iar divizia Bernadotte dreapta dispozitivului. Armata austriacă, aproximativ de forță egală, era dispusă în aceeași ordine pe malul opus. Prin această poziție, ea nu acoperea șoseaua spre Pontebba. Coloana lui Ocskai și rămășițele diviziei Lusignan nu erau capabile să-l oprească pe Masséna. Totuși, prin Pontebba era drumul cel mai scurt și direcția favorabilă pentru acoperirea Vienei.

Această acțiune a arhiducelui nu se poate explica decît fie prin faptul că se temea să nu piardă Triestul, unde era centrul portuar maritim al Austriei, fie că pozițiile sale nu erau în mod definitiv stabilite și că, acoperit de Tagliamento, spera să cîștige cîteva zile, ceea ce ar fi dat timp unei divizii de grenadieri care venea de pe Rhin și ajunsese deja la Klagenfurt să întărească divizia Ocskai care se opunea lui Masséna.

De pe ambele maluri ale rîului Tagliamento începură împușcăturile ; cavaleria ușoară execută mai multe șarje prin prundișul acestui rîu ; armata franceză, văzînd superioritatea inamicului, opri trageriile, organiză bivuacul și pregăti masa. Arhiducele fu înșelat ; el crezu că, întrucît

[5] Bătălia din 16 martie 1797 s-a dat pe malurile rîului Tagliamento din provincia Friuli Venezia Giulia, într-o zonă situată la 59 km nord-est de localitatea Pordenone.

această armată mărșăluise toată noaptea, ea va ocupa o poziție de apărare ; el execută o mișcare către înapoi și intră în tabără. Dar, două ore mai tîrziu, cînd totul era liniștit, armata franceză reluă deodată atacul [6]. Duphot, în fruntea Brigăzii 27 ușoară, avangarda lui Guieu și Murat cu Brigada 15 ușoară, avangarda lui Bernadotte, fiecare susținut de divizia sa, fiecare regiment avînd al doilea batalion desfășurat, iar primul și al treilea în coloană pe divizioane, cu distanță între plutoane, pătrunseră în rîu. Inamicul alergă la arme ; dar deja tot acest prim eșalon trecuse în cea mai desăvîrșită ordine și se găsea în dispozitiv de luptă pe malul stîng. Canonada și împușcăturile începură din toate părțile. Cavaleria ușoară dată ca întărire acestor două divizii se găsea la dreapta și la stînga liniei. Divizia de cavalerie de rezervă a generalului Dugua și divizia Serurier formau o a doua linie, care trecu rîul imediat ce prima linie se depărtase la 100 toaze de mal. După mai multe ore de luptă și mai multe șarje de infanterie și cavalerie, inamicul, fiindu-i respinse atacurile date asupra satelor Gradisca și Codroipo, și văzîndu-se întors de o șarjă reușită a diviziei Dugua, bătu în retragere, lăsînd în mîinile învingătorului opt tunuri și prizonieri.

La auzul primelor lovituri de tun, Masséna executase trecerea la San-Daniele ; el întîmpină acolo o slabă rezistență ; ocupă Osoppo, această cheie a șoselei Pontebba și a Chiusei venețiene pe care inamicul o neglijase, devenind astfel stăpîn al trecătorii Pontebba. El respinse spre Tarvisio rămășițele diviziei Ocskai.

[6] Conform tacticii napoleoniene, acțiunile ofensive se desfășurau astfel : infanteria ataca pe batalioane, desfășurate (formația în linie) pe trei eșaloane, sau în coloane, pregătite pentru desfășurare. Cavaleria socotită ca armă de sprijin a infanteriei, era dispusă în intervalele dintre batalioane. Artileria, folosită inițial numai anterior începerii atacului, poate fi manevrată, cu ajutorul atelajelor cu cai, în cadrul dispozitivului diviziei (brigăzii).

În timpul Directoratului și Consulatului, divizia de infanterie se compunea din două brigăzi a două regimente de infanterie, un divizion de cavalerie și o baterie de artilerie (vezi și „Les principes de la tactique" de Armand de Callatăy, Bruxelles-Paris, ed. 1912, în fondul militar al Bibliotecii centrale a Ministerului Apărării Naționale).

IV. Arhiducele, neputînd să se retragă prin Carintia, pentru că Masséna ocupa Pontebba, se hotărî să ajungă la această șosea prin Udine, Cividale, Caporetto, Chiusa austriacă și Tarvisio. El trimise într-acolo trei divizii și parcul de artilerie de sub comanda generalului Bajalich, iar cu restul armatei sale mărșălui prin Palmanova și Gradisca pentru a apăra rîul Izono și a acoperi Carniola. Dar Masséna nu era decît la două zile de Tarvisio ; Bajalich însă, pe drumul pe care îl urma, se găsea la șase zile de marș ; această manevră compromitea deci acest corp de armată ; arhiducele o simți. Se îndreptă în grabă spre Klagenfurt pentru a lua comanda diviziei de grenadieri care se găsea acolo și ocupă o poziție înainte de Tarvisio, pentru a opri pe Masséna. Acest general întîrziase însă două zile ; dar primind ordin să meargă cît mai repede spre Tarvisio, se deplasă în cea mai mare grabă. Îl găsi acolo pe arhiduce, care nu avea la dispoziție pentru luptă decît resturile diviziei lui Ocskai și frumoasa divizie de grenadieri sosită de pe Rhin. Lupta fu îndîrjită ; și de o parte și de alta se simțea importanța victoriei căci, dacă Masséna reușea să cucerească ieșirea din trecătoarea Tarvisio, cele trei divizii austriece care mărșăluiau pe valea rîului Isonzo erau pierdute. Prințul intră personal în luptă de mai multe ori și fu pe punctul să fie făcut prizonier în repetate rînduri de pușcașii francezi. Generalul Brune [7], mai tîrziu mareșal al Franței, care comanda o brigadă a diviziei Masséna, se dovedi la înălțime în această luptă. Dispozitivul austriac fu rupt ; ei luptaseră pînă la ultimul batalion ; nu putură să execute nici o retragere ; resturile dispozitivului lor alergară să se regrupeze la Villach, în spatele rîului Drava. Masséna, stăpîn al trecătorii Tarvisio, se instală acolo pe o poziție de apărare cu fața spre Villach și spre Chiusa austriacă, pe unde trebuiau să iasă cele trei divizii care fuseseră îndreptate pe acest drum de pe cîmpul de bătălie de la Tagliamento.

[7] Guillaume Brune (1763—1815) — mareșal al Franței. S-a distins în lupta de la Arcole (campania din Italia din 1797) și de la Bergen (Olanda), contra armatelor anglo-ruse. Trimis în Vendéea, în perioada celor o sută de zile ale lui Napoleon (1 martie — 22 iunie 1815), a fost ucis de regaliști.

V. A doua zi după bătălia de la Tagliamento, cartierul general al arhiducelui intrase în Palmanova, oraș întărit, care aparținea veneților ; el organiză acolo depozite ; dar judecînd că ar trebui să lase 5—6 000 oameni pentru paza acestui oraș, deoarece artileria sa de cetate nu sosise încă, el îl evacuă. Francezii instalară aici o garnizoană, punîndu-l la adăpost de un atac prin surprindere. Divizia Bernadotte ajunse în fața localității Gradisca [8] pentru a trece rîul Isonzo ; ea găsi cetatea închisă și fu primită cu lovituri de tun ; vru să parlamenteze cu guvernatorul, dar acesta refuză. Atunci, generalul-șef împreună cu Serurier, o luă pe malul stîng al rîului Isonzo, pe drumul de la Montfalcone. Construirea unui pod de pontoane ar fi consumat un timp prețios. Colonelul Andréossy, directorul podurilor, intră primul în Isonzo pentru a-l sonda ; coloanele îi urmară exemplul ; soldații trecură, avînd apa pînă la brîu, sub împușcăturile a două batalioane de croați care fură puse pe fugă. După această trecere, divizia Serurier se îndreptă spre Gradisca, ajungînd în fața ei la 19 martie, la ora cinci seara.

În timpul acestui marș, pe malul drept, unde Bernadotte se găsea angajat, împușcăturile erau foarte vii. Acest general făcuse imprudența să încerce să ia cetatea cu asalt. Fusese respins și pierduse 400—500 oameni. Acest exces de zel era justificat de dorința pe care o aveau trupele Armatei de Sambre-et-Meuse de a se remarca și de nobila dorință de a ajunge la Gradisca înaintea vechilor trupe din Armata de Italia. Cînd guvernatorul din Gradisca văzu pe Serurier pe înălțimi, capitulă și se constitui prizonier de război împreună cu 3 000 oameni, două drapele și douăzeci de tunuri de campanie atelate.

Cartierul general se mută a treia zi la Gorizia. Divizia Bernadotte se îndreptă spre Laybach. Generalul Dugua, cu 1 000 de călăreți, cuceri Triestul. De la Gorizia, Serurier urcă rîul Isonzo prin Caporetto și Chiusa austriacă pentru a sprijini pe generalul Guieu și a ajunge la Tarvisio pe șoseaua Carintiei.

[8] Numele complet al localității unde s-au dus luptele din 19 martie 1797 este Gradisca d'Isonzo, pe malul rîului Isonzo, la nord de golful Triest și la sud de localitatea Gorizia.

De pe cîmpul de bătălie de la Tagliamento, generalul Guieu se îndreptase spre Udine şi Cividale şi intrase, la Caporetto, în şoseaua de pe lîngă rîul Isonzo. În fiecare zi, el avusese lupte cu ariergarda lui Bajalich ; îi provocase acestuia pierderi în oameni, făcuse prizonieri, capturase provizii şi tunuri, ceea ce îl obligase pe acesta să grăbească marşul. Ajunşi la Chiusa-di-Pletz, austriecii se crezură salvaţi ; nu ştiau că Masséna ocupa Tarvisio de două zile. Ei fură atacaţi în faţă de Masséna şi în spate de Guieu. Poziţia de pe Chiusa, cu toate că era puternică, nu putu rezista atacului dat de Semibrigada 42 de linie[9], zisă „impetuoasa". Această semibrigadă urcă muntele care domină stînga dispozitivului şi, întorcînd astfel acest punct important, lui Bajalich nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să depună armele. Tunuri, provizii, materiale de parc, drapele, totul fu capturat. Totuşi, nu se făcură decît 5 000 prizonieri, pentru că un mare număr de oameni fuseseră ucişi, răniţi sau capturaţi în diferite lupte după Tagliamento şi pentru că alţii, în mare număr, născuţi în Carniola sau Croaţia, văzînd că totul este pierdut, se împrăştiară prin văi pentru a ajunge fiecare în satul său. Se capturară treizeci de tunuri, patru sute de atelaje de artilerie şi de provizii, patru generali şi mulţi funcţionari de administraţie.

VI. Cartierul general se deplasă succesiv la Caporetto, Tarvisio, Villach şi Klagenfurt. Armata trecu Drava pe podul de la Villach, pe care inamicul nu avu timpul să-l ardă ; ea se găsea în valea Dravei ; trecuse Alpii carnici şi julieni şi se găsea în Germania. Limba, obiceiurile, clima, solul, cultura, totul contrasta cu Italia. Armata se bucură de ospitalitatea ţăranilor. Abundenţa de legume, marea cantitate de atelaje şi de cai îi fură foarte utile ; în Italia nu găsise decît care atelate cu boi, a căror deplasare lentă şi incomodă nu se împăca deloc cu vioiciunea franceză. Ea

[9] Denumire legată de tactica aplicată începînd cu secolul XVIII, cînd se înlocuiesc micile grupări cu unităţi de nivel regiment, care atacau pe un front mai larg, dar fără adîncime (denumită „tactică lineară"). Cauza principală este însă inventarea baionetei, adoptată în Franţa, în mod definitiv, în 1703.

ocupă castelele de la Gorizia, Triest şi Laybach. Cele două divizii austriece, a lui Keim şi Mercandin se găseau în poziţie la Klangenfurt, pe care doreau să-l apere ; primul pierdu 4—500 oameni şi fu respins. Klangenfurt avea o incintă bastionată, neglijată de secole ; ofiţerii de geniu umplură şanţurile cu apă, reconstruiră parapetele, dărîmară casele construite pe împrejmuire ; spitale şi depozite de toate felurile fură stabilite aici. Acest punct de sprijin era important pentru asigurarea ieşirilor din munţi.

În toate provinciile se publică în limbile franceză, germană şi italiană următoarea proclamaţie :

„Locuitori ai Carintiei, Carniolei şi Istriei ! Armata franceză nu vine în ţara voastră pentru a o cuceri, nici pentru a aduce vreo schimbare religiei, vieţii sau obiceiurilor voastre ; ea este prietena tuturor popoarelor şi, în special, a vitejilor germani. Locuitori ai Carintiei, o ştiu, voi detestaţi tot atît cît şi noi pe englezi, care sînt singurii care cîştigă din războiul actual, precum şi pe guvernul vostru care le este vîndut. Dacă de şase ani sîntem în război, acesta nu este împotriva vitejilor unguri, a cetăţenilor luminaţi ai Vienei şi a simplilor şi bunilor locuitori ai Carintiei, Carniolei şi Istriei. Ei bine, cu toată opoziţia Angliei şi a miniştrilor Curţii din Viena, să fim prieteni. Republica Franceză are asupra voastră drepturile cuceririi ; să facem ca ele să dispară în faţa unui contract care să ne lege reciproc. Nu vă veţi amesteca într-un război care nu are consimţămîntul vostru. Veţi contribui la satisfacerea nevoilor armatei mele. În ce mă priveşte, voi proteja proprietăţile voastre ; nu voi lua de la voi nici un impozit. Războiul nu este el însuşi destul de urît ? Nu suferiţi voi deja prea mult, voi victime nevinovate ale pasiunilor altora ? Toate impozitele pe care de obicei le plătiţi împăratului vor servi la despăgubirea pagubelor provocate de trecerea unei armate şi la achitarea a tot ce îmi veţi furniza".

Această proclamaţie avu efect ; fu respectată cu fidelitate de o parte şi de alta ; nici o contribuţie suplimentară nu a fost cerută, iar locuitorii nu dădură ocazie la nici un fel de plîngere. Fură organizate patru guvernăminte pentru cele patru provincii ; ele fură formate din cei mai

bogaţi proprietari. Mărfurile engleze fură confiscate la Triest. În depozitele imperiale din minele de la Idria s-a găsit argint în valoare de mai multe milioane.

VII. De zece zile, de cînd începuse campania pe malurile rîurilor Piave, Tagliamento şi în regiunea Friuli, cele două armate din Tirol rămăseseră inactive. Generalul Kerpen, care comanda trupele austriece, aştepta sosirea, din moment în moment, a două divizii de pe Rhin. Generalul Joubert nu avea încă un ordin de a ataca ; instrucţiunile primite cereau numai să oprească pe inamic şi să păstreze poziţia de la Lavis. Dar, imediat după bătălia de la Tagliamento, cînd armata austriacă fusese alungată din toată Italia, după ce Masséna pusese stăpînire pe şoseaua Carintiei şi Napoleon se hotărîse să pătrundă pe această şosea cu toată armata sa, el trimise ordin generalului Joubert să bată pe inamic, căruia îi era superior, să urce cursul Adigelui, să arunce pe generalul Kerpen dincolo de Brenner şi, luînd-o la dreapta şi prin Pusterthal, să urmeze şoseaua care merge de-a lungul Dravei, pentru a se uni cu grosul armatei la Spital, pe şoseaua Carintiei. El îi ordonă să lase o brigadă pentru a apăra rîul Avicio, cu ordinul ca, dacă era obligată, să se retragă pe Monte-Baldo, unde să aştepte ordinele generalului Kilmaine, comandant în Italia şi să ţină legătura cu generalul Balland, la Verona. Cînd armata franceză va ajunge victorioasă la Semmering, ameninţînd Viena, tot ce se putea petrece în Tirol va avea o importanţă secundară.

La 20 martie, imediat ce generalul Joubert primi instrucţiunile, el începu marşul. În vremea aceea, marele cartier general era la Gorizia, pe Isonzo. Generalul Kerpen se găsea cu principalele sale forţe la Cembra, înapoia rîului Avicio, acoperind San-Michele, pe unde putea menţine legătura cu generalul Laudon, care ocupa malul drept al Adigelui. Divizia Joubert trecu Avicio la Segonzano, în timp ce diviziile Delmas şi Baraguey d'Hilliers îl treceau chiar pe podul de la Lavis şi se îndreptau, pe şoseaua de pe malul drept, spre San-Michele. Astfel, toate forţele franceze fură în măsură să participe la atacul taberei generalului Kerpen, în timp ce trupele generalului Laudon,

separat de Adige, rămase spectator inactiv. În acest fel, cîştigarea luptei era sigură. Generalul Kerpen, gonit din toate poziţiile sale, pierdu jumătate din oameni, drapele, tunuri, 3 000 prizonieri şi 2 000 morţi. Această bătălie de la San-Michele deschise Tirolul.

În timp ce Baraguey d'Hilliers şi Delmas intrau în San-Michele şi stricau în parte podul, Joubert se îndreptă direct spre Neumarkt, prin munţi, şi îl ocupă după o uşoară luptă ; trecu podul, bătu şi împrăştie corpul generalului Laudon care, cu tot ce putuse strînge ca trupe, se găsea în poziţie între Neumarkt şi Tramin. Seara (22 martie), Joubert se întoarse în Neumarkt cu tunuri, drapele şi 2 500 prizonieri.

În acest timp, avangarda intră în Bolzano, oraş comercial bogat şi de mare însemnătate, unde captură toate depozitele inamicului. Prima divizie de pe Rhin, comandată de generalul Spork, ajunsese la Klausen ; generalul Kerpen strînse în grabă toate resturile trupelor sale în spatele acestei divizii şi, favorizat de o poziţie care părea inexpugnabilă, se hotărî să aştepte acolo pe inamic. La 24 martie, generalul Joubert o atacă cu cea mai mare parte a grupării sale. Lupta fu aprinsă ; obstacolele constituite de localităţi păreau de netrecut ; dar întreprinzătorii trăgători francezi, tot atît de sprinteni ca tirolezii, urcară munţii pe care se sprijinea dreapta inamicului şi prin aceasta îl obligară să se retragă.

Generalul Kerpen, nemaiavînd altă speranţă decît în joncţiunea cu a doua divizie pe care o aştepta de pe Rhin, se retrase spre Mittenwald, lăsînd astfel la dispoziţia lui Joubert şoseaua spre Pusterthal. Dar acesta consideră că ar fi fost periculos să înceapă marşul spre dreapta, trecînd atît de aproape de tabăra inamică ; de aceea, la 28 martie o atacă. O şarjă de cavalerie a generalului Dumas contribui la succesul acestei lupte. Generalul Kerpen, bătut pentru a treia oară, evacuă Sterzingen şi se retrase spre Brenner. Spaima se răspîndi pînă la Innsbruck. Nu se mai îndoi nimeni că intenţia generalului Joubert era să facă legătura cu Armata de Rhin.

Acest plan ar fi fost funest şi ar fi fost urmat de o catastrofă, pentru că Armata de Rhin se găsea în cantonament în Alsacia. Dar nimic nu se mai opunea ca Joubert

să meargă, conform instrucțiunilor, prin Pusterthal, pentru a întîlni grosul armatei pe șoseaua Carintiei. La 2 aprilie, el începu marșul, ocupă Brunecken și Toblach și, cînd fu sigur că nimic nu se mai putea opune ieșirii sale în vale și marșului spre Carintia, retrase toate posturile din Tirol. La 4 aprilie, planul marșului era hotărît. El lăsă o coloană de 1 200 oameni sub comanda generalului Serviez, cu ordinul de a reocupa pozițiile pe Avicio, pentru a acoperi Italia. Generalul Joubert împreună cu 12 000 oameni, se uni cu grosul armatei ; el era împovărat însă cu 7 000 de prizonieri pe care îi făcuse în diversele sale lupte.

Astfel, în șaptesprezece pînă la douăzeci de zile, armata arhiducelui fusese înfrîntă în două bătălii și în mai multe lupte, ea fusese aruncată dincolo de Brenner, de Alpii julieni și de Isonzo. Triest și Fiume, singurele două mari porturi ale monarhiei, fuseseră ocupate ; provinciile Gorizia, Istria, Carniola, Carintia ascultau de guvernul francez ; 20 000 prizonieri, douăzeci de drapele, cincizeci și patru de tunuri de campanie atelate erau trofeele care atestau superioritatea soldatului francez. Din cele șase divizii pe care arhiducele le aștepta de pe Rhin, două fuseseră deja învinse. Cartierul general francez era în Germania, la cel mult șaizeci de leghe de Viena. Totul făcea să se creadă că, în cursul lunii mai, armatele franceze victorioase vor fi stăpînele acestei capitale, deoarece, la începutul lui martie, Austriei nu-i mai rămîneau pe Rhin decît 80 000 oameni și armatele franceze de Sambre-et-Meuse și de Rhin numărau mai mult de 130 000.

CAPITOLUL XIV

LEOBEN

I. Curtea imperială evacuează Viena. II. Tatonări de pace. III. Lupta de la Neumarkt (1 aprilie 1797). IV. Lupta de la Unzmarkt. V. Încetarea luptelor la Judenburg (7 aprilie). VI. Joncțiunea diviziilor din Tirol, Carniola și Carintia. Preliminariile păcii de la Leoben (18 aprilie). VII. Motivele care l-au decis pe Napoleon. VIII. Despre armatele de Rhin și de Sambre-et-Meuse ; ele încep ostilitățile la 18 aprilie, chiar în ziua semnării păcii.

I. Știrile despre bătăliile de la Tagliamento și de la Tarvisio, despre lupta de la Gorizia și despre intrarea francezilor în Klagenfurt și în Laybach, produseră consternare la Viena. Capitala era amenințată și lipsită de orice apărare eficace. Mobila de preț și documentele cele mai importante fură împachetate. Dunărea se acoperi de vase care transportau toate aceste bagaje în Ungaria, unde fură trimiși tinerii arhiduci și arhiducese. Printre aceștia se găsea și arhiducesa Maria-Luiza, atunci în vîrstă de cinci ani și jumătate, care mai tîrziu fu împărăteasa francezilor. Nemulțumirea era generală. „În mai puțin de cincisprezece zile, spuneau vienezii, francezii pot ajunge la porțile noastre. Guvernul nu se gîndește să facă pace și noi nu avem nici un mijloc să rezistăm acestei teribile Armate de Italia".

Armatele de Rhin-et-Moselle și de Sambre-et-Meuse trebuiau să intre în luptă și să treacă Rhinul în aceeași zi în care Armata de Italia urma să treacă rîul Piave ; ele

trebuiau să înainteze în interiorul Germaniei cu cea mai mare viteză ; raportînd despre bătălia de la Tagliamento, Napoleon anunță că, peste cîteva zile, va trece Alpii julieni și se va găsi în inima Germaniei ; că, de la 1 la 10 aprilie se va găsi în Klagenfurt, capitala Carintiei, adică la șaizeci de leghe de Viena, iar înainte de 20 aprilie pe vîrful Semmeringului, la douăzeci și cinci de leghe de Viena ; că era, deci, important ca armatele de pe Rhin să se pună în mișcare și să-l țină la curent cu marșul lor. Guvernul îi răspunse la 23 martie, îl felicită pentru victoria sa de la Tagliamento, se scuză că armatele de pe Rhin nu intraseră încă în luptă și îl asigură că ele se vor pune în mișcare, fără întîrziere. Dar trei zile mai tîrziu, îi scrise că armata lui Moreau nu putea intra în luptă ; că îi lipseau ambarcațiunile pentru a executa traversarea Rhinului, că Armata de Italia nu trebuia să conteze pe cooperarea cu armatele din Germania, ci numai pe ea însăși.

Această scrisoare, sosită la Klagenfurt la 31 martie, dădu naștere la multe presupuneri. Directoratul se temea oare că aceste trei armate, care constituiau toate forțele Republicii, odată reunite sub comanda unui singur general, îl vor face pe acesta prea puternic ? Oare amintirea înfrîngerilor pe care armatele de Rhin și de Sambre-et-Meuse le suferiseră în anul precedent le făceau pe acestea mai puțin curajoase ? Trebuia atribuită această ciudată frică slabei energii și hotărîri a generalilor ? Era imposibil. Sau se intenționa sacrificarea Armatei de Italia, cum se dorise distrugerea ei în iunie 1796, cînd se ordonase trimiterea a jumătate din ea spre Neapole ? Nemaiputînd să conteze pe ajutorul acestor două armate, Napoleon nu se mai putea gîndi să coboare în cîmpia Dunării ; dar putea să ajungă, fără nici un inconvenient, pe creasta Semmeringului. El se gîndi că cel mai mare avantaj pe care putea să-l obțină, în poziția în care se afla, era să încheie pacea, dorința aprinsă a întregii Franțe.

II. În ziua de 31 martie, la douăsprezece ore după ce primise scrisoarea Directoratului, Napoleon scrise prințului Carol în termenii următori :

„Domnule general-șef, militarii viteji fac războiul și doresc pacea. Nu durează acest război de șase ani ? Nu am ucis noi destui oameni și nu am făcut destule rele acestei triste umanități ? Ea strigă din toate părțile. Europa care a ridicat armele contra Republicii Franceze, le-a depus. Națiunea dumneavoastră a rămas singură ; și totuși sîngele va curge mai mult ca niciodată. Această campanie se anunță prin prevestiri sinistre. Oricare ar fi rezultatul, vom ucide, de o parte și de alta, cîteva mii de oameni și va trebui totuși să terminăm prin a ne înțelege, pentru că totul are un sfîrșit, chiar pasiunile umane.

Directoratul executiv al Republicii Franceze a făcut cunoscut Împăratului dorința sa de a pune capăt războiului, care pustiește cele două popoare. Nu există oare nici o speranță de a ne înțelege și trebuie oare, pentru interesele și pasiunile unei națiuni, străine nenorocirilor războiului, să continuăm să ne ucidem între noi ?

Dumneavoastră, Domnule general-șef, care, prin naștere, sînteți atît de aproape de tron și sînteți deasupra tuturor micilor pasiuni care stăpînesc, deseori, miniștrii și guvernele, sînteți dispus să purtați titlul de binefăcător al întregii umanități și de adevărat salvator al Germaniei ? Să nu credeți, Domnule general-șef, că prin aceasta înțeleg că nu ar fi posibil să o salvați prin forța armelor ; dar, presupunînd că șansele războiului vă vor deveni favorabile, Germania nu va fi mai puțin distrusă. În ceea ce mă privește, Domnule general-șef, dacă sugestia, pe care am onoarea a v-o face, poate salva viața unui singur om, mă voi simți mai mîndru de răsplata civică pe care aș merita-o, decît de trista glorie care poate reveni din succesele militare".

La 2 aprilie, prințul Carol răspunse :

„Desigur, Domnule general-șef, în timp ce mă lupt, urmînd chemarea onoarei și a datoriei, doresc pacea, la fel ca și Dumneavoastră, pentru fericirea popoarelor și a umanității ; cum totuși în postul care mi-a fost încredințat nu-mi aparține dreptul de a scurta sau de a încheia cearta națiunilor beligerante și cum nu sînt învestit din partea Împăratului cu nici o putere de a trata, veți găsi normal, Domnule general, faptul că nu intru cu dumneavoastră în nici o negociere asupra acestor probleme și că

aştept ordine superioare asupra acestui subiect, de o atît de înaltă importanţă şi care nu este de resortul meu. Oricare ar fi, dealtfel, şansele viitoare ale războiului sau păcii, vă rog să fiţi convins, Domnule general, de stima şi consideraţia mea deosebită".

Pentru a favoriza începerea negocierilor era important de a merge înainte şi de a se apropia de Viena.

III. Avangarda era la Saint-Veit, cartierul general la Klagenfurt. În zorii zilei de 1 aprilie, Masséna se îndreptă spre Friesach. În faţa castelului întîlni ariergarda inamicului, care păzea marile depozite pe care arhiducele le adunase acolo. El o atacă, o învinse şi intră odată cu ea în Friesach, captură toate depozitele şi continuă urmărirea pînă aproape de Neumarkt, unde întîlni pe arhiduce, cu patru divizii venite de pe Rhin, cele ale prinţului de Orange, ale generalului Keim, Mercan din rezerva grenadierilor şi restul vechii armate, în poziţie pentru a apăra defileul Neumarkt.

Generalul-şef ordonă imediat lui Masséna să-şi concentreze întreaga divizie pe stînga şoselei ; aşează divizia Guieu pe înălţimile de pe dreapta şi divizia Serurier în rezervă.

La ora trei după-amiază, Brigada 2 infanterie uşoară din divizia Masséna asaltă prima linie inamică ; ea se acoperi de glorie. Venea de pe Rhin, soldaţii o numeau „contingentul", făcînd aluzie la trupele prinţilor din Germania, care nu treceau drept excelente. Soldaţii Brigăzii 2 uşoară, care se considerau ofensaţi, contestară posibilitatea vechilor soldaţi din Armata de Italia că vor înainta atît de repede şi atît de departe ca ei şi, pentru a le-o dovedi, făcură minuni. Prinţul Carol intră personal în luptă, dar inutil : fu gonit din toate poziţiile şi pierdu 3 000 oameni. În cursul nopţii, trupele franceze intrară în Neumarkt, odată cu ale sale şi capturară 1 200 prizonieri, şase tunuri şi cinci drapele.

Mai erau încă patru leghe pînă la Scheifling, punct unde se face joncţiunea cu a treia şosea transversală. Generalul austriac, neputînd întîrzia înaintarea învingătorului, recurse la o viclenie pentru a cîştiga douăzeci şi

patru de ore şi a da timp generalului Kerpen să ajungă la Scheifling. El propuse un armistiţiu, pentru a analiza propunerile din scrisoarea care-i fusese trimisă în ziua de 31 martie. Berthier îi răspunse că se poate şi negocia şi lupta în acelaşi timp, dar că nu va exista armistiţiu pînă la Viena, în afară de cazul cînd se va trata pacea definitivă.

În zorii zilei, avangarda franceză se puse în marş spre Mur. Recunoaşteri puternice fură trimise pînă la Murau, în întîmpinarea trupelor lui Kerpen ; Napoleon merse într-acolo, dar acestea se retrăseseră. Generalul Spork, care forma ariergarda acestor trupe, fu singurul care duse lupte. În zilele de 4 şi 5, cartierul general francez poposi la Scheifling, castel situat pe malurile rîului Mur.

IV. De la Scheifling la Knittelfeld drumul merge pe lîngă Mur, prin defileuri îngrozitoare. La fiecare pas ar fi putut fi poziţii care să oprească armata franceză. Pentru arhiduce era de cea mai mare importanţă să cîştige cîteva zile, pentru a da Vienei timpul să-şi vină în fire şi pentru ca trupele, care veneau în mare grabă de pe Rhin, să poată ajunge şi apăra această capitală. Aceleaşi motive impuneau armatei franceze să nu cruţe nimic pentru a-şi grăbi marşul. La 3 aprilie avangarda dădu o luptă, dintre cele mai aprinse, în defileul Unzmarkt ; ea respinse pe inamic, cu toată superioritatea lui şi, prin atac la baionetă, îl goni din toate poziţiile sale şi intră în Knittelfeld. Pierderile austriecilor fură considerabile : 1 500 prizonieri, patru tunuri. Colonelul Carrère, ofiţer capabil, comandantul artileriei, fu ucis ; era un ofiţer bun în luptă ; fu foarte regretat. Una din fregatele de la Veneţia primi numele său ; este una din acelea cu care mai tîrziu Napoleon se întoarse din Egipt şi debarcă la Fréjus. La 6 aprilie, cartierul general ajunse la Judenburg, capitala unui district al Carintiei.

V. După lupta de la Unzmarkt, armata nu mai întîlni rezistenţă ; avangarda sa ajunse la Leoben, în ziua de 7. Generalul-locotenent Bellegarde, şef de stat major al

prinţului Carol şi generalul-maior Merveldt se prezentară ca parlamentari. După o discuţie cu generalul-şef, îi înmînară următoarea notă : „Domnule general, Împăratul nu doreşte nimic mai mult decît să contribuie la liniştea Europei şi să termine un război care pustieşte cele două naţiuni. Ca urmare a propunerii pe care aţi făcut-o Alteţei Sale Imperiale, prin scrisoarea Dumneavoastră trimisă din Klagenfurt, Împăratul ne-a trimis la Dumneavoastră pentru a cădea de acord asupra acestui subiect, de o atît de mare importanţă. După discuţia pe care am avut-o cu Dumneavoastră, şi convinşi de bunăvoinţa, ca şi de dorinţa celor două puteri de a termina cît mai repede posibil acest război dezastruos, Alteţa Sa Imperială doreşte un armistiţiu de zece zile, pentru a putea ajunge, cu cea mai mare rapiditate, la acest scop mult dorit şi pentru ca toate întîrzierile şi obstacolele pe care continuarea ostilităţilor le-ar provoca negocierilor să fie ridicate şi ca totul să concure la restabilirea păcii între cele două naţiuni".

Generalul francez le răspunse în aceeaşi zi : „În situaţia militară a celor două armate, un armistiţiu este cu totul contrar concepţiilor armatei franceze. Dar, dacă el trebuie să constituie o cale spre pacea atît de dorită şi atît de utilă poporului, consimt fără preget la dorinţele dumneavoastră. Republica Franceză a manifestat deseori faţă de Majestatea Sa dorinţa de a pune capăt acestei lupte crude ; ea stăruie în aceleaşi sentimente şi nu mă îndoiesc că, după conversaţia pe care am avut-o cu dumneavoastră, în puţine zile pacea va fi, în fine, restabilită între Republică şi Majestatea Sa".

Încetarea ostilităţilor fu semnată la 7 aprilie ; ea trebuia să dureze cinci zile. Tot teritoriul pînă la Semmering fu ocupat de armata franceză. Gratz, unul din cele mai mari oraşe ale monarhiei austriece, îi fu predat, împreună cu citadela sa.

Generalul Berthier întrebă pe comisarii generali austrieci, în timpul cinci, unde credeau ei că se află divizia Bernadotte ? „Spre Laybach" răspunseră aceştia. „Şi cea a lui Joubert ?" „Între Brixen şi Mühlbach". „Nu, răspunse el, toate sînt eşalonate, în spate, cea mai depărtată la o zi de marş". Acest lucru îi surprinse foarte mult.

În ziua de 9, cartierul general ajunse la Leoben ; avangarda ajunse la Bruck, împingînd detaşamente de cercetare pînă la Semmering.

Generalul-adjutant Leclerc fu trimis la Paris pentru a anunţa guvernului semnarea armistiţiului. Era un ofiţer capabil, viteaz pe cîmpul de luptă şi priceput la lucrările de birou.

VI. De la Klagenfurt, generalul-şef trimisese, la 30 martie, înaintea generalului Joubert pe aghiotantul Lavallette, în fruntea unui detaşament de cavalerie. El ajunse pînă la Lienz, dar generalul Joubert nu ieşise încă din Tirol. Orăşenii, observînd că francezii nu erau decît şaizeci şi cinci la număr, îi atacară ; acest detaşament îşi datoră salvarea numai sîngelui rece şi vitejiei aghiotantului care îl comanda. Un singur dragon fu asasinat. Cîteva zile mai tîrziu, generalul Zayonchek, în fruntea cîtorva escadroane de dragoni, ocupă Lienz şi luă legătura cu gruparea din Tirol. Oraşul fu dezarmat şi locuitorii pedepsiţi. La 8 aprilie Joubert sosi la Spital, lîngă Villach şi formă aripa stîngă a armatei. După aceea se ocupă de evacuarea prizonierilor spre spate.

După ce organiză regiunea Carniola, generalul Bernadotte primi ordin să treacă rîurile Sava şi Mur şi să se concentreze spre Leoben ; el lăsă pe generalul Friant [1], cu 1500 oameni, să protejeze evacuarea oraşului Fiume şi să controleze provincia Carniola. Era uşor de înţeles că, avînd forţe atît de puţine, s-ar fi putut ca el să fie respins ; în acest caz trebuia să apere rîul Isonzo şi, în fine, să intre în Palmanova, pentru a completa garnizoana acelei fortăreţe. Ceea ce se prevăzuse se întîmplă : un corp de 6000 de croaţi îl atacă la 15 aprilie. Deşi unul contra patru, trupele lui Friant respinseră inamicul şi îi provocară pierderi considerabile ; dar acest general simţi nevoia să evacueze Fiume, iar armistiţiul de la Judenburg îl găsi, în ziua de 19 aprilie, la Materia, apărînd oraşul

[1] Louis Friant (1758—1829) — general francez. A participat la principalele campanii ale lui Napoleon, inclusiv la bătălia de la Waterloo, unde a fost rănit.

Triest. Vestea despre aceste evenimente, exagerate, ca şi cele din Tirol, ajunseră în Veneţia şi fură principala cauză a mişcărilor şi a luării armelor, fapt care duse la pierderea acestui stat.

În tot timpul celor cinci zile cît dură încetarea luptelor, divizia Masséna se instală la Bruck, la poalele Semmeringului, avînd avanposturi la jumătatea coastei. Cartierul general se mută la Leoben, în palatul episcopal ; divizia Serurier ocupă importantul oraş Gratz şi dispuse să se lucreze la punerea în stare de apărare a castelului. Aceste cinci zile de repaus erau necesare şi fură foarte folositoare. Armistiţiul expira în ziua de 13 ; dar, la orele nouă dimineaţa, contele Merveldt sosi, cu depline puteri pentru a negocia şi semna preliminariile păcii, în acelaşi timp cu marchizul de Gallo, ambasadorul Neapolelui la Viena. El se bucura de favoarea împărătesei, care exercita o mare influenţă asupra afacerilor de stat. Se semnă o prelungire a armistiţiului pînă în ziua de 20 aprilie şi începură tratativele pentru negocierea preliminariilor. La 16 aprilie, după lungi dezbateri, se căzuse de acord asupra a trei proiecte, care fură trimise la Viena şi asupra cărora plenipotenţiarul francez îşi dăduse asentimentul. În ziua de 17, răspunsul cabinetului din Viena fiind adus de aghiotantul împăratului, baronul Vincent, se redactară articolele preliminare secrete şi nesecrete ; secretarii de legaţie declară neutră o mică zonă de cîmpie, la o leghe de Leoben [2], unde în dimineaţa zilei de 18 fură semnate preliminariile păcii. Generalul Clarke [3], care avea depline puteri din partea guvernului francez, se găsea încă la Torino. Îi trebui timp pentru a ajunge la cartierul general ; şi cum nu sosise încă pînă în ziua de 18, Napoleon trecu peste această problemă ca peste atîtea altele şi semnă el însuşi. Generalul Clarke sosi la cartierul general cîteva zile mai tîrziu.

Plenipotenţiarii austrieci crezuseră că fac un lucru agreabil afirmînd în primul articol că Împăratul recunoaşte Republica Franceză. „Ştergeţi aceasta, spuse Napoleon ; Republica este ca soarele care străluceşte prin el însuşi ; numai orbii nu îl văd". Într-adevăr, această recunoaştere era dăunătoare, pentru că, dacă într-o zi poporul francez voia să întemeieze o monarhie, împăratul putea să spună că el a recunoscut doar Republica.

În preliminarii se stipula că pacea definitivă se va trata într-un congres care se va reuni la Berna şi că pacea imperiului va face obiectul altui congres care se va ţine într-un oraş german.

Frontiera Rhinului era garantată Franţei. Rîul Oglio constituia frontiera statelor Casei de Austria, în Italia, şi a Republicii Cisalpine, care era formată din Lombardia, teritoriile Modenei, Bergamului şi Cremonei. Republica Veneţiei trebuia să primească legaţiile Ferrarei, Bolognei şi provincia Romagna, în compensaţie pentru pierderea statelor sale din peninsulă. Prin acest tratat, împăratul păstra Mantova, dar Republica Cisalpină căpăta Veneţia. Armatele franceze puteau comunica de la Milano la Veneţia pe malul drept al fluviului Po, sau să iasă pe Piave şi să facă inofensive liniile de pe rîurile Adige şi Mincio, precum şi Mantova. Dealtfel nimic nu se opunea ca cele două republici să nu formeze una singură, dacă aceasta le convenea ; Veneţia trăise nouă secole fără să posede nici un teritoriu în Italia, nefiind decît un stat maritim ; a fost momentul apogeului puterii sale. Dealtfel, este bine de spus că aranjamentele au fost stipulate într-un spirit de ură faţă de veneţieni. Tocmai sosiseră rapoartele generalului Kilmaine, din 3 şi 5 aprilie ; armata fremăta de indignare auzind relatarea asasinatelor care se comiteau în spatele său. La Veneţia se purta o cocardă ca semn al răscoalei, iar ministrul englez o purta cu mare pompă ; steagul cu Leul din San-Marco [4] flutura pe gondola sa. Acest ministru se bucura de o mare influenţă.

La 27 aprilie, marchizul de Gallo prezenta generalului-şef, la Gratz, preliminariile păcii, ratificate de împărat. Dacă schimbul instrumentelor de ratificare nu avu loc imediat, aceasta se datoră faptului că a trebuit să se aştepte ratificarea Directoratului Executiv ; dar, cum nu

[2] Localitate în provincia Steiermark (Austria).

[3] Henri Clarke (1765—1818) — general francez de origine irlandeză. Este trimis de Directorat să-l supravegheze pe Napoleon în campania din Italia, dar se alătură lui Napoleon. Din 1804, este secretarul lui Napoleon şi, în această calitate, îl însoţeşte în mai multe campanii.

[4] Leul din San-Marco: stema Veneţiei.

putea exista nici o îndoială asupra acestei ratificări, armata evacuă Stiria şi parţial provinciile Carniola şi Carintia. Deoarece plenipotenţiarii împăratului ridicară unele probleme, aghiotantul Lemarois duse răspunsurile la Viena ; fu primit cu mari onoruri. Era prima oară după revoluţie, cînd se putea vedea în această capitală cocarda tricoloră.

Într-una din aceste conferinţe, de la Gratz, unul dintre plenipotenţiari, autorizat printr-o scrisoare semnată de împărat, oferi lui Napoleon un teritoriu de 250 000 oameni sub suveranitatea sa în Germania, pentru el şi familia sa, cu scopul de a-l pune la adăpost de ingratitudinea republicană. Generalul surîse ; el însărcină pe plenipotenţiar să mulţumească împăratului pentru această dovadă a interesului pe care i-l purta şi spuse că nu dorea nici o demnitate, nici o bogăţie, dacă ele nu-i erau date de poporul francez ; se spune că ar fi adăugat : „Chiar cu acest sprijin, vă rog să credeţi, domnule, că ambiţia mea va fi satisfăcută".

Generalul-adjutant Dessolles[5] fu însărcinat să ducă la Paris vestea deschiderii negocierilor. Generalul Masséna predă Directoratului preliminariile tratatului ; el fu primit în audienţa solemnă la 9 mai. Toţi generalii din Armata de Italia care se distinseseră fuseseră trimişi succesiv la Paris pentru a duce trofee ; doar Masséna, care era pe primul loc prin contribuţia pe care o avusese la toate victoriile, nu fusese încă trimis ; era drept să se lege numele său de această mare sărbătoare naţională, pentru că era rezultatul vitejiei şi valorii armatelor franceze.

VII. Situaţia Armatei de Italia era prosperă ; apelurile din 19 aprilie dădură prezenţi 38 500 oameni în infanterie, 4 500 în cavalerie şi o sută douăzeci de tunuri ; în total 43 000 oameni concentraţi pe acelaşi cîmp de bătălie, capabili să ocupe o poziţie pe Semmering, într-o singură zi de marş. De la începutul campaniei, ea nu suferise decît pierderi uşoare. Oraşele fortificate Palmanova, Klagenfurt, Gratz erau aprovizionate şi armate ; se constituiseră în ele depozite numeroase, de tot felul. Moralul soldatului francez era la cel mai înalt nivel de exaltare. În lupta de la Neumarkt fusese angajată numai a treia parte din divizia Masséna şi fusese de ajuns pentru a respinge trupele austriece instalate pe poziţii favorabile. Din contră, armata arhiducelui era demoralizată, nu-i mai rămăsese aproape nimic din vechea armată care luptase în Italia. Cele şase divizii venite de pe Rhin fuseseră succesiv şi puternic lovite ; aveau efectivele micşorate mult.

Napoleon ar fi putut intra în Viena, dar aceasta ar fi fost fără rezultat ; s-ar fi menţinut acolo cu greutate, pentru că armatele de Rhin nu intraseră în luptă şi anunţaseră că nu puteau intra. Consiliile şi Directoratul erau divizate ; exista o sciziune chiar între directori. Guvernul nu avea putere ; în Franţa, moralul era nul ; finanţele se găseau într-o stare deplorabilă ; Armata de Rhin nu primise solda şi suferea de mari lipsuri. Unul dintre cele mai mari obstacole care nu permitea ca ea să treacă Rhinul era imposibilitatea în care se găsea tezaurul public de a da lui Moreau 30—40 000 scuzi, de care avea nevoie pentru a-şi crea un echipaj de pod. Regimentele constituite în Vendéea pentru Armata de Italia, formate din cîte 4 000 oameni prin unirea mai multor unităţi, ajungeau la Milano numai cu 900—1 000 de oameni ; trei sferturi din efective dezertau pe drum. Guvernul nu întreprindea nici o acţiune pentru a forţa pe dezertori să se înapoieze la unităţi şi pentru a recruta alte trupe.

De la primele discuţii, plenipotenţiarii austrieci fură de acord cu cedarea Belgiei şi teritoriilor pînă la Rhin ; dar cereau despăgubiri şi cînd li se propuse ca acestea să li se dea în Germania, spre exemplu în Bavaria, ei adăugară imediat că, în acest caz, trebuia să se garanteze existenţa Republicii Veneţia, în forma existentă în acel moment şi să se consolideze aristocraţia Cărţii de Aur[6], nedorind, sub

[5] Jean Joseph Dessolles (1767—1828) — general francez. Angajat ca voluntar în 1792. Ulterior luptă în Italia şi Germania sub comanda generalului Moreau. După 1806 este în serviciul lui Joseph Bonaparte în Spania, apoi participă la campania din Rusia. Ulterior trece de partea Bourbonilor, sub care a fost şi ministru de externe.

[6] Pentru păstrarea privilegiilor aristocraţiei veneţiene, în 1297 drepturile politice au fost restrînse la familiile înscrise în „Cartea

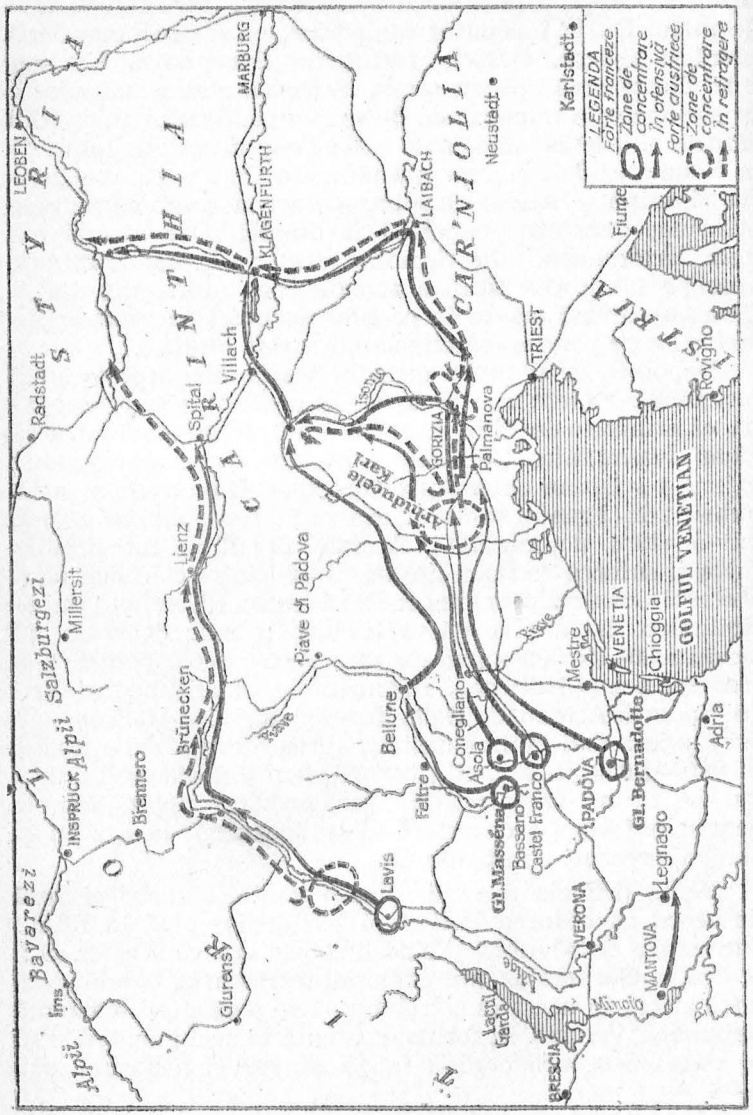

Operațiile armatei franceze de Italia, 1797

nici un motiv, să accepte ca Republica Italiană să se întindă de la Alpi și Apenini pînă la Isonzo și Alpii julieni. Dar aceasta însemna să se consolideze cel mai activ și mai constant un inamic al Republicii Franceze, inamic care, prin evenimentele survenite, cunoștea pericolele ce-l amenințau și n-ar mai fi avut altă politică decît aceea de a se alătura și face cauză comună cu Austria, care, efectiv, ar fi format o ligă ofensivă și defensivă cu oligarhia venețiană contra republicii democratice italiene. Asta însemna deci să se mărească puterea Austriei cu Bavaria și teritoriul Veneției. În instrucțiunile date generalului Clarke, Directoratul îl autorizase să semneze condiții mult mai puțin avantajoase.

Pacea reprezenta dorința poporului, a guvernului, a Corpului legislativ ; Napoleon semnă preliminariile.

VIII. Hoche [7] fusese numit la comanda Armatei de Sambre-et-Meuse ; era un tînăr plin de talent, de vitejie și ambiție. Avea sub ordine o armată superbă care, mărturisea el, avea 80 000 oameni sub arme ; se simțea capabil să o conducă bine ; el vibra de nerăbdare la toate știrile pe care le primea despre victoriile din Italia. Solicita Directoratului, prin toți curierii, să-i permită să intre în Germania. Trupele împărtășeau elanul său. Chiar și locuitorii, care cunoșteau, prin relațiile lor, detalii despre marșul lui Napoleon spre Viena și despre retragerea armatelor austriece de pe Rhin, întrebau pentru ce francezii din armatele de Sambre-et-Meuse și de Rhin ședeau degeaba, pierzînd un timp atît de prețios.

La 18 aprilie, Hoche trecu Rhinul pe podul de la Neuwied, în timp ce Championet, care plecase din Düsseldorf, ajungea la Uckerath și Altenkirchen. Kray comanda armata

---

de Aur". Numărul acestor familii trebuia să rămînă la cca. 1500, numai ele avînd dreptul să aleagă Marele Consiliu (500 de membri), care asigura puterea legislativă.

[7] Lazare Louis Hoche (1768—1797) — general francez. A comandat Armata de Rhin-et-Moselle. În 1794 este trimis în provincia Vendéea, unde era cel mai puternic centru contrarevoluționar. În 1797 este ministru de război și după scurt timp ia comanda trupelor din Germania.

austriacă. Hoche îl atacă la Heddesdorf, îi luă mai multe mii de prizonieri, tunuri și drapele și îl respinse către rîul Main. La 22 aprilie, ajunse în fața Frankfurtului, cînd statul major al generalului Kray făcu să-i parvină o scrisoare din partea generalului Berthier, care îi aducea la cunoștință semnarea tratatului de la Leoben. El încheie imediat un armistițiu și-și deplasă cartierul general la Friedberg, ocupînd Nidda și Wetzlar.

Moreau era la Paris ; solicita un echipaj de pod pentru a trece Rhinul la Strassburg ; dar imediat ce Desaix [8], care comanda ad-interim Armata de Rhin, aflînd că Hoche se lupta cu inamicul, făcu un pod de pontoane la 20 aprilie, la ora șase dimineața, în satul Kilstett, cîteva leghe mai jos de Strassburg. În ziua de 21, la orele două dimineața, armata trecu Rhinul. Moreau, sosit în cea mai mare grabă de la Paris, luă comanda armatei în momentul în care Sztaray, care adunase 20 000 oameni și douăzeci și șapte de tunuri, îl atacă. Lupta fu aprinsă ; austriecii fură bătuți ; ei lăsară în mîinile învingătorului prizonieri și douăzeci de tunuri.

Toate echipajele cancelariei austriece fură capturate ; printre ele se găsea furgonul de la Klinglin, care conținea corespondența lui Pichegru cu prințul de Condé, pe care Moreau o păstră în ascuns, timp de patru luni, fără să raporteze guvernului.

După această victorie, armata urcă Rhinul și cuceri localitatea Kehl. Avangarda sa se găsea, deja, dincolo de Offenburg în valea Kinzig ; acolo, în ziua de 22, un curier al Armatei de Italia aduse știrea semnării preliminariilor de la Leoben. Moreau încetă ostilitățile și încheie un armistițiu cu Sztaray.

Pe Rhin, luptele nu începuseră decît la opt ore după ce tratatul de la Leoben fusese semnat, iar Napoleon fu informat despre acest lucru după șapte zile de la încheierea acestui tratat. De ce nu începuseră aceste lupte cinci zile mai devreme, de ce Directoratul îi scrisese că nu trebuia

[8] Louis Charles Desaix (1768—1800) — general francez. A luptat în cadrul Armatei de Rhin, apoi l-a însoțit pe Napoleon în campania din Egipt fiind numit guvernator la Fayoum. Este ucis în cursul luptei de la Marengo.

să conteze pe cooperarea armatelor de pe Rhin ? Dar treburile războiului erau conduse fără energie și fără talent ; administrația era coruptă și nu dădea nici un rezultat satisfăcător. Printr-o dispoziție a Constituției anului III [9], ministerul de finanțe era independent față de guvern ; concepție falsă, dezastruoasă și cea mai absurdă pe care a putut-o imagina metafizica legislatorilor noștri moderni. Chiar și numai acest lucru era suficient pentru a compromite existența Republicii.

[9] Referire la Constituția din 1791, care a consemnat reorganizarea administrației locale, a justiției și a finanțelor.

OBSERVAȚII ASUPRA OPERAȚIILOR MILITARE DIN CAMPANIILE DIN ANII 1796 ȘI 1797 ÎN ITALIA *

I. Despre mareșalul Beaulieu. II. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra mareșalului Beaulieu. III. Despre mareșalul Wurmser. IV. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra mareșalului Wurmser. V. Despre mareșalul Alvinzi. VI. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra mareșalului Alvinzi. VII. Despre marșul contra armatei Sfîntului Scaun. VIII Despre arhiducele Carol. IX. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra arhiducelui Carol.

Observația întîi. 1. O armată care s-ar găsi în poziție pe creasta superioară a Alpilor maritimi, sprijinindu-și stînga pe trecătoarea Argentière și dreapta pe trecătoarea Tende, ar controla întregul comitat al Nisei. Ea s-ar găsi la cincisprezece-optsprezece leghe depărtare de mare, adică la trei sau patru zile de marș. Ar avea în spate un mare număr de poziții bune, pe care s-ar putea retrage și ar putea opri înaintarea inamicului ; de asemenea, ar avea timp să execute o retragere spre Genova sau spre rîul Var.

O armată care ar ocupa crestele superioare ale Apeninilor, de la Tanarello pînă la Saint-Bernard de Tanaro, ar controla o parte a rivierei Ponentului. Ea ar ocupa poziții care sînt depărtate de mare la numai două zile de marș ; ar avea în spate Monte-Grande, San-Bartolomeo, Rocca-Barbena ; pîrîul Arrosia, care trece pe la Piave și pe la

* Aceste „Observații" sînt reproduse după lucrarea „Memoires pour servir à l'hisotire de France sous le règne de Napoléon I", ediția din 1830 (Nota redacției franceze).

Albenga, poate constitui o bună linie de apărare. Această armată ar putea fie să controleze această zonă, fie să interzică pătrunderea spre Oniglia, fie să înainteze spre Genova sau Nisa. Dar o armată care ar ocupa creasta superioară a Apeninilor de la Bardinetto la Bochetta, adică înălțimile San-Giacomo Cadibona, Montelegino, Stella și Monte-Fajale ar controla, fără îndoială, cealaltă parte a rivierei Ponentului pînă la Genova ; dar cum această armată nu ar fi la o depărtare de mare decît de două pînă la cinci leghe, ea ar putea fi izolată în aceeași zi și ar fi în situația de a nu avea timpul necesar de a se regrupa și de a se retrage. Acest teren este neavantajos pentru ducerea operațiilor militare, deoarece prin natura sa este periculos, neavînd suficientă adîncime.

2. Dacă generalul Beaulieu ar fi reflectat asupra acestor condiții topografice, nu ar fi mers spre Voltri pentru a cuceri Genova ; el ar fi trebuit să înainteze prin Acqui spre Cairo — Montenotte ; de acolo ar fi înaintat simultan pe trei coloane de cîte 15 000 oameni ; cea de la stînga prin Montenotte, Montelegino și Savona ; cea din centru spre Cadibona și Vado, iar cea din dreapta prin Madonna-della-Neve, San-Giacomo și Finale. Ar fi trebuit să păstreze o rezervă, la o distanță convenabilă, cu ajutorul căreia să poată sprijini oricare din cele trei coloane. Armata franceză s-ar fi retras imediat din Voltri și Genova, pentru a apăra aceste trei direcții importante. Generalul austriac ar fi angajat bătălia pe un teren complet în avantajul său, pentru că ar fi putut, chiar din prima zi, să izoleze armata franceză, să o respingă cu spatele la mare și să o nimicească.

3. După bătălia de la Montenotte, austriecii se regrupară pe șoseaua Montferrat ; ei nu puteau face altfel, pentru că majoritatea forțelor le aveau spre Voltri, Sassello sau încă răspîndite spre stînga lor. Dar armata piemonteză, sub comanda generalului Colli, în loc să se îndrepte spre Millesimo, ar fi trebuit să se sprijine cu dreapta pe localitatea Dego și să formeze aripa dreaptă a lui Beaulieu. Era o greșeală să se creadă că, pentru a apăra Torino, ea trebuia să se găsească pe șoseaua care merge spre acest oraș ; armatele regrupate la Dego ar fi apărat Milano, pentru că s-ar fi găsit pe șoseaua principală spre Montferrat ; ar

fi putut apăra, de asemenea, Torino pentru că s-ar fi găsit pe flancul şoselei care merge spre acest oraş. Dacă Beaulieu ar fi avut la dispoziţie cinci sau şase zile pentru a-şi regrupa stînga, ar fi trebuit să se îndrepte spre Ceva pentru a face joncţiunea cu armata piemonteză, fiind mai avantajos pentru aliaţi să se menţină în apropierea liniei de operaţii a armatei franceze. Nu apărea posibilitatea ca aceasta să intre în Montferrat, atîta timp cît inamicul ar fi avut o armată pe Ceva. Întrunite, cele două armate erau superioare armatei franceze ; separate, ele erau pierdute.

4. Punctele Dega şi Millesimo erau prea aproape de Montenotte pentru ca cele două armate, austriacă şi piemonteză, să se poată regrupa în siguranţă. Beaulieu ar fi trebuit să-şi regrupeze forţele înainte de a ajunge la Acqui, iar Colli, pentru că dorea să acţioneze separat, pe înălţimile Montezemolo ; aceasta i-ar fi scutit de bătălia de la Millesimo şi de lupta de la Dego. Diviziile fiecărei armate ar fi avut timpul să ajungă în cele două puncte de regrupare înainte ca armata franceză să le poată ataca.

Cînd eşti respins dintr-o primă poziţie, trebuie să-ţi regrupezi coloanele destul de în spate, pentru ca inamicul să nu te devanseze ; căci lucrul cel mai rău care se poate întîmpla este atacarea coloanelor în mod izolat, înaintea regrupării lor [1].

5. Pentru a interzice trecerea fluviului Po, generalul Beaulieu a ocupat o poziţie pe malul stîng al acestui fluviu, lîngă Valeggio. Faţă de o armată manevrieră, această acţiune nu permitea însă realizarea scopului său. El ar fi trebuit să se amplaseze pe fluviul Po, construind poduri în dreptul localităţii Stradella şi apărîndu-le cu capete de pod [2] puternice ; numai prin aceasta ar fi împiedicat armata

[1] În acest capitol sînt formulate o serie de principii ale tacticii napoleoniene, care au rămas valabile o perioadă îndelungată. În legătură cu aceasta, vezi şi lucrarea „La batailles napoléonienne", de H. Camon, Paris, 1899, aflată în fondul militar al Bibliotecii centrale a Ministerului Apărării Naţionale.

[2] Capul de pod reprezintă o porţiune de teren cucerită sau menţinută pe malul opus al cursului de apă care urmează a fi trecut de trupe. El are forma unui arc de cerc, cu centrul, de regulă, în zona punctului de trecere (în cazul respectiv pod de pontoane) şi serveşte pentru dezvoltarea ofensivei peste obstacolul natural respectiv. (Vezi şi „Lexicon militar" — Ed. militară, Bucureşti, 1980).

franceză să coboare pe malul drept şi s-o oblige să treacă fluviul Po mai sus de Stradella ; aceasta dădea generalului austriac importantul avantaj de a-şi asigura apărarea prin două mari bariere, Po şi Tessin.

6. Generalul Beaulieu a vrut să se apere pe rîul Mincio printr-o singură linie de apărare. Acest sistem este tot ce poate fi mai rău în defensivă. Era doar luna mai ; el ar fi trebuit să ocupe o poziţie la Seraglio cu toată armata sa, şi să rămînă acolo şaptezeci de zile fără teama bolilor din sezonul ploios. El lăsă 13 000 oameni ca garnizoană de apărare în Mantova şi 26 000 pe Mincio ; ar fi putut deci avea 40 000 oameni, adică o armată superioară celei franceze şi instalată pe o poziţie formidabilă ca cea de la Seraglio ; şi-ar fi menţinut astfel legăturile cu Modena şi partea de jos a Italiei ; ar fi putut astfel să aducă o mare cantitate de alimente în Mantova. Dacă generalul francez ar fi reuşit să treacă de această poziţie organizată în tranşee, nu i-ar fi fost deloc uşor însă să atace o armată care ar fi ocupat linia Saint-Georges, Cerea, Pietole şi Pradella. Procedînd astfel, Beaulieu n-ar fi fost forţat să încalce neutralitatea Veneţiei ; împăratul ar fi putut pretinde şi ar fi obţinut ca Senatul Veneţiei să-şi menţină neutralitatea, fapt care i-ar fi adus un mare avantaj.

7. Neadoptînd această idee, mareşalul Beaulieu ar fi putut, după ce a trecut Oglio, să urce pe înălţimile Gavardo şi să ocupe poziţia Sant-Osetto, cu dreapta pe rîul Chiese şi cu stînga pe lacul Garda ; armata franceză ar fi fost forţată să ocupe o poziţie în faţă, înaintea Bresciei ; ea nu s-ar fi putut întinde dincolo de Mincio, atîta vreme cît armata austriacă ar fi ocupat această poziţie sau oricare alta între lacurile Idro şi Garda.

8. În fine, pentru că, datorită moralului armatei sale, generalul austriac nu putea da o bătălie, el nu trebuia să-şi facă iluzii asupra protecţiei pe care i-o oferea rîul Mincio. Înşirînd armata sa în lungul acestui rîu, el îşi slăbea forţa de apărare ; ar fi fost mai puternic dacă ocupa o poziţie bună pe mameloanele dintre lacul Garda şi rîul Adige, în faţa platoului Rivoli, apărîndu-se acolo pe o poziţie în tranşee. Atunci el ar fi putut pretinde ca veneţienii să ocupe cetatea Peschiera, refuzînd a deschide porţile în

fața armatei franceze, așa cum ar fi făcut și în fața armatei austriece. Verona, care era un oraș întărit, cu o garnizoană de 3 000 slavoni, ar fi refuzat de asemenea să deschidă porțile în fața francezilor, așa cum ar fi procedat și în fața forțelor imperiale. Generalul austriac a renunțat la aceste mari avantaje pentru a întări linia de apărare de pe Mincio. Chiar el însuși a violat neutralitatea Veneției, ocupînd Peschiera.

Observația a doua. 1. Cînd armata franceză s-a îndreptat spre Ceva pentru a ataca armata piemonteză, divizia Laharpe a fost lăsată să supravegheze tabăra de la Acqui, unde Beaulieu regrupa întreaga armată austriacă. S-ar părea că cea mai bună poziție a acestor trupe cu misiuni de supraveghere a acțiunilor inamicului ar fi trebuit să fie malurile rîului Bormida, înainte de Dego, cu scopul de a interzice pătrunderea spre Savona. Trebuie să arătăm că, dacă Napoleon a preferat poziția din fața localității San-Benedetto de pe rîul Belbo celei de pe rîul Dego, care este la o distanță de două etape de marș, lăsînd șoseaua către Savona neapărată, a făcut-o pentru că voia să-și țină forțele grupate, pentru a putea împiedica pe Beaulieu să pătrundă între diviziile sale și să le izoleze. Poziția de la San-Benedetto apăra acțiunile trupelor de pe rîul Ceva. Dacă Beaulieu s-ar fi îndreptat spre Dego, trupele dispuse la San-Benedetto l-ar fi atacat în flanc și spate. Dealtfel comunicația Garessio-Ormea era deschisă. Merită să fie remarcată alegerea poziției de la San-Benedetto pentru instalarea trupelor cu misiuni de supraveghere a acțiunilor lui Beaulieu.

2. Diviziile Serurier și Masséna înaintară spre Mondovi ; ele erau suficiente. În acest timp, pentru că Beaulieu trimisese un detașament de la Acqui la Nizza-de'la-Paglia, divizia Augereau a primit ordin să sprijine trupele din pozițiile de la San-Benedetto și, după bătălia de la Mondovi, ea se îndreptă spre Alba, trimițînd o avangardă spre Nizza-della-Paglia.

3. S-a spus că Napoleon ar fi trebuit să traverseze fluviul Po la Cremona, nu la Piacenza ; afirmația este greșită. Operația întreprinsă de el era destul de îndrăzneață, din cauză că, mergînd pe lîngă Po, de la Allessandria avea în

flanc trupe din armata austriacă, pe o distanță de douăzeci de leghe ; dacă ar fi prelungit marșul cu încă șapte leghe, este evident că ar fi fost mai expus ; Beaulieu, sosit la Fombio, ar fi trecut fluviul Po și ar fi atacat coloanele în marș ; el ar fi izolat trupele de pe malul drept, așa cum le-ar fi interceptat pe cele de pe malul stîng, supraveghind Adda. Dealtfel Piacenza este situată pe malul drept și acest oraș oferea posibilități pentru trecerea rîului ; Cremona este situată pe malul stîng ; puținii austrieci care se găseau acolo erau suficienți pentru a întîrzia trecerea.

4. Dacă armata franceză s-ar fi îndreptat, după bătălia de la Lodi, spre Mantova, ar fi găsit această cetate neaprovizionată, dezarmată și ar fi cucerit-o. Această presupunere ar fi fost nesigură. Armata cucerise în cîteva zile toată Lombardia ; ar fi trebuit să se oprească atîta timp cît era necesar pentru a organiza asediul fortărețelor, a ocupa punctele cele mai importante și a organiza administrația. Ceea ce au făcut francezii în acele condiții era maximum ce se putea pretinde ca rapiditate și acțiune ; a pretinde mai mult înseamnă să ceri imposibilul. În timpul celor șase zile în care armata franceză a stat în Lombardia, ea și-a dublat mijloacele, sporind materialul de artilerie, caii pentru cavalerie și a adunat pe cei rămași în urmă ca efect al marșurilor forțate.

5. Revolta din Pavia putea avea mari consecințe ; activitatea și vigoarea mijloacelor de represiune, incendierea localității Binasco, jefuirea cîtorva case din Pavia, cei patru sute de ostatici luați din toată Lombardia și trimiși în Franța, rolul de conciliatori pe care Napoleon l-a dat episcopilor și clerului, toate acestea sînt demne de laudă și trebuie să fie imitate. După aceea, liniștea acelui frumos oraș nu a mai fost tulburată.

Încredințînd paza orașului gărzii urbane, gărzilor rurale și magistraților naționali, el organiză viața orașului, economisi forțele și își creă rezerve.

6. Bătălia de la Borghetto s-a dat la 30 mai 1796 ; ofensiva lui Wurmser a fost la 1 august ; în acest interval de șaizeci de zile, o parte a armatei a trecut fluviul Po, a cucerit legațiile Ferrarei și Bolognei, fortul Urbano, citadela Ferrarei, Livorno și a dezarmat aceste provincii ; trupele

erau înapoi pe Adige înainte ca Wurmser să fie în măsură să înceapă atacul ; aceasta înseamnă să folosești bine timpul.

Puterea unei armate, ca și puterea în mecanică, se evaluează prin înmulțirea masei cu viteza. Marșul acesta, departe de a slăbi armata, îi spori moralul și îi mări posibilitățile de victorie.

7. Dacă Napoleon ar fi executat ordinele guvernului său, el s-ar fi îndreptat asupra Romei și Neapolelui cu 20 000 oameni, lăsînd tot restul armatei în jurul Mantovei, sub ordinele lui Kellermann ; Italia și armata ar fi fost pierdute. Desigur că el n-ar fi făcut altceva decît să execute ordine superioare, dar cu aceasta nu ar fi fost mai puțin vinovat.

Un general-șef nu se poate apăra cu ordinul unui ministru sau a unui principe, care sînt departe de teatrul de operații, cunoscînd puțin sau ignorînd total situația de la fața locului. 1. Orice general-șef care execută un plan pe care îl consideră rău sau dezastruos este criminal ; el trebuie să ceară, să insiste ca planul să fie schimbat și mai curînd să demisioneze decît să fie instrumentul ruinei alor săi. 2. Orice general-șef care, ca urmare a unor ordine superioare, dă o bătălie avînd certitudinea că o va pierde, este de asemenea un criminal. 3. Un general-șef este primul ofițer în ierarhia militară. Ministrul, principele dau instrucțiuni cărora el trebuie să li se conformeze cu tot sufletul și conștiința, dar aceste instrucțiuni nu sînt niciodată ordine militare și nu cer o executare întocmai. 4. Chiar un ordin militar nu impune o executare întocmai, decît atunci cînd este dat de un superior care este prezent în momentul în care îl dă, cunoaște situația, poate asculta obiecțiile și dă explicații celui care trebuie să execute ordinul.

Cu patruzeci de nave, Tourville a atacat optzeci de nave de război engleze ; flota franceză a fost distrusă. Ordinul lui Ludovic XIV nu justifica deloc această acțiune, deoarece nu era un ordin militar care pretindea o executare întocmai ; era o instrucțiune. Condiția subînțeleasă era : dacă existau șanse de succes cel puțin egale ; în acest caz responsabilitatea amiralului era acoperită de ordinul prin-

cipelui. Dar cînd, datorită situației, pierderea bătăliei era sigură, însemna să înțelegi rău spiritul acestui ordin, executîndu-l întocmai. Dacă întîlnindu-se cu Ludovic XIV, amiralul i-ar fi spus : „Sire, dacă atacam pe englezi, toată escadra voastră era pierdută ; am retras-o în cutare port", regele i-ar fi mulțumit și de fapt ordinul regal ar fi fost executat.

Ducele de Orléans [3] a fost dezvinovățit de greșeala făcută în 1706 în fața orașului Torino ; istoricii l-au descărcat de orice vină. Ducele de Orléans a fost mai tîrziu regent ; avea un caracter superficial ; scriitorii i-au fost favorabili, în timp ce generalul Marchin, mort pe cîmpul de bătălie, nu a putut să se apere. Totuși, se știe că, înainte de a muri, el a protestat contra hotărîrii luate, de a rămîne pe poziții. Dar cine era generalul-șef al armatei franceze din Italia ? Ducele de Orléans. Marchin, La Feuillade, Albergotti erau subordonații săi. Depindea numai de el de a cere sau nu, părerea unui consiliu de război, al cărui președinte era el, putînd lua sau nu în considerare părerea acestui consiliu. Nimeni nu a îndrăznit să încalce hotărîrea sa. 1. Dacă ar fi dat ordin armatei să iasă din poziții ; 2. Dacă ar fi dat ordin stîngii să treacă Dora pentru a întări aripa dreaptă ; 3. Dacă ar fi dat ordin categoric lui Albergotti să traverseze înapoi fluviul Po și dacă generalii ar fi refuzat să execute ordinele, sub pretext că nu-i datorau ascultare, totul ar fi fost bine ; prințul ar fi fost disculpat. Dar se spune că Albergotti nu a executat ordinul pe care îl primise de a forma un detașament pe malul drept al fluviului Po ; el și-a permis să facă observații. Eh ! Asemenea situații se întîmplă în fiecare zi ; aceasta nu a constituit un act de insubordonare. Dacă prințul i-ar fi trimis ordin corect, dacă s-ar fi dus în tabăra lui care se găsea la o distanță de o alergătură de cal, dacă ar fi sunat alarma și ar fi comandat : „Capul coloanei spre stînga", ar fi fost ascultat. 4. Odată bătălia pierdută, armata trebuia să se retragă spre Asti pentru a apăra Lombardia și a se uni cu armata lui Medavy care, în aceeași zi, cîștigase o

[3] Phillipe d'Orléans (1674—1723) — nepot al regelui Ludovic XIV. În 1715 Parlamentul francez, nerespectînd testamentul lui Ludovic XIV, îl declară regent.

victorie la Castiglione. Prințul general-șef schimbă brusc hotărîrea și se retrase spre Pignerol, crezînd că drumul spre Lombardia îi fusese tăiat. Dacă cele ce se spun sînt adevărate, și anume că ducele de Orléans nu era general decît cu numele și că generalul Marchin era învestit printr-un ordin secret al regelui cu comanda, atunci ducele de Orléans, acceptînd un asemenea rol, la vîrsta de 32 ani, a făcut o faptă contrară onoarei, demnă de dispreț și care ar fi acoperit de rușine pe cel din urmă gentilom. Dacă francezii ar fi fost învingători, cine ar fi avut gloria ? Contele de Marchin avea doar o recomandare a regelui ca acest tînăr prinț să asculte de sfaturile sale ; aceasta era tot. Ducele de Orléans era generalul-șef recunoscut de generali, ofițeri și soldați ; nici unul nu a refuzat și nu ar fi refuzat să execute ordinele sale ; el este răspunzător de tot ceea ce s-a făcut.

Generalul Jourdan [4] scrie în memoriile * sale că guvernul i-a sugerat să dea bătălia de la Stockach ; el încearcă astfel să-și justifice înfrîngerea suferită dar, așa cum am arătat, această justificare nu poate fi admisă, chiar dacă el ar fi primit un ordin corect și clar. Cînd s-a hotărît să dea bătălia, a crezut că are șanse să o cîștige ; s-a înșelat. Dar nu s-ar putea ca un ministru sau un principe să explice intențiile sale destul de clar pentru ca nici o idee să nu rămînă neclară ? Sau acesta ar trebui să spună unui general-șef : „Dați bătălia ; datorită numărului, calității trupelor și pozițiilor pe care le ocupă, inamicul vă va bate ; nu importă, este voința mea !“ Un asemenea ordin ar trebui executat întocmai ? Nu. Dacă generalul ar înțelege utilitatea și prin aceasta moralitatea unui ordin atît de

[4] Jean-Baptiste Jourdan (1762—1833) — mareșal al Franței. La 16 ani participă la războiul de independență din America. Intră ca voluntar în armata Convenției și, în calitate de general, comandă forțele franceze din nord (1793), fiind urmat în 1796 de generalul Hoche. Este autorul legii care îi poartă numele, referitoare la recrutare (1798). În 1806 este guvernator militar al Neapolelui și consilier al lui Joseph Bonaparte. Este învins de Wellington în 1813. A scris memorii de război, printre care și cele menționate aici.

* „Mémoires pour servir a l'histoire sur la campagne de 1796, contenant les operations de l'armée de Sambre-et-Meuse“, Paris, 1819 (Nota redacției franceze).

straniu, el ar trebui să-l execute, dar dacă nu l-ar înțelege, el nu ar trebui să-l execute.

Totuși, ceva asemănător se întîmplă adeseori în război : un batalion este lăsat într-o poziție dificilă pentru a salva armata, dar comandantul acestui batalion primește un ordin corect de la șeful său, care este prezent pe cîmpul de luptă în momentul în care îl dă, care răspunde la toate obiecțiile, dacă acestea sînt raționale ; este un ordin militar dat de un șef prezent pe cîmpul de luptă și căruia i se datorește o ascultare totală. Dar dacă ministrul sau prințul s-ar găsi în cadrul armatei ? Atunci, dacă preia comanda, el devine general-șef, iar generalul-șef nu mai este decît un general de divizie în subordine.

Din aceasta nu reiese că generalul-șef nu trebuie să asculte de ministrul care îi ordonă să dea o bătălie ; din contră, trebuie să o facă ori de cîte ori are convingerea că sînt șanse egale de a cîștiga lupta și tot atîtea argumente pro și contra, căci observația pe care am făcut-o este numai pentru cazul cînd șansele de a cîștiga lupta ar fi negative.

Observația a treia. 1. Planul generalului Wurmser de la începutul lunii august era defectuos : cele trei grupări ale sale, prima fiind sub ordinele sale directe, a doua sub cele ale lui Quosdanovich, a treia sub Davidovich, erau separate între ele de două mari rîuri, Adigele și Mincio, mai multe șiruri de munți și lacul Garda.

Wurmser trebuia :

Fie să iasă cu toate forțele sale între lacul Garda și Adige, ocupînd platoul Rivoli și făcînd joncțiunea cu artileria sa la Incanal ; 70—80 000 oameni astfel amplasați, sprijiniți la dreapta pe lacul Garda și la stînga pe Adige, avînd un front de trei leghe, ar fi depășit forța armatei franceze care, numărînd de-abia 30 000 luptători, n-ar fi putut să le țină piept.

Fie să iasă, cu toată armata grupată, prin Chiese spre Brescia, pe unde artileria poate trece.

2. În execuția planului său, el a făcut o greșeală pe care a plătit-o foarte scump. A pierdut două zile, îndreptîndu-se spre Mantova. Din contră, el ar fi trebuit să întindă

două poduri peste Mincio, la o bătaie de tun de Peschiera, și să treacă repede acest rîu, să se unească cu dreapta sa la Lonato, Desenzano, Salo și să repare astfel, printr-o manevră rapidă, defectele planului său inițial.

3. A opera pe direcții depărtate între ele și fără a avea legătură este o greșeală care de obicei antrenează comiterea unei a doua. Coloana secundară nu are dispoziții de luptă decît pentru prima zi ; pentru a doua zi, acțiunile sale depind de ceea ce s-a întîmplat la coloana principală ; sau pierde timp pentru a aștepta ordine, sau acționează la întîmplare. In această situație Wurmser ar fi trebuit să evite acest inconvenient, dîndu-i ordin lui Quosdanovich nu numai să iasă spre Brescia, ci chiar să ajungă la Mantova, iar el însuși să se îndrepte cu coloana principală spre această cetate. Quosdanovich ar fi ajuns la Mantova dacă nu s-ar fi oprit la Brescia ; el ar fi determinat ridicarea asediului și ar fi găsit protecție în spatele întăririlor acestei cetăți, putînd trăi din proviziile ei ; joncțiunea cu armata sa s-ar fi făcut într-un punct fix și la adăpost de vicisitudinile campaniei. Dacă Wurmser ar fi fost bătut înainte de a ajunge la Mantova, Quosdanovich n-ar fi avut nevoie să fie aprovizionat de garnizoana Mantovei ; el ar fi putut ocupa mult timp Seraglio ; în fine, ei s-ar fi comportat în funcție de situație.

Este deci un principiu ca o armată să-și țină întotdeauna coloanele astfel grupate, încît inamicul să nu se poată infiltra între ele. Cînd, pentru anumite motive, se depărtează de acest principiu, coloanele secundare trebuie să fie independente în acțiunile lor și să se îndrepte, pentru a se regrupa, într-un punct fix, către care să meargă fără ezitare și fără alte ordine, în scopul de a fi cît mai puțin expuse unor atacuri izolate.

4. La începutul lui septembrie, Wurmser se puse în mișcare cu 30 000 oameni pentru a ajunge în zona Bassano, lăsînd pe Davidovich cu 30 000 oameni în Tirol. El trebuia să prevadă situația că generalul francez ar pătrunde în Tirol și să ordone lui Davidovich să nu se angajeze în bătălia de la Roveredo, ci să se retragă spre Bassano, pentru ca reuniți să dea bătălia cu armata franceză ; milițiile tiroleze erau suficiente pentru a supraveghea valea rîului

Avicio ; sau, trebuia să acționeze astfel încît să se găsească pe cîmpul de bătălie din Tirol, retrăgînd pe Davidovich spre Caliano și valea rîului Avicio.

Marco, Mori, Roveredo sînt poziții bune, dar contra unor atacuri puternice ele nu pot compensa inferioritatea numerică. În toate acțiunile în defileuri, odată dispozitivul rupt, coloanele sînt împrăștiate și prinse de inamic.

5. Cînd Wurmser a conceput planul să trimită divizia generalului Meszaros spre Verona, era prea tîrziu. Această mișcare fusese prevăzută ; Kilmaine se găsea acolo cu un mic grup de observare. Wurmser ar fi făcut mai bine să păstreze această divizie la Bassano, în sprijinul celorlalte două. Dar, în fine, pentru că voia să acționeze cu o parte din trupele sale în direcția Mantova, trebuia să dea acestei divizii 2 000 de oameni din cavalerie, treizeci de tunuri, un echipaj de pontoane și să dirijeze aceste forțe nu spre Verona, ci spre Albaredo, unde ar fi construit un pod și s-ar fi îndreptat cît se poate de repede spre Mantova. Cetatea ar fi putut fi despresurată iar spatele armatei pus în pericol ; Verona însăși ar fi putut fi cucerită. Garnizoana Mantovei, astfel întărită, ar fi putut menține multă vreme controlul acestei zone. Mareșalul s-ar fi retras atunci din Bassano, pe Piave, cu celelalte două divizii, parcurile și statul său major. Armata franceză ar fi fost obligată să se mențină pe stînga, de-a lungul văii rîului Avicio, în fața orașului Trente ; în centru, pe Piave, pentru a se opune grupării principale a armatei și, în fine, să o urmărească din spate pînă la Mantova, pentru a restabili blocada. Era o acțiune grea pentru o armată mică și aceasta putea da loc la schimbări neașteptate.

6. Wurmser a fost obligat să execute marșul de-a lungul rîului Adige cu cei 16 000 oameni care îi mai rămăseseră. El urma să fie respins pînă ajungea cu spatele la fluviu și forțat să depună armele pentru că nu mai avea echipaje de pod, cele două echipaje ale sale și parcurile de rezervă fiind capturate la Bassano. El nu-și datorează șansa de a fi pătruns pînă la Mantova decît greșelii unui comandant de batalion care a evacuat Legnano.

7. Mareșalul a lăsat la Legnano, în mod cu totul eronat, 1 800 oameni și mai multe baterii ; retragerea lui în direcția

riului Adige nu mai era posibilă, deoarece acolo se găsea toată armata franceză ; trebuia să ajungă la Mantova ; dacă aceasta nu era posibil, i-ar fi fost mult mai ușor să intre în Milano decît să se întoarcă la Legnano. Prin măsura luată și-a slăbit forțele și a sacrificat în mod inutil oameni.

8. Wurmser a greșit, de asemenea, riscînd bătălia de la Saint-Georges ; ar fi fost mai avantajos să se mențină în Seraglio, care constituie cel mai bun cîmp de bătălie pentru trupele din garnizoana Mantovei, atunci cînd ea este numeroasă.

9. Mareșalul putea, de asemenea, în timpul cît se găsea încă în Seraglio, să treacă fluviul Po cu toată cavaleria, cu cîteva batalioane de grenadieri și cu cîteva baterii bine atelate, să coboare pe malul drept al acestui fluviu, să treacă din nou peste fluviul Po și peste Adigele de Jos și să ajungă la Padova ; generalul francez ar fi aflat prea tîrziu despre această acțiune pentru a putea să i se opună. Wurmser ar fi salvat astfel toată cavaleria sa, o mare parte din artilerie, statul major al armatei, tot cartierul său general și onoarea armelor austriece.

Observația a patra. 1. La Brescia exista un spital, un depozit francez și o garnizoană de numai trei companii. Toate au fost făcute prizoniere. Dacă citadela ar fi fost pusă la adăpost de o lovitură prin surprindere, aceasta nu s-ar fi întîmplat. Aceasta s-a făcut mai tîrziu, deși ar fi trebuit să se facă mai devreme.

2. Divizia Sauret, care se găsea la Salo, ar fi trebuit să țină o avangardă pe lacul Idro, la Rocca-d'Anfo, pentru a cerceta șoseaua de la Chiese pînă la Lodrone ; ceea ce ar fi împiedicat ca Brescia și Salo să fie surprinse ; s-ar fi putut da alarma cu douăsprezece ore mai devreme și ar fi fost timp să se organizeze apărarea.

3. Pentru că între lacurile Garda și Idro nu există decît un singur drum practicabil pentru artilerie, care trece pe la Rocca-d'Anfo, iar pentru a se ajunge la Salo trebuia să se treacă prin acest defileu, n-ar fi fost mai convenabil ca divizia Sauret să ocupe o poziție pe marginea lacului Idro, în spatele defileului d'Anfo, construindu-se redute, întăriri de pămînt și amplasîndu-se două cano-

niere armate pe lacul Idro ? Lui Quosdanovich i-ar fi trebuit douăzeci și patru de ore pentru a cuceri această poziție ; ceea ce ar fi permis să se prevină Brescia, Salo, Verona și cartierul general. Poziția pe care o ocupa divizia Sauret la Salo nu apăra și nu controla nimic ; trebuie deci să fim de acord că această divizie a fost rău amplasată și nu ocupa pozițiile pe care ar fi trebuit să le ocupe pentru a-și îndeplini misiunea : supravegherea zonei de la Chiese la lacul Garda.

4. S-a spus că deplasarea diviziei Masséna pe malul stîng al Adigelui și cea a diviziei Vaubois prin Chiese, care au avut loc în septembrie, au aceleași inconveniente ca și cele ale lui Wurmser și Quosdanovich din luna august, pentru că, în ambele cazuri, coloanele sînt separate de rîurile Adige și Mincio, de lacul Garda și de munți. Această afirmație nu este exactă. Departe de a fi asemănătoare, aceste două marșuri sînt diametral opuse. Wurmser și Quosdanovich s-au separat la Roveredo unde aveau trupele grupate și au mărșăluit pe două direcții care formează un unghi obtuz, astfel încît în fiecare zi se depărtau mai mult ; în a treia zi de marș unul se găsea la Brescia și celălalt la Rivoli. În acel moment ei erau separați de două rîuri, de un lac și de munți, adică în momentul cînd trebuiau să întîlnească inamicul, cînd trebuiau să înceapă lupta și cînd ieșeau în cîmpie. Dimpotrivă, cele două coloane franceze se găseau, înainte de a se pune în mișcare, una pe Adige și alta la Brescia ; ele mărșăluiră urmînd aceeași latură a unghiului, dar pe creastă, astfel că în a treia zi ele sosiră una la Mori și alta la Marco ; ele erau aproape una de alta, nefiind separate decît de Adige, peste care aruncaseră două poduri la Serravalle și la Roveredo. Aceste coloane n-au încetat niciodată să fie în legătură ; legătura devenea mai scurtă și mai ușoară pe măsură ce se apropiau de inamic, astfel încît în ultima parte a marșului ele puteau să-și vorbească. Cele două coloane ale lui Wurmser ieșeau din munți pentru a intra în cîmpie, în timp ce coloanele franceze părăseau cîmpia pentru a intra în munți, unde numărul lor avea mai puțină importanță ; avînd amîndouă același scop, acela de a ajunge la Trente, ele se ajutau efectiv în marș, întrucît ajunseseră într-o zonă îngustă.

5. Dacă am lămurit faptul că aceste două acțiuni nu se pot compara, rezultă că marșul trupelor generalului francez era conform regulilor și nu prezenta pericol ? Nu se poate spune în mod categoric că acest marș nu prezenta nici un pericol, ci unul mai redus. Dacă Vaubois n-ar fi pornit de la Brescia și de la Lodrone, ar fi trebuit să revină la Pola pentru a traversa Adigele, ceea ce ar fi cauzat o întîrziere de cinci zile. Diviziile Masséna și Augereau erau deja în coloană pe un singur drum, în trecători strîmte ; divizia Vaubois n-ar fi făcut decît să crească aceste greutăți. Napoleon dădu instrucțiuni detaliate, nu numai generalului Vaubois, dar și generalului Saint-Hilaire, ofițer de încredere, care comanda avangarda. El le recomandă să execute o bună recunoaștere a terenului pe direcția de înaintare și să evite lupta dacă inamicul, printr-o acțiune neașteptată, le-ar ieși înainte cu forțe superioare ; în acest scop, să țină departe în urmă parcurile și proviziile, astfel încît să se poată retrage la distanța unei zile de marș, fără a avea pierderi mari. În fine, divizia Vaubois a fost în permanentă legătură cu gruparea principală a armatei, mai întîi prin Riva și pe urmă prin podul de la Sarca ; ea trimitea și primea comunicări de trei ori pe zi.

6. S-a crezut că dacă Napoleon ar fi organizat Legnano ca pe o localitate întărită, dacă ar fi numit un comandant, adjutanți, ofițeri de artilerie și geniu, un comisar de război, dacă ar fi creat depozite și ar fi pus 4—500 oameni ca garnizoană, comandantului acestei localități întărite nu i-ar fi venit ideea să o evacueze, iar Wurmser n-ar fi putut să o cucerească pentru că era izolat de Mantova, ceea ce ar fi dus la nimicirea lui. Napoleon a prevăzut acest lucru deoarece, după aceea, a pus să se fortifice Legnano.

7. Dacă din primul moment ar fi construit lucrări de apărare din pămînt la Saint-Georges, aceasta l-ar fi împiedicat mult pe Wurmser. El puse să le construiască mai tîrziu ; ele au contribuit la succesul bătăliei de la Favorite.

O armată franceză care asediază Mantova, în afară de gruparea de supraveghere a acțiunilor inamicului, dispusă pe Adige și pe Monte-Baldo, trebuie să aibă avanposturi pe malurile rîurilor Mollinella și Tartaro, trebuie să-și apere podurile cu lucrări avînd șanțuri pline de apă și prin

inundații. Cu puțină muncă, șoselele de la Legnano la Mantova și din toată zona, de la Po la Roverbella, pot fi făcute impracticabile cu ajutorul apei.

8. S-a spus că acest marș al armatei franceze care traversa Tirolul și manevra la dreapta, prin cheile Brentei și spre Bassano, o punea în pericol ; că dacă Wurmser s-ar fi aruncat asupra Veronei i-ar fi tăiat retragerea și ar fi înconjurat-o în văile Tirolului ; că această operație era mai mult decît îndrăzneață, era hazardată și încălca regulile cunoscute.

Bătălia de la Roveredo a avut loc în ziua de 4 septembrie 1796, iar bătălia de la Bassano, în ziua de 8. În seara zilei de 4 septembrie, francezii făcuseră 9 000 de prizonieri și scoseseră din luptă jumătate din armata austriacă. La 5 septembrie, cartierul general al lui Wurmser era încă la Borgo-di-Val-Sugana, avînd două divizii în marș spre Bassano, iar o altă divizie cantona în aceeași seară la Bassano. În această situație nu mai era posibil ca mareșalul să încerce ceva pe Adige. Într-adevăr, armata franceză sosi la Bassano în zorii zilei de 8 septembrie, iar cartierul general al lui Wurmser în ajun, foarte tîrziu. O acțiune de această natură poate fi concepută dinainte în întregime ; dar execuția sa este progresivă și este dependentă de evenimentele care au loc în fiecare zi. Dar, în fine, să presupunem că Wurmser ar fi ajuns la Verona și ar fi trecut Adigele ; armata franceză avea oricum o retragere asigurată spre Chiese și spre Brescia, la o distanță de trei zile de marș către înapoi. Această operație era deci conformă tuturor regulilor războiului, îndrăzneață este adevărat, dar foarte bine judecată.

Observația a cincea. 1. Curtea din Viena nu se lăsă deloc descurajată de rezultatele proaste ale celui de-al doilea plan pe care îl trimisese lui Wurmser. În noiembrie, Alvinzi acționă cu două grupări de trupe : una prin Tirol, comandată de Davidovich și alta prin zona orașului Vicenza, comandată de el însuși. Nimic mai greșit ca acest plan ; pentru ca să-l remedieze ar fi trebuit ca, imediat ce el punea stăpînire pe Bassano și Davidovich pe Trente, să-l aducă pe acesta din urmă prin trecătoarea Brentei

spre Bassano, lăsînd la Trente milițiile tiroleze, pentru a ajunge pe Adige cu toată armata regrupată.

2. Ocupînd poziția de la Caldiero, ar fi trebuit să stabilească posturi în mlaștinile de la Arcole și în fața rîului Ronco. El crezu, în mod foarte greșit, că aceste mlaștini erau impracticabile ; ceea ce a permis să se construiască un pod și să se treacă toată armata pe malul stîng, în spatele său, fără ca el să știe.

3. Legăturile între gruparea lui Alvinzi și cea a lui Davidovich erau așa de dificile încît, cu toate că între Caldiero și Rivoli nu erau decît zece la douăsprezece leghe, ei rămaseră mai mult de opt zile fără posibilitatea de a comunica între ei. La nord de Verona, terenul este extrem de frămîntat ; nu există nici o comunicație.

4. Alvinzi avea pe cîmpul de bătălie de la Rivoli patruzeci și patru de batalioane, douăzeci și patru de escadroane și o sută treizeci de tunuri, în total 50 000 oameni sub arme. Douăzeci de batalioane și toată artileria sa, cu atelaje și provizii, în total 25 000 oameni, ieșiră prin valea Adigelui, respectiv : o coloană pe malul stîng, comandată de Vukassovich, compusă din șase batalioane s-a îndreptat spre Chiusa, unde a fost oprită de o sută de oameni instalați în acest fort ; ea nu a servit la nimic. Coloana ieșită pe malul drept al Adigelui ajunse acolo trecînd podul de la Dolce ; ea merse o leghe pe la poalele lui Monte-Magnone, strînsă între acest munte și rîu. În mai multe locuri nu există decît lărgimea șoselei ; pantele lui Monte-Magnone sînt aproape perpendiculare pe Adige ; nu există nici o ieșire pînă la picioarele capelei San-Marco ; de o parte este platoul Rivoli, de cealaltă parte șoseaua de la Trente la Peschiera, care odată ajunsă la marginea platoului Rivoli traversează Osteria-della-Dogana și micul cătun Incanal ; dar acest drum este dominat de capela San-Marco dinspre nord și de contrapantele platoului Rivoli dinspre sud. Cu celelalte douăzeci și patru de batalioane, fără cavalerie și fără artilerie, respectiv cu mai puțin de 25 000 oameni, Alvinzi trecu înălțimile Monte-Baldo și ocupă toată zona cuprinsă între Monte-Magnone și lacul Garda. Dispozițiile sale erau contrar principiului de bază care spune că o armată trebuie să fie

gata de luptă în orice zi și la orice oră. Or, cînd a ajuns pe aceste înălțimi, Alvinzi nu era deloc în stare să lupte și nu ar fi putut realiza aceasta nici în timpul care îi era necesar pentru a ajunge la platoul Rivoli ; pentru ca o armată să fie în stare să lupte, ea trebuie să fie regrupată ; dar cele douăzeci de batalioane care mergeau de-a lungul văii Adigelui erau izolate și nu se puteau regrupa cu restul forțelor decît după ce ar fi cucerit platoul Rivoli. Pentru a se bate, o armată are nevoie de cavalerie și de artilerie ; or, cavaleria și artileria care erau sub ordinele lui Quosdanovich nu puteau să se alăture armatei decît pe platoul Rivoli. Deci Alvinzi a presupus că nu va fi obligat să se bată între Corona și Rivoli, dar aceasta nu depindea de el. El a expus douăzeci și patru de batalioane, fără cavalerie și fără artilerie, atacului întregii armate franceze, care avea un efectiv de 20 000 de oameni în infanterie, 2 000 de oameni în cavalerie și șaizeci de tunuri ; această luptă nu era egală. Dar mareșalul Alvinzi credea că are de luptat numai cu divizia Joubert, de 9 000 oameni, care, avînd misiunea de a controla toată zona de la Corona la Rivoli și de la lacul Garda la Adige, ar fi fost obligată să lase cel puțin 3 000 oameni la Rivoli, cu misiunea de a apăra platoul și de a împiedica pe Quosdanovich să iasă prin valea Adigelui. Alvinzi avea la dispoziție 25 000 oameni contra 5—6 000 ; în consecință el trimise divizia Lusignan cu misiunea de a se infiltra între Monte-Baldo și lacul Garda și a ajunge la Monte-Pipolo, pentru a întoarce pozițiile de la Rivoli. Nu-i mai rămăseseră decît 18 000 oameni contra lui Joubert, dar acesta nu putea să aibă decît 9 000 oameni pe Monte-Baldo și Monte-Magnone. Această combinație ar fi fost foarte frumoasă dacă oamenii, ca și munții, ar fi imobili ; dar el uitase proverbul popular care spune : „Dacă munții sînt nemișcați, oamenii umblă și se întîlnesc". Au fost destui tacticieni austrieci care au aplicat această concepție greșită ; Consiliul aulic, care stabilise planul de operații al lui Wurmser, presupunea că armata franceză este imobilă, fixată în fața Mantovei : această presupunere gratuită a dus la pierderea celei mai frumoase armate a Casei de Austria. Lauer, care conducea trupele mareșalului Alvinzi, și-a

imaginat că divizia Masséna va fi oprită de divizia care ieșea prin Caldiero și că aceasta va rămîne nemișcată, bătută în cuie pe întăriturile Veronei ; că, în fine, generalul-șef nu va înțelege importanța de a ajunge înaintea dușmanului pe platoul Rivoli.

5. Ce ar fi trebuit să facă Alvinzi ? Să mărșăluiască astfel încît în orice zi și în orice oră să se poată bate. În acest scop : 1. să țină cele patruzeci și patru de batalioane ale sale pe munți, între Monte-Magnone și lacul Garda, astfel încît să aibă legătura asigurată și să formeze o singură grupare ; 2. să regrupeze acolo, de asemenea, cele treizeci de escadroane de cavalerie ale sale, căci este o prejudecată a crede că trupele de cavalerie nu pot trece pe unde trece infanteria ; în fine, să aibă la fiecare coloană tunuri pe afete-sanie ; 3. să nu dea ordinul de a ataca divizia Joubert decît în dimineața atacului, după ce ar fi executat personal observarea și ar fi cunoscut situația prin reîntoarcerea patrulelor de cercetare, declarațiile dezertorilor, ale prizonierilor și ale spionilor.

Există principiul să nu se constituie nici un detașament în ajunul unui atac, pentru că, în timpul nopții, situația se poate schimba, fie prin mișcări de retragere ale inamicului, fie prin sosirea de mari întăriri care îl pot pune în situația de a lua ofensiva, ceea ce poate duce la un deznodămînt tragic al ordinelor date prematur.

Deseori în război ești înșelat asupra forței inamicului cu care trebuie să lupți. Prizonierii nu cunosc decît unitatea lor ; ofițerii dau date foarte neprecise ; toate acestea au făcut să se adopte o axiomă care remediază totul :

O armată trebuie să fie gata în orice zi, în orice noapte, la orice oră să opună toată rezistența de care este capabilă ; aceasta impune ca soldații să aibă în permanență armele și munițiile lor ; ca infanteria să aibă în permanență lîngă ea artileria, cavaleria și generalii săi ; diversele divizii ale armatei să fie totdeauna în măsură să se susțină, să se sprijine și să-și asigure protecția reciprocă ; în tabere, în timpul opririlor și marșurilor, trupele să fie în măsură să ocupe totdeauna poziții avantajoase, care să aibă toate calitățile cerute pentru un cîmp de bătălie, adică : 1. flancurile să fie sprijinite pe anumite forme de teren ; 2. artileria să poată fi pusă în acțiune pe pozițiile

cele mai avantajoase. Pentru a satisface aceste condiții, cînd trupele sînt în coloană de marș trebuie să existe avangărzi și flancgărzi care să execute recunoașteri înainte, pe dreapta și pe stînga, destul de departe, pentru ca gruparea principală să poată să se desfășoare la nevoie și să ocupe o poziție de apărare.

Tacticienii austrieci s-au îndepărtat totdeauna de aceste principii, făcînd planuri bazate pe rapoarte nesigure ; chiar dacă aceste rapoarte erau adevărate în momentul cînd ei întocmeau planul, încetau să mai fie a doua sau a treia zi, adică atunci cînd el trebuia executat.

Un bun comandant trebuie să-și pună de mai multe ori pe zi întrebarea : Dacă armata inamică ar apărea în față, la dreapta sau la stînga mea, ce aș face ? Dacă nu găsește soluția, înseamnă că este amplasat rău, că nu este în regulă : el trebuie să remedieze această situație. Dacă Alvinzi și-ar fi pus întrebarea : „Dacă armata franceză mă atacă înaintea sosirii mele la Rivoli, deci în momentul cînd nu voi avea să-i opun decît jumătate din efectivele infanteriei, dar fără cavalerie și fără artilerie“ el și-ar fi răspuns : „Voi fi bătut de forțe inferioare celor ale mele“. Cum s-a putut ca exemplul celor petrecute la Lodi, la Castiglione, la Brenta, la Arcole să nu-l facă mai circumspect ?

6. Alvinzi trecu la acțiune în ianuarie 1797. Mantova de-abia mai putea rezista. El acționă cu două grupări : prima pe care o comanda personal, se îndrepta spre Monte-Baldo ; a doua, pe Adigele de Jos, comandată de Provera. Dacă Alvinzi era bătut, succesul lui Provera nu putea duce la nici un rezultat. Aceste greșeli ale planului de campanie au fost agravate, combinîndu-se cele două atacuri cu un atac central spre Verona, care n-avea nici un țel, slăbea cele două atacuri fără să le unească, pentru că terenul făcea acest lucru imposibil. Este adevărat că ordinele Vienei spuneau că, dacă Alvinzi era bătut și Provera reușea să deblocheze Mantova, Wurmser trebuia să treacă fluviul Po cu garnizoana din Mantova și să se retragă spre Roma ; dar, în afară de cazul că ar fi fost asigurat sprijinul din partea regelui Neapolelui, care, de fapt, nu era, aceasta nu putea avea nici un rezultat.

7. Provera, după ce a executat prin surprindere trecerea Adigelui la Angiari, ar fi trebuit să treacă pe malul drept cu toată gruparea sa, inclusiv divizia Bajalich, să-şi strîngă podul şi să se îndrepte spre Mantova, care era singurul său refugiu. Ar fi ajuns acolo cu 20 000 oameni. În loc de aceasta, el nu ajunse decît cu 8 000, pentru că a lăsat divizia Bajalich pe dreapta, 2 000 oameni la paza podului, care au fost făcuţi prizonieri, iar avangarda sa suferise pierderi. Sosit în cursul dimineţii în faţa localităţii Saint-Georges, ar fi trebuit să fi intrat în cetate înainte de amiază, prin citadelă, unde nu existau lucrări de apărare din pămînt, sau prin Pietole, traversînd lacul care este foarte îngust în această parte, mai ales că în portul Mantova erau mai mult de o sută de vase. El pierdu o zi şi o noapte. Cu începere de la cinci după-amiază, cînd Napoleon sosi la Favorite cu o parte din armata de la Rivoli, totul se schimbase. Provera a fost silit să capituleze a doua zi dimineaţa. Austriecii, în general, nu cunosc valoarea timpului.

8. Generalul Provera fusese făcut prizonier la Cosseria, a doua zi după Millesimo ; el dăduse dovadă de puţin talent militar ; acesta a fost motivul adevărat care l-a făcut pe Napoleon să îl laude, cu scopul de a se face crezut ; aceasta i-a reuşit : Provera a fost trimis din nou în luptă, fiind făcut prizonier a doua oară la Favorite. Trebuie deci considerate ca suspecte laudele inamicului, în afară de cazul cînd ele au fost exprimate după încetarea ostilităţilor.

Observaţia a şasea. 1. S-a spus că podul peste Adige trebuia realizat la Albaredo şi nu la Ronco ; este o greşeală. Kilmaine nu avea în Verona decît 1500 oameni. După ce am trecut podul la Ronco, înainte de a înainta spre Arcole, am trimis o patrulă de recunoaştere pe digul de la Porcile, după care am ocupat acest sat, unde se instală Masséna, care se găsi astfel plasat la două leghe în spatele mareşalului Alvinzi. Dacă acest mareşal ar fi mers în aceeaşi zi spre Verona, după cum se credea, armata franceză l-ar fi urmărit din spate ; nu exista nici un obstacol care să le separe şi Alvinzi ar fi fost respins spre Verona. Dacă podul ar fi fost plasat în faţă la Albaredo, pe

stînga rîului Alpone, acest rîu sau mlaştinile de la Arcole ar fi acoperit marşul lui Alvinzi şi i-ar fi dat timp să forţeze Verona. Situaţia era foarte delicată. Hotărîrea de a trece în spatele lui Alvinzi, la Ronco, este îndrăzneaţă, dar la adăpost de orice inconvenient ; aceea de a trece Adigele la Albaredo este temerară, riscantă ; ea compromitea Verona şi armata.

2. De ce în prima şi a doua zi s-a abandonat Arcole ? Pentru a se putea strînge, la miezul nopţii, podul de la Ronco, dacă veştile de la Rivoli o impuneau, şi se putea merge apoi spre Roverbella, pentru a ajunge acolo înaintea lui Davidovich. Dacă acesta ajungea în faţa Mantovei înaintea armatei franceze, totul era pierdut ; dacă armata franceză ajungea înaintea lui, totul era cîştigat. Împreună cu Vaubois, generalul-şef ar fi bătut pe Davidovich, l-ar fi respins în Tirol şi ar fi revenit pe Adige înainte ca Alvinzi să fi putut trece acest rîu.

3. S-a mai spus că trebuia întins un pod peste Alpone chiar în prima zi, pentru a ieşi în cîmpie ; în cazul cînd nu se putea atunci, trebuia făcut acest lucru cel puţin a doua zi. Dar nu s-a făcut. Numai în a treia zi a acestei bătălii armata inamică era suficient de slăbită şi demoralizată pentru a se putea spera că va fi bătută în formaţie desfăşurată. Contra părerilor generalilor, care găseau această manevră prea îndrăzneaţă, Napoleon dădu ordinul în a treia zi. Trebuie să ne reamintim că armata franceză era slăbită după bătălia de la Brenta şi de pe Caldiero ; ea nu avea mai mult de 13 000 oameni, iar luptele din prima şi a doua zi de la Arcole o reduseseră şi mai mult. Nu se pot înţelege acţiunile acestei bătălii, decît cunoscînd bine condiţiile topografice din zona Rivoli, Verona, Castelnuovo, Mantova, Ronco, Caldiero, Villanova şi Vicenza.

4. Capitularea acordată lui Wurmser este fără precedent. Napoleon a fost determinat să i-o acorde, dintr-un sentiment de generozitate pentru acest bătrîn mareşal, care ar fi putut să-i fie bunic, din dorinţa de a-şi putea cîştiga o reputaţie de clemenţă faţă de cei învinşi, în fine pentru a-şi manifesta toată indignarea faţă de ordinul pe care Directoratul i-l trimisese, de a trata pe acest res-

pectabil mareşal ca pe un emigrant care luptă împotriva ţării sale, întrucît era originar din Alsacia.

5. Napoleon ar fi trebuit să realizeze pe platoul Rivoli, la Corona, la capela San-Marco şi la Rocca-d'Anfo lucrări de apărare din lemn sau chiar din piatră zidită. Adigele este plin de convoaie cu lemn pe care nevoile comerciale îl fac să coboare din Tirol pentru a ajunge la Ferrara şi la Veneţia ; varul şi piatra se găsesc din abundenţă ; Verona şi Brescia au tot felul de resurse. În şase săptămîni s-ar fi putut realiza pe platoul Rivoli, la capela San-Marco, la Corona şi la Rocca-d'Anfo patru forturi, care, armate fiecare cu cincisprezece tunuri şi 4—500 oameni în garnizoană, ar fi pus aceste patru puncte la adăpost de orice lovitură prin surprindere ; pentru armată, aceasta ar fi însemnat mai mult decît 15 000 oameni trimişi ca forţe de întărire. Se spune că, după acţiunea lui Wurmser din luna august, cînd s-a sesizat pericolul pe care îl reprezenta pentru armată ieşirea din trecătoarea de la Chiese, Napoleon a dat ordin să se ocupe Rocca-d'Anfo dar inginerii se angajară în elaborarea unor planuri prea ample, a căror realizare ar fi cerut un an de muncă. Acest calcul al inginerilor era greşit ; în război, numai comandantul înţelege importanţa unor anumite lucruri şi numai prin voinţa şi înţelegerea sa superioară se poate învinge şi trece peste toate dificultăţile.

6. Mantova a căzut, în fine, după opt luni de încercuire. Ingineri italieni propuseseră să se devieze apele rîului Mincio şi prin acest mijloc să se seace lacurile Mantovei, ceea ce ar fi lipsit această cetate de principala sa apărare. Această acţiune a fost încercată de cei din familia Visconti în războaiele lor contra ducilor de Mantova, dar ei nu stăpîneau Peschiera ; dealtfel, inginerii milanezi executară aceste lucrări după principii greşite ; ei încercară să bareze Mincio prin diguri, pe care însă rîul le-a distrus. Se ştie destul de bine că nu trebuie să barezi perpendicular cursurile de apă ; olandezii au supus oceanul acţionînd progresiv şi ţinînd cont de caracteristicile acestuia. Numai deviind apele rîului Mincio în Tartaro şi în Molinella s-ar fi reuşit.

7. Pentru a scurta cursul Adigelui, s-a indicat de mai multe ori o metodă eficace, respectiv tăierea digului de pe

malul drept al acestui rîu, lîngă Legnano. Apele deviate s-ar uni cu cele ale lui Tartaro şi Molinella şi ar transforma într-o mlaştină toată zona de la Legnano, cuprinsă între Adige şi Po. Dar rezultatele unei asemenea operaţii ar fi funeste pentru provincie. Cu ocazia celui de-al doilea atac al lui Alvinzi şi Provera, în ianuarie, acest proiect a fost prezentat lui Napoleon care nu a apreciat că situaţia este atît de critică pentru a aproba o astfel de devastare a zonei respective. Englezii nu au acţionat în Egipt cu aceeaşi moderaţie. Pentru a obţine un avantaj de mică importanţă, ei au tăiat digul lacului Ma'dyeh, pentru ca apele Mediteranei să pătrundă în lacul Mareotis, ceea ce era să ducă la distrugerea Alexandriei.

Observaţia a şaptea. Armata franceză care a înaintat spre Roma nu număra decît 4 000 francezi ; este adevărat că, incluzînd şi batalioanele milaneze şi bologneze, nou recrutate, ajungea la 9 000 oameni ; dar aceste batalioane nu puteau fi angajate în luptă în faţa unor trupe regulate. Eforturile Curţii de la Roma au fost destul de mari, însă cu rezultate slabe. Cînd o naţiune nu are cadre şi un principiu de organizare militară, îi este foarte greu să organizeze o armată. Dacă în 1790 Franţa a organizat atît de repede o armată bună, aceasta se datoreşte faptului că a avut un fond bun de cadre militare şi care chiar s-a îmbunătăţit prin emigrarea ofiţerilor din cadrul nobilimii. Locuitorii din Romagna şi din munţii Apenini erau fanatizaţi ; influenţa preoţilor şi călugărilor era atotputernică ; folosirea misionarilor, a predicilor şi a miracolelor era eficace. Oamenii din Apenini sînt de felul lor viteji ; mai păstrează unele caracteristici ale vechilor romani. Totuşi, aceştia nu putură opune nici o rezistenţă unui nucleu de trupe disciplinate şi bine conduse. Cardinalul Busca cita în orice moment situaţia din provincia Vendéea. Acolo a fost o situaţie specială ; populaţia avea spirit războinic şi cuprindea un mare număr de ofiţeri şi subofiţeri care serviseră în armată, în timp ce trupele care erau trimise contra ei erau recrutate pe străzile Parisului, comandate de oameni care nu erau militari şi care nu au făcut decît prostii ; ceea ce a dus ca, încetul cu încetul, cei din Ven-

déea să se obișnuiască cu acest război. n fine, măsurile extreme adoptate de Comitetul salvării publice și de iacobini nu au lăsat acestei populații altă ieșire ; decît să moară degeaba, era mai bine să se apere. Se înțelege foarte bine că, dacă în acest război contra Sfîntului Scaun, în loc să se folosească mijloace de liniștire a populației și să se obțină victorii, s-ar fi început prin a suferi înfrîngeri și s-ar fi recurs la mijloace drastice și sîngeroase, o nouă Vendée ar fi putut lua naștere în Apenini. Duritatea, sîngele, moartea crează entuziaști, martiri și dau naștere la hotărîri curajoase și disperate.

Observația a opta. 1. În campania din 1797 „prințul Carol, care voia să apere Viena și Triest, trebuia să-și concentreze toate forțele în Tirol, unde ar fi fost ajutat de caracteristicile terenului și de moralul locuitorilor. Acolo ar fi fost în măsură să primească imediat întăririle care veneau de la trupele de pe Rhin. Atîta timp cît se menținea în Tirol, nu avea să se teamă că armata franceză va înainta de-a lungul rîului Isonzo. La prima mișcare pe care aceasta ar fi făcut-o pe Piave, el ar fi respins-o, ar fi trecut Avicio și ar fi ocupat Trente. Aceasta ar fi obligat pe generalul francez să ducă războiul în Tirol cu toată armata sa, operație foarte dificilă și nesigură. Dacă cartierul general al prințului Carol ar fi fost la Bolzano în loc să fie la Conegliano ; dacă cei 40 000 oameni pe care îi avea pe Piave și Tagliamento ar fi fost pe Avicio, atunci Viena și Triest ar fi fost perfect apărate. În același timp, nimic nu-l împiedica să ocupe localitatea întărită Pálmanova și să facă din ea punctul de sprijin al unei divizii de 5—6 000 oameni, de toate armele, însărcinată să supravegheze Piave și Tagliamento.

2. Intențiile lui Napoleon în bătălia de la Tagliamento nu puteau fi îndoielnice ; el voia să ocupe trecătoarea Tarvisio. Deci, nu la Codroipo trebuia arhiducele să-și ducă cartierul general, ci pe înălțimile de la San-Daniele, pentru a putea, eventual, să se retragă spre Pontebba și înălțimile de la Tarvisio.

3. După bătălia de la Tagliamento n-ar fi trebuit efectuată retragerea sa prin cheile rîurilor Cividale și Isonzo, spre Tarvisio, unde Masséna era deja stăpîn ;

aceasta aduse pierderea tuturor trupelor pe care le-a angajat pe această direcție greșită, precum și dezastrul armatei sale.

4. Gradisca nu mai putea fi menținută, dacă rîul Isonzo era trecut. Deci batalioanele pe care el le-a lăsat în această localitate întărită au fost sacrificate în mod inutil ; ele nu au întîrziat înaintarea armatei franceze nici un moment.

5. Pentru că, în aprilie, arhiducele avea un mare interes să cîștige trei sau patru zile, pentru a da timp lui Kerpen și lui Spork să-l ajungă, deoarece el se găsea deja la Mureau, la o zi-de marș de Scheifling, trebuia să profite de ocazia pe care i-o oferea generalul francez propunîndu-i pacea, pentru a cîștiga acest timp. El ar fi trebuit să răspundă printr-o acceptare sinceră, prin promisiune de a folosi toată influența sa și să ceară un armistițiu pentru a se duce la Viena, unde să se prezinte el însuși împăratului ; armistițiul ar fi fost semnat. Dar el dădu un răspuns sec, iar douăzeci și patru de ore mai tîrziu se răzgîndi și ceru o suspendare a ostilităților ; nu mai era posibil ; scopul său devenise prea evident.

Observația a noua. 1. „Deplasarea în Germania pe două direcții de acțiune, spre Tirol și spre Pontebba, nu este contrară principiului că o armată nu trebuie să aibă decît o singură direcție de acțiune ? Regruparea acestor două grupări de trupe în Carintia, atît de departe de punctele de plecare, nu este contrară principiului de a nu regrupa niciodată coloanele în fața și în apropierea inamicului ? N-ar fi fost mai bine să lase o parte din trupe în apărare, în fața orașului Trente, și să regrupeze pe Piave 10—12 000 oameni în plus ? Prin acest plan se evita ducerea războiului în Tirol, pe un teatru de operații cu caracteristici deosebite ; nu se expunea condițiilor nefavorabile unei regrupări, avînd chiar de la începutul operațiilor toate forțele concentrate".

Nici unul din principiile indicate mai sus nu a fost încălcat. Dacă s-ar fi lăsat numai 8 000 oameni lui Joubert pe Avicio, acesta ar fi fost atacat, iar gruparea de trupe a lui Davidovich ar fi ajuns la Verona înainte ca armata franceză să ajungă la Villach. Pentru ca Joubert

să se poată menține pe Avicio îi trebuiau cel puțin 14 000 oameni. S-a stabilit că era mai bine să nu i se ia nimic din efective, pentru a profita de superioritatea sa numerică asupra armatei lui Davidovich, a o bate, a-i cauza pierderi, a o slăbi și a o respinge dincolo de Brenner. Tirolul este un teatru de operații greu, fiind în același timp funest pentru cel învins. Trupele franceze cîștigaseră o mare superioritate asupra celor germane.

Nu s-a acționat în Germania pe două direcții, pentru că Pusterthal (valea Puster) este dincolo de creasta superioară a Alpilor și pentru că, imediat ce Joubert a trecut dincolo de Lienz, direcția de acțiune a fost spre Villach și Pontebba. Nu s-a efectuat joncțiunea celor două grupări de trupe în fața inamicului pentru că, atunci cînd Joubert a părăsit Brixen pentru a se îndrepta, printr-o întoarcere la dreapta, spre Spital, prin Pusterthal sau prin valea Dravei, gruparea principală ajunsese la Klagenfurt și avea patrule pînă la Lienz. Arhiducele nu putea deci executa nici o manevră pentru a se opune acestei joncțiuni. Pînă la bătălia de la Tagliamento, Joubert a stat în defensivă. După această bătălie el a atacat, a bătut și distrus cea mai mare parte a trupelor lui Davidovich, respingîndu-l dincolo de Brenner ; aceasta nu reprezenta riscuri prea mari pentru că, dacă era bătut, s-ar fi retras, simplu, din poziție pînă în Italia. Cînd află că armata trecuse Alpii julieni și Drava, el se deplasă prin Pusterthal pentru a realiza joncțiunea, ceea ce era de asemenea fără riscuri. Această manevră executată astfel în trei etape a fost conformă cu toate regulile ; ea trebuia să aibă și a avut, într-adevăr, tot felul de avantaje.

2. S-a pus întrebarea, pentru ce divizia Serurier și cartierul general nu au sprijinit divizia Guieu, îndreptîndu-se de pe cîmpul de bătălie de la Tagliamento spre Cividale și Caporetto, apreciind că divizia Bernadotte, singură, era suficientă pentru a urmări stînga inamicului, spre Palmanova și Gorizia ?

De la Cividale la Tarvisio, trecînd prin Caporetto, drumul este constituit dintr-un defileu. Divizia Guieu, care număra 8 000 combatanți, trupe foarte bune, era mai mult decît suficientă pentru a respinge forțele lui Bajalich pînă la Caporetto. Dar, cum direcția pe care arhiducele trimisese aceste trupe era greșită și ducea la nimicirea ei dacă, odată ajuns la Caporetto, Bajalich ar fi continuat să mărșăluiască în direcția Tarvisio, s-a presupus că arhiducele își va schimba părerea și îi va trimite acestuia ordin, la Caporetto, să coboare spre Gradisca, pentru a reveni spre Carniola ; aceasta a hotărît pe Napoleon să se îndrepte, cu diviziile Serurier și Bernadotte, spre Palmanova și Gradisca. De la Gorizia el trimise divizia Bernadotte în Carniola, în urmărirea stîngii prințului Carol, și porni cu divizia Serurier spre Caporetto. Dacă trupele lui Bajalich, în loc să meargă în sus pe Isonzo, ar fi mers în jos, el ar fi fost atacat în capul coloanei, în timp ce Guieu ar fi atacat ariergarda ; în acest fel, aceste trupe ar fi fost capturate. Dar, din contră, fără să țină seama de divizia Masséna, care ocupa Tarvisio se îndrepta într-acolo, ceea ce s-a și întîmplat efectiv, divizia Serurier se-găsea în eșalonul doi, în spatele lui Guieu. Napoleon epuizase astfel toate posibilitățile.

3. Divizia Bernadotte merse spre Laybach, pentru că trebuia supusă Carniola, ocupate Triestul și minele de la Idria ; trebuia să se gonească din Carniola și să se respingă dincolo de delta Dravei stînga dispozitivului prințului Carol ; dar, imediat după aceasta, cînd misiunile au fost îndeplinite, această divizie se întoarse la stînga și merse să facă joncțiunea cu gruparea principală. Generalul francez se feri să o dirijeze, cum ar fi făcut mulți generali, prin Cilli și Gratz spre Semmering, pentru că atunci această divizie nu ar mai fi fost în măsură să susțină gruparea principală în toate luptele care au avut sau puteau să aibă loc la Judenburg, Bruck etc. Marșul diviziei Bernadotte spre Gratz, care dacă s-ar fi executat fără incidente ar fi putut oferi oarecare avantaje, ar fi fost contra regulilor ; marșul pe care l-a executat este, din contră, conform principiilor de concentrare a forțelor, care sînt adevăratele principii ale războiului.

4. Napoleon a hotărît să încheie Tratatul de la Leoben și să se oprească la Semmering, pentru că, așa cum s-a văzut, o scrisoare a Directoratului l-a informat că nu trebuie să conteze pe sprijinul Armatei de Rhin. Dacă, în loc de aceasta, guvernul i-ar fi făcut cunoscut că va trimite acest sprijin, măcar în luna iunie, el ar fi așteptat

și nu ar fi încheiat pacea, deoarece situația sa era bună : el avea în Carintia aproape 60 000 oameni, iar pe Adige rezerve mai mult decît suficiente pentru a respinge acțiunile venețienilor și a ține în frîu forțele recrutate în Tirol ; atunci ar fi dorit să intre în Viena.

5. Ordinul de marș dat lui Joubert, după bătălia de la Tagliamento, pentru a pătrunde în Tirol și a ajunge la Villach, în Carintia, prin Pusterthal, a fost comunicat lui Lallement, ministrul Franței pe lîngă Republica Veneția, pentru ca el să prevină măsura la care se aștepta ; imediat ce oligarhia venețiană ar fi aflat că Tirolul a fost evacuat, ea ar fi crezut pe francezi bătuți și s-ar fi grăbit să ia măsuri greșite. Lallement a avut discuții asupra acestui subiect cu delegații care i-au fost trimiși ; el le arătă copia instrucțiunilor date lui Joubert. Aceasta avu un oarecare efect, dar știrea era tardivă ; cu treizeci și șase de ore înainte, Senatul își hotărîse în mod secret atitudinea, crezînd că va putea distruge trupele lui Joubert. Această întîrziere de treizeci și șase de ore a fost principala cauză a distrugerii Republicii Veneția. De ce depinde soarta statelor !

6. Militari străini, rău informați asupra faptelor, au blamat pe Napoleon că a lăsat diviziile Victor și Kilmaine în provinciile Marche și Romagna pentru a supraveghea armata Papei și a Neapolelui, ceea ce, afirmau ei, era inutil, întrucît pacea cu aceste puteri se restabilise.

Generalul Kilmaine era dispus pe rîul Adige, avînd cartierul general la Verona, cînd răscoala din acest oraș și sosirea generalului Fioravanti îl siliră să ordone comandanților de forturi să se închidă în ele, iar el părăsi Adigele și se retrase pe Mincio cu 6—700 oameni, cavalerie, artilerie și infanterie, nevrînd să se lase înconjurat și vrînd să apere Brescia și să mențină legătura cu Mantova și Peschiera. Divizia generalului Victor era de 8 000 oameni, dintre care 3 000 milanezi sub ordinele generalului Lahoz. Ea primi ordin să se deplaseze pe Adige, pentru a forma o grupare de supraveghere și a ține în frîu pe venețieni. Generalul Victor trimise înainte pe generalul Lahoz și execută, abia după cincisprezece zile, deplasarea cu brigada franceză, fie datorită faptului că nu a simțit cu adevărat necesitatea grăbirii marșului, fie că acest timp

i-a fost necesar pentru redactarea articolelor Tratatului de la Tolentino, fie pentru oricare alt motiv, nedemn de a reține atenția istoriei. Este cert că aceste cincisprezece zile de întîrziere au fost singura cauză a masacrelor de la Verona. Poate că Pesaro și partidul său ar fi fost mai circumspecți dacă ar fi văzut divizia acestui general cantonată pe Adige, așa cum trebuia să fie ; prezența lui ar fi fost de mare folos pentru Senat și ar fi evitat distrugerea sa. Papa își concediase armata ; ea era pe picior de pace și nu mai oferea nici un motiv de îngrijorare. Trupele din Bologna erau mai mult decît suficiente pentru a ocupa provincia Romagna și a ține la distanță, pe malul drept al fluviului Po, pe toți dușmanii. Ca urmare, nu a apărut niciodată ideea de a lăsa un singur om în observație pe Rubicon. Totuși, datele nu se pot contesta. Pacea de la Tolentino a fost încheiată la 18 februarie 1797 ; bătălia de la Tagliamento a avut loc la 16 martie, preliminariile păcii de la Leoben, la 18 aprilie.

NOTE*

asupra lucrării

„TRATATUL MARILOR OPERAȚII MILITARE"

DE GENERAL JOMINI [1]

I. Bătălia de la Montenotte. II. Bătălia de la Lodi. III. Bătălia de la Castiglione. IV. Bătălia de la Bassano. V. Bătălia de la Arcole. VI. Bătălia de la Rivoli. VII. Campania din Germania din 1797.

Această lucrare este una din cele mai interesante care au apărut asupra acestei probleme. Am reținut [2] o serie de observații făcute personal de către Napoleon asupra campaniilor din 1796 și 1797, care pot fi utile autorului pentru edițiile viitoare și care vor interesa și pe militari.

BĂTĂLIA DE LA MONTENOTTE

1. În aprilie 1796, armata austriacă avea patruzeci și două de batalioane și patruzeci și patru de escadroane ; unele din aceste batalioane aveau 1500 oameni. Armata

* Aceste note sînt reproduse după o copie găsită în documentele generalului Montholon și comunicate de contesa de Montholon. *(Nota redacției franceze).*

[1] Henri Jomini (1779—1869) — general și istoric militar elvețian. A participat, în calitate de general, la campania lui Napoleon din 1812. În 1813 devine aghiotant al țarului Alexandru I, iar în 1826 consilier militar al țarului Nicolae I. Este autor al mai multor lucrări de istorie militară printre care și „Précis de l'art de guerre", Paris, 1838.

[2] Charles Tristan Montholon (1783—1853) — general francez. Șambelan al curții lui Napoleon în 1809. A însoțit pe Napoleon în

piemonteză, inclusiv artileria și cavaleria, avea 30 000 oameni. Divizia de cavalerie napolitană avea 2 000 oameni. Întrunite, aceste armate aveau 80 000 oameni sub arme și două sute de tunuri. Armata franceză avea 28 000 oameni în infanterie, 3 000 în cavalerie și treizeci de tunuri atelate [3] ; total, 31 000 oameni în campanie.

2. Semi-brigăzile Armatei de Italia nu aveau numerele pe care le-au purtat pînă în 1805, decît din luna iunie 1796 ; înaintea acestei date ele purtau numere vechi care sînt uitate.

3. În bătălia de la Montenotte, generalul Argenteau, comandantul centrului dispozitivului lui Beaulieu, avea 18 000 oameni, din care 5 000 piemontezi.

4. În bătălia de la Millesimo, austriecii aveau 21 000 oameni ; la Dego ei au pierdut 10 000, din care 8 000 prizonieri, treizeci de tunuri și cincisprezece drapele. Dînd la tipărit situația referitoare la numărul prizonierilor, șeful de stat major general a omis 2 000, care fuseseră deja evacuați spre Nissa și a căror listă nu fusese dată adjutantului general, însărcinat cu acest detaliu.

5. În proclamația generalului-șef al armatei, dată la Cherasco, există o eroare de tipar ; în loc de 1 500 trebuie citit 15 000 de prizonieri.

6. Cavaleria petrecuse iarna pe malul Rhonului, dar era într-o stare de plîns și mărșăluia în urma coloanelor. Ea fu totuși utilă pentru urmărirea inamicului prin trecători, după ce fusese bătut și pus în derută, și ei i se datorește marele număr de prizonieri făcuți la începutul campaniei. Dar, atunci, ea nu era în stare să lupte, în linie, contra cavaleriei austriece. De-abia pe Mincio își arătă ea capacitatea de luptă ; manevră în cîmpie, execută șarje reușite și rivalizează cu infanteria.

insula Sfînta-Elena. După moartea lui Napoleon se întoarce în Franța, unde publică lucrarea „Mémoires pour servir à l'histoire de France sous Napoléon par les généraux qui ont partagé sa captivité".

[3] Tunuri montate pe afete cu roți ; tractate de cai. Introducerea lor în cadrul armatelor a dus la creșterea mobilității, precum și la folosirea lor în cadrul dispozitivului de luptă, pe timpul atacului.

BĂTĂLIA DE LA LODI

1. În loc să traverseze fluviul Po la Piacenza, ar fi trebuit ca Armata de Italia să execute trecerea la Cremona. În marşul său de la Tortone la Piacenza, coborînd malul drept al fluviului Po, pe o distanţă de optsprezece leghe şi-a expus flancul inamicului care se găsea în poziţie pe malul stîng ; prelungirea acestui marş cu încă şapte leghe ar fi creat multe greutăţi. Şi care ar fi fost scopul ? Pe malul drept, Piacenza poate oferi toate resursele existente într-un oraş mare, pentru a uşura construirea de poduri ; pe malul opus, Cremona ar fi rămas în stăpînirea inamicului pînă cînd trecerea ar fi fost efectuată. Dealtfel, Piacenza este punctul de pe Po cel mai apropiat de Milano, de care Cremona este mult mai îndepărtată, şi separată de Adda.

Dacă Beaulieu şi-ar fi dispus trupele pe malul drept al rîului Adda şi dacă ar fi construit un pod în faţa Piacenzei, armata franceză ar fi fost izolată pe ambele maluri. În marşuri, trebuie evitat să se ofere inamicului flancul şi, cînd această situaţie nu se poate evita, marşurile trebuie făcute cît mai scurte şi mai rapide.

2. Dacă armata franceză ar fi avut un echipaj de pod, ar fi ajuns la Milano înaintea armatei austriece ; dar ea pierdu şaizeci de ore pentru a aduna ambarcaţiuni şi a construi un pod ; ceea ce dădu timp generalului inamic să treacă Adda.

3. Trupele lui Colli, care se îndreptau spre podul de la Cassano, erau în urmă. Napoleon spera să le izoleze de Mincio, ceea ce îl determină să se grăbească şi să forţeze trecerea podului de la Lodi. În momentul în care forţa podul, Colli trecea la Cassano ; el putu să execute retragerea fără a fi atacat. Dacă armata franceză ar fi posedat un echipaj de pod, ar fi trecut Adda chiar în ziua luptei de la Fombio, la căderea nopţii. Napoleon ajunse personal pînă la o bătaie de puşcă de Pizzighettone ; el trimise în amonte şi în aval pentru a strînge ambarcaţiuni şi, dacă şi-ar fi putut procura opt sau zece bucăţi, ar fi trecut chiar în cursul nopţii şi s-ar fi aşezat pe rîul Adda.

4. În noaptea următoare luptei de la Fombio, Beaulieu nu încercă să atace prin surprindere Codogno ; el ignora încă ceea ce se petrecuse după-amiază şi se credea încă stăpîn în Fombio ; se instalase liniştit la Casal-Pusterlengo, pentru a petrece aici noaptea. Unul din regimentele sale de cavalerie, care urma să cazeze în Codogno, dădu peste bivuacurile diviziei Laharpe ; fu primit cu împuşcături vii şi se retrase în grabă. Generalul Laharpe ieşi din tabără cu cîţiva ofiţeri de stat major pentru a culege, de la primele case, cîteva informaţii asupra forţei trupelor care apăruseră. La o oră după miezul nopţii, revenind la cartierul său general pe un alt drum decît cel pe care plecase, fu primit cu foc viu pe toată linia şi căzu mort, lovit de gloanţele propriilor săi soldaţi, care îl iubeau şi fură consternaţi de greşeala lor.

5. Generalul Colli, care comanda piemontezii, era ofiţer al armatei austriece. El nu ieşi deci din serviciul regelui Sardiniei după armistiţiul de la Cherasco.

6. Divizia Augereau trecu efectiv rîul Mincio, pe podul de la Borghetto. Demonstraţiile de lîngă Peschiera constituiau un atac fals, pentru a atrage atenţia generalului Liptai, în timp ce Augereau manevra pentru a-i tăia drumul spre Verona.

7. În fortul Urbano erau 300 soldaţi ai Papei şi nu 200. Acest fapt este puţin important prin el însuşi ; nu-l citărn decît din respect pentru adevăr.

Nu ştim cine a spus că armata franceză nu trebuia să se oprească pe Adige, că ea ar fi trebuit să treacă Alpii julieni şi să se îndrepte spre Viena, dar asta este cu totul absurd. După bătălia de la Lodi, Napoleon primi o comunicare a Directoratului prin care îi ordona să înainteze spre Roma şi Neapole cu 20 000 oameni şi să lase armata sa lui Kellermann, care va veni să comande asediul Mantovei. El înfăţişă deschis greşelile acestui ordin şi îşi prezentă demisia, nevrînd să fie instrumentul distrugerii armatei sale. Guvernul renunţă la hotărîrea sa ; fusese sedus de atracţia, irezistibilă pentru oamenii revoluţiei, de a vedea fluturînd drapelul francez deasupra Capitoliului şi de a pedepsi Curtea Neapolelui pentru numeroasele sale ofense.

Politica îi dictase comportarea față de regele Sardiniei ; dar aceste menajamente nu puteau fi pricepute atunci. Nu a fost ușor pentru Napoleon să facă să se înțeleagă toată importanța menținerii liniștii în Piemont ; că revoluțiile, revoltele, agitarea pasiunilor produc întotdeauna tulburări ; că, în spatele unei armate, trebuie să domnească liniștea și siguranța.

BĂTĂLIA DE LA CASTIGLIONE

1. S-a ținut prea mult seama de instrucțiunile Consiliului aulic care, după înfrîngerea armatei austriece, căuta să îndrepte starea lucrurilor. În acel timp, Wurmser nu avea mai puțin de 100 000 oameni, din care 15 000 în Mantova. Armata franceză avea 40 000 oameni, din care 10 000 folosiți la asediul acelei cetăți ; 30 000 formau gruparea de supraveghere, care trebuia să țină la respect o armată de sprijin mai mare de 80 000 oameni. De la 29 iulie la 8 august Wurmser pierdu 40 000 oameni, șaptezeci de tunuri, multe chesoane și atelaje, cincisprezece drapele ; el schimbă garnizoana Mantovei, o întări cu mai mult de 5 000 oameni și se reîntoarse în Tirol cu mai puțin de 40 000 oameni.

2. La 31 iulie, Augereau trecu din nou rîul Mincio, la Borghetto, numai cu divizia sa. Serurier ridică asediul Mantovei, își regrupă divizia și merse spre Marcaria. În noaptea de 31 iulie spre 1 august, Napoleon mărșălui spre Brescia împreună cu divizia Augereau, care mergea pe drumuri vicinale, pe un teren acoperit cu mărăcini ; Masséna, care nu rămăsese la Ponte-San-Marco, merse paralel pe șoseaua de la Ponte-San-Marco la Brescia. Sauret rămase în poziție pe înălțimi, între Lonato și Salo. Generalul Pijon, care în timpul acestui marș comanda avangarda lui Masséna, păstră o poziție în partea de jos a rîului Mincio, cu 1 500 oameni, trăgînd de pe un mal pe altul. Ariergarda lui Augereau, comandată de generalul de brigadă Valette, apără o poziție pe malul drept al lui Mincio, la înălțimea lui Borghetto, trăgînd de pe un mal pe altul. În zorii zilei de 2 august diviziile Masséna și Augereau făcură o jumătate de întoarcere la dreapta. După ce respinse pe Quosdanovich din Brescia și de pe toată cîmpia, Masséna se îndreptă către Ponte-San-Marco, unde întîlni ariergarda, devenită prin această mișcare avangardă, și deja respinsă spre Lonato, unde lupta cu îndîrjire ; în timpul zilei ea se lăsase respinsă fără motiv. Aceasta era situația în ajunul bătăliei de la Lonato.

3. La această bătălie, austriecii aveau 30 000 oameni ; din care 18 000 la Castiglione ; Liptai forma avangarda ; astfel, Augereau avu nevoie de toată vigoarea excelentei sale divizii, întărită cu rezerva de cavalerie, pentru a cuceri Castiglione și a bate pe inamic. 12 000 oameni se opuneau lui Masséna ; la început ei cuceriră Lonato și învinseră ariergarda generalului Pijon, dar fură străpunși în centru, respinși și goniți de pe cîmpul de bătălie. La 5 august avu loc bătălia de la Castiglione. Generalul Fiorella, care comanda divizia Serurier, nu putu să execute manevra în spatele lui Wurmser decît cu 4 000 oameni ; în această divizie existau 3 000 de bolnavi, prăpădiți de febrele mlaștinilor, pe care fu imposibil să-i ia cu el și pe care trebui să-i lase la Marcaria cu pionierii, lucrătorii, chesoanele și alte atelaje ce aparțineau echipajului de asediu. Wurmser avea încă aproape 30 000 oameni și o cavalerie foarte bună ; a noastră era inferioară. Armata franceză ajunsese la 22—23 000 oameni, dar erau aceleași trupe care se bătuseră la Corona, la Lonato și în bătălia din ziua de 3 ; mulți ofițeri fuseseră uciși, mulți alții erau scoși din luptă. Se făcu deci în această zi tot ce era posibil de făcut.

4. Wurmser era un vechi soldat și avea cu el ofițeri buni ; el știa că planul său era prea vast, dar îl credea asigurat de marea sa superioritate numerică. Dacă nu ar fi avut decît forțe egale, sau superioare cu numai o treime, el nu și-ar fi întins dispozitivul atîta. Dacă la Lonato și Castiglione ar fi pierdut atît de puțini oameni cît pare să se creadă, n-ar fi abandonat Mincio, s-ar fi menținut pe el, cu stînga sprijinită pe Mantova, cu dreapta pe lacul Garda și, înconjurînd și asediind Peschiera, ar fi salvat onoarea armatei sale. Dar pierderile

pe care le suferise erau prea mari și de așa natură că îl obligară să se retragă în Tirol și să părăsească Italia.

BĂTĂLIA DE LA BASSANO

1. În luna august Wurmser primi ca întărire 15 000 oameni ; îi mai rămăseseră 40 000 din vechea armată ; își mai adăugase 10 000 tirolezi ; la începutul lui septembrie avea deci 70 000 oameni. Din aceștia, 30 000, inclusiv cei 10 000 tirolezi, sub comanda lui Davidovich, fură destinați să păzească Tirolul ; 40 000 să manevreze în cîmpiile ținutului Bassano și al Vicenzei, pînă la Mantova ; din acest efectiv, 30 000 erau în infanterie, restul în cavalerie și artilerie. Davidovich pierdu 11 000 oameni în bătălia de la Roveredo, din care 9 000 prizonieri ; el mai pierdu în lupta de la Sarca și în lupta de la Lavis.

2. În lupta de la Primolano au căzut prizoniere nouă batalioane diferite ; în afară de trei batalioane de croați, șase erau batalioane austriece de linie ; numărul prizonierilor fu 4 000, nu 1 800.

3. Bătălia de la Bassano a fost mai importantă decît se crede, iar pierderile suferite de inamic au fost mai mari.

4. Divizia Meszaros ajunse în fața Veronei, atacă orașul, dar fu respinsă. Orașul fusese pregătit în acest scop, căci ofensiva lui Wurmser fusese prevăzută ; o lucrare de apărare în formă de semilună fusese construită în fața porții Vicenza și zidul de apărare fusese prevăzut cu un mare număr de piese de artilerie. Kilmaine, care fusese însărcinat să supravegheze Adigele, primi, de la generalul-șef, în momentul în care acesta se îndrepta spre Trente, instrucțiuni foarte detaliate care îl uimiră ; aceste instrucțiuni sînt de un interes deosebit și ele trebuie să se găsească în hîrtiile sale ; tot ce se întîmplă pe Adige era prevăzut în ele. Cînd văzu că era amenințat, rechemă garnizoana din Legnano și dădu ordin generalului Sahuguet, care comanda asediul Mantovei, să o înlocuiască. Meszaros ceru atunci lui Wurmser întăriri și mai ales un echipaj de pod ; în loc de aceasta, primi ordin să se retragă în mare

grabă spre Bassano ; el se întîlni la Vicenza cu Wurmser, care tocmai fusese respins din Bassano.

5. Urmărit de divizia Masséna, care înainta de la Bassano direct spre Vicenza și de cea a lui Augereau, care ajunsese la Padova, el se găsea strîns cu spatele la Adige ; nu mai avea echipajele de pod, le pierduse la Bassano. Nu-i mai rămăseseră din această armată de 70 000 oameni decît 16 000, foarte demoralizați, în afara celor 6 000 oameni din cavalerie, în bună stare, care nu suferiseră și erau plini de vigoare. Situația sa părea disperată, cînd trei escadroane de cavalerie capturară bacul de la Albaredo, trecură pe malul drept al Adigelui, tăiară legăturile dintre Legnano și trupele care asediau Mantova, omorînd cu săbiile cîțiva oameni izolați, care dăduseră alarma în Legnano. După obiceiul austriecilor, această trupă de cavalerie răspîndi pretutindeni cele mai alarmante zvonuri : că Napoleon pierise cu armata sa în trecătoarea Brentei, iar Wurmser cu întreaga sa armată victorioasă se apropia de Mantova. Comandantul garnizoanei din Legnano era un șef de batalion de infanterie ușoară, care se găsea acolo cu 500 oameni ; el își pierdu capul, dădu crezare acestor zvonuri mincinoase și, fiind convins că realizează ceva deosebit, luă hotărîrea de a evacua localitatea, a salva astfel batalionul și a se uni cu Sahuguet, sub zidurile Mantovei.

Ofițerul de cavalerie austriac fu curînd informat ; el se îndreptă imediat spre Legnano și, cu cele trei escadroane ale sale, cuceri orașul și podul, care, cu toate că era de lemn, fusese lăsat intact. Această fericită întîmplare schimbă poziția bătrînului-mareșal : nu mai era amenințat să fie obligat să capituleze. Porni în cea mai mare grabă spre Legnano și trecu rîul, dar făcu imprudența de a pierde o zi. Napoleon sosea la Arcole, dincolo de rîul Ronco, în momentul în care Wurmser intra în Legnano ; el puse mîna pe bac, trecu imediat divizia Masséna, pentru a profita de siguranța în care se credea Wurmser ; spera chiar să ajungă înaintea lui la Molinella ; el merse spre Sanguinetto, în timp ce Augereau se îndrepta de la Padova spre Legnano. Dacă avangarda lui Masséna nu s-ar fi depărtat prea la stînga, spre Cerea, toată divizia Masséna ar fi ajuns la Sanguinetto înaintea inamicului și Wurmser ar fi fost din nou forțat să depună armele ; dar avangarda,

care barase drumul spre Cerea, nu avea decît 500 de cavaleriști și 1 200 oameni din infanteria ușoară, iar Wurmser trecu peste ea și ajunse pe Molinella, unde Kilmaine și Sahuguet se găseau în poziție ; ei tăiaseră podul de la Castellaro, dar îl lăsaseră intact pe acela de la Villimpenta ; Wurmser se îndreptă într-acolo ; drumul Mantovei îi era deschis ; iată cum a reușit să se salveze.

La prima lovitură de tun a avangardei de la Cerea, Napoleon, care era călare și mergea mai la dreapta în direcția Sanguinetto, înțelese ce se întîmpla ; el galopă într-acolo, în dorința de a remedia situația dacă ar mai fi fost timp ; dar cînd ajunse, Brigada 4 ușoară era pusă pe fugă și mai multe mii de oameni din cavaleria inamică inundau cîmpia. O bătrînă care îl informă pe Wurmser că nu erau nici zece minute de cînd generalul francez fusese acolo, îl umplu de satisfacție ; nu avusese, spunea ea, decît timpul să înfigă pintenii în burta calului. Bătrînul mareșal speră, nu fără temei, că adversarul său era aproape și îi va cădea în mînă. Se zice că ceru să-i fie adus viu.

Se pare că autorul a ignorat lupta de la Verona și evenimentele de la Legnano.

Pierderile armatei austriece, între 4 și 12 septembrie, au fost de 30 000 oameni uciși sau răniți și 14 000 blocați în Mantova, printre care mareșalul, tot statul său major, administrațiile etc.

BĂTĂLIA DE LA ARCOLE

1. În lupta din ziua de 6 noiembrie de pe Brenta *, generalii Quosdanovich și Hohenzollern fură respinși de divizia Augereau spre Bassano. Era necesar încă un efort pentru a-i obliga să retragă podul și ca lupta să devină decisivă. Napoleon ordonă unei brigăzi din rezervă să înainteze ; dar un batalion de croați de 900 oameni, trimis

* Bătălia de pe Brenta, indicată aici sub numele de lupta din 6 noiembrie, a avut loc de fapt la 5 noiembrie 1796 (15 brumar, anul V) (Nota redacției franceze).

de Quosdanovich ca flancgardă de dreapta, pe cînd înainta, se văzu izolat și astfel intră și se baricadă într-un sat pe șoseaua de la Vicenza la Bassano ; brigada de rezervă, primită la intrarea în sat cu împușcături vii, nu putu să înainteze ; fu necesar să se retragă și să se aducă artileria. Satul fu cucerit prin asalt, dar brigada pierdu două ore și se făcuse noapte cînd ea ajunse în fața localității Bassano.

2. Generalul Kilmaine, care în timpul bătăliei de la Arcole ocupa Verona, nu avea sub ordine decît un efectiv de 1 500 oameni — infanterie, cavalerie, artilerie.

3. Podul peste Adige a fost construit în fața localității Ronco, pe dreapta lui Alpone, între vărsarea acestui rîu și Verona, și nu în fața lui Albaredo, în aval de vărsarea lui Alpone, pentru că : 1 — husarii austrieci ocupau satul Albaredo și, dacă s-ar fi construit acolo podul, ei l-ar fi informat imediat pe Alvinzi ; se conta în special pe realizarea surprinderii, deoarece inamicul neglijase să ocupe mlaștinile din fața lui Ronco, mulțumindu-se doar să le cerceteze cu patrule de husari, care parcurgeau digurile de două ori pe zi ; 2 — armata franceză avea numai 13 000 oameni și în această situație nu putea avea nici o speranță să bată 40 000 oameni în cîmpie deschisă, unde coloanele se puteau desfășura ; în schimb, pe digurile mărginite de mlaștini, numai capetele de coloană aveau să se bată ; deci numărul nu ar mai fi avut nici o influență ; 3 — Alvinzi se pregătea să asalteze Verona ; cartierul său se găsea la o distanță de numai trei leghe ; era posibil ca, în momentul cînd armata franceză s-ar fi îndreptat spre Ronco, el să fi înaintat pentru a forța Verona ; trebuia deci ca ea să treacă fluviul Po mai sus de vărsarea lui Alpone, pentru a nu întîmpina nici un obstacol natural în urmărirea lui Alvinzi spre Verona. Dacă ea executa trecerea în fața localității Albaredo, cîteva batalioane austriece instalate în poziție pe malul drept al rîului Alpone ar fi fost suficiente pentru a proteja marșul lui Alvinzi spre Verona ; odată acest oraș cucerit, Alvinzi ar fi fost stăpîn acolo ; armata franceză ar fi fost atunci obligată să se retragă spre Mantova, pentru a face joncțiunea cu Vaubois. 4 — De ce armata franceză a evacuat satul Arcole la sfîrșitul primei zile ? De ce a fost din nou evacuat acest

sat la sfîrșitul celei de a doua ? Pentru că avantajele obținute în prima zi, cu toate că erau destul de importante, nu erau suficiente pentru ca armata să poată ieși în cîmpie și să restabilească legăturile cu Verona. În același timp, exista pericolul ca Davidovich să nu se deplaseze din Rivoli spre Castelnovo și atunci nu mai era timp de pierdut ; trebuia ca armata să mărșăluiască toată noaptea, pentru a face joncțiunea în ziua următoare cu Vaubois la Castelnovo și Villafranca, pentru a-l bate pe Davidovich și a salva asediul Mantovei, să revină apoi, dacă era cazul, înainte ca Alvinzi să fi trecut Adigele. La ora patru dimineața, Napoleon primi informația că în ajun Davidovich nu se mișcase ; atunci trecu din nou podul și cuceri Arcole. La sfîrșitul zilei a doua el făcu același raționament ; obținuse avantaje reale, dar nu destul de decisive pentru a putea ieși în cîmpie ; rămînea mereu posibilitatea ca Davidovich să fi înaintat spre Vaubois ; trebuia să fie în măsură să meargă în ajutorul lui Vaubois, pentru a acoperi asediul Mantovei. Aceste argumente foarte detaliate sînt legate de calculul timpului, și pentru a fi înțelese trebuie să se cunoască foarte bine teatrul de operații din zona Verona, Villanova, Ronco, Mantova, Castelnovo și Rivoli.

5. Se pune întrebarea : pentru ce armata franceză nu a întins în prima zi un pod la gura rîului Alpone, pentru a ieși în cîmpie ? de ce nu a făcut-o, cel puțin, a doua zi ? Pentru că de opt zile suferise eșecuri ; pentru că avea numai 13 000 de combatanți ; în fine, pentru că, prin succesele obținute succesiv, numai în a treia zi echilibrul fusese restabilit puțin între cele două armate. Situația era de așa natură încît dacă, înainte de a fi ordonat mișcările din ziua a patra, Napoleon ar fi convocat un consiliu al generalilor pentru a discuta dacă trebuia să înainteze spre Villanova și Vicenza, pentru a restabili, pe malul stîng, legăturile cu Verona, sau dacă trebuia să se meargă, pe malul drept, în ajutorul lui Vaubois, toate părerile ar fi fost pentru manevra de pe malul drept ; iar cînd, cu două ore înainte de ivirea zilei, generalii săi de divizie primiră ordin de a înainta, ei găsiră acest ordin foarte temerar. Totuși, acest ordin era justificat și ei își dădură seama că inamicul se retrăgea.

BĂTĂLIA DE LA RIVOLI

1. Clarke avea cu adevărat o misiune pe lîngă Curtea din Viena. Era, de asemenea, însărcinat să negocieze cu Napoleon interesele minorității Directoratului. Ar fi o mare eroare să fie bănuit de intenția de a-l înlocui. Guvernul era împărțit, dar ambele părți erau satisfăcute de mersul operațiilor din Italia. Dealtfel, Clarke nu avea nici un fel de experiență de comandă. Avea însă un simț bun de observație. La cartierul general el se ocupă, îndeosebi, cu efectuarea de cercetări asupra ofițerilor ; aceasta nemulțumi pe mai mulți dintre ei și îi aduse lipsa lor de simpatie. Era om muncitor și integru.

2. Brigada 59 nu a făcut niciodată parte din Armata de Italia, dar brigăzile 57 și 58 au făcut parte în mod sigur.

3. Cînd Napoleon plecă de la Rivoli pentru a merge la Mantova, el lăsă acolo pe generalii Masséna și Joubert. În această campanie, planul Consiliului aulic era ca operațiile lui Alvinzi prin Monte-Baldo și ale lui Provera pe Adigele inferior să fie independente una față de cealaltă. Se dăduse ordin lui Wurmser de a manevra în scopul realizării joncțiunii cu Provera, dacă Alvinzi ar fi reușit, și de a dezvolta succesul atît cît ar fi permis condițiile ; dacă însă Alvinzi era bătut și Provera reușea să profite de cele două sau trei zile în care ar fi fost stăpîn pe cursul fluviului Po, pentru a-l trece cu tot statul său major, cu toate trupele de artilerie, infanterie și cavalerie pentru a se îndrepta spre Roma și a se uni cu armata Papei, în scopul ridicării gradului de disciplină al contingentelor mobilizate, îl obliga astfel pe generalul francez să-și împartă forțele în două. În ceea ce privește Mantova, trebuia să o aprovizioneze pentru două luni, dacă s-ar fi putut menține stăpîn pe Seraglio suficient timp pentru aceasta, iar dacă nu putea, trebuia să părăsească această cetate importantă și să ducă cu el, în statele Papei, toată artileria și muniția pe care ar fi fost posibil să o evacueze.

4. Armatele lui Alvinzi și Provera erau mai puternice decît se crede ; pierderile lor se ridicară la 30 000 oameni uciși, răniți sau prizonieri ; numărul celor din urmă se ridica la 19 000 oameni.

CAMPANIA DIN GERMANIA DIN 1797

1. Era necesar să se înceapă campania înainte de topirea zăpezilor, pentru a nu da timp inginerilor austrieci să asigure ieşirile din Alpii norici cu lucrări de campanie, pentru a nu permite luarea unor măsuri de apărare la Palmanova şi, de asemenea, pentru a bate pe arhiduce înainte ca el să fi primit ca întărire diviziile de pe Rhin.

Pentru a împiedica armata franceză să treacă Tagliamento, Consiliul aulic ar fi trebuit să dispună concentrarea armatei în Tirol înainte de 1 martie, lăsînd numai 6 000 oameni ca acoperire pe Tagliamento. Dacă generalul francez s-ar fi încăpăţînat să treacă acest rîu, arhiducele ar fi fost în măsură să-l oprească ; el l-ar fi forţat să se retragă, şi trecînd Avicio, să se îndrepte spre Trente, ameninţînd Bassano şi Verona. Armatei franceze îi era imposibil să se extindă spre dreapta dacă arhiducele se găsea pe Brenta superioară ; ea ar fi fost obligată să ducă războiul în Tirol, ceea ce ar fi avut pentru duce trei avantaje : 1 — acela de a-i permite să-şi concentreze armata cu douăzeci de zile mai devreme ; Innsbruck este aproape de Rhin ; Conegliano şi Sacile sînt foarte depărtate ; 2 — îi oferea un cîmp de bătălie avantajos, într-o zonă unde populaţia îi era devotată ; 3 — îi dădea posibilitatea să-şi concentreze acţiunile şi să primească noi întăriri de la trupele de pe Rhin. Această singură greşeală a Consiliului aulic de a-şi regrupa armata în Friuli, în loc de Tirol, expuse capitala şi decise soarta războiului.

2. Poziţia arhiducelui, în spatele rîului Tagliamento, vis-à-vis de Codroipo, era rea, deoarece neglija San-Daniele. Retragerea sa prin trecătoarea Cividale şi pe partea inferioară a rîului Isonzo, în timp ce Masséna era aproape de Tarvisio, trebuia să-i fie fatală, cum au demonstrat-o evenimentele.

3. Divizia Guieu nu s-a îndreptat spre Torre, ci spre Udine, Cividale şi Caporetto. Cartierul general mărşălui spre Palmanova şi Gradisca cu diviziile Bernadotte şi Serurier. Divizia Masséna era la Tarvisio. S-a pus întrebarea : pentru ce diviziile Bernadotte şi Serurier nu s-au dirijat spre Cividale spre a sprijini divizia Guieu ? Pentru că arhiducele îndreptase două din diviziile sale şi

parcurile prin trecătoarea Cividale, iar divizia Guieu era suficientă pentru a respinge ariergarda sa. Ajunse la Caporetto, aceste trupe ar fi continuat drumul spre Tarvisio, prima lor destinaţie, şi atunci el ar fi fost pierdut şi obligat să depună armele, aşa cum s-a întîmplat de fapt ; sau, aflînd că Masséna era la Tarvisio, el ar fi coborît pe Isonzo şi ar fi mers spre Gorizia, pentru a ajunge în Carniola ; în acest caz, armata franceză trebuia să fie puternică, pentru a-i ieşi înainte, respingîndu-l spre Caporetto, unde trebuia să fi sosit deja Guieu, şi să-l oblige să depună armele în trecătoarea Caporetto.

Tot acest capitol se cere a fi revizuit ; mişcările nu sînt descrise cu exactitate.

4. Instrucţiunile pe care le avea generalul Joubert precizau ca, după ce ar fi respins pe generalul Kerpen dincolo de Brenner, să execute o întoarcere la dreapta, să coboare valea Dravei şi să realizeze joncţiunea cu armata la Villach. Această mişcare fu justificată, pentru că Joubert nu intră în acţiune decît după ce armata fu victorioasă pe Tagliamento ; pentru că nu merse cu dreapta sa pe Drava decît după ce cartierul general se găsea, deja, la Klagenfurt. Napoleon trimise succesiv în întîmpinarea sa, la Lienz şi la Spital, pe aghiotantul său Lavallette şi pe generalul Zayonchek cu cîteva escadroane de dragoni.

5. Divizia Victor n-a fost niciodată destinată să rămînă în provincia Romagna. Ea executase expediţia contra Romei şi avea nevoie de timp pentru a-şi reveni. Ea trebuia să ocupe o poziţie pe Adige, pentru a forma nucleul unei grupări de supraveghere a acţiunilor veneţienilor. Întîrzierea de cîteva zile, pe care o suferi în drumul său, dădu loc la masacrul din Verona. A fost efectul unei greşeli a generalului de divizie. Importanţa acestei acţiuni se datoreşte numai unor condiţii obiective. Ar fi trebuit ca cineva să fie nebun, pentru a lăsa trupe în Italia de jos.

6. După traversarea rîului Tagliamento, Napoleon scrise Directoratului că la 15 aprilie va fi în Germania, în capitala Carintiei [4] ; că trebuia deci ca armatele de Sambre-et-

[4] Carintia, cu capitala la Klagenfurt, se află în Austria. Autorul se referă însă la Imperiul romano-germanic existent încă la acea dată.

Meuse și de Rhin, care aveau 150 000 combatanți, să se pună fără întîrziere în mișcare și să ocupe poziție pe Enns ; că, odată ajuns pe acest rîu, el va conduce toate cele trei armate spre Viena. Directoratul îi răspunse că va ordona armatelor de pe Rhin să înceapă operațiile ; că, în momentul cînd va primi acest curier, ostilitățile vor fi început deja. La 1 aprilie însă, el primi la Klagenfurt comunicarea că nu trebuia să conteze pe sprijinul armatelor de pe Rhin.

Această știre născu în el multe bănuieli. Încheiase, cu regele Sardiniei, un tratat ofensiv și defensiv, prin care îi garanta posesiunea statelor sale și obținea un contingent de 10 000 oameni de infanterie, 2 000 de cavalerie și douăzeci și patru de tunuri. Această divizie, pe care ar fi luat-o în Germania, i-ar fi asigurat spatele ; fiecare soldat piemontez ar fi constituit pentru el un ostatec. Directoratul, fără să dezaprobe acest tratat, întîrzie ratificările și campania se deschise înainte ca armata să poată fi întărită cu această divizie de trupe bune. Era cu atît mai supărător, cu cît acești 12 000 oameni, grupați și intrați în acțiune, erau periculoși.

Napoleon se plîngea, de asemenea, de influența pe care o exercita ministrul Quirini. Acesta încurca acțiunile privind Veneția. El se convinse astfel de necesitatea de a încheia pace și scrise arhiducelui scrisoarea atît de bine cunoscută. Toți curierii pe care îi primi, pînă la 18 aprilie, din Paris, îi întăriră ideea că armatele din Germania nu acționau. Nu află de trecerea Rhinului decît după semnarea preliminariilor de la Leoben, pe care nu le-ar fi semnat decît în Viena, dacă ar fi știut că cele două armate franceze de pe Rhin aveau ordin să intre în acțiune.

CAMPANIILE DIN EGIPT ȘI DIN SIRIA*

CAPITOLUL I

CUCERIREA MALTEI

I. Proiect de război contra Angliei, pentru campania din 1798. II. Pregătiri pentru campanie și compunerea Armatei de Orient. III. Plecarea flotei din Toulon (19 mai). IV. Despre insula Malta și despre Ordinul Sfîntului Ioan din Ierusalim. V. Mijloacele de apărare ale Maltei. VI. Ezitările Marelui Maestru și ale Consiliului său. VII. Începerea ostilităților ; lupte ; încetarea luptelor (11 iunie). VIII. Negocieri și capitulare (12 iunie). IX. Intrarea armatei în Malta ; organizarea insulei. X. Plecarea armatei (19 iunie).

I. Tratatul de la Campo-Formio [1] restabilise pacea pe continent. Împăratul Germaniei era satisfăcut de condițiile care i se acordaseră. Franța reintrase în moștenirea

* Această parte din lucrarea „Operele lui Napoleon I", care cuprinde campaniile din Egipt și Siria, este reprodusă după manuscrisul original, purtînd corecturi făcute de mîna lui Napoleon și dată de generalul Bertrand bibliotecii orașului Châteauroux (Nota redacției franceze).

[1] Preliminariile Tratatului de la Campo-Formio (1797) au fost semnate de Napoleon și ambasadorul austriac Cobenzl în localitatea Leoben din provincia austriacă Stiria (descrise în cap. XIV — Leoben). Prin acest tratat se încheie campania din Italia. Austria a cedat Franței teritoriile Belgiei, cele de pe malul stîng al Rhinului, insulele Ionice și a recunoscut Republica Cisalpină (formată de Napoleon din ducatele de Modena, Reggio-Emilia, legațiile Ferrarei și Bolognei, provincia Lombardia și provinciile venețiene. Capitala era la Milano). În compensație, Austria primea o parte din teritoriile Veneției, Istriei și Dalmației.

lăsată de gali [2] : ea își cucerise frontierele naturale. Prima coaliție, care amenințase să sugrume încă din leagăn Republica, era învinsă și dizolvată. Anglia singură rămînea înarmată. Ea profitase de frămîntările continentului pentru a pune mîna pe cele două Indii [3] și a deveni stăpîna mărilor. Directoratul rupsese negocierile de la Lille, convins fiind că nu se putea restabili echilibrul în Indii și nici libertatea mărilor, decît executînd o campanie victorioasă pe mări și în colonii.

Fură discutate mai multe proiecte de campanie pentru anul 1798. Se vorbi de o debarcare în Anglia cu vase cu fundul plat, pornind din portul Calais, sub protecția unei manevre combinate a escadrelor franceze și spaniole. Dar, pentru aceste pregătiri erau necesare o sută de milioane, pe care nici nu le putea spera, datorită stării deplorabile a finanțelor.

Dealtfel, o invazie în Anglia necesita folosirea principalelor forțe ale Franței, lucru prematur în starea de agitație în care se găsea, încă, continentul.

Guvernul adoptă planul menținerii în tabere pe coastele Canalului Mînecii a 150 000 oameni, amenințînd Anglia cu o invazie iminentă, dar în realitate gata de a înainta spre Rhin, dacă aceasta devenea necesar, în timp ce două mici armate, fiecare de 30 000 oameni, vor acționa ofensiv : una urma a fi îmbarcată pe navele escadrei din Brest și să execute o debarcare în Irlanda, unde o așteptau 100 000 de insurgenți : alta urma să acționeze în Orient, traversînd Mediterana, controlată de escadra din Toulon. Posesiunile engleze din India ar fi fost zguduite. Tippoo-

[2] Galia era denumirea romană a celor două regiuni (cisalpină și transalpină) ocupate de celți. Galia transalpină sau Galia propriu-zisă cuprindea regiunile dintre Alpi, Pirinei, Oceanul Atlantic și Rhin, adică nu numai teritoriul actual al Franței, ci și Belgia, Elveția și teritoriile de pe malul stîng al Rhinului.

[3] Începînd din secolul al VII-lea, teritoriul Indiei a fost împărțit în două regate, de nord și de sud, care au luptat permanent între ele pentru hegemonie. După cucerirea provinciei Goa (1510), țările occidentale europene încep să cucerească diverse „posesiuni" (colonii), înființînd totodată renumitele companii comerciale, cu ajutorul cărora au jefuit bogățiile Indiei.

sahibii, mahrații, sikhnsii [4], nu așteptau decît un semnal. Napoleon era necesar Armatei de Orient. Acțiunile din Egipt, Siria, Arabia și Irak impuneau folosirea unei personalități. Guvernul turc căzuse în decreptitudine. Urmările acestei expediții puteau fi foarte importante, în funcție de succesele obținute și destoinicia șefului care le conducea.

O solie avînd împuternicirile necesare ducerii la bun sfîrșit a acestei misiuni trebuia să sosească la Constantinopol, în același timp în care armata ar fi debarcat în Orient. În 1775, mamelucii [5] încheiaseră un tratat de comerț cu Compania indiilor engleze : din acel moment, companiile comerciale franceze fură discreditate. În 1786, la plîngerile Curții din Versailles, Poarta otomană trimisese contra beilor pe căpitan-pașa Hassan : dar, de la revoluție, comerțul francez era din nou păgubit. Poarta declarase că nu putea nimic, că beii erau „oameni lacomi, nereligioși și rebeli", și lăsase să se înțeleagă că ar fi de acord cu o expediție împotriva Egiptului, așa cum fusese de acord cu cele două contra Algerului, Tunisului și Tripolisului.

II. La sfîrșitul anului 1796, după ce regele Neapolelui încheiase pace, escadrele engleze evacuaseră Mediterana. De atunci, drapelul tricolor domina în Adriatica, în Levant și pînă la strîmtoarea Gibraltar. Succesul expediției Armatei de Orient depindea de secretul în care aveau să fie efectuate pregătirile acestei acțiuni. Napoleon, în calitate de general-șef al armatei care trebuia să invadeze Anglia, vizită mai întîi taberele de pe coasta Canalului Mînecii, lăsînd impresia că se ocupă numai de ele, în realitate însă ocupîndu-se numai de Armata de Orient. Din orașele Flandrei și Belgiei expedie curieri care duceau ordinele sale pe coastele Mediteranei. Acceptase sarcina de a con-

[4] Locuitori ai unor colonii engleze din India, care, ulterior, s-au răsculat împotriva stăpînirii engleze.

[5] Dinastie egipteană între 1390—1517. După desființarea ei de către sultanul otoman Selim I, șefii mamelucilor, beii, devin vasali ai turcilor. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea mamelucii redevin stăpîni ai Egiptului, pînă la desființarea defintivă a puterii lor în 1811.

duce toate pregătirile necesare pe uscat și pe mare. În cîteva săptămîni, totul fu gata : flota, organizarea convoaielor, armata. El ținea legătura cu generalii Caffarelli [6] la Toulón, Reynier la Marsilia, Baraguey d'Hilliers la Genova, Desaix la Civita-Vecchia și cu Vaubois în Corsica. Acești cinci generali cu însărcinări speciale au organizat cu atîta energie procurarea de alimente, strîngerea și armarea navelor necesare, încît la 15 aprilie în toate aceste cinci porturi trupele erau îmbarcate. Comandanții nu așteptau decît ordinul de pornire.

Situația acestei expediții era următoarea :

Porturi de îmbarcare	Nave de linie	Fregate	Corvete și avizos[7]	Nave de transport (materiale și oameni)	Oameni la bord	Cai la bord
Toulon...	13	7	6	106	20 500	470
Marsilia...	—	—	2	30	3 200	60
Corsica...	—	—	1	20	1 200	—
Genova...	—	1	1	35	3 100	70
Civitta-Vecchia...	—	1	1	41	4 300	80
	13	9	11	232	32 300	680

Din cele treisprezece nave de linie care compuneau escadra [8], nava amiral avea 120 tunuri, trei aveau 80 de tunuri și nouă aveau numai 74. Dintre acestea, navele „le Guerrier" și „le Conquerant" erau vechi și într-o stare proastă ; ele nu erau armate decît cu tunuri de 18. Printre navele militare de transport erau două venețiene, fiecare

[6] Louis Caffarelli du Falga (1756—1799) — general francez provenit dintr-o familie de italieni stabiliți în provincia Languedoc (Franța) în secolul al XVII-lea. A participat la campania din Orient.

[7] Corvetele erau nave de luptă mai mici decît fregatele ; navele avizo au fost folosite inițial ca nave de legătură, apoi ca nave de escortă.

[8] Mare unitate de luptă înglobînd nave de diferite categorii, care alcătuiau forțele navale pe un teatru de acțiuni militare navale.

cu 64 de tunuri, patru fregate cu cîte 40 tunuri fiecare și zece corvete-avizos care serveau de escortă. Viceamiralul Brueys [9], ofițer din vechea marină, care comandase în anul precedent în Adriatica, trecea drept unul din cei mai buni marinari ai Republicii. Două treimi din nave aveau comandanți experimentați, dar o treime era comandată de ofițeri incapabili. Escadra și armata erau aprovizionate cu alimente pentru o sută de zile și cu apă pentru patruzeci de zile.

Armata de uscat era compusă din cincisprezece semi-brigăzi [10] de infanterie, șapte regimente de cavalerie și douăzeci și opt companii de artilerie, de lucrători, de pionieri și de mineri, și anume : semi-brigăzile de infanterie ușoară 2, 4, 21 și 22 ; semi-brigăzile de infanterie de linie 9, 18, 19, 25, 32, 61, 69, 71, 80, 85 și 88, fiecare din trei batalioane, iar fiecare batalion din nouă companii ; regimentele 7 husari, 22 vînători, 3, 14, 15, 18, 20 dragoni ; șaisprezece companii de artilerie ; opt companii de lucrători, de pionieri și de mineri ; patru companii ale trenului de artilerie. Cavaleria avea șei și frîie, dar numai trei sute de cai. Artileria avea de trei ori necesarul de muniție, multe ghiulele, pulbere, scule, un echipaj de asediu și tot ce este necesar pentru armarea unor țărmuri întinse, douăsprezece mii de pușți de rezervă, echipament și harnașament pentru șase mii de cai. Comisia de științe și arte avea muncitori, biblioteci, imprimerii pentru limbile franceză, arabă, turcă, greacă și interpreți pentru toate aceste limbi. Infanteria, 24 300 oameni ; cavaleria, 4 000 ; artileria, 3 000 ; necombatanți 1 000 ; total 32 300 oameni.

Generalul Berthier era șeful de stat major al armatei. Generalul Caffarelli du Falga era comandantul geniului și avea sub ordinele sale un mare număr din ofițerii cei mai capabili ai acestei arme. Generalul Dommartin comanda artileria ; sub ordinele sale erau generalii Songis

[9] François Paul Brueys (1753—1798) — viceamiral francez, comandant al flotei franceze în cadrul expediției din Egipt. În cursul unei debarcări de trupe este atacat de amiralul Nelson și cade în luptă.

[10] Din 1793, compunerea brigăzilor rămîne constantă, respectiv din două regimente, care capătă denumirea de semi-brigăzi.

și Faultrier. Generalii Desaix, Kléber [11], Menou [12], Reynier, Bon, Dugua erau generali-locotenenți. Printre mareșalii de cîmp [13] se găseau generalii Murat, Lannes, Lanusse, Vial, Vaux, Rampon, [14] Junot, Marmont, Davout [15], Friant, Belliard, Leclerc, Verdier, Andréossy.

Desaix era cel mai merituos ofițer al armatei ; activ, inteligent, iubind gloria pentru ea însăși. Era de talie mică, nu prea arătos, dar capabil să combine o acțiune și să o conducă în amănunt pe timpul execuției. Putea comanda o armată ca și o avangardă. Soarta îi destinase un rol de seamă, fie în război fie în viața civilă. El ar fi știut tot atît de bine să guverneze o provincie, să o cucerească sau să o apere.

Kléber era cel mai frumos bărbat din armată. Era ca un Nestor [16] al ei ; avea patruzeci și cinci de ani. Avea accentul și obiceiurile germane. Servise opt ani în armata

[11] Jean Baptiste Kléber (1753—1800) — general francez. Arhitect originar din Strasbourg, urmează Academia militară de la München și devine ofițer în armata austriacă. Se reîntoarce în Franța, lucrează ca arhitect, iar în 1792 se înrolează ca voluntar în armata Convenției. Participă la diverse lupte și la campania din Egipt unde, după plecarea lui Napoleon, (august 1799) devine comandant-șef. În 1800 a fost asasinat de un musulman la Cairo.

[12] Jacques François Menou (1750—1810) — general francez. Deputat al Convenției în 1789, apoi general. Participă la luptele din provincia Vendéea, apoi la campania din Egipt. În anii 1808—1809, guvernator al provinciilor Toscana și Veneția.

[13] În franceză „maréchal de camp". Grad înființat în secolul al XV-lea și menținut pînă în 1848. Atribuțiile ce le aveau au variat în această perioadă. Printr-o ordonanță din 1788 ei devin comandanți de brigăzi, compuse din două regimente.

[14] Antoine Guillaume Rampon (1759—1842) — general francez. Soldat la vîrsta de 16 ani. Participă la campaniile din Italia și Egipt.

[15] Louis Nicolas Davout (1770—1823) — mareșal al Franței. Se înrolează în 1792 într-un batalion de voluntari. Participă la campaniile lui Napoleon. În 1815 semnează capitularea forțelor franceze. Despre activitatea lui Davout în timpul revoluției burgheze din Franța și personalitatea sa militară, vezi și lucrarea „Le maréchal Davout", de Daniel Reichel, Neuchâtel — Paris, 1975, în fondul militar al Bibliotecii centrale a Ministerului Apărării Naționale.

[16] Referire la înțelepciunea regelui legendar al Pylosului, participant la războiul pentru cucerirea Troiei. Legenda îl descrie ca un om moderat, încercînd să împace pe conducătorii cetăților grecești.

austriacă în calitate de ofițer de infanterie. În 1790 fusese numit șeful unui batalion de voluntari din Alsacia, patria sa. Se distinse la asediul orașului Mainz, fu mutat împreună cu garnizoana acestui oraș în Vendéea, unde rămase un an, făcu campaniile din 1794, 1795, 1796 la Armata de Sambre-et-Meuse (unde comandă cea mai importantă divizie), se distinse, aduse servicii importante, cîștigă reputația unui general abil. Dar spiritul său caustic îi creă dușmani. A fost scos din armată pentru atitudine de nesubordonare, primind doar jumătate din soldă. În cursul anilor 1796 și 1797 locuia la Chaillot. Era foarte strîmtorat. I se aruncă în brațe lui Napoleon cînd acesta, în noiembrie 1797, sosi la Paris. Fu tratat cu atenție. Directoratul îl ura foarte mult, iar el manifesta aceleași sentimente față de acesta. Kléber avea în caracterul său un fel de nepăsare, de indiferență, care îl făcea să se lase ușor înșelat de intriganți. Avea lingușitorii săi. Iubea gloria ca pe un drum care duce spre voluptăți. Era un om inteligent, curajos, se pricepea la război, era capabil de mari fapte, dar numai atunci cînd era forțat de situație, atunci cînd nu mai era sub impulsul nepăsării și al glasului lingușitorilor.

Generalul Bon era din Valence, provincia Dauphiné. Servise în armata Pirineilor Orientali, unde își cîștigase toate gradele. Era un soldat întreprinzător. Se distinsese la Armata de Italia în campaniile precedente ; el comanda stînga dispozitivului armatei în bătălia de la Saint-Georges.

Generalul Caffarelli era atît de activ încît nu se observa că avea lipsă un picior. Cunoștea perfect toate detaliile din arma sa : dar excela prin calitățile morale și prin vastele cunoștințe în toate sectoarele administrației publice. Era un om bun, un soldat viteaz, un prieten fidel, un bun cetățean. El muri în mod glorios la asediul cetății Saint-Jean-d'Acre ; pe patul de moarte fiind, a vorbit foarte elocvent despre instrucțiunea publică. Era însărcinat cu conducerea comisiei de savanți și oameni de artă care însoțeau armata. Era mai indicat decît oricine pentru a-i stăpîni, a-i dirija, a-i folosi și a-i face să concure la scopul urmărit de șeful expediției. Această comisie era compusă din : academicienii Monge și Bertholet, Dolomieu, Denon ; inginerii șefi de poduri și șosele La Père

(J.M.), Girard ; matematicienii Fourier, Costaz, Corancez ; astronomii Nouet, Beauchamp și Méchin ; naturaliștii Geoffroy Saint-Hillaire, Savigny ; chimiștii Descotils, Champy și Delile ; desenatorii Dutertre, Redouté ; muzicianul Villoteau ; poetul Parseval ; arhitecții La Père, Protain, Norry ; de Conté, care era în fruntea aeronauților, om universal, avînd gustul și cunoștințele unui om al artelor, prețios într-o țară îndepărtată, bun la toate, capabil să folosească specialiștii Franței în mijlocul deșertului Arabiei. În afară de această comisie erau douăzeci de elevi de la Școala Politehnică și de la cea de Mine, dintre care s-au remarcat Jomard, Dubois, Lancret, Chabrol, Rozières, Cordier, Regnaud etc.

III. Cînd toate pregătirile erau terminate, apăru situația legată de misiunea lui Bernadotte la Viena, care născu teama pentru reînceperea războiului pe continent. Plecarea armatei fu întîrziată cu douăzeci de zile, fapt care putea să o compromită. Secretul se divulgase și toate pregătirile făcute în Italia avuseseră timpul să fie cunoscute la Londra. Totuși, de-abia la 16 mai Amiralitatea britanică trimise o escadră din Tamisa spre Mediterana. Ea sosi la 12 iunie în fața Toulonului. Flota franceză plecase la 19 mai ; avea un avans de douăzeci și cinci de zile. Acest avans ar fi fost de patruzeci și cinci de zile fără nesăbuința lui Bernadotte.

Napoleon sosi la Toulon la 9 mai. Trecu în revistă armata și, printr-un ordin de zi spuse, în esență, următoarele : „Soldați ! Sînteți o parte din armata pregătită pentru lupta cu Anglia... Legiunile romane, pe care voi le-ați imitat dar încă nu le-ați egalat, atacau necontenit Cartagina pe aceste mări și în cîmpiile de la Zama... Europa are ochii ațintiți asupra voastră... Trebuie să vă împliniți menirea... Soldați, mateloți, Republica are cea mai mare grijă de voi... Fiți demni de armata din care faceți parte !".

Convoiul din Marsilia porni sub protecția a două fregate. El ancoră la 15 mai în rada portului Toulon. Napoleon urcă pe nava „l'Orient" care avea o sută douăzeci de tunuri. Era una dintre cele mai frumoase nave, avînd toate

calitățile dorite. În ziua de 18, de pe înălțimea Sablettes se semnalară nave engleze ; era divizionul ușor al lui Nelson, compus din trei nave. În ziua de 19 flota ridică pînzele. În noaptea de 20 spre 21, ea dublă capul Corsica și întîlni un vînt scurt dar violent. Convoiul din Genova se alipi a doua zi ; cel din Corsica în ziua de 26, în dreptul strîmtorii Bonifacio. La 2 iunie flota trecu capul Carbonara, la extremitatea Sardiniei. O corvetă trimisă la Cagliari află că divizionul ușor comandat de Nelson suferise avarii și se găsea în rada Saint-Pierre pentru repararea navelor. Amiralul ar fi vrut să-l atace acolo ; dar un bric englez urmărit de nava avizos „Corcyre" fu obligat să eșueze pe coasta Sardiniei. Echipajul a fost făcut prizonier ; el dădu informația că Nelson aștepta zece nave din Anglia. Flota patrulă trei zile pentru a aștepta convoiul din Civita-Vecchia, care nu ajunsese la primul punct de întîlnire. În ziua de 4 ea continuă drumul și trecu de insula Maretimo. În ziua de 5, o navă avizos se îndreptă spre Sicilia și liniști pe guvernator, care era foarte alarmat. O fregată fu trimisă la Neapole, una la Tunis, una la Tripoli și una în fața Messinei. Escadra naviga în cea mai perfectă ordine, pe trei coloane, două de patru nave, cea din centru de cinci. Căpitanul de navă Decrès făcea recunoașterea cu o escadră ușoară compusă din fregate și corvete, nave mai rapide. Convoiul, escortat de cele două nave venețiene, fiecare cu șaizeci și patru de tunuri, de cele patru fregate și un mare număr de nave mici, făcea și el recunoașteri în toate direcțiile. Avea ordin ca, în caz că escadra ar fi atacată de o flotă inamică, să se refugieze într-un port prieten. Pe toate navele de război erau împărțite trupe de elită : făceau exerciții de trei ori pe zi, pentru a învăța mînuirea tunurilor.

Napoleon avea comanda trupelor de uscat și de marină : nu se făcea nimic fără ordinul său. El dirija marșul. Se plîngea adesea că navele de război se țineau prea departe una de alta, dar nu se amesteca niciodată în vreun detaliu care ar fi presupus cunoștințe și experiență pe mare. La înălțimea capului Carbonara, la 3 iulie, amiralul Brueys supuse aprobării sale un ordin pentru trimiterea a patru nave de linie și patru fregate în întîmpinarea convoiului de la Civita-Vecchia ; el scrise pe margine : „Dacă la

douăzeci şi patru de ore după această separare se vor semnala zece nave de linie engleze, eu nu voi avea decît nouă în loc de treisprezece". Amiralul n-a mai avut nimic de replicat. În zorii zilei de 9 iunie fu semnalat Gozzo şi convoiul de la Civita-Vecchia. Astfel se reuniră toate forţele armatei.

IV. Din cele şapte secţii care compuneau „Ordinul Sfîntului Ioan din Ierusalim", [17] trei erau franceze. Republica, neputînd recunoaşte în cadrul său acest „Ordin", bazat pe diferenţele între oameni prin naştere, îl suprimase ; ea asimilase averile sale cu cele ale celorlalte ordine religioase şi acordă pensii membrilor lui. Drept represalii, Marele Maestru Rohan refuzase să primească un însărcinat cu afaceri al Franţei. Navele de comerţ franceze nu erau primite în port decît ascunzînd pavilionul tricolor. Între Republică şi „Ordin" nu existau relaţii diplomatice. Englezii erau primiţi şi favorizaţi ; li se dădeau tot felul de ajutoare ; autorităţile asigurau recrutarea de mateloţi şi aprovizionarea escadrelor lor. Zece tone de pulbere fuseseră furnizate, din depozitele Marelui Maestru, viceregelui Corsicii, Elliot. Dar ceea ce hotărî soarta acestui „Ordin" este faptul că se pusese sub protecţia împăratului Paul, inamic al Franţei. Fusese creată o abaţie ortodoxă greacă ; acest fapt rănea religia şi obiceiurile de rit roman. Rusia urmărea stăpînirea acestei insule atît de importantă prin poziţia sa, calitatea şi siguranţa portului său, puterea fortificaţiilor. Căutînd protecţie în Nord, „Ordinul" ignorase şi lezase interesele puterilor Sudului. Napoleon era hotărît să cucerească insula, dacă putea să o facă fără să compromită obiectivul său principal.

Malta este situată la douăzeci de leghe de Sicilia şi la şaizeci de coastele Africii. Această insulă are şase sau şapte

[17] Creat în 1113 ca ordin religios pentru ajutorarea pelerinilor care veneau în Palestina. În 1140 se transformă în ordin religios militar, cucerind şi ocupînd pe rînd insulele Cipru şi Rhodos. După cucerirea insulei Rhodos de către Soliman II, Carol Quintul a cedat acestui ordin insula Malta (1530). Din acea perioadă capătă denumirea de Ordinul cavalerilor de Malta, fiind condus de un Mare Maestru.

leghe lungime, patru lăţime şi un perimetru de douăzeci de leghe. Coastele de vest şi de sud sînt escarpate, dar cele din nord şi din est au un foarte mare număr de cale [18] şi locuri foarte bune de ancorat. Insula Cumino, care are un perimetru de 300 toaze, este situată între Malta şi Gozzo. Gozzo are o lungime de patru leghe, o lăţime de două şi un perimetru de zece leghe. Populaţia celor trei insule era de 100 000 suflete. Solul Maltei este format dintr-o stîncă acoperită cu opt pînă la zece degete de pămînt fertil. Principala producţie este bumbacul, care este cel mai bun din întregul Levant. Vechea capitală a Maltei era Ville-Noble sau Citta-Vecchia, care este centrul insulei. Oraşul La Valette, construit în 1566, a fost asediat de turci de mai multe ori. El are cel mai bun port din Mediterana, are 30 000 locuitori, case drăguţe, cheiuri frumoase, mari depozite de grîu, fîntîni frumoase. Fortificaţiile, bineînţeles, sînt construite din piatră, astfel încît să protejeze de ghiulele toate magaziile ; bateriile şi forturile sînt numeroase şi înghesuite unele peste altele. Generalul Caffarelli, vizitîndu-le a doua zi după capitulare, spuse glumind : „Noroc că au fost oameni înăuntru pentru a ne deschide porţile". Făcea aluzie la marele număr de şanţuri, escarpe, contraescarpe care ar fi trebuit trecute dacă porţile ar fi rămas închise.

Ordinul beneficia, în 1789, de optsprezece la douăzeci de milioane ca subvenţii din diferite ţări ale creştinătăţii şi de şapte milioane din Franţa. El moştenise în secolul al XIV-lea averile templierilor [19]. După expulzarea sa din Rhodos, Carol V îi cedă cele trei insule, Malta, Cumino şi Gozzo, cu condiţia să protejeze coastele Spaniei şi Italiei contra piraţilor din statele berbere [20]. Aceasta i-ar fi fost uşor. Putea să aibă şase sau şapte vase de război armate cu cîte 74 tunuri, tot atîtea fregate şi un număr dublu de

[18] Povîrnişuri pe malul mării care permit aducerea pe uscat a navelor pentru întreţinere şi reparaţii.

[19] Ordinul religios militar al Templierilor a fost fondat în 1119 în scopul ajutorării pelerinilor. În 1314 ordinul este desfiinţat, iar averile, acumulate prin cuceriri, jafuri şi operaţii financiare speculative, au fost date Ordinului Sfîntului Ioan.

[20] Pînă la începutul secolului al XIX-lea, teritoriile din nordul Africii erau denumite „statele berbere", datorită existenţei pe aceste meleaguri a triburilor autohtone berbere.

mici ambarcaţiuni, din care să ţină în permanenţă o treime în patrulare pe mare, în faţa Algerului, Tunisului şi Tripolisului ; ar fi făcut astfel să înceteze jafurile piraterești ale berberilor, care ar fi fost constrînşi să trăiască în pace. „Ordinul" ar fi adus astfel servicii întregii creştinătăţi. Jumătate din veniturile sale ar fi fost suficientă pentru împlinirea acestui mare şi binefăcător scop. Dar cavalerii, după exemplul celorlalţi călugări, îşi însuşiră bunurile care le fuseseră date pentru folosul public şi binele creştinătăţii. Luxul conducătorilor, al împuterniciţilor lor şi comandorilor scandaliza toată Europa. „Călugării, cel puţin — spuneau toţi —, au grijă de sfintele taine, fiind astfel utili spiritului, dar aceşti cavaleri nu sînt buni de nimic, nu lucrează nimic, nu aduc nici un serviciu". Ei erau obligaţi să constituie convoaie de nave pentru supravegherea mării. În acest scop, patru sau cinci galere se plimbau în fiecare an prin Mediterana şi participau la serbările care se dădeau în porturile Italiei, Spaniei sau Franţei, evitînd cu grijă pe berberi. De fapt, ei aveau dreptate, deoarece foloseau nave care nu erau apte să lupte contra fregatelor algeriene. Berberii atacau, fără să fie pedepsiţi, Sicilia, Sardinia şi coastele Italiei ; ei pustiau plajele din faţa Romei. „Ordinul" deveni inutil. Cînd Templierii, instituiţi pentru paza Templului din Ierusalim şi pentru a escorta pelerinii pe drumurile provinciilor Antiochia şi Ptolemeus, sau de la Joppé la Sfîntul Mormînt, fură aduşi în Europa, „Ordinul" nu mai avu nici un scop şi se desfiinţă.

V. De cîteva luni, Marelui Maestru Rohan îi urmase la conducere Marele Maestru Hompesch. Era un om bătrîn, bolnav, nehotărît. Împuterniciţii, comandorii, seneşalii,[21] ofiţerii Ordinului erau bătrîni care nu făcuseră niciodată războiul, holtei bătrîni care îşi petrecuseră viaţa numai în petreceri. Simţindu-se la Malta ca într-un fel de exil, doreau să moară în ţările în care se născuseră. Nu erau animaţi de nici unul din motivele care împing pe oameni să rişte mari primejdii. Cine ar fi putut să-i determine să-şi

[21] Ofiţeri care aveau atribuţii privind justiţia.

expună viaţa pentru apărarea unei stînci aflate în mijlocul mării ? Sentimentele religioase ? Aveau puţine. Conştiinţa utilităţii lor, acel sentiment de mîndrie care-l determină pe om să facă sacrificii pentru că îşi apără patria şi pe semenul său ? Ei nu făceau nimic şi nu erau folositori nimănui.

Malta avea pentru apărarea sa 8-900 cavaleri, prea puţin apţi pentru a duce un război, separaţi prin diferenţele de obiceiuri şi interesele caracteristice naţiunilor cărora le aparţineau ; 1 500—1 800 oameni, trupe slab instruite, formate din italieni, germani, francezi, spanioli, în cea mai mare parte dezertori sau aventurieri, care aşteptau cu o placere ascunsă ocazia să-şi lege soarta de cel mai mare nume militar al Europei, precum şi 8-900 oameni din miliţie. Aceşti miliţieni, mîndri ca toţi insularii, se simţeau, de multă vreme, jigniţi de aroganţa şi superioritatea pe care o afişau nobilii cavaleri. Ei se plîngeau că deveniseră străini în ţara lor, îndepărtaţi din toate funcţiile onorifice şi bănoase. Nu erau deloc ataşaţi „Ordinului". Ei vedeau în francezi pe apărătorii drepturilor lor. De multă vreme miliţiei nu i se mai acorda nici o atenţie, deoarece „Ordinul" nu se mai temea de o invazie a turcilor ci, mai degrabă, de ridicarea băştinaşilor spre o nouă condiţie. Dacă fortificaţiile, mijloacele materiale de rezistenţă erau imense, slăbiciunea morală a apărătorilor le făceau nule. Capitularea Mantovei şi tratamentul onorabil de care se bucurase Wurmser erau prezente în toate minţile. Dacă ora capitulării sosise, preferau să se predea unui războinic care dăduse dovada generozităţii caracterului său. La Valette nu putea, nu voia, nu trebuia să se apere. Cetatea nu putea rezista nici douăzeci şi patru de ore unui bombardament cu ghiulele. Napoleon calculă posibilităţile de atac şi atacă.

VI. La 8 iunie, cînd convoiul din Civita-Vecchia apăru în faţa insulei Gozzo, Marele Maestru presimţi pericolele care ameninţau „Ordinul" şi adună Marele consiliu pentru a delibera asupra noii situaţii atît de importante. „Escadra franceză se grupează în faţa coastelor noastre. Dacă cere

să intre în port, ce hotărîre trebuie să luăm ?". Opiniile fură împărţite. Unii gîndiră că „trebuia dat semnalul de alarmă, întins lanţul [22], luate armele, declarată insula în stare de război ; că aceste măsuri vor impresiona pe generalul francez : că el se va teme să se compromită în faţa celei mai puternice cetăţi din Europa ; că, în acelaşi timp, nu trebuia să se renunţe la nici o măsură care ar face ca generalul şi principalele sale ajutoare să aibă o atitudine favorabilă faţă de «Ordin» ; că acesta era singurul mijloc de a ocoli această furtună". Alţii, din contră, spuneau că „întrucît «Ordinul» avea drept scop lupta cu turcii, nu trebuia să-şi arate neîncrederea faţă de flota creştină ; că, dînd semnalul de alarmă care în mod obişnuit nu se dădea decît la apariţia trupelor Semilunei, însemna să provoace şi să facă să cadă asupra cetăţii această furtună pe care voiau să o evite. Poate că generalul francez nu are nici o intenţie ostilă ; dacă nu-i arătăm neîncredere, poate va continua drumul fără să ne tulbure".

În timpul acestei deliberări, toată flota sosi. În ziua de 9 la amiază, ea ajunse la intrarea în port, la o bătaie de tun. Un aghiotant francez ceru permisiunea să intre în port pentru reaprovizionarea cu apă.

Membrii consiliului care erau de părere că trebuia să se apere arătară atunci din nou „imprudenţa ce s-ar face de a se preda cu mîinile legate unei forţe străine, ale cărei intenţii nu se cunoşteau. Ei susţinură că nu putea să li se întîmple nimic mai rău ; că va fi totdeauna timp să capituleze ; că nu existau relaţii diplomatice cu Republica ; că nu se ştia măcar dacă exista stare de război sau de pace şi că, în fine, dacă trebuiau să piară, atunci să piară cu armele în mîini decît în mod laş". Gruparea opusă susţinea că „nu existau mijloace de apărare ; că era deci o mare imprudenţă de a provoca această armată de temut, care se găsea deja la o bătaie de tun ; că, după cîteva ore de la declararea ostilităţilor, va fi stăpîna cîmpiilor Maltei şi a insulei Gozzo ; că nu vor mai fi alte posibilităţi decît de a închide porţile capitalei şi că, odată blocată pe uscat şi pe mare, capitala nu s-ar mai putea apăra din lipsă de

[22] Pentru închiderea intrării în port se folosea un şir de plute legate printr-un lanţ.

alimente ; că aveau grîu, dar lipseau toate celelalte alimente ; că francezii nu aveau nevoie de mai mult de douăzeci şi patru de ore pentru a amplasa mai multe baterii de mortiere şi a bombarda cetatea de pe uscat şi de pe mare ; că, în acest caz, trebuia să se aştepte la revolta miliţiilor care, deja nemulţumite, n-ar rămîne indiferente la incendierea căminelor lor ; că ostilităţile ar pune în evidenţă extrema slăbiciune a «Ordinului» şi că se va pierde totul ; că, dacă este necesar să rămînă pe această poziţie, atunci să se ducă tratative prin care să se obţină condiţii onorabile pentru «Ordin» şi avantajoase pentru fiecare".

Dezbaterile fură vii. Majoritatea consiliului adoptă calea armelor.

Marele Maestru chemă pe domnul Caruson, negustor în oraş, care făcea afaceri în Franţa. Îl însărcină să facă cunoscută generalului-şef această hotărîre. În acelaşi timp se dădu semnalul de alarmă. Porţile fură închise, cuptoarele pentru proiectile înroşite aprinse, comenzile împărţite. Toate miliţiile luară armele şi merseră la baterii. Comandorul Bosredon de Ransijat, din secţia Auvergne, protestă contra acestor măsuri. El declară că fiind francez nu va lupta niciodată contra Franţei. Mai mulţi cavaleri se alăturară poziţiei sale. Ei fură arestaţi şi băgaţi în închisoare. Prinţul Camille de Rohan luă comanda miliţiilor din insulă, avînd sub ordinele sale pe bailivul [23] de Cluny. Comandorul de Mesgrigny se duse în insula Gozzo, cavalerul Valin, în insula Cumino. Cavalerii se împărţiră între diversele baterii şi turnuri care înconjurau insula. Toată ziua şi toată noaptea agitaţia fu extremă.

În ziua de 9, la orele zece seara, domnul Caruson făcu cunoscut generalului-şef conţinutul misiunii sale. El primi ordin să răspundă Marelui Maestru în felul următor :

„Generalul-şef a fost indignat de faptul că nu aţi vrut să acordaţi permisiunea de a se alimenta cu apă decît la patru nave deodată ; cît timp ar fi necesar pentru ca patru sau cinci sute de nave să-şi procure în acest fel apă şi alte lucruri de care au mare nevoie ? Acest refuz a surprins cu atît mai mult pe general, cu cît el cunoaşte preferinţa

[23] Denumire purtată în Evul Mediu de către judecători.

acordată englezilor şi proclamaţia făcută de predecesorul vostru. Generalul este hotărît să-şi procure cu forţa ceea ce trebuia să i se acorde conform principiilor ospitalităţii care stau la baza «Ordinului» vostru. Am văzut forţele considerabile pe care le are la dispoziţie şi cred că insula nu are posibilitatea să reziste. Generalul nu a vrut ca eu să mă reîntorc într-un oraş pe care de acum încolo este obligat să-l trateze ca pe un duşman. A dat ordin ca religia, obiceiurile şi proprietăţile maltezilor să fie respectate" [24].

În acest timp, vasul de linie „l'Orient" dădu semnalul începerii ostilităţilor. Generalul Reynier plecă cu convoiul venit din Marsilia pentru a debarca în zorii zilei în insula Gozzo. Generalul Desaix, cu convoiul din Civita-Vecchia, escortat de contraamiralul Blanquet du Chayla, ancoră în faţa calei Marsa-Scirocco. Convoiul din Genova ancoră în faţa calei Saint-Paul.

La Malta, consulul fu aşteptat toată noaptea, cu cea mai mare nerăbdare. Cînd se află că el rămăsese la bord, că ostilităţile începuseră, consternarea fu generală. Un singur sentiment domina toate spiritele : imposibilitatea şi pericolele apărării.

VII. În zorii zilei de zece, nava „l'Orient" dădu semnalul pentru debarcare. Napoleon debarcă cu 3 000 oameni între oraş şi cala Saint-Paul. Căpitanul de fregată Motard comanda şalupele de debarcare. Imediat ce intrară în bătaia bateriilor şi a armamentului din turnuri, ele deschiseră focul. Cîteva canoniere armate cu tunuri de 24 răspunseră. Şalupele continuară să înainteze în cea mai perfectă ordine. Marea era calmă ; aceasta era necesar pentru că debarcarea se efectua pe stînci. Infanteria inamică se opuse debarcării. Trăgătorii deschiseră focul. Într-o oră, bateriile şi turnurile fură cucerite şi inamicul respins în oraş. Generalul Baraguey d'Hilliers puse mîna pe calele din Saint-Paul şi Malta. După ce înfrînse o uşoară rezistenţă, el deveni stăpîn pe bateriile şi pe turnurile din întregul sud al insulei ; făcu o sută cincizeci de prizonieri şi avu trei oameni ucişi. Generalul Desaix debarcă Semi-brigada 21 uşoară, comandată de generalul Belliard. El captură toate bateriile din Marsa-Scirocco. La amiază, cetatea La Valette era înconjurată din toate părţile ; trupele franceze se găseau sub formidabilele sale întărituri, la o jumătate de bătaie de tun. Din cetate se trăgea asupra soldaţilor care se apropiau prea mult. Generalul Vaubois se îndreptă spre localitatea Ville-Noble, care era prevăzută cu un zid de apărare, şi o cuceri fără a i se opune rezistenţă. Generalul Reynier ocupă toată insula Gozzo care era apărată de 2 500 oameni, majoritatea localnici, şi făcu prizonieri pe toţi cavalerii care participau la apărarea ei. La ora unu, şalupele începură să debarce douăsprezece guri de foc şi tot ce era necesar pentru realizarea a trei platforme pentru mortiere. Şase bombarde [25], douăsprezece canoniere sau tartane [26] armate cu tunuri de 24, mai multe fregate se dispuseră în poziţie în faţa portului. Pînă în seara zilei de 11, oraşul fu bombardat cu douăzeci şi patru de mortiere din cinci părţi deodată. Generalul-şef, însoţit de generalul de geniu Caffarelli, merse să recunoască amplasamentele bateriilor, care fură stabilite în prezenţa sa. Între orele patru şi cinci, asediatorii executară o ieşire. Aghiotantul Marmont îi respinse şi făcu cîţiva prizonieri. Cu această ocazie fu avansat general de brigadă. Seara, puţin înaintea nopţii, un grup numeros de oameni apăru în faţa porţii pentru a ieşi ; această situaţie fusese prevăzută ; trecerea fu refuzată. La semnalul tunului de alarmă, o mare parte din locuitorii insulei se refugiară în fugă împreună cu familiile şi animalele lor în interiorul întăriturilor capitalei, ceea ce mări dezordinea. Seara, generalul-şef se înapoie la bordul navei „l'Orient". O oră mai tîrziu, primi din partea consulului batav [27] următoarea scrisoare : „...Marele

[24] Această comunicare a fost trimisă de Caruson printr-o scrisoare adresată Marelui Maestru al Ordinului de Malta.

[25] Maşină de război, în evul mediu, pentru aruncat ghiulele.

[26] Nave mici, armate cu unul sau mai multe tunuri.

[27] În 1795, după cucerirea Olandei de către generalul francez Pichegru, Convenţia a denumit această ţară Republica Batavă, după numele unui trib germanic care s-a stabilit, înainte de secolul I î.e.n., în insula formată de cele două braţe ale Rhinului la vărsarea sa în Marea Nordului.

Maestru și Consiliul său m-au însărcinat să vă precizez, cetățene general, că atunci cînd v-au refuzat intrarea în port ei au cerut numai să știe ce anume doriți, pentru ca ei să dea o derogare de la legile pe care neutralitatea li le impune. Marele Maestru și Consiliul său propun deci suspendarea ostilităților și solicită să faceți cunoscute intențiile voastre, care, fără îndoială, vor fi conforme cu generozitatea națiunii franceze și cu sentimentele cunoscute ale celebrului general care o reprezintă". Generalul Junot, prim-aghiotant al lui Napoleon, plecă chiar atunci spre orașul La Valette și, la ora două dimineața, semnă următoarea suspendare a acțiunii : „Se acordă, pentru douăzeci și patru de ore, cu începere de la ora șase seara, astăzi 11 iunie 1798, pînă la ora șase seara, mîine 12 ale aceleiași luni, o suspendare a luptei între armata Republicii Franceze, comandată de generalul Bonaparte, reprezentat de comandantul de brigadă Junot, prim-aghiotant al generalului, și între Marele Maestru al Ordinului Sfîntul Ioan din Ierusalim. Semnat : Junot, Hompesch".

VIII. În zorii zilei de 11, plenipotențiarii Marelui Maestru se prezentară la bordul navei „l'Orient" cu împuternicirile necesare pentru a trata problema predării cetății. Aveau în fruntea pe comandorul Bosredon de Ransijat, care fusese scos din închisoare, purtat în triumf de popor și primit de Marele Maestru.

În tot cursul zilei de 10, dezordinea continuase să crească în orașul La Valette. La fiecare știre care se primea despre cucerirea turnurilor și bateriilor, despre succesele asediatorilor, dezordinile provocate de locuitori crescuseră. Pregătirile pentru tragerile cu bombe provocau mari nemulțumiri în rîndul miliției. Mai mulți cavaleri fură uciși pe străzi, iar ura care clocotea de mult în inimile locuitorilor izbucni fără nici o reținere. Membrii Consiliului care susținuseră cel mai mult trecerea la rezistență fură cei care solicitară cel mai aprins protecția generalului francez, pentru că ei erau cei mai vizați de indignarea poporului. Capitularea fu semnată în ziua de 12 iunie, ora două dimineața, pe bordul navei „l'Orient" :

„Art. I. Cavalerii Ordinului Sfîntul Ioan din Ierusalim vor preda armatei franceze forturile și orașul La Valette. Ei renunță în favoarea Republicii Franceze la drepturile de suveranitate și proprietate pe care le au atît în acest oraș, cît și în insulele Malta, Gozzo, Cumino.

Art. II. Republica se va folosi de influența sa la Congresul de la Rastadt [28], pentru a se hotărî ca Marele Maestru să primească pentru toată durata vieții sale un principat echivalent cu cel pe care îl pierde, iar pînă atunci se angajează să-i plătească o pensie de 300 000 franci. În afară de aceasta, i se va da valoarea a doi ani din zisa pensie cu titlul de indemnizație pentru bunurile sale mobiliare. Pe timpul cît va rămîne în Malta, va păstra dreptul la onorurile militare de care se bucură.

Art. III. Cavalerii Ordinului Sfîntul Ioan care sînt francezi și se găsesc în prezent în Malta, și a căror listă va fi stabilită de generalul-șef, vor putea să se întoarcă în patria lor, iar șederea în Malta li se va considera ca reședință în Franța.

Republica Franceză va folosi bunele sale oficii pe lîngă republicile Cisalpină, Liguriană, Romană și Helvetică pentru ca prevederile prezentului articol să se aplice și cavalerilor acestor națiuni.

Art. IV. Republica Franceză va acorda o pensie viageră de 700 franci cavalerilor francezi care sînt în prezent în Malta. Această pensie va fi de 1 000 de franci pentru cavalerii sexagenari sau mai în vîrstă.

Republica Franceză va folosi bunele sale oficii pe lîngă republicile Cisalpină, Liguriană, Romană și Helvetică pentru ca ele să acorde aceeași pensie cavalerilor acestor națiuni.

Art. V. Republica Franceză va folosi bunele sale oficii pe lîngă alte puteri ale Europei pentru ca acestea să păstreze cavalerilor de naționalitatea lor drepturile lor asupra bunurilor Ordinului de Malta aflate în aceste țări.

[28] În cadrul acestui Congres (1797—1799) urmarau să se definitiveze prevederile Tratatului de la Campo-Formio (menționat anterior) referitoare la soarta teritoriilor de pe malul stîng al Rhinului.

Art. VI. Cavalerii păstrează proprietăţile pe care le posedă cu titlul de proprietate particulară în insulele Malta şi Gozzo.

Art. VII. Locuitorii insulelor Malta şi Gozzo vor continua să se bucure, ca şi în trecut, de liberul exerciţiu al religiei catolice, apostolice şi romane. Se vor bucura în continuare de privilegiile pe care le posedă. Nu se va institui nici o taxă extraordinară.

Art. VIII. Toate actele civile încheiate în timpul guvernării «Ordinului» vor fi valabile şi se vor executa".

Pentru executarea prevederilor articolelor din capitularea semnată la 12 iunie (24 Prairial) între Republica Franceză şi Ordinul de Malta s-au stabilit dispoziţiile următoare :

„Art. I. Astăzi, 12 iunie, fortul Manoel, fortul Tigné, castelul Saint-Ange, fortificaţiile de la Burmola, Cotonera şi de la Cité-Victorieuse vor fi predate, la amiază, trupelor franceze.

Art. II. Mîine, 13 iunie, fortul Ricasoli, castelul Saint-Elme, fortificaţiile de la Cité-Valette, cele de la Floriana şi toate celelalte vor fi predate, la amiază, trupelor franceze.

Art. III. Ofiţerii francezi se vor prezenta astăzi, la ora zece dimineaţa, la Marele Maestru, pentru a prelua dispoziţiile către guvernatorii comandanţi de forturi şi fortificaţii care vor fi predate francezilor. Ei vor fi însoţiţi de un ofiţer maltez. Vor fi atîţi ofiţeri cîte forturi se vor preda.

Art. IV. Aceleaşi dispoziţii ca mai sus se vor da şi pentru forturile şi fortificaţiile care trebuie să fie predate francezilor mîine, 13 iunie.

Art. V. În acelaşi timp cu predarea lucrărilor de fortificaţii, se vor preda şi artileria, depozitele şi documentele lucrărilor de geniu.

Art. VI. Trupele insulei Ordinului de Malta vor putea rămîne în cazărmile pe care le ocupă, pînă cînd se va dispune altfel.

Art. VII. Amiralul comandant al flotei franceze va numi nu ofiţer pentru a prelua astăzi vasele cu pînze, galerele, clădirile, depozitele şi alte materiale ale marinei aparţinînd Ordinului de Malta".

Publicarea acestei capitulări linişti spiritele, calmă revolta şi restabili ordinea.

Pentru a linişti pe prelaţi, care erau foarte speriaţi, Napoleon scrise episcopului de Malta * următoarele :

„Am aflat cu o mare plăcere, Domnule Episcop, despre atitudinea favorabilă pe care aţi avut-o şi primirea pe care aţi făcut-o trupelor franceze la intrarea lor la Citta-Nobile. Puteţi asigura pe cei care conduc diocezele voastre că religiile catolică, apostolică şi romană vor fi nu numai respectate, dar că slujitorii lor vor fi protejaţi în mod special.

Nu cunosc o personalitate mai respectabilă şi mai demnă de veneraţia oamenilor decît un preot care, plin de adevăratul spirit al Evangheliei, este convins că datoria sa îi ordonă să dea ascultare autorităţii de stat şi să menţină pacea, liniştea şi unirea celor pe care îi păstoreşte.

Doresc, Domnule Episcop, să mergeţi imediat în oraşul La Valette şi, prin influenţa Voastră, să menţineţi calmul şi liniştea în rîndurile populaţiei.

Eu însumi mă voi duce astă-seară acolo. Imediat după sosirea mea îmi veţi prezenta pe toţi preoţii şi şefii de ordine religioase.

Fiţi convins, Domnule Episcop, de dorinţa pe care o am de a vă dovedi stima şi consideraţia pe care le am pentru persoana Voastră."

IX. În ziua de 12, la orele opt dimineaţa, porţile şi forturile oraşului La Valette fură predate trupelor franceze. Intrarea generalului-şef fu anunţată pentru a doua zi. Dar, la ora unu după-amiază, el debarcă pe ascuns făcu ocolul întăriturilor, vizită toate forturile şi se duse la Marele Maestru pentru a-i face o vizită, spre marea surpriză a acestuia.

În ziua de 13, la ivirea zorilor, escadra intră în port A fost un spectacol superb. Cele trei sute de nave ancorară în ordine. Ar fi încăput de trei ori mai multe în acest port. Depozitele din La Valette erau aprovizionate

* Monseniorul Gabini (Nota red. franceze).

din abundență. „Ordinul" avea în radă un vas de război armat cu 64 de tunuri și unul în șantier. Pentru a spori navele ușoare ale flotei, amiralul luă două semi-galere și două șebecuri [29]. El îmbarcă pe aceste nave mateloții care erau în serviciul „Ordinului". Opt sute de turci, transformați în sclavi și băgați în ocnă, fură îmbrăcați și repartizați pe vasele de linie. O legiune compusă din batalioane zise „malteze" urmă armata ; era formată din soldați în serviciul „Ordinului". Grenadierii gărzii Marelui Maestru și mai mulți cavaleri intrară și ei în serviciul armatei. Locuitorii de limbă arabă se atașară generalilor și administrației. Trei companii de veterani, compuse din toți soldații bătrîni ai „Ordinului", fură trimise în Corfu și în Corsica. În cetate erau o mie două sute de tunuri, patruzeci de mii de puști, un milion de livre de pulbere. Dintre acestea, artileria îmbarcă tot ce crezu că îi este necesar pentru a-și completa și spori materialul. Escadra se aprovizionă cu apă și alimente. Depozitele de grîu erau foarte mari ; puteau să hrănească orașul timp de trei ani.

Fregata „la Sensible" duse în Franța trofeele și mai multe obiecte rare pe care generalul-șef le trimise guvernului. Generalul Baraguey d'Hilliers, datorită inconstanței caracterului său, dori să se reîntoarcă la Paris ; primi permisiunea și fu însărcinat să ducă marele drapel al „Ordinului".

Toți cavalerii de Malta francezi și italieni primiră pașapoarte pentru a merge în Franța și în Italia. Conform condițiilor capitulării, toți ceilalți părăsiră insula. La 18 iunie nu mai exista nici un cavaler în Malta. Marele Maestru porni în ziua de 17 spre Triest. Un milion în monede de argint, găsit în tezaur, servi mai tîrziu la Cairo pentru a suplini lipsa de monedă.

Generalul Vaubois luă comanda insulei cu o garnizoană de 4 000 oameni ; pentru a o apăra erau necesari 8 000. Generalul Berthier dădu ordin ca 6 000 oameni din Toulon, care deserveau depozitele armatei, să fie aduși acolo ; ca 1 000 de oameni să fie trimiși din Corsica, 1 500

[29] Semi-galerele (galerele ușoare) și șebecurile erau vase de luptă prevăzute cu lopeți și vele auxiliare. Galerele ușoare aveau 1—2 vele auxiliare, iar șebecurile aveau 3 catarge pentru întins pînzele.

de la Civita-Vecchia, 1 500 de la Genova. Pentru a completa proviziile, din care lipseau carnea sărată și medicamentele, se apelă la administrația marinei din Toulon. Napoleon făcu ca Directoratul să înțeleagă necesitatea trimiterii acestor provizii în orașul La Valette, pentru a asigura serviciul în acest loc foarte important : 8 000 de oameni ar fi putut asigura menținerea insulei, dacă și în continuare s-ar fi asigurat aprovizionarea lor. În iunie, iulie, august și septembrie, navigația pe mare nu a fost stînjenită de nimeni dar, conform obiceiului său, Directoratul nu făcu nimic. Vaubois fu lăsat să se descurce prin propriile sale puteri.

X. Cucerirea Maltei produse cel mai viu entuziasm în Franța și multe surprize în Europa. Armata se reduse cu 4 000 oameni, dar se completă cu 2 000 oameni din legiunea malteză.

Vasul amiral dădu semnalul de plecare la 19 iunie, exact o lună după ce părăsise rada Toulonului. Cucerirea orașului La Valette nu întîrzie marșul armatei decît cu 10 zile.

Mai întîi, se crezu că armata se îndrepta spre Candia. Părerile asupra destinației ulterioare erau însă împărțite. Se va ataca Atena sau Sparta ? Drapelul tricolor va flutura deasupra seraiului sau pe piramide și pe ruinele anticei Thebe ? Sau de la Alep se va îndrepta direct spre India ? Aceste incertitudini creară multe frămîntări lui Nelson.

CAPITOLUL III*

CUCERIREA EGIPTULUI INFERIOR

I. Navigația de la Malta la coastele Egiptului. Debarcarea la Marabout. Marșul spre Alexandria (1 iulie 1798). II. Asaltul Alexandriei (2 iulie). Arabii-beduini. Escadra ancorează la Abukir (5 iulie). III. Marșul armatei spre Cairo ; lupta de la El-Rahmânieh (10 iulie). IV. Bătălia de la Chobrâkhyt (13 iulie). V. Marșul armatei pînă la Embabeh. VI. Bătălia de la Piramide (21 iulie). VII. Trecerea Nilului și intrarea în Cairo (23 iulie). VIII. Lupta de la Sâlheyeh ; Ibrahim-Bey este gonit din Egipt (11 august). IX. Întoarcerea lui Napoleon la Cairo ; el află de dezastrul escadrei (15 august). X. Dacă francezii ar fi acționat în 1250 ca în 1798, ar fi reușit ; dacă în 1798 ar fi acționat ca în 1250, ar fi fost bătuți și izgoniți din această țară.

I. După șapte zile de navigație foarte plăcută, escadra sosi în fața portului Candia. Celebra Cretă stîrni curiozitatea francezilor. A doua zi, fregata care fusese trimisă spre Neapole ajunse nava amiral și transmise că Nelson, cu treisprezece vase armate cu cîte 74 de tunuri, apăruse la 20 iunie în fața Candiei, de unde se îndreptase spre Malta. Față de aceste noutăți, Napoleon ordonă să se navigheze în așa fel, încît să se atingă coastele Africii la treizeci de leghe vest de capul Deris, la o anumită distanță de Alexandria, pentru a nu ajunge în fața acestui port înainte de a primi rapoarte asupra situației de acolo. O

* Capitolul II, intitulat „Descrierea Egiptului", cuprinde îndeosebi amănunte referitoare la situația sa de atunci, care interesează mai puțin pe cititorii de azi (Nota trad.).

fregată fu trimisă pentru a lua consulul francez. Dacă era urmărită, trebuia să ia o direcție falsă. La 29 iunie, escadra ușoară semnala capul Deris. Un șebec opri un vas de cabotaj ieșit din portul Alexandria cu o zi înainte. Acesta comunică vestea că nu era nimic nou în oraș. La 31 iunie fu semnalat turnul Arabilor ; la 1 iulie coloana lui Pompei și Alexandria [1]. Consulul francez informă că Nelson, cu treisprezece vase armate cu cîte 74 de tunuri și o fregată, apăruse la 28 iunie în fața Alexandriei, anunțînd că era în căutarea unei armate franceze ; dar apoi își continuase drumul pentru a ajunge pe costele Caramaniei ; că turcii, foarte alarmați, lucrau zi și noapte la repararea spărturilor din ziduri, iar creștinii erau într-o situație disperată. Ofițerii de marină nu se temeau de întîlnirea cu o escadră atît de inferioară ca forță, ci să nu fie atacați în timp ce ar fi fost ocupați să debarce armata de uscat sau imediat după debarcarea ei. Încrederea lor era bazată în special pe curajul acestor bătrîni veterani, acoperiți de atîtea trofee.

Napoleon ordonă ca debarcarea să se execute chiar în aceeași seară. Convoiul se apropie de uscat, în dreptul fortului Marabout. Vasul amiral, ciocnindu-se cu un alt vas, fu obligat să ancoreze la trei leghe în larg și echipajul să traverseze în șalupe zona stîncoasă care închide rada portului Alexandria, în fața plajei pe care se executa debarcarea. Nouăsprezece oameni se înecară. Amiralul dădu mîna generalului-șef pentru a-l ajuta să coboare în barca sa, dar văzîndu-l că se depărtează de el, exclamă : „Norocul meu mă părăsește". Aceste cuvinte erau profetice !

Ordinul de zi, dat înainte de debarcare, spunea : „Soldați !... dați Angliei lovitura cea mai dureroasă, așteptînd să-i dați lovitura de moarte. Veți reuși în toate acțiunile voastre. Soarta vă favorizează. În cîteva zile, mamelucii, care au insultat Franța, nu vor mai exista...

[1] Alexandria, oraș egiptean, port la Marea Mediterană, întemeiat în anul 332 î.e.n. de Alexandru Macedon. Din monumentele lumii antice (farul, construit în anul 280 î.e.n. și distrus în anul 1340 ; biblioteca, construită de Ptolemeu și distrusă definitiv în anul 391), coloana construită în cinstea lui Dioclețian, dar denumită „coloana lui Pompei", a rezistat peste milenii.

Popoarele în mijlocul cărora veţi trăi consideră ca prim punct al credinţei lor „că nu există alt Dumnezeu decît Alah şi că Mahomet este profetul său" ; nu le contraziceţi. Legiunile romane protejau toate religiile... Jaful dezonorează armatele şi nu aduce profituri decît cîtorva... Oraşul din faţa voastră şi în care veţi fi mîine a fost construit de Alexandru".

La ora nouă seara, generalul Menou debarcă primul la Marabout. L-a condus un pilot din Provenţa, care cunoştea aceste locuri. După multă trudă şi riscuri, generalul-şef puse piciorul pe uscat, la ora unu noaptea, lîngă Sidiel-Palabri. La ora trei ordonă adunarea şi trecu în revistă trupele care debarcaseră ; erau 4 500 de oameni, din toate regimentele. Luna strălucea puternic ; se vedea ca în plină zi solul alburiu al Africii aride. După o lungă şi periculoasă traversare, se găsea pe plaja bătrînului Egipt, locuit de popoare orientale, cu totul străine de moravurile, obiceiurile şi religia noastră. Totuşi, silit de împrejurări, cu o mînă de oameni, fără artilerie, fără cavalerie, trebuia să atace şi să cucerească un oraş apărat de o populaţie fanatică şi bine înarmată. Cîte pericole, cîte evenimente, cîte şanse, cîte oboseli erau încă de întîmpinat !

Desaix, cu şase sute de oameni din diviza sa, rămase să păzească debarcaderul şi să organizeze trupele pe măsură ce vor atinge pămîntul. Mica armată înainta pe trei coloane. Menou, la stînga, avea 1 800 oameni ; Kléber, la centru, 900 oameni ; Bon, la dreapta, 1 200 oameni ; total 3 900 oameni. Generalul-şef mergea pe jos ; nici un cal nu fusese încă debarcat.

Vederea unei flote de aproape trei sute de nave, printre care un mare număr de prim rang, fu un spectacol care produse o mare agitaţie în rîndul locuitorilor Alexandriei, de-a lungul întregii seri de 1 iulie. Dacă această armată era destinată să cucerească oraşul lor, ei se aşteptau ca ea să ancoreze în rada de la Abukir [2] şi presupuneau că timpul necesar pentru a efectua debarcarea le va oferi cîteva zile de răgaz. Dar, la o oră după miezul nopţii, Koraim *, comandantul militar al oraşului, află de la un arab-beduin [3] că necredincioşii cuceriseră fortul Marabout, că marea era acoperită de şalupele lor şi plaja neagră de oameni care debarcau. El încălecă în fruntea a douăzeci de mameluci [4]. Cînd se făcu ziuă, se întîlni cu o companie de trăgători francezi care formau o flancgardă ; îi atacă, tăie capul căpitanului care o comanda şi îl plimbă în triumf pe străzile Alexandriei. Această scenă electriză populaţia. La ora cinci, primii beduini fură văzuţi pe flancurile armatei şi puţin după aceea apărură patru sau cinci sute ; era tribul Henâdy, arabii cei mai feroci din aceste deşerturi. Erau aproape goi, negri şi slabi ; caii lor păreau nişte mîrţoage ; în afară de cască, semănau cu Don Quijote aşa cum îl reprezintă gravurile. Dar aceste mîrţoage se mişcau cu viteza fulgerului ; lansaţi în galop, se opreau brusc, calitate specială a calului din aceste ţinuturi. Observînd că armata nu avea cavalerie, ei prinseră curaj şi pătrunseră în intervale şi în spatele coloanelor. Fu un moment de alarmă. Legătura cu debarcaderul fu ruptă. Se dădu ordin pentru oprire, pentru a se reface formaţia. Desaix organiză posturi de apărare şi dădu alarma. Dacă aceşti 500 arabi ar fi fost mameluci, ar fi putut obţine mari succese în acest prim moment în care imaginaţia soldatului lucrează şi poate fi puternic impresionată ; dar aceşti arabi erau laşi, nu viteji ca mamelucii care şarjaseră cu o oră înainte. Trăgătorii francezi se grupară patru cîte patru şi înaintară către această cavalerie, fără să ezite. Marşul armatei deveni lent ; ea se temea de ambuscade. La răsăritul soarelui căldura deveni insuportabilă. Vîntul de nord-vest, atît de răcoritor în acest sezon, nu începu să sufle decît

[2] Abukir, localitate în Egiptul Inferior, care a dat numele şi radei din faţa ei. La Abukir au avut loc trei bătălii : la 1 august 1798, cînd Nelson a distrus escadra franceză comandată de amiralul Brueys ; la 25 iulie 1799, cînd Napoleon aruncă în mare trupele turceşti debarcate de englezi ; la 8 martie 1801, cînd trupele engleze comandate de generalul Abercromby cuceresc fortul, învingînd trupele franceze comandate de generalul Friant.

* Seid-Mohamed el-Koraim (Nota redacţiei franceze).

[3] Sub numele de beduini (arabi-beduini) sînt cunoscute populaţiile nomade din nord-estul Africii şi din Orientul Mijlociu. Sub conducerea şeicilor ei formează grupări de tip patriarhal.

[4] Sub denumirea de mameluci sînt cunoscuţi soldaţii din trupele de cavalerie ai căror şefi au guvernat Egiptul.

către ora nouă. Acești arabi făcură doisprezece prizonieri, care atițară foarte tare curiozitatea lor. Ei admirară albeața lor, iar mai mulți din acești prizonieri, care fură înapoiați după cîteva zile, dădură detalii despre moravurile grotești și oribile ale acestor oameni ai deșertului.

II. La ora șase, Napoleon zări coloana lui Pompei, puțin după aceea zidurile dantelate ale incintei arabilor [5] și succesiv minaretele orașului și catargele caravelei turcești [6] ancorate în port.

La ora opt, Napoleon se apropie pînă la o bătaie de tun de zidurile cetății și urcă pe soclul coloanei lui Pompei pentru a recunoaște locul. Zidurile erau înalte și foarte groase ; ar fi fost necesare tunuri de 24 pentru a le distruge ; dar existau multe breșe reparate în grabă. Aceste ziduri erau apărate de oameni care păreau într-o mare agitație ; erau cavaleriști, infanteriști înarmați cu puști și cu lănci, femei, copii, bătrîni etc. Napoleon dădu ordinul de atac. Menou atacă dreapta incintei, lîngă fortul triunghiular, Kléber centrul, Bon înaintă pe drumul Abukirului pentru a pătrunde prin poarta Rosette. Împușcăturile începură. Cu toate că erau prost folosite, tunurile asediaților impresionară pe asediatori, care nu aveau artilerie. Trăgătorii francezi, cu inteligența care le este proprie, se amplasară pe movilele de nisip. Cele trei atacuri reușiră ; zidul fu trecut. Generalii Kléber și Menou fură răniți în timp ce conduceau atacul în fruntea grenadierilor lor. Divizia Bon întîmpină mai puține obstacole și, cu toate că era la o distanță mai mare, ajunse prima pe incinta a doua, cea care închide istmul pe care se găsește orașul de azi ; ea o cuceri prin asalt. Trăgătorii pătrunseră în capetele străzilor ; casele aveau creneluri în ziduri ; începu un puternic schimb de focuri de ambele părți. Generalul-șef se duse la înălțimea fortului denumit mai tîrziu Caffarelli. El trimise pe căpitanul

[5] Partea locuită de populația arabă (orașul arab) era înconjurată de un zid.

[6] Caravela era o navă rapidă folosită în expedițiile din secolele XV și XVI. Ulterior, se păstrează acest nume pentru navele care prezentau o siluetă subțire.

caravelei turcești, care i se alăturase, să transmită propuneri pentru realizarea unei înțelegeri. Acest ofițer făcu pe șeici [7], ulemale [8] și notabilități să înțeleagă că orașul era în pericol de a fi distrus complet. Ei se supuseră.

Napoleon intră în oraș și trase la casa consulului Franței ; era amiază ; cum mergea pe o stradă, un glonț pornit de la o fereastră rase cisma din piciorul său stîng. Vînătorii din garda sa se urcară pe acoperiș, intrară în casă și găsiră un turc, singur, baricadat în camera sa și avînd în jurul său șase puști. El fu ucis pe loc. Pierderile francezilor fură de 300 oameni uciși sau răniți, cele ale turcilor de 7—800. Koraim, comandantul militar al orașului se retrase în far, cu cei mai viteji sclavi ai săi ; el fu blocat acolo. Toată noaptea s-au desfășurat negocieri, care s-au încheiat pozitiv. Koraim capitulă, trecu de partea generalului francez declarîndu-se sclavul său și îi depuse jurămînt. El fu însărcinat cu menținerea ordinii în mijlocul locuitorilor, căci anarhia este cel mai mare inamic de care trebuie să se teamă un cuceritor, mai ales într-o țară atît de diferită ca limbă, obiceiuri și religie. Koraim restabili ordinea, execută dezarmarea locuitorilor și procură armatei tot ce era necesar.

Un personaj important prin încrederea de care se bucura în rîndul populației și care trecu de asemenea de partea lui Napoleon, fiindu-i mereu credincios, șeicul El-Messiri era ulema, șerif [9] și șeful religios al orașului, foarte stimat pentru cunoștințele și comportarea sa. Mai luminat decît compatrioții săi, avea un înalt simț de dreptate și cunoștințe necesare conducerii, ceea ce contrasta cu toți cei care îl înconjurau. Koraim avea influență prin îndrăzneala sa, prin vitejia sclavilor săi și prin

[7] Șeicii (bătrînii) erau șefii triburilor arabe. În Egipt, șeicul el-balad (el-beled) era primarul unei localități.

[8] Ulemale — teologi ai musulmanilor, se bucurau de imunitate în statele suzerane sultanului și exercitau o mare influență în luarea deciziilor de către divan (consiliul sultanului sau al monarhilor suzerani).

[9] Numele de șerif este folosit pentru a desemna pe arabii urmași ai lui Mahomed prin Ali (arabii șiiți). Șerifii conduceau o regiune.

marile sale bogăţii ; şeicul El-Messiri, prin virtuţile, pietatea şi dreptatea cu care conducea toate acţiunile sale.

În seara de 2 iulie, convoiul intră în Vechiul Port, avînd în cap cele două vase de 64 de tunuri şi cele două fregate de escortă. Artileria, geniul, administraţia îşi alegeră magaziile şi amplasamentele lor ; se lucră toată noaptea la debarcarea cailor, proviziilor şi celorlalte materiale. Generalul Desaix ieşi din oraş în aceeaşi seară şi ocupă o poziţie la o leghe şi jumătate pe drumul spre Damanhour, cu stînga sprijinită pe lacul Ma'dyeh.

Berthier puse să se afişeze în oraş şi răspîndi peste tot o proclamaţie scrisă în franceză, arabă şi turcă, care în esenţă spunea : „Cadii [10], Şeici, Ulemale, Imami [11], Ciorbagii [12], popor al Egiptului ! De multă vreme beii insultă Franţa ; ora pentru a-i pedepsi a sosit. Dumnezeu, de care depinde totul, a spus : «Domnia mamelucilor s-a sfîrşit». Vi se va spune că vin să distrug religia islamică ; răspundeţi că iubesc pe Profet şi Coranul, că am venit să vă înapoiez drepturile. Noi am fost întotdeauna prietenii marelui Sultan. De trei ori fericiţi acei ce se vor declara pentru noi ! Fericiţi cei ce vor rămîne neutri ! Vor avea timpul să ne cunoască. Nenorocire nesăbuiţilor care se vor înarma contra noastră ! Ei vor pieri. Satele care vor dori să fie protejate, să arboreze deasupra minaretului principalei moschee pavilionul Sultanului şi pe cel al armatei. Satele ai căror locuitori vor ataca armata noastră vor fi tratate milităreşte ; vor fi arse, dacă va fi cazul. Şeicii elbeled, imamii, muezinii sînt confirmaţi în posturile lor..."

Generalul-şef îi scrise paşei [13], trimiţînd scrisoarea la Cairo printr-un ofiţer turc de pe caravelă. El îi spu-

[10] Judecători musulmani (cadi = cel care decide), care judecau în special probleme de drept familial şi succesoral, socotite ca probleme legate de religie. Pentru lămurirea unor aspecte juridice cereau consultaţii (fatwa) de la judecătorii laici (muftii).

[11] Imamii, iniţial conducători de caravane, apoi şefi religioşi musulmani.

[12] Pe la 1200 ciorbagiii erau comandanţii regimentelor de ieniceri. Ulterior, acest titlu se folosea pentru a desemna un om cu stare, iar în Turcia primarii satelor purtau acest nume.

[13] În această perioadă, paşă al Egiptului era Seid Abu-Bekr.

nea * : „Guvernul francez s-a adresat de mai multe ori Sublimei Porţi, pentru a cere pedepsirea beilor şi încetarea agresiunilor pe care le suferea poporul în Egipt ; Sublima Poartă a declarat că mamelucii sînt oameni lacomi şi capricioşi, că ea nu le mai acordă protecţia sa imperială... Republica Franceză trimite o puternică armată pentru a reprima brigandajul beilor Egiptului, aşa cum a făcut-o de mai multe ori contra Algerului şi Tunisului ; vino deci în întîmpinarea mea".

Cei 700 sclavi turci eliberaţi la Malta fură trimişi pe jos în patrie ; erau din Tripoli, din Alger, din Tunis, din Maroc, din Damasc, din Siria, din Spania şi chiar din Constantinopole. Ei fuseseră bine hrăniţi, bine îmbrăcaţi, trataţi cu atenţie ; li se distribuiseră sume de bani suficiente pentru drum ; inimile lor erau pline de recunoştinţă. Ei răspîndiră în tot imperiul turc vestea victoriei francezilor, arătînd forţa lor, dar şi bunele lor intenţii faţă de musulmani ; ei nu încetară povestirile despre generozitatea lui Napoleon ; nu le mai ajungeau cuvintele pentru a-şi exprima toate sentimentele. Ei făcură să se nască o mare simpatie, în Orient, faţă de armata franceză.

Armata avea nevoie de cai pentru a-şi dota cavaleria, de cămile pentru a transporta materiale şi provizii. Resursele pe care le oferea Alexandria erau puţin importante ; arabii din Bahyreh puteau satisface singuri toate aceste nevoi ale armatei. Era, dealtfel, important să fie cîştigaţi în scopul menţinerii libere a comunicaţiilor şi protejării spatelui armatei. Koraïm le trimise acestora bilete de liberă trecere ; era protectorul lor ; ei veniră în fugă la chemarea sa. La 4 iulie, treizeci de şeici din triburile Henâdy, Aoulad-A'ly şi Beny-Aunous se prezentară la cartierul general. Apariţia acestor oameni ai deşertului stîrni o mare curiozitate în rîndul soldaţilor şi tot ceea ce vedeau la armata franceză o stîrnea pe a lor : ei atingeau totul. Semnară o înţelegere prin care se angajară să menţină liber drumul de la Alexandria la Damanhour, chiar şi pentru persoane izolate ; să pună

* Această scrisoare a fost scrisă la 30 iunie 1798 la bordul vasului „l'Orient" (nota red. franceze).

la dispoziție, în termen de patruzeci și opt de ore, 300 cai, la prețul de 340 livre și 500 de dromaderi la prețul de 120 livre ; să închirieze 1 000 de cămile cu conducătorii lor ; să înapoieze toți prizonierii pe care îi făcuseră. Mîncară și băură cu generalul. Ei primiră ca avans și în dar 1 000 ludovici de aur. Armata se bucură de acest fericit eveniment care păru un semn de noroc. A doua zi, arabii predară pe cei doisprezece soldați pe care îi făcuseră prizonieri, optzeci de cai și o sută de cămile ; restul fu promis pentru zilele următoare.

În tot acest timp, escadra nu intrase în port. Ea rămăsese în larg. Piloții turci refuzaseră să conducă vase mari cu 74 de tunuri și cu atît mai mult pe cele cu 80. Căpitanul Barré fu însărcinat să verifice și să sondeze trecerile. Dar, escadra fiind încărcată cu o mare cantitate de artilerie și alte materiale aparținînd armatei, amiralul hotărî să se ancoreze în rada Abukirului pentru a descărca materialele grele și a ușura vasele. El raportă că rămînînd în larg i-ar trebui opt zile pentru descărcare ; în timp ce în port ar face-o în trei zile. La 13 iulie, căpitanul Barré predă raportul. El declară că escadra putea intra fără teamă. Napoleon trimise imediat ordin amiralului. Dar raportul căpitanului Barré fu criticat. Amiralul adună pe contraamirali și comandori ; acest consiliu maritim hotărî că trebuia o nouă verificare. În acest timp, generalul-șef plecă din Alexandria spre Cairo. Plecînd, el repetă amiralului ordinul de a intra în portul Alexandria ; dacă va fi imposibil, îi ceru să meargă la Corfu, unde va găsi ordine din partea ministrului Franței la Constantinopol și, în caz negativ, să meargă la Toulon și să ia de acolo sub escortă convoiul care trebuia să fie gata de plecare, cu 6 000 oameni aparținînd regimentelor armatei, rămași acolo din cauză de boală și concediu, întrucît adunarea trupelor la Toulon se făcuse în timp scurt.

Generalul Kléber, avînd nevoie de odihnă pentru a-și îngriji rana, fu lăsat la Alexandria, în calitate de comandant al orașului și al provinciei, cu o garnizoană de 8—9 000 oameni.

Colonelul Cretin, unul din cei mai buni ofițeri ai corpului de geniu, primi instrucțiuni pentru fortificarea ora-

șului. Apărură multe greutăți ; trecu însă peste toate și în cîteva luni întări cu forturi cele trei înălțimi dominante, folosind în aceste lucrări toate secretele artei sale.

Fortul Marabout, farul și căile de apropiere spre port fură armate cu baterii de 36 și cu mortiere cu bătaie lungă. Mai tîrziu, ori de cîte ori englezii au vrut să se apropie, au regretat acest lucru.

III. Armata începu marșul spre Cairo. Era compusă din cinci divizii, sub ordinele generalilor : Desaix, Reynier [14], Bon, Dugua și Vial, o rezervă de 2 600 oameni sub ordinele generalui Murat și două brigăzi de cavalerie (fără cai), fiecare cu 1 500 oameni, sub comanda generalilor de brigadă Zayonchek și Andréossy. Artileria era compusă din patruzeci și două de guri de foc, șase forje, șase afete de schimb, cincizeci de chesoane, totul atelat cu 500 cai sau catîri. Forța totală era de 21 000 oameni de toate armele.

Contraamiralul Perrée, marinar îndrăzneț din portul Saint-Valery-sur-Somme, luă comanda flotilei de pe Nil, compusă din două semi-galere, trei semi-șebecuri, patru vase avizos și zece germe [15] armate ; total cincisprezece vase pe care erau ambarcați 600 de marinari francezi. Nu era timp de pierdut. Trebuia să se ajungă în capitală, pentru a profita de surprinderea din primul moment și pentru a nu permite inamicului să se întărească în acest mare oraș. La 5 iulie, generalul Dugua porni spre Rosette [16] cu divizia sa și cele două brigăzi de cavalerie descălecată. Contraamiralul Perrée intră cu flotila în lacul Ma'dyeh, pentru a sprijini trecerea trupelor. În ziua de 6, urmînd malul mării, generalul Dugua ajunse la gura Nilului și ocupă fortul Julien, în același timp în care contraamiralul Perrée trecea boghazul [17] și ancora în fața Rosettei.

[14] Jean-Louis Reynier (1771—1814) — inginer militar, general în 1795, s-a distins în luptele din Egipt. A participat la luptele din Germania și la campania din Rusia.

[15] Vase mici care navigau de-a lungul coastelor Alexandriei și pe apele Nilului.

[16] Localitate în regiunea Behera, din Egiptul Inferior, situată la vărsarea Nilului în Mediterana.

[17] Canal, strîmtoare (din l. turcă).

Generalul Menou luă comanda provinciei. Rana sa avea nevoie de îngrijiri. Îi rămase ca garnizoană un batalion de infanterie, o baterie de artilerie neatelată, 500 cavaleriști descălecați, avînd numai șeile și cărora el trebuia să le procure cai ; în sfîrșit, mai avea două nave armate.

Contraamiralul Perrée adună bărcile necesare pentru a îmbarca cele două brigăzi de cavalerie descălecate, șeile și materialele lor, alimente și muniții. El luă acest convoi sub escortă. În ziua de 9 porni de la Rosette și urcă Nilul. Generalul Dugua cu divizia sa îl urmă pe malul stîng.

Cele patru divizii și rezerva merseră spre Damanhour. Desaix începu marșul în ziua de 4 și ajunse acolo peste două zile. Reynier porni în zorii zilei de 5, fiind urmat la interval de cîte două zile de Vial și Bon. Generalul-șef, cu rezerva, porni în aceeași zi la ora cinci după-amiază. De la Alexandria la Damanhour [18] sînt cincisprezece leghe ; este o cîmpie fertilă, datorită revărsării Nilului ; în 1797 însă, datorită unor cauze necunoscute, această zonă nu fusese inundată. Era tocmai perioada din fiecare an cînd Nilul este cel mai scăzut. Toate puțurile erau secate și de la Alexandria armata nu găsi apă decît în puțurile de la El-Beydah. Nefiind pregătită să execute marșuri într-o astfel de regiune, suferi mult de căldura soarelui, de lipsa de umbră și de apă. În rîndurile armatei apăru un dezgust pentru aceste imense singurătăți și mai ales pentru arabii-beduini.

Cînd arabii-beduini se pregăteau să pornească pentru a preda caii și cămilele pe care se angajaseră să-i procure, ca urmare a înțelegerii de la Alexandria, primiră o „fetwa" din partea ulemalelor și șeicilor din Cairo care le ordonau să pună mîna pe arme pentru apărarea religiei profetului, amenințată de necredincioși. Aceasta schimbă atitudinea lor. Ei comunicară lui Koraim că religia lor este amenințată și consideră înțelegerea ca nulă. Cinci din triburile lor, avînd 1 800 cai la dispoziție, porniră la luptă în ziua de 7. Acești arabi erau fără încetare pe flancuri, în spatele și în fața armatei. Se ascundeau cu cea mai mare dibăcie în spatele fiecărei cute de teren, de unde se aruncau ca fulgerul asupra oricărui soldat care se depărta din rînd. Cavaleria armatei era puțin numeroasă, caii istoviți de oboseală și, dealtfel, de o calitate mult inferioară calului arab. Coloanele franceze înconjurate de beduini semănau cu niște escadre urmărite de rechini sau, cum spuneau soldații, „jandarmeria călare asigura ordinea". Această situație era grea, dar ajută la menținerea ordinii. Soldații se obișnuiră și nu mai rămaseră în urmă, nu mai părăsiră rîndurile ; nu mai înaintau fără a-și face siguranța pe flancuri. Proviziile erau transportate în ordine, în mijlocul coloanelor. Taberele fură organizate cu cea mai mare grijă, respectîndu-se toate regulile cu privire la aceasta.

[18] Localitate în Egiptul Inferior, capitala provinciei Behera, la sud-est de Alexandria pe direcția Cairo.

Locuitorii de origină franceză stabiliți în Alexandria, la care soldații ceruseră informații, le zugrăviră un tablou din cele mai seducătoare ; vor găsi la Damanhour tot luxul Orientului, o viață ușoară, bogățiile comerțului unui mare oraș, capitală a unei provincii mari ; era cu totul altceva decît Alexandria.

Napoleon circulă prin tabără toată noaptea. Traversă bivuacurile mai multor divizii. La ora trei după miezul nopții luna intră în nori ; era teribil de întuneric, focurile gărzilor mari ale diviziei Bon erau stinse ; soldații din escortă intrară în aceste bivuacuri ; santinelele traseră. Un singur strigăt „La arme !" ridică în picioare întreaga divizie. Din ambele părți începu focul, care dură destul de mult. În fine, se recunoscură. Armata era cuprinsă de un fel de spaimă ; imaginația devenise febrilă ; totul era nou, totul îi displăcea.

La ora opt dimineața, după un marș de șaisprezece ore, Napoleon zări, în fine, Damanhour. Orașul era înconjurat de o pădure de palmieri. Moscheele păreau numeroase, minaretele se profilau cu grație pe cer. Orașul avea o înfățișare plăcută. Părea Modena, Cremona sau Ferrara. Era o iluzie. Desaix merse în întîmpinarea generalului-șef și îl duse într-un fel de hambar, fără ferestre, fără uși. Acolo erau reuniți șeicii el-beled, imamii, șeicii mai importanți, care îi oferiră un castron de lapte și pesmeți copți sub cenușă. Ce ospăț pentru statul major al Armatei de Italia ! Nu așa fuseseră primiți la Milano, Brescia, Verona, în docta Bolognie ; trebuia luat totul așa cum era. Cetățenii de origine franceză care urmau armata și mai ales Magal-

lon * deveniră obiectul batjocurii soldaților. Săracii ! Nu cunoșteau din Egipt decît Cairo, Rosette și Alexandria. Coborînd Nilul pe germe, sub privirile îngrijorate ale turcilor, nu intraseră în nici un sat și își făcuseră o imagine asupra țării doar din pitorescul tablou ce se prezenta vederii lor de pe înălțimea catargelor.

Cartierul general se stabili într-o poiană la liziera unei foarte frumoase păduri de salcîmi. Apa era bună și din abundență. Bivuacurile erau la umbră ; nutreturile, legumele și carnea nu lipseau. Mai aveau încă pesmeți. Și oamenii și caii aveau nevoie de repaus ; ziua de 9 fu destinată pentru odihnă. Generalul de brigadă Mireur, mergînd de la un bivuac la altul, n-a ținut cont de recomandările ce se făcuseră și a fost surprins de patru arabi într-o mică vale, la o sută de pași de gărzi, și străpuns cu lovituri de lance. Era un ofițer capabil ; armata îl regretă. În ziua de 10, înainte de ivirea zorilor, armata reluă marșul. Ea întîlni Nilul, la El-Rahmânyeh, la orele nouă dimineața, și salută prin strigăte de veselie vederea acestui fluviu miraculos. Generalii și soldații, toți se aruncară în apă pentru a se răcori. El-Rahmânyeh era un tîrg mare, nu atît de mare ca Damanhour, dar într-o zonă mai fertilă și mai bogată.

În acest timp, la 5 iulie, sosi la Cairo vestea că o armată de necredincioși debarcase, că atacase și cucerise Alexandria, că era foarte numeroasă în infanterie, dar nu avea cavalerie. Beii lor scoaseră strigăte de bucurie ; Cairo fu iluminat. „Vom avea de tăiat pepeni" ziceau ei. Nu exista nici un mameluc care să nu-și promită să aducă cel puțin o sută de capete ; această armată, chiar dacă are 100 000 oameni, va fi nimicită pentru că trebuia să traverseze cîmpiile care mărgineau Nilul. Nefericiții ! Cu aceste iluzii se pregătiră ei să atace armata franceză. În seara zilei de 5, un bei porni cu 600 de mameluci spre Damanhour, pentru a strînge arabii de la Bahyreh și a întîrzia marșul armatei. El ajunse la Damanhour în ziua de 10, tocmai cînd divizia

* Magallon, negustor francez, locuise multă vreme în Cairo, unde era Consul al Franței. Plecat de la Toulon cu armata și îmbarcat pe nava „l'Orient" era atașat la cartierul general, și făcuse, în permanență, un tablou foarte strălucitor al Egiptului (Nota generalului Bertrand).

Desaix, care forma ariergarda, părăsea bivuacurile. Desaix mergea în coloană strînsă, pe divizicane, artileria în capul și în coada coloanei, proviziile în centru, între cele două brigăzi. La vederea inamicului, el ordonă să se ia distanță între plutoane și continuă marșul, mergînd paralel cu acesta și hărțuindu-l ; frumoasa cavalerie, în cele din urmă, se hotărî să șarjeze. Imediat, Desaix comandă : „Pe plutoane, la dreapta și la stînga, pentru luptă, foc pe două rînduri". Ar fi greu de descris mirarea și decepția pe care o suferiră mamelucii, cînd văzură rezistența acestei infanterii și îngrozitorul foc de mitralii și de pușcă, care aducea moartea de la distanță și din toate direcțiile. Cîțiva mai îndrăzneți muriră în vîrful baionetelor. Grosul trupei mamelucilor se depărtă dincolo de bătaia tunului. Desaix desfăcu careul, continuă marșul, neavînd decît patru oameni pierduți. Cînd Murad-Bey află de acest eveniment deosebit se înfurie pe beii săi, îi făcu lași care s-au lăsat impresionați de număr, deoarece mamelucii nu ar trebui să se teamă niciodată de niște pedestrași care mărșăluiesc în cîmpie.

Armata se opri în zilele de 10, 11 și 12 la El-Rahmânyeh. Flotila și divizia generalului Dugua i se alăturară în dimineața zilei de 12. Flotila era necesară pentru a putea acționa pe cele două maluri și pentru a lupta contra flotilei mamelucilor, care era numeroasă și bine armată. Numărul beduinilor creștea în fiecare zi. În tabăra de la El-Rahmânyeh francezii se simțeau ca niște asediați. Beduinii aveau posturi la o bătaie de pușcă de gărzile mari. Ei băgaseră de seamă că valoarea cailor francezi era nulă ; aceasta le inspirase cel mai mare dispreț pentru cavaleria noastră.

Armata era dispusă în felul următor : Kléber era la Alexandria, avînd sub comanda sa convoiul și escadra, care probabil intrase în port ; el avea garnizoana în castelul Abukir ; avea Regimentul 69 infanterie, 1 000 de tunari, pionieri și lucrători, 2 000 oameni din serviciile trupelor de infanterie și de cavalerie descălecată ; total 6 500 oameni de linie și 3 500 oameni care formau echipajele navelor de transport, organizați în gardă națională ; ceea ce făcea, în afară de escadră, o garnizoană de 9—10 000 oameni. Menou era la Rosette, cu 1 200 oameni și trei nave

avizos. Tabăra de la El-Rahmânayeh avea 20 000 oameni. Unităţile de geniu fortificaseră o moschee situată pe înălţimea de la Damânhour, unde erau 300 oameni şi două tunuri ; contraamiralul Perrée lăsă acolo o barcă armată, pentru paza pe Nil.

IV. În ziua de 6, Murad-Bey plecase din Cairo cu 3 000 de mameluci, 2 000 ieniceri [19] pe jos şi o flotilă numeroasă, compusă din şaizeci de nave, din care douăzeci şi cinci armate. El strînse pe toţi arabii din Fayoum [20]. Spera să sosească la timp la Damanhour, pentru a-şi sprijini avangarda. Era urmat de Ibrahim-Bey, care dispunea şi de mai multe forţe. În Terraneh află evenimentul de la El-Rahmânyeh, cucerirea Rosettei şi marşul armatei spre Cairo. El merse spre Chobrâkhyt, amplasă acolo două baterii de nouă piese şi puse să se lucreze la fortificarea satului, unde instală pe ienicerii săi. Echipajele din flotila sa ocupară o poziţie de luptă, cu stînga sprijinită pe sat şi cu dreapta pe deltă.

În ziua de 12, la şapte seara, armata franceză îşi stabili tabăra în satul Minyet * la o leghe de El-Rahmânyeh. Ea primi ordin să fie gata de luptă la ora unu dimineaţa. Era foarte important să nu se lase timp lui Murad-Bey pentru a termina organizarea şi completarea forţelor. Imediat ce apăru luna, armata se puse în marş. La ora opt, ea se găsi în faţa lui Murad-Bey, care avea dreapta dispozitivului său compusă în întregime din mameluci, sprijinită pe satul Chobrâkhyt ; stînga, formată din 2 000 arabi, se prelungea spre deşert. Această apariţie uimea : fiecare mameluc avea trei sau patru oameni care îl deserveau şi arabii erau într-o continuă mişcare ; linia de luptă părea să conţină între 15—18 000 oameni.

Beduinii din Bahyreh, conform obiceiului lor, ocupaseră comunicaţiile cu El-Rahmânyeh şi galopau în spatele şi pe flancurile noastre. Ei se găseau, de asemenea, în jurul Alexandriei, Damanhourului şi Rosettei. Armata luă dispozitivul de luptă şi se desfăşură pe un spaţiu de 1 800 de toaze, cu stînga sprijinită pe un mic sat lîngă Nil, cu dreapta pe un sat mare lîngă deşert. Desaix forma dreapta. El baricadă acest sat pe care îl ocupă cu un batalion şi trei tunuri ; îşi dispuse divizia într-un singur careu cu frontul de 150 toaze şi flancul de 25. La 100 de toaze în spatele satului, stînga formată de generalul Vial luă acelaşi dispozitiv. Celelalte trei divizii se plasară în intervale, la circa 300 de toaze una de cealaltă, flancîndu-se între ele, cu centrul puţin înapoi. Cavaleria, împărţită în cinci plutoane, fu aşezată în mijlocul careurilor, rezerva în cele două sate, la 1 000 de toaze în spatele liniei de apărare. Distanţele dintre ele erau de 8—900 toaze, fiecare sat fiind baricadat şi avînd o semibaterie. Dacă inamicii ar fi ştiut să analizeze acest dispozitiv, ei l-ar fi găsit foarte puternic. Din cele treizeci şi şase de tunuri care erau în linie, cîte optsprezece puteau bate acelaşi punct.

Cele două armate au stat în observare mai multe ore. Francezii îşi aşteptau flotila ; dar ea era încă ancorată în faţa lui El-Rahmânyeh ; nu putea urca fluviul decît cu ajutorul vîntului de nord, care începu să bată de-abia la ora opt. Soarele care lucea pe căştile şi zalele din inele ale mamelucilor făcea ca această frumoasă trupă să strălucească puternic. Se dădu un mare număr de lupte izolate, după moda orientalilor, între cei mai viteji dintre mameluci şi cutezătorii trăgători din Alpi. Mamelucul îşi arăta toată dibăcia şi curajul său, stîrnind admiraţia noastră. Era legat de calul său care părea că împărtăşeşte toate dorinţele sale ; cu sabia atîrnînd de mînă, el trăgea cu carabina, tromblonul [21], cu cele patru pistoale şi după ce descărca astfel şase arme de foc, ocolea plutonul de trăgători şi trecea între el şi linia de apărare franceză cu o dexteritate deosebită. La un moment dat se văzură cele şaptecozi [22], însoţite de plutoanele de elită din garda lor, grupîndu-se într-un punct central pe o miçă ridicătură ; erau

[19] Ienicerii (ianicerii) erau soldaţi din pedestrimea turcă. Formau garda sultanului.

[20] Localitate lîngă Cairo.

* Minyet-Salâmeh (Nota redacţiei franceze).

[21] Puşti cu ţeavă scurtă (carabine) ; trombloanele, puşti cu ţeava lărgită în vîrf (semănau cu pîlnia unei trompete) au apărut în 1750 în Italia. Ele puteau fi încărcate cu orice fel de muniţie. Bătaia lor era mică dar muniţia producea schije care se răspîndeau pe o anumită suprafaţă.

[22] Referire la cozile de păr purtate de bei pe cap.

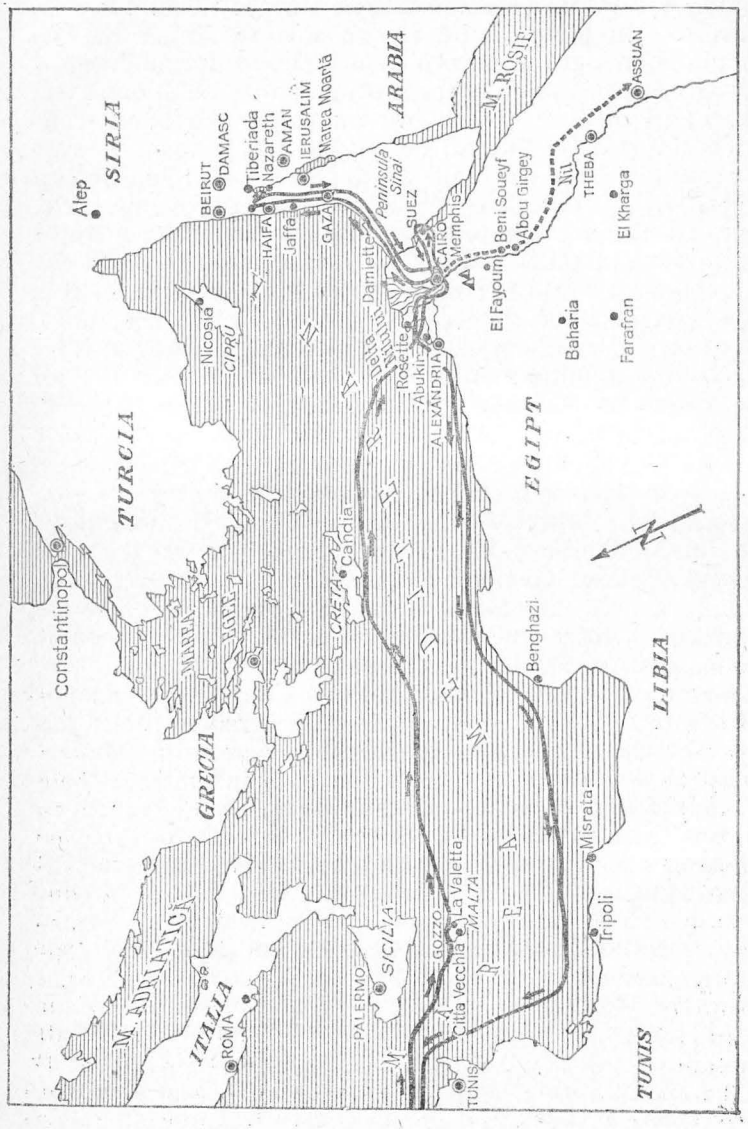

Campania din Egipt și Palestina (după „Bonaparte en Égypte" de Benoist-Méchin)

beii care se sfătuiau. O clipă mai tîrziu, această frumoasă cavalerie porni, cu cei șapte bei în frunte, străpunse dispozitivul între careul generalului Reynier și cel al generalului Dugua, unde era generalul-șef, fiind siguri că dispozitivul nu era închis în spate și deci îl puteau ataca pe acolo. Mitraliile și împușcăturile din frontul careurilor și imediat după aceea de pe flancuri și, în sfîrșit, din spate uciseră și răniră un mare număr dintre ei. Cîțiva viteji care se aruncară asupra spatelui careurilor, pieiră în baionete. Cînd Murad-Bey observă că focul era tot atît de viu în spate ca și de front, se depărtă repede și atacă cele două sate întărite, unde era plasată rezerva. El fu supus unui foc de mitralii și făcu atunci la stînga în mare galop, depărtîndu-se la o jumătate de leghe pe flancul drept al armatei. Șaizeci de mameluci rămaseră pe cîmpul de bătălie. Soldații se bucurară la vederea cadavrelor, deoarece există obiceiul ca atunci cînd merg la luptă să poarte în centură tot aurul pe care îl au. În afară de aceasta calul, îmbrăcămintea, armamentul erau foarte prețioase ; ceea ce dădu de înțeles că o țară care avea apărători atît de bogați nu putea să fie atît de săracă pe cît se credea.

Linia franceză rămase neclintită ; ea se aștepta la o a doua șarjă. În sfîrșit apărură catargele flotilei. Era ora unu după-amiază. După un sfert de oră, pe Nil începu o canonadă îngrozitoare. Contraamiralul, în frunte, luase dispozitivul de luptă și depășise satul Chobrâkhyt. El căzu în mijlocul liniei navelor inamice ; răzbită de număr, una din semi-galerele sale fu atacată prin abordaj ; el însuși fu în pericol, dar salvă flotila prin manevre abile. Imediat ce Napoleon își dădu seama de pericolul în care se găsea forța sa navală, ordonă liniei de infanterie să înainteze. Divizia din stînga atacă satul Chobrâkhyt. Bateriile turcești fuseseră demontate. Cei 2 000 de ieniceri, amenințați de a fi învăluiți și izolați prin atacul armatei, începură să fugă, după o scurtă rezistență. Mamelucii, speriați și neînțelegînd nimic din tot ceea ce se petrecea, se țineau în afara bătăii tunului și se retrăgeau pe măsură ce linia înainta. Focul trăgătorilor instalați în casele din Chobrâkhyt și de-a lungul digului, cel al tunurilor de 12, de 8 și al obuzierelor amplasate pe malul Nilului schimbară curînd soarta luptei navale. Cei mai abili marinari turci

înțeleseră pericolul situației lor ; ei virară de bord și profitară de vînt pentru a se îndepărta ; ceilalți o făcură mai tîrziu, dar nu mai era timp și fură constrînși să dea foc vaselor lor. Vîntul din nord încetează în acest anotimp la orele patru sau cinci după-amiază. Dealtfel, înainte de a ajunge la Châbour, Nilul face un cot ; era deci posibil să fie capturat și restul flotilei. Cele cinci divizii ale armatei formară coloane și mărșăluiră pe cinci direcții, peste cîmp, la distanța necesară pentru a se putea desfășura. Murad-Bey, observînd spaima și descurajarea oamenilor săi, se îndepărtă de armată, încercînd să ajungă cît se poate de repede în fața orașului Cairo.

La ora șase după-amiază, armata făcu tabără la Châbour. Echipajele turce, văzîndu-se izolate, se refugiară în deltă, după ce dădură foc vaselor lor. S-au salvat numai cîteva din ele. Tabăra fu așezată într-o pădure de sicomori [23]. Noaptea, contraamiralul Perrée ancoră în dreptul satului. Pierderile francezilor în această zi fură de 300 sau 400 de oameni, uciși sau răniți, din care trei sferturi mateloți. În momentele de pericol, Monge, Berthollet și secretarul Bourrienne, care erau îmbarcați pe flotilă, dădură dovadă de sînge rece și de supunere în fața destinului. Mamelucii pierdură 300 din cei mai viteji călăreți ai lor, uciși, răniți sau prizonieri, 400 sau 500 de infanteriști sau oameni din echipajele flotilei lor, nouă tunuri vechi din fier pe afete marine, pe care le puseseră în baterie la Chobrâkhyt, plus întreaga lor flotilă.

Din acest moment, Murad-Bey pierdu speranța salvării sale. El înțelese că forțele nu erau egale, că vitejia nu era suficientă pentru a învinge și că infanteria nu era atît de disprețuit cum își imaginase pînă atunci. De fapt, cei 10 000 mameluci nu s-ar fi temut să atace în cîmpie o armată de 50 000 otomani. Ei răspîndiră în Cairo o mulțime de zvonuri. Tot ce văzuseră, tot ce auziseră povestindu-se sau învățaseră din propria lor experiență îi impresionă atît de mult, încît credeau că este o vrăjitorie. Sultanul francez era un vrăjitor, care ținea pe toți soldații săi legați cu o sfoară groasă, albă și, după cum el trăgea sfoara, la dreapta sau la stînga, ei se întorceau la dreapta sau la stînga, mișcîndu-se cu toții odată ; îl numeau „Tatăl focului" pentru a exprima violența focului de mitralii și a armelor de infanterie.

[23] Arbore care crește în Egipt.

Totuși, arabii tulburau marșurile armatei, împiedicau detașamentele să se depărteze, ceea ce făcea aprovizionarea foarte grea. Generalii Zayonchek și Andréossy debarcară cu brigăzile lor în deltă și merseră pe malul drept, paralel cu armata, neavînd de luptat nici cu arabii, nici cu alți inamici ; ei strînseră provizii abundente și le furnizară armatei. În cîteva zile își procurară o sută de cai, ceea ce le dădu posibilitatea să efectueze recunoașteri.

Bătălia de la Chobrâkhyt fu glorioasă pentru armata franceză. Este adevărat că ea avusese pe cîmpul de bătălie 20 000 oameni și patruzeci și două tunuri, iar inamicul nu avusese, în realitate, decît 6 000 de luptători ; dar era pentru prima oară cînd ea se găsise în fața acestei frumoase și redutabile cavalerii.

V. Ziua de 13 obosise trupele. Ele mărșăluiră șapte leghe mari, în afara manevrelor din timpul bătăliei. Timpul fusese foarte cald ; marșul peste cîmpurile cu crăpături, foarte dificil. Flotila nu putea porni înainte de orele nouă ; la această oră începea să sufle vîntul din nord ; or, trebuia să se înainteze deodată, pentru a menține legăturile cu malul drept și a putea să se sprijine reciproc. În ziua de 14, armata porni foarte tîrziu și ajunse noaptea la Koum-Cherek, locul de alimentare cu apă din Nil a unui canal de irigație pentru provincia Maryout. Soldații găsiseră din abundență pepeni verzi, fruct extraordinar de răcoritor și, cu toate că mîncară cantități mari, nu se îmbolnăviră. În ziua de 15, armata se opri la A'lqâm, un sat arab ; în acea zi nu făcu decît trei leghe și jumătate. În ziua de 16, ajunse la Abou-Nochâbeh, străbătînd patru leghe și jumătate. Aci deșertul se apropia foarte mult de Nil. În ziua de 17, se făcu tabără la Ouârdàn, la umbra unei păduri de palmieri. Aici primi un convoi de alimente de pe malul drept. Marșul armatei se executa pe etape mici ; începea la ora două dimineața iar la ora nouă seara se intra în tabără. Cauza era căldura excesivă, dificultatea de a-și

procura alimente, atacurile arabilor, care obligau coloanele să meargă încet, astfel încît să nu rămînă nimeni în urmă, necesitatea de a aştepta flotila, pe vasele căreia se urcau bolnavii şi oamenii istoviţi ; ceea ce o scutea de a constitui posturi intermediare, care ar fi slăbit armata. În afară de aceasta, ea trebuia să fie gata de luptă la orice oră, căci în fiecare zi se primeau informaţii despre pregătirile deosebite care se făceau la Cairo. Beii, ienicerii, arabii, miliţiile părăsiseră oraşul şi se îndreptau către necredincioşi.

Generalul Zayonchek ocupa o poziţie în locul unde Nilul se împarte în două ramuri pentru a forma delta, punct numit „Burta Vacii". Se spunea că evreii, rătăcind prin deşert, regretau oalele cu mîncare din Egipt, pline de carne, ceapă şi tot felul de legume din care puteau să mănînce pe săturate ; francezii nu încetau să-şi amintească, cu voce tare, deliciile Italiei. De cincisprezece zile nemulţumirea lor mersese crescînd ; ei comparau acest popor barbar pe care nu puteau să-l înţeleagă, locuinţele acestor mizerabili felahi [24], tot atît de abrutizaţi ca şi bivolii lor, aceste cîmpii aride, fără arbori şi fără umbră, acest Nil, un rîuleţ păcătos în care curgea o apă murdară şi tulbure, în fine, aceşti oribili oameni ai deşertului, atît de urîţi şi feroci şi aceste femei ale lor şi mai murdare, cu cîmpiile înflorite şi abundente ale Lombardiei, cu poporul sociabil, bun şi luminat al statelor veneţiene. Se plîngeau că sînt într-o ţară unde nu-şi puteau procura nici pîine, nici vin. Li se răspundea că, departe de a fi mizerabilă, această ţară era cea mai bogată din lume ; că vor avea pîine şi vin imediat ce vor ajunge la Cairo ; că ţara în care se găseau fusese grînarul Romei şi era încă acela al Constantinopolului. Nimic nu putea calma însă gîndurile lor. Cînd cetăţenii de origine franceză din Egipt povesteau despre frumuseţile şi bogăţiile din Cairo, soldaţii răspundeau cu tristeţe : „Ne-aţi spus acelaşi lucru despre Damanhour. Cairo este poate de două sau trei ori mai mare ; dar trebuie să fie o adunătură de colibe lipsite de orice poate face viaţa suportabilă". Napoleon se apropia deseori de soldaţi şi le spunea : „că acest Nil, care în acest

[24] Ţărani egipteni.

moment nu corespundea reputaţiei sale, începea să [illegible]ească şi că, în curînd, el va dovedi tot ce ei auziseră p[illegible] estindu-se ; că ei îşi aşezau taberele pe movile de grîu şi [illegible] peste cîteva zile vor avea mori şi cuptoare, că acest pămînt atît de gol, atît de monoton şi trist, pe care ei mărşăluiau cu atîta greutate, va fi în curînd acoperit cu recolte şi cu bogate culturi care le vor aminti abundenţa şi fertilitatea malurilor fluviului Po ; că aveau fasole, linte, găini, porumbei ; că plîngerile lor erau exagerate ; că, fără îndoială, căldura era excesivă, dar va fi suportabilă cînd vor fi în repaus şi vor fi organizaţi ; că, în timpul campaniilor din Italia, marşurile în lunile iulie şi august erau, de asemenea, foarte obositoare". Dar aceste discursuri nu produceau decît un efect pasager. Generalii şi ofiţerii comentau mai tare decît soldaţii. Acest fel de război era şi mai penibil pentru ei, contrasta şi mai tare cu luxul din palatele şi localurile de petrecere din Italia.

Armata era apăsată de o melancolie pe care părea că nimic nu o putea învinge ; căpătase dezgust de viaţă ; mai mulţi soldaţi se aruncară în Nil pentru a găsi o moarte rapidă. În fiecare zi, după organizarea bivuacurilor, oamenii simţeau nevoia să se îmbăieze. Ieşind din Nil, soldaţii începeau să discute politică, să se întărîte unii pe alţii, să se lamenteze asupra relei stări a lucrurilor : „Ce am venit să facem aici ? Directoratul ne-a deportat !" Cîteodată se înduioşau de soarta şefului lor, care îşi organiza mereu bivuacul pe malul Nilului ; era lipsit de toate, ca ultimul soldat ; masa statului major consta deseori dintr-o farfurie de linte. „De el au vrut să scape, spuneau ei ; dar în loc să ne aducă aici, de ce nu ne-a făcut un semn ? noi am fi izgonit pe inamicii săi din palat, cum am gonit pe cei din Clichy". Observînd că pretutindeni unde exista vreo urmă a antichităţii savanţii se opreau şi făceau săpături, presupuseră că ei propuseseră această expediţie, pentru a căuta antichităţi ; aceasta îi întărîtă contra lor. Ei îi numeau măgarii de savanţi. Caffarelli era în fruntea comisiei. Acest brav general avea un picior de lemn. El umbla mult ; parcurgea rîndurile pentru a vorbi soldaţilor. Nu vorbea decît de frumuseţea ţării, de marile rezultate ale acestei cuceriri. Cîteodată, după ce îl ascultau, soldaţii bombăneau, dar veselia franceză o luă înainte ;

într-o zi, un grenadier îi spuse : „Jur pe dumnezeu că nu vă pasă, generale, deoarece aveţi un picior în Franţa". Acest cuvînt, repetat din bivuac în bivuac, aduse veselia în toate taberele. Totuşi, niciodată soldaţii nu aduseră vreun afront membrilor comisiei de arte, pe care în realitate îi respectau ; şi, odată această situaţie dispărută, Caffarelli şi savanţii fură obiectul stimei lor. Hărnicia franceză veni de asemenea în ajutorul împrejurărilor. Unii măcinau grîul pentru a-şi face făină, alţii prăjeau mai întîi grăunţele pe o sobă şi, aşa prăjite, le fierbeau şi obţineau o hrană sănătoasă şi satisfăcătoare.

La 19 iulie, armata sosi la Omm-Dynâr, în faţa vîrfului deltei şi la cinci leghe de Cairo. Ea văzu pentru prima oară piramidele. Toate lunetele fură îndreptate spre cele mai mari şi cele mai vechi monumente ieşite din mîna omului. Cele trei piramide mărgineau orizontul deşertului. Păreau trei enorme stînci ; dar privindu-le cu atenţie, regularitatea formelor indicau mîna omului. Se vedea, de asemenea, moscheea din Moqattam. La picioarele ei era Cairo. Armata se odihni în ziua de 20 şi primi ordin să se pregătească de bătălie.

Inamicul ocupase o poziţie pe malul stîng al Nilului, în faţa oraşului Cairo, între Embâbeh şi piramide. Avea multă infanterie, artilerie şi cavalerie. O flotilă considerabilă, în care se găsea chiar o fregată, apăra tabăra sa. Flotila franceză rămăsese în urmă ; dealtfel ea era inferioară ca număr. Nilul era foarte scăzut ; trebui să se renunţe la ajutorul şi la serviciile ei. Mamelucii, agalele [25], marinarii, mîndri de superioritatea lor numerică şi de poziţia bună pe care o ocupau, încurajaţi de privirile taţilor, mamelor, nevestelor şi copiilor lor, erau plini de ardoare şi de încredere. Ei spuneau : „La piciorul acestor piramide, construite de străbuni, francezii îşi vor găsi mormintele şi îşi vor încheia destinul".

VI. În ziua de 21, la ora două noaptea, armata se puse în marş. Dimineaţa ea întîlni o avangardă de mameluci care dispăru după cîteva lovituri de tun. La ora opt, soldaţii

[25] Aga (pl. agale) era numele acordat căpeteniilor militare (ofiţerii la turci) şi comandanţilor ienicerilor.

scoaseră mii de strigăte de bucurie, zărind cele patru sute de minarete din Cairo. Li se dovedi astfel că exista un mare oraş, care nu putea fi comparat cu ceea ce văzuseră de cînd debarcaseră. La ora nouă descoperiră linia de bătălie a armatei inamice. Dreapta, compusă din 20 000 ieniceri, arabi şi miliţiile din Cairo era dispusă într-o tabără întărită, situată în faţa satului Embâbeh, pe malul stîng al Nilului ; această tabără întărită avea la dispoziţie patruzeci de tunuri. Centrul şi stînga erau formate dintr-o grupare de 12 000 mameluci, agale, şeici şi alte notabilităţi ale Egiptului, toţi călare, avînd fiecare trei sau patru ajutoare, realizînd astfel o linie de apărare de 50 000 oameni ; stînga era formată de 8 000 de arabi-beduini călări, ocupînd un dispozitiv pînă la piramide. Această linie de apărare avea o lungime de trei leghe. Nilul, de la Embâbeh la Bulâq şi la Vechiul-Cairo, era plin pînă la refuz de vasele flotilei, ale cărei catarge păreau o pădure. Ea număra trei sute de nave. Malul drept era plin de populaţia oraşului Cairo, bărbaţi, femei şi copii care alergaseră pentru a vedea această bătălie, de care depindea soarta lor. Ei îi acordau cu atît mai multă importanţă cu cît, învinşi, ar fi devenit sclavii acestor necredincioşi.

Armata franceză luă aceeaşi ordine de bătălie ca la Chobrâkhyt, dar paralel cu Nilul, pentru că inamicul stăpînea malurile. Ofiţerii de stat major executară recunoaşterea taberei întărite, care consta din simple şanţuri care puteau constitui un obstacol pentru cavalerie, dar nu şi pentru infanterie. Lucrările erau rău trasate, neterminate, fiind începute abia cu două zile înainte. Artileria avea tunuri din fier pe afete marine ; era fixă şi nu se putea mişca. Infanteria părea dezorganizată şi incapabilă să dea o luptă în cîmpie. Planul ei era să lupte stînd în spatele întăririlor. În ziua bătăliei, această infanterie, ca şi arabii, nu reprezenta o forţă de temut. Trupele formate din mameluci erau mai puternice, dar incapabile de rezistenţă. Desaix, în fruntea dispozitivului, mergînd spre dreapta, trecu la distanţă de două bătăi de tun de tabăra întărită, expunîndu-şi flancul stîng, şi se îndreptă către centrul liniei mamelucilor. Reynier, Dugua, Vial şi Bon îl urmară la distanţă. În faţa liniei inamice care trebuia străpunsă

era un sat, care constitui direcția de atac. Trecuse o jumătate de oră de cînd armata înainta în această ordine, cînd Murad-Bey, care era comandant-șef, ghici intenția generalului francez, cu toate că nu avea nici o experiență a manevrelor pe cîmpul de bătălie. Natura îl dotase însă cu însușiri deosebite, cu un mare curaj și cu un ochi pătrunzător. El înțelese concepția bătăliei cu o istețime care ar fi onorat și pe cel mai experimentat general. Înțelese că era pierdut dacă lăsa armata franceză să termine manevra și dacă numeroasa sa cavalerie nu ataca infanteria în timp ce ea se găsea în marș. El porni ca un fulger cu 7—8 000 de călăreți, pătrunse între divizia Desaix și cea a lui Reynier și le înconjură. Această mișcare se făcu cu atîta rapiditate încît apăru pericolul ca generalul Desaix să nu mai aibă timp pentru a lua poziția de luptă ; artileria sa era încurcată în traversarea unei mici păduri de palmieri. Dar primii mameluci care îl atacară erau puțin numeroși. O salvă trînti la pămînt jumătate din ei. Generalul Desaix avu timpul să-și formeze careul. Mitraliile și împușcăturile începură pe toate cele patru laturi. Generalul Reynier nu întîrzie să intre în poziție de luptă și să deschidă focul în toate părțile. Divizia Dugua, unde se găsea generalul-șef, schimbă direcția și ocupă un dispozitiv între Nil și trupele generalului Desaix, izolînd pe inamic de tabăra de la Embâbeh și barîndu-i fluviul ; peste puțin timp această divizie avu posibilitatea de a începe canonada în spatele mamelucilor. Patruzeci și cinci sau cincizeci dintre cei mai viteji bei și mameluci muriră în interiorul careurilor ; cîmpul de bătălie fu acoperit de morții și răniții lor. Timp de o jumătate de oră ei se încăpățînară să galopeze în bătaia mitraliilor, trecînd dintr-un interval în altul în mijlocul prafului, cailor morți sau răniți, al fumului, împușcăturilor și strigătelor muribunzilor. Necîștigînd nimic, se depărtară și ieșiră din bătaia armamentului. Murad-Bey, cu 3 000 de călăreți, se retrase spre Gyzeh, pe drumul Egiptului Superior. Restul trupelor, găsindu-se în spatele careurilor, se sprijini pe tabăra întărită, în momentul cînd divizia îl atacă. Generalul Rampon, cu două batalioane, ocupă un șanț și un dig care interceptau comunicația între Embâbeh și Gizeh. Cavaleria

respinsă de divizia Bon și cea care se găsea în tabăra întărită vru să ajungă la Gizeh ; dar, oprită de Rampon și de divizia Dugua care îl sprijinea, ezită, se mișcă încoace și încolo de mai multe ori și, în fine, printr-o reacție naturală de apărare, dar la limita minimei rezistențe, se aruncă în Nil, care înghiți mai multe mii de oameni. Nici unul nu putu să ajungă pe malul opus. Tabăra întărită nu opuse nici o rezistență. Infanteria, văzînd înfrîngerea cavaleriei, renunță la luptă, încercînd să scape pe Nil cu ajutorul unor mici bărci, sau înot. Cei mai mulți dintre ei coborîră pe malul stîng al Nilului și fugiră în cîmpie sub protecția nopții. Tunurile, cămilele, proviziile căzură în mîna francezilor.

Murad-Bey executase mai multe șarje de cavalerie, în speranța de a restabili legăturile cu trupele din tabăra întărită și de a le ușura retragerea. Toate șarjele eșuară. Noaptea, el execută retragerea, al cărei semnal îl dădu prin incendierea flotei. Nilul fu deodată acoperit de foc. Pe aceste nave erau bogățiile Egiptului, care pieriră, spre marele regret al armatei. Din cei 12 000 mameluci, numai 3 000 se retraseră cu Murad-Bey în Egiptul Superior ; 1 200, care rămăseseră cu Ibrahim-Bey pentru a controla orașul Cairo, executară după aceea retragerea spre Siria : 7 000 pieiră în această bătălie atît de fatală acestei viteze milități, care nu se mai refăcu niciodată. Peste cîteva zile, cadavrele mamelucilor duseră, la Damiette, la Rosette și în satele din Egiptul Inferior, vestea victoriei armatei franceze.

În momentul bătăliei, Napoleon spusese trupelor sale, arătîndu-le piramidele : „Soldați, patruzeci de secole vă privesc" !

Arabii, conform obiceiului lor, văzînd bătălia pierdută, se îndepărtară și se împrăștiară în deșert.

Dacă flotila franceză ar fi putut participa, bătălia ar fi fost și mai decisivă. Ea ar fi făcut prizonieri și ar fi salvat proviziile. Ea auzise toată ziua canonada bătăliei. Vîntul care sufla dinspre nord atenua zgomotul ; dar către seară, cînd se mai calmase, bubuitul tunurilor deveni mai tare, focul păru că se apropie. Echipajele crezură că bătălia fusese pierdută, dar se lămuriră cînd văzură marele număr de cadavre pe care le purta Nilul.

Cartierul general ajunse la Gyzeh la orele nouă seara. Nu mai rămăsese nici un sclav în frumoasa casă de la țară a lui Murad-Bey. Nimic din interiorul ei nu semăna cu palatele din Europa. Totuși, ofițerii văzură cu plăcere o casă bine mobilată, divane cu cele mai frumoase mătăsuri de Lion, ornate cu franjuri de aur, vestigii ale luxului și artelor Europei. Grădina era plină cu cei mai frumoși arbori, dar nu era străbătută de nici o alee. Un teren destul de mare era acoperit cu viță de vie încărcată cu struguri excelenți. Vestea se răspîndi în tabără, iar ostașii alergară în masă ; culesul fu făcut repede.

Diviziile care cuceriseră cîmpul Embâbeh trăiau în abundență ; ele găsiseră acolo bagajele beilor, lăzi pline cu dulcețuri și prăjituri. Covoarele, porțelanurile, argintăria erau în cantități mari. Toată noaptea, prin vîrtejurile flăcărilor celor trei sute de nave egiptene care ardeau, se văzură minaretele orașului Cairo. Lumina se reflecta pînă pe pereții piramidelor. În timpul zilelor care urmară bătăliei, soldații fură ocupați să pescuiască cadavre ; multe aveau două sau trei sute de monede de aur asupra lor.

Pierderile armatei franceze au fost de 300 oameni, morți sau răniți ; cele ale inamicului, morți, răniți sau prizonieri, se ridicau la 10 000 mameluci, arabi, ieniceri, azabi [26] etc.

VII. În zorii zilei, divizia Vial trecu în insula Roudah și instală acolo un batalion. Trăgătorii trecură canalul și se instalară în casa de la țară a lui Ibrahim-Bey. Vîntul din nord sufla cu putere ; totuși, flotila nu venea. Contraamiralul Perrée comunică, în fine, că nu trebuia să se mai conteze pe el ; că navele erau eșuate ; că nu va putea sosi decît cînd apele Nilului vor crește cu un picior. Această situație era extrem de neplăcută. În Cairo era mare agitație. O parte a populației jefuia casele beilor, devenite proprietate franceză ; o altă parte era chemată cu insistență de Ibrahim-Bey, care se străduia să-i dea curaj și s-o determine să lupte. Dar milițiile orașului Cairo fuseseră bătute, ca și mamelucii, în bătălia de la Piramide ; toți

[26] Azab, sau azap. Soldat din trupele neregulate ale infanteriei turcești, care constituiau nucleul vechii armate otomane.

oamenii apți de luptă participaseră la ea ; locuitorii erau consternați și descurajați. Francezii li se păreau supraoameni.

Scrisoarea către pașă, redactată la Alexandria, fu tradusă în arabă și răspîndită în oraș. Un dragoman [27] fu trimis ulemalelor și șeicilor de la Gâma el-Azhar. Aceștia se adunară, luară conducerea orașului și hotărîră să se supună. Ibrahim-Bey și pașa se retraseră la Birket-el-Hâggy. O delegație de șeici se prezentă la Gyzeh, avînd în fruntea sa pe chihaia [28] pașei ; ea avu încredere în clemența învingătorului. Orașul aștepta, în cea mai mare neliniște, întoarcerea ei. Delegația lăudă primirea făcută și sentimentele de bunăvoință de care a dat dovadă sultanul El-Kebir *.

Generalul Dupuy fu numit comandant al pieții din Cairo. El luă în primire citadela și principalele poziții de apărare. Afișă apoi următoarea proclamație a generalului-șef : „Popor al orașului Cairo, sînt mulțumit de comportarea voastră... am venit să distrug rasa mamelucilor, să protejez comerțul și pe băștinașii țării. Toți cei care se tem, să se liniștească ; cei care au plecat, să revină. Rugăciunea să se facă astăzi, ca de obicei. Nu vă temeți deloc pentru familiile, casele, proprietățile voastre și mai ales pentru religia Profetului, pe care îl iubesc... Se va înființa un divan, compus din șapte persoane, care se va întruni la moscheea El-Azhar".

În cursul zilelor de 23 și 24, tot ce avea Cairo mai distins trecu Nilul și merse la Gyzeh, pentru a vedea pe sultanul El-Kebir și a-i declara supunere. Napoleon nu uită nimic din ceea ce putea să-i liniștească, să le inspire încredere și sentimente favorabile. Era perfect secondat de interpretul său, cetățeanul Venture, care petrecuse patruzeci de ani la Constantinopol și în diferite țări musulmane. Era primul orientalist al Europei ; el traducea toate discursurile generalului, cu eleganță, facilitate și într-un stil care producea efectul scontat.

[27] Interpret oficial la Constantinopol și în țările Levantului.
[28] Chihaia (chehaia, capuchehaia) — denumire a intendentului sau vizirului sultanului și a primarilor de la sate.
* Sultanul El-Kebir, sultanul cel mare, nume dat de arabi generalului Bonaparte (Nota redacției franceze).

În ziua de 25, generalul-şef îşi făcu intrarea în Cairo, descinse în palatul lui Elfy-Bey, situat în piaţa Ezbekyeh, la o extremitate a oraşului. Palatul avea o grădină foarte frumoasă şi avea legătură directă, prin cîmpie, cu satul Bulâq şi Vechiul Cairo. Casele francezilor, veneţienilor şi englezilor stabiliţi în Cairo furnizară marelui cartier general paturi, scaune, mese şi altă mobilă folosită de europeni.

Mai tîrziu, arhitectul Le Père [29] construi o scară foarte frumoasă şi schimbă toată împărţirea casei, pentru a o face proprie stilului de viaţă şi obiceiurilor franceze. Nevestele mamelucilor erau speriate. Una din primele griji ale generalului-şef fu să le liniştească. El folosi în acest scop influenţa soţiei lui Murad-Bey, care avea o poziţie importantă. Această femeie aparţinuse lui Ali-Bey şi se bucura în oraş de o mare consideraţie. El îi trimise pe sublocotenentul Beauharnais [30], fiul său vitreg, pentru a-i transmite complimente şi a-i duce un firman [31] care îi confirma proprietatea tuturor satelor sale. Ea era extrem de bogată, trăia într-un mare lux, iar seraiul *, în fruntea căruia se găsea, era compus din cincizeci de femei din toate ţările şi de toate culorile. Ofiţerii palatului ei avură multe greutăţi pentru a le potoli ; toate sclavele voiau să vadă pe tînărul şi frumosul francez. Sitty-Nefizeh, soţia beiului, primi pe mesagerul sultanului El-Kebir cu demnitate şi graţie. Îl invită în serai, făcînd cu multă gentileţe onorurile unei elegante colaţiuni [32] şi îi oferi un inel de o valoare destul de mare. Totuşi, cum bogăţiile mamelucilor erau în mîinile femeilor lor şi fiindcă tezaurul armatei nu putea asigura întreţinerea trupelor, conform obiceiului ţării au fost obligate să răscumpere bogăţiile soţilor lor, plătind o taxă proporţională cu bogăţia lor.

[29] Jean-Baptiste Lepère (Le Père) — născut la Paris în 1761. După 1790 deschide un atelier pentru turnat ţevi de tun, din metal. În cadrul expediţiei din Egipt a primit însărcinarea să stabilească traseul vechiului canal făcut de faraoni în dreptul Istmului de Suez.

[30] Eugène de Beauharnais (1781—1824) — fiu vitreg al lui Napoleon prin căsătoria acestuia, în 1796 cu Joséphine, văduva generalului Beauharnais. Eugène, devenit ofiţer, îl însoţeşte pe Napoleon în campaniile din Italia, Egipt etc.

[31] Dovadă scrisă. Iniţial se dădea numai de sultanul Turciei.

* Harem (Nota red. franceze).

[32] Gustare (din l. franceză).

Locuitorii, deja liniştiţi prin asigurarea protecţiei vieţii şi proprietăţilor, fură în curînd asiguraţi că vor putea trăi în religia lor. Imamii continuară citirea textelor religioase în moschee, muezinii [33] continuară strigătele lor din vîrful minaretelor, la fiecare oră din noapte. Ulemalele şi marii şeici fură obiectul principal al atenţiei şi măgulirilor lui Napoleon. El le confirmă proprietatea asupra satelor, toate privilegiile şi le dădu o mai mare consideraţie decît aceea de care se bucuraseră pînă atunci. Ei formară divanul. Napoleon se servi de ei pentru guvernarea ţării.

Cu tot ordinul de predare a armelor, un mare număr de puşti existau încă în interiorul haremurilor. Un paşă sau un bei nu ezita mult să aresteze, să bată cu bastonul, fără nici un motiv, pe locuitorul care nu-i plăcea, ba chiar putea să-i taie capul ; niciodată însă nu viola interiorul haremului. Mamelucul este sclav, dar în interiorul casei stăpînului este inviolabil ; acest obicei fu respectat. Încrederea se restabili. Murad-Bey fu foarte sensibil la respectul acordat soţiilor sale şi manifestă o atitudine paşnică.

Vestea bătăliei de la Piramide se răspîndi cu o iuţeală neobişnuită în tot deşertul şi în tot Egiptul Inferior. Circularele ulemalelor din Cairo şi ale şefilor religioşi fură citite şi afişate în toate moscheele. Se restabiliră comunicaţiile din spatele armatei cu Alexandria şi Rosette. Statul major primi veşti de la generalul Kléber, comandant la Alexandria, de la generalul Menou, comandant la Rosette, şi de la amiralul Brueys, comandantul escadrei. Aceasta se găsea încă la ancoră în Abukir, ceea ce provocă mirarea şi nemulţumirea generalului-şef.

VIII. Armata era de zece zile la Cairo şi nu făcea nimic. Murad-Bey reorganiză resturile trupelor sale în Egiptul Superior. De la Belbeys, Ibrahim-Bey îşi exercita influenţa asupra întregului Egipt Inferior ; el era stăpîn în

[33] Muezinii, slujitori inferiori în moschee, care anunţau din minaret (turnul moscheii) cele cinci rugăciuni zilnice.

regiunea Charqyeh, într-o parte din regiunea Quelyoub, la Damiette și în delta Nilului. Pe zi ce trecea devenea mai puternic făcînd noi recrutări. Pentru a putea stăpîni în liniște Egiptul Inferior, era foarte important să fie alungat dincolo de deșert. Dar soldații se acomodau greu cu noile condiții de viață, deși situația lor se ameliorase mult.

La 2 august, generalul Leclerc merse la El-Khânqah pentru a supraveghea mai de aproape trupele lui Ibrahim-Bey. El-Khânqah este la șase leghe de Cairo. Avea ordin să organizeze acolo o manutanță. Generalul Murat înaintă spre Qelyoub, pentru a cuceri această zonă și a procura cai. Generalul Reynier își instală tabăra la El-Qobbet *. La 5 august Ibrahim-Bey porni noaptea din Belbeys și înconjură avangarda la El-Khânqah. Împușcăturile și mitraliile îl țineau la distanță. La bubuitul tunurilor, generalii Murat și Reynier merseră fără să piardă timpul spre El-Khânqah. Ei sosiră la timp pentru a susține avangarda care începuse să se retragă. Ei respinseră pe Ibrahim-Bey și îl aruncară spre Belbeys. Napoleon dădu comanda orașului Cairo lui Desaix. Îi recomandă să urgenteze pregătirile pentru expediția din Egiptul Superior, dînd dispoziții pentru începerea marșului. Cum auzi că urmează să părăsească Cairo, armata începu să murmure. Nemulțumirea căpătă aspect de răzvrătire și de complot, situație necunoscută pînă atunci. Regimentele formară comitete. Mai mulți generali discutară acest ordin între ei. „Nu s-a mai auzit ca, în apogeul canicului, să pretinzi trupelor să mărșăluiască în deșert fără apă și fără umbră, expunîndu-le soarelui arzător al tropicelor". Totuși, în zorii zilei de 7, diviziile erau gata pentru marș. Divizia 9 de linie trebuia să înceapă prima marșul. Ea avea un moral foarte scăzut. Generalul-șef veni în fața frontului, își arătă nemulțumirea și ordonă colonelului să execute o jumătate de întoarcere la dreapta, pentru a reintra în oraș, spunînd cu asprime : „Soldați din Divizia 9, nu am nevoie de voi". El ordonă Semi-brigăzii 32 să se desfășoare pe plutoane și să deschidă marșul. Aceasta fu suficient pentru a dejuca complotul. După lungi rugăminți, Divizia 9 obținu dreptul să facă parte din expediție. Ea merse în coada dispozitivului. Trupele s-au odihnit în

* Qobbet el A'zeb. (Nota redacției franceze).

noaptea de 7 la El-Khânqah și în noaptea următoare la Belbeys. Se urmă liziera deșertului, avînd la stînga terenuri cultivate, un mare număr de sate și o pădure aproape continuă de palmieri. Belbeys este un tîrg mare, avînd mai multe mii de locuitori ; este o capitală de district. Ibrahim-Bey era plecat de douăsprezece ore și se retrăsese spre Sâlheyeh. În ziua de 9 se stabili tabăra în pădurea de palmieri de la Korâym.

Caravana de la Mecca ajunsese de mai multe zile la frontierele Egiptului. Emirul-agă [34], cu escorta sa, o părăsise și se alăturase lui Ibrahim-Bey. Arabii Haouytât și Bily crezură că pot, fără nici un pericol, să profite de această ocazie pentru a o prăda. Ei luară toate mărfurile. El-Marouki, unul din principalii negustori, veni împreună cu două din soțiile sale, se aruncă la picioarele generalului și imploră protecția sa. I se luaseră două sclave și mărfuri în valoare de 100 000 galbeni. Această familie lovită de nenorocire fu primită în tabără. Ea fu uimită de atenția și curtoazia franceză. Femeile erau probabil frumoase, judecînd după delicatețea manierelor, a mîinilor lor frumoase, a mersului lor grațios, a vocii și a ochilor mari. Cercetările au fost făcute cu atîta grijă și zel încît toate mărfurile au fost găsite. Caravana fu reorganizată și trimisă cu o escortă bună la Cairo, fapt care produse un puternic sentiment de recunoștință, atît din partea locuitorilor cît și din partea comercianților.

În ziua de 10, la ora două după-amiază, avangarda intră în pădurea de palmieri Sâlheyeh și cavaleria cu cei 350 cai ajunse lîngă moschee. Ea găsi acolo pe Ibrahim-Bey cu sclavii și averile lui. Fusese alarmat și era ocupat să încarce cămilele, care purtau femeile și bogățiile lui. El rezistă bine ; avea 1 200 mameluci și 500 arabi. Infanteria franceză era la o distanță de două leghe. Două piese de artilerie pe afete tractate de cai și 60 de ofițeri călări se alăturară cavaleriei. Dar căldura era sufocantă ; infanteria avea mari greutăți să mărșăluiască în aceste nisipuri mișcătoare. Totuși, tunurile începură imediat să tragă. Cavaleria franceză execută cîteva șarje. Ea captură două

[34] Emir — titlu dat căpeteniilor de provincii sau ale unor triburi mari.

cămile care purtau două tunuri ușoare și alte o sută cincizeci de cămile încărcate cu bunuri de mică valoare pe care Ibrahim-Bey le abandonă pentru a-și accelera marșul. Disperat la vederea dispariției acestui bogat convoi, colonelul Lasalle execută o nouă șarjă în care pierdu treizeci de oameni, uciși și răniți, fără să poată învinge ariergarda inamică, care era formată din 600 mameluci. Ibrahim-Bey continuă retragerea, înfundîndu-se în deșert. El se opri un timp la Qatyeh, de unde merse apoi la El-A'rych și în Siria. El fu primit acolo de Djezzar-Pașa. În timpul luptei de la Sâlheyeh, cei 500 arabi se separară de Ibrahim-Bey, luară o poziție de apărare pe flancurile lui și trimiseră o delegație francezilor, pentru a le cere permisiunea să șarjeze împreună cu cavaleria franceză. Deci ei se ferira să înfrunte pe acești teribili mameluci ; unul punea pe fugă douăzeci de arabi. Aghiotanții Sulkowski, Duroc [35], Beauharnais, colonelul Détrès, care a fost grav rănit, se distinseră în această șarjă.

Sâlheyeh este la treizeci leghe de Cairo și la șaptezeci și șase de Gaza ; este ultimul punct unde ajunge inundația Nilului. Dincolo de palmierii din Sâlheyet începe deșertul arid care separă Africa de Asia. Era necesar să se construiască un fort acolo. El urma să fie, în același timp, un post avansat pentru a observa deșertul și o bază pentru armată dacă ar fi fost obligată să acționeze pe această frontieră sau să se îndrepte spre Siria. Generalul Caffarelli du Falga dădu instrucțiuni concrete pentru sistemul de fortificații care trebuia executat.

În ziua de 12, divizia Dugua înaintă spre orașul Damiette, pe care îl cuceri fără greutăți. Era cel mai mare oraș al Egiptului Inferior, după Cairo, un mare centru comercial. Taxele sale vamale aduceau tot atîtea venituri ca

[35] Geraud Christophe Duroc (1772—1813) — general francez. După terminarea școlii de artilerie, participă la asediul Toulonului, unde este remarcat de Napoleon, care îl numi aghiotant. A participat la campaniile din Italia și Egipt. Apreciat de Napoleon pentru abilitatea și devotamentul său, este folosit în diverse misiuni diplomatice. Este rănit mortal de o ghiulea, după terminarea luptei de la Baufzen.

la Alexandria. Generalul Dugua găsi depozite de orez foarte mari, aparținînd beilor. El puse să se amplaseze o baterie pentru apărarea boghazului și ocupă castelul de la Tyneh.

O brigadă, ofițeri de geniu, o avangardă de trei batalioane de infanterie, un escadron de cavalerie și o baterie de artilerie ocupară o poziție de apărare la Sâlheyeh. Restul armatei se întoarse spre Cairo. În noaptea de 12, oameni sosiți la Damiette dădură în mod foarte vag informația că o mare bătălie navală avusese loc la Alexandria, că francezii fuseseră învingători, că un mare număr de nave fuseseră arse ; nu se dădu nici o atenție acestui fapt.

IX. La jumătatea drumului între Korâym și Belbeys, un curier din Alexandria predă generalului Berthier știrile din Franța aduse de o navă avizos, care intrase în port. O scrisoare a ministrului de război îi făcea cunoscută Legea din 22 Floreal [36]. Napoleon ordonă să fie adusă la cunoștință prin ordin de zi. Directoratul și Corpul Legislativ invalidaseră o parte din alegerile făcute de consiliile electorale ; ei atentau astfel la suveranitatea poporului. Această știre produse un efect neplăcut asupra armatei. „Există la Paris, se spunea, o mînă de avocați care vorbesc fără încetare de principii, dar care nu vor decît puterea ; își bat joc de noi".

Acest curier aducea însă o noutate mult mai importantă pentru armată : Kléber raporta distrugerea escadrei. Acest nenorocit eveniment avusese loc la Abukir la 1 august. Curierul făcuse pe drum douăsprezece zile, fiind nevoit să meargă cu escorte de infanterie. „Sosind în fața Alexandriei, spuse Napoleon, imploram soarta să-mi păstreze escadra cinci zile ; ea ne-a acordat treizeci, iar amiralul n-a vrut să pună navele sale la adăpost în port. Totuși, nu-i trebuiau decît șase ore pentru aceasta. O implacabilă fatalitate urmărește marina noastră. Acest mare eveniment va avea consecințe care se vor simți aici și mai departe de aici".

[36] Legea din 22 Floreal (11 mai 1798) invalidează alegerea deputaților iacobini.

Locuitorii orașului Cairo manifestară o adevărată satisfacție la întoarcerea armatei. Ulemalele de la Gama el-Azhar prezentară lui Napoleon, în dimineața zilei respective, pe cei mai importanți negustori ; ei exprimară mulțumirile lor pentru protecția acordată caravanei ; exprimară, de asemenea, dorința de a vedea cît mai curînd cucerit Egiptul Superior, care era necesar pentru aprovizionarea și bunăstarea orașului Cairo.

Catastrofa escadrei consternase pe francezi. „Iată-ne, deci, părăsiți în această țară barbară, izolați, fără speranțe de a ne reîntoarce acasă". Generalul-șef vorbi ofițerilor și soldaților : „Ei bine, iată-ne obligați să înfăptuim lucruri mari ; le vom face ; trebuie să fondăm un mare imperiu ; îl vom fonda. Mări, pe care nu sîntem stăpîni, ne separă de patrie, dar nici o mare nu ne separă nici de Africa nici de Asia. Sîntem numeroși, nu vom duce lipsă de oameni pentru a ne recruta cadre. Nu vom duce lipsă de muniții ; avem destule ; la nevoie, Champy și Conté ne vor mai fabrica" Gîndurile deveniră mai clare. Plîngerile încetară. Toți se străduiră să învețe o meserie. Toți francezii se îndemnară unii pe alții să fie demni de renumele lor. Cel mai mare obstacol era lipsa de monedă și greutatea procurării ei.

Administrația se organiză în toate provinciile Egiptului Inferior. Remonte numeroase sosiră la Cairo. Contribuțiile se strînseră. Trei șalupe canoniere, cu un pescaj de numai trei picioare, avînd fiecare o piesă de 24 și patru piese de 4, fură construite în șantierele din Cairo. Una fu lansată în lacul Bourlos și celelalte două în lacul Menzaleh. Fiecare din aceste șalupe putea transporta pînă la 200 oameni. Ele aveau la bord patru caiacuri, cu un pescaj de numai un picior, armate cu cîte un tun de 3. Cu ajutorul lor se asigură complet controlul pe aceste lacuri. Ofițerii de geniu organizară o muncă neîntreruptă pentru restabilirea canalului Alexandriei : Nilul pătrunse în acest canal ; orașul fu aprovizionat cu apă și cele trei sute de rezervoare de apă fură umplute. Deschiderea navigației a permis ca în șase săptămîni să se umple depozitele cu grîu, orez și alte mărfuri necesare în acest punct important. Ofițerii

comandanți militari ai provinciilor desfășurară o mare activitate pentru a reprima răscoalele alimentate de neastîmpărul arabilor.

Aceasta dădu loc la cîteva lupte puțin importante, în care superioritatea armatei franceze fu înțeleasă definitiv de orientali.

La 28 august Desaix porni spre Egiptul Superior cu 4—5 000 oameni de toate armele, din care 500 erau din cavalerie, avînd cai excelenți și o flotilă care îi asigura superioritatea pe Nil și pe canale. Murad-Bey evacuă toată provincia Cyzeh și provincia Beny-Sueyf și, peste cîteva zile, pavilionul tricolor fu arborat pe ambele maluri ale Nilului pînă la o distanță de patruzeci de leghe de Cairo.

Arsenalul, sălile de lucru pentru artificieri, depozitele de artilerie fură reunite la Gyzeh și incinta, care consta dintr-un mare zid, fu fortificată cu redute, bastioane și baterii. Citadela din Cairo fu adusă într-o stare corespunzătoare. Legătura cu Alexandria, Rosette, Damiette nu întîmpina nici un obstacol. Palatul de vară al lui Ibrahim-Bey, situat pe malul drept al fluviului, formă un cap de pod pe insula Roudah și fu transformat într-un mare spital, care adăpostea 600 bolnavi. Alte două dintre cele mai spațioase palate din Cairo fură destinate aceluiași scop. Toate ramurile administrației se organizară, în timpul lunilor august și septembrie, cu o neobișnuită energie. Institutul își instală biblioteca, imprimeria, instalațiile mecanice și cabinetul de fizică într-unul din cele mai frumoase palate din oraș.

X. La 1 iulie 1798, orele zece dimineața, escadra franceză ajunge în fața Alexandriei. Armata execută debarcarea în aceeași zi. În ziua următoare era stăpîna Alexandriei. În ziua de 10, ajunge la El-Rahmânyeh, pe malul Nilului. La 13 iulie, dă o bătălie, iar la 21 o altă bătălie. La 23 iulie intră în Cairo. Mamelucii sînt distruși. Tot Egiptul Inferior și capitala sînt cucerite în douăzeci și trei de zile.

Ludovic cel Sfînt [37] a ajuns în fața orașului Damiette, la 5 iunie 1250.

În ziua următoare debarcă. Inamicul evacuează orașul Damiette ; el intră în oraș în aceeași zi. De la 6 iunie la 6 decembrie, adică timp de șase luni, el nu se mișcă din oraș. La începutul lui decembrie începe marșul. La 17 decembrie ajunge în fața localității Mansourah, pe malul canalului Achmoun. Acest canal, un vechi braț al Nilului, în acest anotimp este foarte larg și plin de apă ; Ludovic rămîne în tabără acolo, două luni. La 12 februarie 1251 apele sînt mult scăzute ; el trece canalul și dă o bătălie ; opt luni după debarcarea de la Damiette. Dacă la 6 iunie 1250, francezii ar fi acționat cum au făcut în 1798, ar fi ajuns la 12 iunie în fața localității Mansourah ; ar fi găsit canalul Achmoun uscat, deoarece, în acea perioadă a anului, apele Nilului au nivelul cel mai scăzut ; ar fi ajuns la 25 iunie la Cairo ; atunci cînd marele braț al Nilului are un nivel de doar cinci picioare ; el ar fi cucerit Egiptul Inferior și capitala sa chiar în luna sosirii lor. Cînd primul porumbel duse la Cairo vestea debarcării lui Ludovic cel Sfînt la Damiette, consternarea fu generală ; nu se vedea nici un mijloc de a rezista acestei armate. Mesajul citit în moschei făcu să curgă torente de lacrimi. În fiecare moment se aștepta să se afle știrea despre sosirea francezilor la Mansourah și la porțile orașului Cairo. Dar în opt luni musulmanii avură timp să-și revină din uimire și să cheme ajutoare. Veniră trupe din Egiptul Superior, din Arabia și din Siria. Ludovic cel Sfînt fu bătut, luat prizonier și gonit din Egipt.

Dacă, în 1798, francezii ar fi acționat ca Ludovic cel Sfînt ; dacă ar fi lăsat să treacă iulie, august, septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie fără să părăsească împrejurimile Alexandriei, ar fi găsit în ianuarie și februarie obstacole de netrecut. Damanhour, El-Rahmânyeh și Rosette ar fi fost fortificate, înzestrate cu tunuri și trupe și tot așa Cairo și Gyzeh ; 12 000 de mameluci, 20 000 arabi călări și 40—50 000 ieniceri, azabi sau milițiii ar fi fost grupați și întăriți în aceste poziții. Pașa din Ierusalim, cel din Damasc, beiul din Tripoli ar fi trimis ajutoare musulmanilor. Cele cîteva succese pe care armata franceză le-ar fi avut în diferite ciocniri nu ar fi făcut posibilă cucerirea Egiptului Inferior și ar fi trebuit să se reîmbarce. În 1250 Egiptul era mai puțin capabil să se apere și mai lipsit de apărători ca în 1789 ; dar Ludovic cel Sfînt nu a știut să profite ; el petrecu opt luni rugîndu-se, în loc să le petreacă mărșăluind, luptînd și ocupînd teritoriul Egiptului Inferior.

[37] Ludovic IX, zis Ludovic cel Sfînt, rege al Franței între anii 1226—1270. A participat la cea de a VII-a cruciadă, cucerind în 1250 localitatea Damiette (gurile Nilului).

CUPRINSUL

Cuvînt înainte V

ASEDIUL TOULONULUI 1

I. Escadra, arsenalul, oraşul Toulon sînt predate englezilor (27 august 1793). II. Încercuirea Toulonului de către armata franceză. III. Napoleon comandă artileria de asediu (12 septembrie). IV. Prima ieşire a trupelor din garnizoana asediată (14 octombrie). V. Consiliul de război (15 octombrie). VI. Lucrări pregătitoare pentru asediul fortului Mulgrave, zis „Micul Gibraltar". VII. Generalul-şef O'Hara este făcut prizonier (30 noiembrie). VIII. Fortul Mulgrave este luat cu asalt (17 decembrie). Intrarea francezilor în Toulon (18 decembrie). X. Napoleon inspectează şi fortifică coastele Mediteranei.

CAMPANIILE DIN ITALIA

Capitolul I — DESCRIEREA ITALIEI 35

I. Despre Italia. II. Despre Alpi. III. Despre Apenini. IV. Despre marea Cîmpie a Italiei. Despre valea fluviului Po şi văile ale căror ape se varsă în Adriatica, la nord şi la sud de Po. V. Frontierele Italiei pe uscat. Liniile care apără valea fluviului. Liniile care taie valea fluviului Po. VI. Capitalele Italiei. VII. Mijloace maritime ale Italiei. VIII. Situaţia diverselor state ale Italiei în 1796.

Capitolul II — BĂTĂLIA DE LA MONTENOTTE 59

I. Planul de campanie. II. Situaţia armatelor. III. Napoleon soseşte la Nisa (27 martie 1796). IV. Bătălia de la Montenotte (12 aprilie). V. Bătălia de la Millesimo (14 aprilie). VI. Lupta de la Dego (15 aprilie). VII. Lupta de la San-Michele (19 aprilie). Bătălia de la Mondovi (22 aprilie). VIII. Armistiţiul de la Cherasco (28 aprilie). IX. Este convenabil a se trece fluviul Po şi a se depărta mai mult de Franţa? X. Aghiotantul Murat traversează Piemontul şi duce la Paris vestea victoriilor obţinute de armată.

Capitolul III — BĂTĂLIA DE LA LODI 80

I. Trecerea fluviului Po (7 mai 1796). II. Lupta de la Fombio (8 mai). Moartea generalului Laharpe. III. Armistiţiu acordat ducelui de Parma (9 mai). IV. Bătălia de la Lodi (10 mai). V. Intrarea în Milano (15 mai). VI. Armistiţiu acordat ducelui de Modena (17 mai). VII. Berthier. VIII. Masséna. IX. Augereau. X. Serurier.

Capitolul VI — BĂTĂLIA DE LA CASTIGLIONE 98

I. Mareşalul Wurmser soseşte în Italia în fruntea unei noi armate. II. Situaţia armatei franceze. III. Planul de campanie al armatei austriece. IV. Wurmser înaintează pe trei coloane (29 iulie 1796), dreapta pe şoseaua Chiese, centrul spre Monte-Baldo, între Adige şi lacul Garda, stînga pe valea Adigelului. V. Hotărîrea pe care o ia Napoleon. Lupta de la Sallo. Lupta de la Lonato (31 iulie). VI. Bătălia de la Lonato (3 august). VII. Capitularea celor trei divizii din dreapta inamicului şi a unei părţi a centrului său. VIII. Bătălia de la Castiglione (5 august). IX. A doua blocare a Mantovei (sfîrşitul lui august). X. Comportarea populaţiei Italiei la vestea succeselor austriece.

Capitolul VII — MANEVRE ŞI LUPTE ÎNTRE MINCIO ŞI BRENTA 114

I. Poziţia armatei austriece în Tirol, la 1 septembrie 1796. II. Bătălia de la Roveredo (4 septembrie). III. Wurmser coboară în cîmpia de la Bassano. IV. Luptele de la Primolano, de la Cavolo şi de la Cismon (7 septembrie). Armata franceză forţează trecătoarea Brenta. V. Lupta de la Verona (7 septembrie). VI Bătălia de la Bassano (8 septembrie). VII. Wurmser trece Adigele pe podul de la Porto-Legnano (11 septembrie). VIII. Bătălia de la Saint-Georges (15 septembrie). Wurmser este blocat în Mantova. IX. A treia blocadă a Mantovei.

Capitolul VIII — BĂTĂLIA DE LA ARCOLE 127

I. Mareşalul Alvinzi soseşte în Italia în fruntea celei de a treia armate. II. Starea bună a armatei franceze. Simpatia întregii populaţii a Italiei îi amplifică succesele. III. Bătălia de la Brenta (5 noiembrie 1796). Vaubois se retrage în dezordine din Tirol. IV. Bătălia de la Caldiero (12 no-

iembrie). V. Nemulțumirile armatei și diversele sentimente care frămîntă soldatul francez. VI. Marșul de noapte al armatei franceze spre Ronco ; acolo ea traversează Adigele pe un pod de pontoane (14 noiembrie). VII. Bătălia de la Arcole, prima zi (15 noiembrie). VIII. A doua zi (16 noiembrie). IX. A treia zi (17 noiembrie). X. Armata franceză intră triumfătoare în Verona prin poarta Veneția, de pe malul drept (18 noiembrie).

Capitolul XI — BĂTĂLIA DE LA RIVOLI 146

I. Atitudinea Romei. II. Situația armatei austriece. III. Situația armatei franceze. IV. Plan de operații adoptat de Curtea din Viena. V. Lupta de la San-Michele (12 ianuarie 1797). VI. Generalul Alvinzi ocupă Corona. VII. Bătălia de la Rivoli (14 ianuarie). VIII. Trecerea Adigelului de către generalul Provera ; înaintarea sa spre Mantova (14 ianuarie) IX. Bătălia de la Favorite (16 ianuarie). X. Capitularea Mantovei (2 februarie).

Capitolul XII — TOLENTINO 162

I. Armistițiul cu Roma a fost rupt (1 februarie 1797). II. Armata Sfîntului Scaun. III. Lupta de la rîul Senio ; cucerirea provinciei Romagna. IV. Trimiterea la căminele lor a prizonierilor luați în lupta de pe rîul Senio. V. Lupta pentru Ancona și cucerirea ei. VI. Notre Dame de Lorette. VII. Misiunea șefului ordinului Camaldulilor pe lîngă Papa Pius VI. VIII. Tratatul de la Tolentino (19 februarie). IX. Mantova. X. Sosirea în Italia a două divizii din armatele de Sambre-et-Meuse și de Rhin.

Capitolul XIII — TAGLIAMENTO 176

I. Planul de campanie pentru 1797. II. Trecerea rîului Piave (12 martie). III. Bătălia de pe rîul Tagliamento (16 martie). IV. Retragerea prințului Carol. V. Lupta de la Gradisca (19 martie). VI. Trecerea Alpilor julieni și a rîului Drava (29 martie). VII. Lupte în Tirol.

Capitolul XIV — LEOBEN 191

I. Curtea imperială evacuează Viena. II. Tatonări de pace. III. Lupta de la Neumarkt (1 aprilie 1797). IV. Lupta de la Unzmarkt. V. Încetarea luptelor de la Judenburg (7 aprilie). VI. Joncțiunea diviziilor din Tirol, Carniola și Carintia Preliminariile Păcii de la Leoben (18 aprilie). VII. Motivele care l-au decis pe Napoleon. VIII. Despre armatele de Rhin și de Sambre-et-Meuse ; ele încep ostilitățile la 18 aprilie, chiar în ziua semnării păcii.

OBSERVAȚII ASUPRA OPERAȚIILOR MILITARE DIN CAMPANIILE DIN ANII 1796 ȘI 1797 ÎN ITALIA . . 206

I. Despre mareșalul Beaulieu. II. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra mareșalului Beaulieu. III. Despre mareșalul Wurmser. IV. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra mareșalului Wurmser. V. Despre mareșalul Alvinzi. VI. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra mareșalului Alvinzi. VII. Despre marșul contra armatei Sfîntului Scaun. VIII. Despre arhiducele Carol. IX. Despre acțiunile de luptă ale lui Napoleon contra arhiducelui Carol.

NOTE — asupra lucrării „TRATATUL MARILOR OPERAȚII MILITARE" de general JOMINI 236

I. Bătălia de la Montenotte. II. Bătălia de la Lodi. III. Bătălia de la Castiglione. IV. Bătălia de la Bassano. V. Bătălia de la Arcole. VI. Bătălia de la Rivoli. VII. Campania din Germania din 1797.

CAMPANIILE DIN EGIPT ȘI DIN SIRIA

Capitolul I — CUCERIREA MALTEI 251

I. Proiect de război contra Angliei, pentru campania din 1798. II. Pregătiri pentru campanie și compunerea Armatei de Orient. III. Plecarea flotei din Toulon (19 mai). IV. Despre insula Malta și despre Ordinul Sfîntului Ioan din Ierusalim. V. Mijloacele de apărare ale Maltei. VI. Ezitările Marelui Maestru și ale Consiliului său. VII. Începerea ostilităților; lupte; încetarea luptelor (11 iunie). VIII. Negociere și capitulare (12 iunie). IX. Intrarea armatei în Malta: organizarea insulei. X. Plecarea armatei (19 iunie).

Capitolul III — CUCERIREA EGIPTULUI INFERIOR . . 274

I. Navigația de la Malta la coastele Egiptului. Debarcarea la Marabout. Marșul spre Alexandria (1 iulie 1798). II. Asaltul Alexandriei (2 iulie). Arabii-beduini. Escadra ancorează la Abukir (5 iulie). III. Marșul armatei spre Cairo ; lupta de la El-Rahmânieh (13 iulie). IV. Bătălia de la Chobrâkhyt (13 iulie). V. Marșul armatei pînă la Embabeh. VI. Bătălia de la Piramide (21 iulie). VII. Trecerea Nilului și intrarea în Cairo (23 iulie). VIII. Lupta de la Sâlheyeh ; Ibrahim-Bey este gonit din Egipt (11 august). IX. Întoarcerea lui Napoleon la Cairo ; el află de dezastrul escadrei (15 august). X. Dacă francezii ar fi acționat în 1250 ca în 1798, ar fi reușit ; dacă în 1798 ar fi acționat ca în 1250, ar fi fost bătuți și izgoniți din această țară.